

פרק ראשון - הכל מעריכין

ב, א

אינו חייב באחריות אלא באומר הרי עלי, ולא באומר הרי זו. וכן מוכח ממה דהרמב"ם⁶ מבאר מדוע באומר דמי עלי או דמי פלוני עלי אינו נידון בהשג יד, ולכאור' למה הוצרך ליתן טעם לזה, הא פשיטא דאינו נידון בהשג יד, וכמו בכל מקדיש מנה להקדש דפשיטא דאינו נידון בהשג יד, ועכ"ח דס"ל דלא הוי כמקדיש מנה לבדה"ב, רק דמדן ערכין הוא, ולכך ס"ד דגם בנוגע להשג יד הוי כערכין, לזה קמ"ל דאינו נדון בהשג יד⁷. עוד יש להביא ראיה מהא דשמין בן חורין כעבד הנמכר בשוק בעל כרחו, ואף שבן חורין אינו ראוי להמכר בעל כרחו, ועכ"ח שאין דמי אדם דמי שויות כדמי חפץ, רק דין מסוים כמו ערכין, וע"כ א"צ שבפועל יוכל להימכר כעבד הנמכר בשוק⁸.

ולפ"ז הא דיוצא ליהרג אינו נידר⁹ הוא דוקא בנגמר דינו בכי"ד של ישראל, דכיון שיש לגמר דינם תוקף, הגמר דין משוי חלות דין בגופו דהוה גברא קטילא, ולכן חשיב כמת. משא"כ בבית דין של עכו"ם שגמר דינם אינו כלום, לא הוי כגברא קטילא ונחשב כחי, ולכן יש לו ערך. אבל אי אמרינן דדין דמי אדם הוא כדין דמי דיקלא, א"כ אף כשנגמר דינו ע"י משפטי עכו"ם, ג"כ אינו נידר¹⁰. ולפ"ז ניחא נמי מה דנקט הרמב"ם¹¹ נגמר דינו בכי"ד של ישראל אף לענין דמים, דהרמב"ם לשיטתו דס"ל דדין דמי אדם הוא דין מיוחד, ולכן לא איכפת לן גמר דינם של עכו"ם¹². אמנם

מתני'. נודרין. יש שחידש דדין נודרין באדם הוא דין מיוחד ומסוים שחידשה תורה שאפשר לידור דמיו, כמו שחידשה תורה בערכין שאפשר להעריך ערכו. ואין גדר דין דמי אדם כנודר דמי חפץ להקדש דשמין אותו כמה ישלמו עבורו בשוק, דזהו דוקא בדמי חפץ דהנדר הוא לשלם דמי שויותו, אבל בדמי אדם אין הנדר לשלם דמי שויותו, רק דומה לערכין, דלא תלוי בשויות, רק משלם סכום מסוים כפי שניו. והא דדינו לשלם דמי הנידר כעבד הנמכר בשוק, אינו משום דזה שויות האדם בעצם, דאפילו יצויר דא"א להשוותו לעבד הנמכר בשוק, עדיין יחייב לשלם דמיו כעבד הנמכר בשוק מגזירת הכתוב. והא דמנוול ומוכה שחין אינו בדין דמים¹, אע"ג דתשלומי דמי אדם לאו שויות האדם הוא, הוא משום דעצם החפצא של מנוול ומוכה שחין אינו בר דמים, דהוה כמת שאין לו דמים, אבל מי שבעצמותו יש לו דמים, ורק בגלל חסרון צדדי לא יתנו עבורו כלום, כגון יוצא ליהרג וגוסס², שפיר יש לו דמים³.

ויש להוכיח כן מהא דאי' בחולין⁴ דבנדרי ערכין אע"פ שלא אמר "עלי" חייב באחריותו, וחולין הן עד שיבואו ליד גזבר. וברמב"ם⁵ כתב: המפריש ערכו "או דמיו" וכו' אע"פ שלא אמר עלי חייב באחריותו עד שיגיעו ליד גזבר, שנאמר וכו'. ומדכתב כן אף "בדמי" אדם מוכח כנ"ל, דא"ת דדמי אדם הוא כדמי דיקלא, לא הי' מחייב באחריותו, דמקדיש דמי דיקלא לבדה"ב

הוכחה זו צ"ע, דהלא גם התוס' (דל"ס להו דהא דנודרין ונידריין הוא דין מיוחד, רק דהוא כמו דמי דיקלא עלי, כמבואר להלן) הקשו (כ, א ד"ה ואין) דנילף דמים מערכין לידון בהשג יד. 8 שם. 9 לקמן ו, ב, ועי' בדברינו שם. 10 שם. 11 פ"א הי"ג. 12 הגרי"ז, ועפ"י יסוד זה יש ליישב קו' התוס' (ד"ה לאתויי מנוול ומוכה שחין) שהקשו אהא דמשמע בסוגיין דעבד מנוול ומוכה שחין אינו בר דמים, מהא דבגיטין (מב, ב) מיבעי לן בעבד שמכרו רבו לקנס, אלמא אית לי' דמים. ד"ל דאיה"ג דיש להעבד שויות משום שיכול למוכרו לקנס, מ"מ העבד "בעצמותו" לא מיקרי בר דמים עי"ז (ויש להוכיח כן מהתוס' בגיטין (מג, א ד"ה מי איכא, בתירוץ (הב) שכ' דמי שאינו שוה רק לקנס אי"ז מיקרי בר דמים). אמנם דבאמת התוס' ל"ס להו הכי, שהרי כתבו (ד"ה כל) דהא

1 כמבואר להלן בגמ'. 2 דאף דרוב הגוססין למיתה, מ"מ הלא יש מיעוט שאינם מתים, ובשביל מיעוט זה ה"ה שוה דמים. 3 הגרי"ז, ועי' שם שהוכיח כן ממה דהרמב"ם (פ"א הי"ג) כתב דהא דגוסס אין לו ערך ולא דמים, הוא משום דרוב גוססין למיתה, והרי הוא כמת, וכן יוצא ליהרג הו"ל כמת, והמת אין לו ערך ולא דמים ועל זה נאמר וכו', עי' שם. ומדלא נתן טעם בדמים משום דאינו בר דמים, עכ"ח דהא דנידריין אינו משום "שויות" האדם, שנוכל לומר דאם אין לו שויות, אין לו דמים, רק דהוא דין מיוחד באדם שאפשר לידור בדמיו, ורק משום דהו"ל כמת, ובמת לא שייך דין זה, לכך אינו נידר (ועי' בדברינו לקמן (ד, ב) בגמ' לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים). 4 קלט, ב. 5 פ"ג הי"ג. 6 שם ה"ט. 7 הגרי"ז. ועי' שם בהערת המגי' דלכאור'

הנחנקין²¹ לא ממעטינן מבני ישראל גרים ומשחררין, וכן בפ"ק דערכין²² דרשי בני ישראל מעריכין ואין העובדי כוכבים מעריכין, ולא ממעטינן לא גרים ולא עבדים אע"פ שאינם משוחררין. ושמא בכל הנך יש שום ריבוי דמרכי גרים ומשחררין". וזה תימה דהלא בתו"כ²³ מפורש דממעטינן גרים ועבדים מקרא דבני ישראל²⁴. עוד יש לתמוה במ"ש גבי זיבה "אבל גרים ומשחררין לא ממעטינן", דעדיפא הול"ל דבעבדים אע"פ שאינם משוחררין לא ממעטינן²⁵, וכמו שכתבו בתר הכי גבי ערכין. ומה שכתבו דיש שום ריבוי דמרכי גרים ומשחררין, יל"ע אמאי לא כתבו דע"כ יש שום ריבוי לרבות אע"פ שאינם משוחררין²⁶. יש שהעיר בהא דנקט התנא נשים קודם עבדים, ובבכורים²⁷ ובאהלות²⁸ נקט קודם עבדים. וי"ל דהכא נקט כן כיון דנשים כתיב בהדיא בקרא, ועבדים רק מדרשא אתיא מריבוי ד"ואמרת אליהם",

דצ"ע במה שכ' רש"י¹³ "כל הנך דיוצא ליהרג בדיני ישראל קאמר", הרי לדעתו¹⁴ ליכא דין מסוים בדמי אדם כלל, והוא חד דינא עם דמי דיקלא¹⁵. כהנים לויים וישראלים. יש שתמה על הרמב"ם בפיה"מ דנקט טעמא דאביי לקמן¹⁶ דאיצטריך לרבווי כהנים ולויים הואיל ואינן חייבין בפדיון הבן, שנאמר "ופדיו מבן חדש תפדה בערכך", וסד"א כל שישנו בפדיון הבן ישנו בערכין, וכל שאינו וכו', ושבק טעמא דרבא ור"א דלקמן¹⁷.

נשים ועבדים. צ"ע למה השמיט גרים¹⁸. והנה התוס' במנחות¹⁹ הקשו על מה דאמרין שם: "אין לי אלא בני ישראל גרים ועבדים משוחררים מנין". וז"ל: "משמע דלא הוו בכלל בני ישראל וכו', ותימה דבפרק בנות כותים²⁰ דרשי בני ישראל מטמאין בזיבה ואין העובדי כוכבים מטמאין, אבל גרים ומשחררין לא ממעטינן, וכן גבי גונב נפש בפ'

בערכין ובדמי אדם ולא בדמי מרגליות).¹⁵ הגרי"ז. 16 ד, א. 17 הפלאה שבערכין, וברע"ב אכן נקט טעמא דרבא ור"א, ועי' הפלאה שבערכין לקמן (ד, א). 18 הפלאה שבערכין, ובמסכת זבים (פ"ב מ"א) נקט גרים במיוחד, דתנן: הכל מיטמאין בזיבה אף הגרים אף העבדים בין משוחררין בין שאינן משוחררין. 19 סא, ב (ד"ה אין לי). 20 נדה (לד, א). 21 סנהדרין (פו, א). 22 ה, ב. 23 פ' מצורע שם, ופ' בחקותי שם. 24 הפלאה שבערכין. 25 כמבואר בזבים שם. 26 הפלאה שבערכין, ועי' תוס' סוכה (כת, ב ד"ה לרבות), ועי' בילקוט (פ' מצורע רמז תקסד, ובפ' בחקותי רמז תרעה) ששם הגירסא מנין לרבות את הגרים ואת העבדים המשוחררים, (ועי' שם בילקוט פ' ויקרא רמז תרד ובתו"כ שם), ועי' צ"ל דמאחר דמרכינן גרים וגם משוחררים, ולא ממעטינן להו מבני ישראל, ממילא ידעינן עבדים שאינם משוחררין מגז"ש דלה לה מאשה, ואולי לזה כווננו התוס' (שם) דיש שום ריבוי למשחררין, דכיון דמרכינן משוחררים, ממילא לא אימעט עבדים דמרכינן מאשה. אולם באמת גירסת הילקוט אינו מובן דהא מריבוי דקרא ואמרת אליהם שפיר מרכינן אע"פ שאינם משוחררין כדמוכח בניזיר (סא, א) וכנ"ל. ועי' ר"ש (פ"ב דזבים שם) שהי' לו ג"כ גירסת הילקוט, וכתב ואפי' שאינן משוחררין מרכינן כדתנן הכא, והא דתני בתו"כ משוחררין, לאו דוקא, אלא אתי למימר דאפי' משוחררין צריכין ריבוי, עי' שם, וכן כתב שם בפ"ה הרא"ש. ועי' בשמועת חיים שנסתפק אי ילפינן גם עבדים שאינם משוחררים מקרא ד"ואמרת אליהם" או דילפינן להו מ"לה לה" מאשה, ועי' שם שכ' דלהר"ש והרא"ש בזבים (פ"ב מ"א) ילפינן גם אינם משוחררין, ולהתוס' ביבמות (עד, ב ד"ה ושפחה) ילפינן להו מגז"ש דלה לה מאשה, ועי' שם (ד"ה והנה) דיון בשיטת התוס' בכריתות (ז, ב ד"ה אימא). [א.ה. עי' תוס' מנחות סא, ב (ד"ה אין לי) דנקטו בערכין "אפילו אינם משוחררין", אבל בסיוס דברייהם, לגבי הילפותא סיימו: ושמא בכל הנך יש שום ריבוי דמרכי גרים "ומשחררין", עכ"ל. ואפשר משום דאינם משוחררין ילפינן מלה לה מאשה]. 27 פ"א (מ"ה). 28 פ"ח (מ"ז).

דאמר בגמ' "כל" שישנו בדמים ישנו בערכין, הוא לאו דוקא, דהא איכא דיקלא וארעא דישנם בדמים ואינם בערכין, הרי דלא ס"ל להתוס' דדמי אדם הוא דין מיוחד, ואינו כדמי דיקלא דהוא רק כאומר הרי עלי מנה לבדק הבית, דא"כ לא מקשי מידי, דהלא רק דמי אדם איתקש לערכין, ולא דמי דיקלא, אלא עכ"ח דס"ל דגם כשמקדיש דמי דיקלא אינו כמקדיש מנה לבדק הבית. 13 ו, ב ד"ה פטורין. 14 לקמן (יח, א) אי' דבנדר ערכין נותן כשעת הערך, ובדמים נותן כשעת נתינה, ופירש"י (ד"ה שיתן) דזה סברא דבדמים נותן כשעת נתינה. אבל הרא"ש (שטמ"ק שם אות ב) כ' דאיכא שום קרא דדרשינן מינ' דאזלינן בדמים בתר שעת נתינה. ולכא"ו אי אמרינן דחייב דמי אדם הוי ככל הקדש בדה"ב, א"צ קרא לזה, דבקדשי בדה"ב פשיטא דנותן כשעת הנתינה, ועכ"ה דס"ל להרא"ש דדין דמים באדם הוא דין מסוים, וביסוד דינו שוה לפרשת ערכין, ולכן הו"א דדמיה לערכין גם בזה דאזלינן בתר שעת הערך, קמ"ל קרא דבה"ב לא מדמינן להו רק אזלינן ב' כשעת נתינה, ורש"י סובר דליכא דין מסוים בדמי אדם, ולכן כ' דסברא בעלמא הוא וא"צ קרא (ועי' שם בשטמ"ק שהביא בשם הר"י דהא דתניא דבאומר "דמי בהמה עלי" ומת, חייב משום שיש דמים לנבילה, והא ד"בדמי פלוני עלי" ומת פטור, הוא משום דאין דמים למת דאסור בהנאה. הרי שמשוי דמי בהמה לדמי אדם, וסובר דדמי אדם אינו כמו בנדר מנה להקדש, וכשיטת התוס' שהזכרנו דמדמה דמי דיקלא לדמי אדם). וע"ע לקמן (יח, א) דאמר' אתה הקשית דמים לערכין מרגלית לקלים וכו', וברש"י שם (ד"ה מרגלית) פי' דמיירי לענין להקישם לדין השג יד, דכיון דבדמים ל"ש דין השג יד [וכמפורש לקמן (כ, א)], לכן הוצרך רש"י לפרש דמיירי בדמי [מרגלית] עלי. ומבואר דשיטת רש"י הוא דגם בדמי חפץ שייך לו' שמקישין דמים לערכין, וכשיטת התוס' שמשוה דמי דיקלא לדמי אדם (ועי' ברמב"ם (פ"ג הי"ט) שפרש ד' הגמ' שם לענין ממון הקדש הנגבה שאין להקדש אלא מקומו ושעתו, ולא מתחשבים במה שבמקום אחד שוה יותר, עי' שם, ולדבריו שפיר י"ל דדין זה הוא רק דין

אמר רבי מאיר וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעט, מפני מה אני אומר נערך ולא מעריך" וכו'. ואמאי לא נימא גם הכא ד"בני ישראל" ממעט עכו"ם לגמרי, דאינו מעריך ולא נערך, ו"איש" אתי לאתויי גרים ועבדים כמו בזיבה.⁴¹

טומטום ואנדרוגינוס וכו', ומעריכין אבל לא נערכין. צ"ע דמנלן דטומטום ואנדרוגינוס מעריכין, הא בערכין כתיב "איש" כי יפליא, ואיש ממעט טומטום ואנדרוגינוס.⁴² וי"ל דמרבין להו מ"נפשות" כי היכא דמרבין לקמן⁴³ לאשה שהעריכה איש.⁴⁴

טומטום. הא דתנן במתני' דטומטום אינו נערך, לא נאמר רק להסוברים שהוא בריה בפני עצמה, אבל לרב חסדא דס"ל שהוא ספק, הרי זה נערך, דהא כלפי שמיא ליכא ספיקא, וע"כ מחויב ליתן בעבורו ערך זכר לחומרא כדמשמע בבכורות⁴⁵. אך להלכה פסק הרמב"ם⁴⁶ שטומטום אינו נערך, אע"ג שפסק בהלכות עכו"ם⁴⁷ שהוא ספק זכר ספק נקבה. וכתב אחד מן המפרשים⁴⁸

לכן נקט קודם נשים²⁹. אך יש לפקפק ע"ז מהא דאי' בב"ק³⁰ דהאי דאתא מדרשא חביבא לי', וא"כ הו"ל להקדים עבד לאשה.³¹

ועבדים. בתו"כ פרשת בחקותי³² איתא: אי בני ישראל יכול אין לי אלא בני ישראל, מנין לרבות את הגרים ואת העבדים, ת"ל ואמרת אליהם, איש פרט לקטן³³. [ויש שכי' דדוקא בערכין צריך קרא לרבות עבדים משום דכתיב ביה³⁴ "בני ישראל", דמזה ממעטינן עכו"ם, וע"כ ס"ד דממעטינן גם גרים ועבדים³⁵]. ובתו"כ פרשת מצורע³⁶ איתא: אין לי אלא בני ישראל [לזיבה] מנין לרבות גרים ועבדים, ת"ל ואמרת אליהם, איש אין לי אלא איש, מנין לרבות את האשה ואת הקטן ת"ל איש איש איש. ויש שפירש³⁷ דמלשון "איש" מרבה גרים ועבדים³⁸. ויש שפירש דמרבה להו מלשון "ואמרת אליהם" דהיינו הנלוים עליהם³⁹. והנה ק' להסוברים דאיש אתי לאתויי גרים ועבדים, מהא דאמרין לקמן⁴⁰ "בני ישראל מעריכין ואין העובדי כוכבים מעריכין, יכול לא יהו נערכין, תלמוד לומר איש, דברי ר' מאיר,

הגר, וכ"ה בירושלמי (שקלים פ"א ה"ב), ומשמע מזה דמאיש לא מרבין גרים (ועי' הפלאה שבערכין לקמן ה, ב מ"ש בזה, וצ"ע), וביבמות (עד, ב) מרבין ג"כ גירות מאשה, ועי' כ"מ (פ"ה ממעה"ק הכ"א) שכ' דגירסת הרמב"ם עיקר שגרס עכו"ם במקום גר, דאטו גר לאו איש הוא. ובהפלאה שבערכין תמה ע"ז דהא גם עכו"ם לא אימעט מאיש (כמ"ש התוס' בב"ק שם) וכן עבד אמרינן בגמ' (שם) להדיא דאיש הוא, והננון כמ"ש הר"ש משאנץ (פ' צו) דכמה דברים נסיב התו"כ אגב אחרינא, עי' שם. 39 קרבן אהרן (פ' בחקותי ופ' מצורע), ועי' הפלאה שבערכין שלפירושו תיבת איש קאי אלמטה, איש אין לי אלא איש מנין לרבות האשה והקטן, ולפי' הרע"ב תיבת איש קאי אדלעיל, ואמרת אליהם איש, [ונמלשון התו"כ פרשת בחקותי מוכרח כפי' הק"א, וכן מוכח להדיא בנויר סא, א. ובסוטה כד, א. ובדף כו, א. ועי' מל"מ פ"ב מהלכות סוטה ה"ו]. 40 ה, ב. 41 הפלאה שבערכין, ומזה נראה בעליל שצריכין לפרש כפי' הק"א דמרבין להו מדכתיב "ואמרת אליהם" דמשמע כל הנלוים עליהם. 42 הפלאה שבערכין, עי' בסנהדרין (סו, א) איש, ת"ל איש איש, לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, ומבואר מזה דמשמעו את איש ממעטינן טומטום ואנדרוגינוס כמו אשה, וכ"כ ברע"ב (זבים פ"א מ"ה) איש לפי פקודיו, עד שיהא ודאי איש, [ודבריו נובעים מהספרי (במדבר פסקא קי"ט ד"ה קי"ט ויאמר)]. ועי' במכילתא (מס' דנוזיקין משפטים פרשה יא ד"ה או בן) אין לי אלא בן גמור או בת גמורה, טומטום ואנדרוגינוס מנין, ת"ל או בן יגה, או בת יגה. ועי' ב"י (או"ח סי' תרפ"ט) שכתב דהא דטומטום אינו מוציא, לא משום ספיקא הוא, אלא הואיל ואינו מינכר אם הוא זכר או נקבה הוא גרוע מאשה ודאית. 43 ד, ב. 44 הפלאה שבערכין, ובאמת יל"ע מדוע נקט שם רק אשה שהעריך איש, ושכך טומטום ואנדרוגינוס. 45 מ"ב, א. וברש"י שם (ד"ה אם נקבה). 46 פ"א (ה"ה). 47 פ"ב (ה"ד). 48 לחם משנה פ"ד מהלכות אישות

29 הפלאה שבערכין. 30 יז, ב. 31 שם, ועי' טורי אבן (חגיגה ב, א) שהעיר מהא דתנן בחגיגה נשים קודם עבדים, ותירץ דבחגיגה נקט תחילה נשים, דעבד לא ידעין רק מגז"ש דלה לה מאשה, משא"כ בבכורים. ודבריו לא יגהו מזור להך דהכא, דעבד מריבוי דקרא ידעין ולא מאשה, ועי' סוכה (לח, א) מי שהי' עבד או אשה וכו' מקרין אותו, ושם בברייתא באמת אמרו וכו', ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, ושם לא ידעין עבד רק מאשה, [ועי' תו"ט מנחות (פ"ט מ"ח ד"ה והעבד) שלא זכר כל הנ"ל]. 32 פרשה ג (ד"ה פרשה ג). 33 ועי' בר"ש משאנץ שכ' דטעמא דבעינן קרא לזה, הוא משום דאי לאו קרא הוי אמרינן דון מינה ויהא העבד כערך האשה. ועי' שם מ"ש להמ"ד דון מינה ואוקי באתריה דקרא אתי לרבות גרים, אך בנויר (סא, א) מרבין עבדים לנזירות מואמרת אליהם, ומקשינן אמאי לא ילפינן לה לה מאשה, ומשני שאני הכי דא"ק לאסור איסור וכו' יצא עבד שאין נפשו קנוי לו. 34 ויקרא כז, ב. 35 שמועת חיים, ועי' לעיל שהבאנו מתוס' מנחות (סא, ב ד"ה אין לי), שהק' למה בטומאת זיבה (נדה לד, א) ובגונב נפש (סנהדרין פו, א) ובערכין לא אימעט גרים ועבדים כעכו"ם, ותירצו דשמא בכל הנך יש שום ריבוי, ועי' שמועת חיים שתמה לפ"ז על קו' הר"ש משאנץ ומ"ש ליישב (ד"ה ועפ"ז) דלשיטתו אזיל. 36 פרשת זבים (פרשה א ד"ה פרשה א). 37 בדרשת התו"כ בפ' מצורע. 38 רע"ב ריש פ"ב דזבים (מ"א), ועי' בהפלאה שבערכין שמלשון התו"כ פ' בחקותי משמע להדיא דלא כהרע"ב [ועי' מה שצויין להלן בפ"י הק"א]. והא דעבד מיקרי "איש" עי' בהפלאה שבערכין שכ"מ מהתוס' ב"ק (פח, א ד"ה והא), ומה דמרבין גר מאיש, עי' זבחים (קג, א) אטו גר לאו איש הוא, עי' שם. ובמדרש רבה (פרשת ויקרא פ' ב') איתא אדם כי יקריב כמס, למה לא נאמר איש, כמ"ש להלן דבר אל כל עדת בני ישראל איש כי יקריב וכו', למה נאמר אדם להביא את

לא נודרין ולא מעריכין מפני שאין בהם דעת. קאי גם אקטן שאינו סמוך לאיש אף שיודע להפלות, וכדתנן בנדה⁶⁴ "קודם לזמן הזה, אע"פ שאמרו יודעין אנו לשם מי נדרנו, לשם מי הקדשנו אין נדריהם נדר, ואין הקדשן הקדש". והיינו משום דכתיב "איש" בהדי כי יפלא, אבל אי הוי כתיב רק "כי יפלא" לחוד, הו"א דגם באינו סמוך לאיש, כל שיודע להפלות מהני וחשיב בן דעת⁶⁵. ולפי"ז יש לדון בהא דתנן בתרומות⁶⁶ "חשו"ו אין תרומתן תרומה", ואמרי' בירושלמי⁶⁷: דשמע להון מהכא, ויקחו לי תרומה מאת כל "איש", פרט לקטן, אשר "ידבנו" לכו, פרט לחרש ושוטה. ד"ידבנו" משמע דיש בו דעת לנדב. והקשה הר"ש⁶⁸ למה לא ממעטינן קטן מ"ידבנו לכו", ותירץ דכשבא לעונת נדרים יש בו דעת לנדב. ומשמע דמעט מ"איש" גם כשבא לעונת נדרים⁶⁹, וק' דה"נ נדרוש מאת כל איש אשר "ידבנו" לרבות יודע לנדב סמוך לאיש דמהני תרומתו, ולמעט אינו סמוך לאיש בהדי חרש ושוטה דלא מהני אף שאומר שיודע⁷⁰. וי"ל דאין לדמות הדרשות אלא מה שהש"ס מדמה⁷¹, ולא ניתן לדרוש איש אשר ידבנו, כדדרשינן באיש כי יפלא⁷².

מפני שאין בהם דעת. בחגיגה⁷³ תנן: "הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן", ולא נקט טעמא כדהכא מפני שאין בהם דעת. וכן במנחות⁷⁴ דתנן: "הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן", לא נקט טעמא כדהכא מפני שאין בהם דעת, אף דגם בהנך הטעם מפני שאין בהם דעת, וי"ל משום דהכא ממעטינן קטן מ"איש", אבל על חרש ושוטה אין לימוד מיוחד, לזה אמר דחרש שוטה וקטן חד דינא אית להו, וכיון דמעטינן קטן ממילא ממעטינן גם חרש ושוטה, מפני שאין בהם דעת וכקטנים הם, משא"כ בחגיגה ומנחות דמסברא ידעינן להו, לא איכפת לתנא לאשמועינן טעמא⁷⁵. אמנם קשה מהא

דדעת הרמב"ם היא דאין הלכה כהגמ' דבכורות הנ"ל, משום דאע"ג דליכא ספיקא קמי שמיא, מ"מ נתמעט מקרא כל דבר שספק אצלנו. ויש שכתב דדעת הרמב"ם הוא דאע"פ שאין הטומטום בריה בפני"ע, מ"מ לענין ערכין עשאתו תורה כעין בריה בפני עצמה⁴⁹.

חרש שוטה וקטן. בחגיגה⁵⁰ תנן: הכל חייבין בראייה חוץ מחרש שוטה וקטן. ודייקינן בגמ' ⁵¹ "קטני חרש דומיא דשוטה וקטן, מה שוטה וקטן דלאו בר דעה הוא, אף חרש דלאו בר דעה הוא". והקשו בתוס' שם⁵² וז"ל: "במגילה פ"ב⁵³ [דתנן] הכל כשרין לקרוא את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן כו' לא דייק הכי, דהתם ע"כ במדבר קיימינן מדקרא את המגילה וברמיזה לא הוה מפיק אחרים. וכן בחולין⁵⁴ [דתנן] חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו את שחיתתן, לא דייק הכי, דהתם הטעם תלוי בכיון שיכול לאמן את ידו לשחוט". ויש שהעיר דב' תירוצים אלו לא מהני ליישב מדוע לא דייק הגמ' הכא כן⁵⁵.

חרש שוטה וקטן נידרין ונערכין. כתב הרמב"ם⁵⁶ "המעריך את החרש ואת השוטה חייב". ובהלכה ט' גבי דמים כתב "האומר דמי פלוני עלי אפי' ה' אותו פלוני קטן בן יומו או טומטום וכו', נותן מה שהוא שוה" וכו'. ויש להבין מדוע לא נקט גם גבי דמים חרש ושוטה כדנקיט בערכין⁵⁷. וי"ל משום דבחרש ושוטה צריכין לחלק בין יכול להתרפאות לאינו יכול, או בין חרש בידי אדם לחרש ביד"ש⁵⁸, ע"כ לא נקט בנידרין חרש ושוטה, משום דלא רצה לפרש ולחלק דמיירי ביכול להתרפאות או ביד"ש, כיון דהחילוקים הללו לא נתפרש בהדיא בש"ס⁵⁹.

שוטה. קשה דבכתובות⁶⁰ כ' רש"י⁶¹ דאין דמים לשוטה⁶². וי"ל דהכא איירי בשוטה שיכול להתרפאות⁶³.

(תוד"ה חש"ו). 64 מה, ב. 65 מעשה חושב, וכעין זה כ' התוס' בחולין (יב, ב ד"ה קטן) דאף באמר הקטן יודע אני שהם קדשים, ולשמך אני מתכוין מיבעיא לן אי כוונתו כוונה, ע"י שם. 66 פ"א מ"א. 67 שם. 68 שם. 69 וע"י שם משנה ג'. 70 מעשה חושב, שהרי הא ד"ידבנו" דמי ל"כי יפלא" דשניהם משמעותם דיודע הפלאתו ונדבתו, וכיון דבנדרים מרבינן סמוך לאיש, וממעטינן אינו סמוך לאיש, נדרוש נמי בתרומה כן. 71 כמ"ש התוס' בכורות ג, א (ד"ה ור"י). 72 מעשה חושב. 73 ב, א. 74 צג, א. 75 הפלאה שבערכין, וע"י בהגהות הגר"א במכילתא (מס' דכספא משפטים פרשה כ ד"ה שלש רגלים) שהגיה שם כל להוציא את הקטנים מחובת דאי, וזה דלא כמ"ש, אולם אין כוונת הגר"א ברור, וע"י תוס' בחגיגה (ב, ב ד"ה נשים). וע"י מ"ש בזה בכורוי המדות, ולדבריו א"ש. והא דבפ"ק דתרומות (מ"א) תנן חמשה לא יתורמו וכו'

(ה"א). 49 מרכבת המשנה שם. 50 ב, א. 51 שם ע"ב. 52 ד"ה חרש. 53 יט, ב. 54 ב, א. 55 הפלאה שבערכין, וכהנה רבות בש"ס שלא דייק כן, ע"י גיטין (כג, א) הכל כשרין להביא את הגט חוץ מחש"ו, וב"ק (לט, א) ושל חשו"ק שנגח שור של פקח פטור, וע"י שם בתוי"ט (פ"ד מ"ד), וע"י בשבועות (פ"ו מ"ד) אין נשבעין על טענת חשו"ק (ובתוי"ט שם), ובר"ה (כט, א) חש"ו אין מוציאין את הרבים יד"ח, [וע"ע בהפלאה שבערכין מה שהאריך בזה לדעת הראשונים דסברי דחרש המדבר ואינו שומע אע"ג דהוי כפקח לכל דבר פטור מתקיעת שופר, ובמ"ש המגיה בהגה"ז]. 56 פ"א ה"ז. 57 מעשה חושב. 58 וכמ"ש התוס' (ד"ה חרש) גבי חרש, [ולכא"ו גם בשוטה צריך לחלק כן]. 59 מעשה חושב, ועמש"כ בספרו כובע ישועה (ב"ק פה, ב). 60 לב, א. 61 ד"ה בשוטה. 62 רש"י שם. 63 שם, וכמו שחלקו התוס' כאן בחרש

בתשלומין⁸⁸. ויש שהסתפקו אם מחויב בתשלומין רק אחר שהגדיל, או משעת נדרו⁸⁹. ויש שכו' דאין צריך לשלם תשלומי הערכין רק אחר שיגדיל, משום דכל זמן שלא הביא שתי שערות, אין מוציאין ממנו, דמספיקא לא מפקינן ממונא, דשמא לא יביא שתי שערות אחר שנה⁹⁰. ואע"ג דכו' התוס' בנדה⁹¹, לענין מלקות, דרובם מביאין שתי שערות, מ"מ הכא לענין ממונא לא שייך לו' כן, דהרי קיי"ל דאין הולכין בממון אחר הרוב, דהמוציא מחבירו עליו הראי⁹². אמנם ז"א לשיטת הסוכרים⁹³ דלא אמרינן ספק ממונא לקולא רק היכא שאין בו ספק איסור אחר חוץ מגזל, דרק ספק גזל לא אסרה תורה, אבל אם יש איסור אחר במה שמחזיק הממון, אמרינן דספק איסורא לחומרא, ולא מהני חזקת ממון נגד שאר איסורין, דלדידהו נמצא דבערכין דעובר משום בל יחל ובל תאחר⁹⁴, הו"ל ספק איסורא, ואולינן בי בתר רוב⁹⁵. ולפ"ז נסתעף לנו דין מחודש, דאם קודם שהביא שתי שערות מת, אין היורשים חייבים לשלם כלל, דגבי יורשים ליכא איסורא דבל יחל ובל תאחר, רק דהנכסים משועבדים לנדרו⁹⁶, וא"כ לא הוי רק ספיקא דממונא, והדרינן לכללא דאין הולכין בממון אחר הרוב⁹⁷. אמנם זה תלוי בפלוגתא ראשונים, דלשיטת התוס' בנדה⁹⁸ חזקה דהביאה שערות, חזקה אלימתא הוא אף להוציא ממון, וא"כ אף במת מוציאין מן היורשים מטעם חזקה דרבא, אולם לשיטת הרא"ש⁹⁹ דס"ל דחזקה דהביאה שתי שערות אינו מועיל להוציא ממון, אפשר דבמת איה"נ דאין מוציאין מהיורשים¹⁰⁰.

דבגיטין⁷⁶ תנן: "הכל כשרין להביא את הגט חוץ מחרש שוטה וקטן", ואמרינן בגמ' דטעמא משום דלאו בני דעה נינהו. ופי' רש"י⁷⁷ "וגבי שליחות איש בעינן ולא קטן". הרי דאע"ג דיש לנו מיעוט על קטן, וחרש ושוטה ידעינן מטעם דלאו בני דעה נינהו כקטן⁷⁸, אפ"ה לא נקט התם במתני' טעמא מפני שאין בהם דעת, לאשמעינן דחרש ושוטה חד דינא אית להו עם קטן כמו הכא⁷⁹. וכן קשה מהא דתנן בשבועות⁸⁰ דאין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן, ולא קאמר מפני שאין בהם דעת, אף דחרש ושוטה מקטן גמרינן מפני שאין להם דעת כקטן⁸¹.

יש שכו' דהא דתנן במתני' "מפני שאין בהם דעת" קאי על חרש ושוטה, דבקטן תנן בנדה⁸²: בן י"ג שנה ויום אחד נדריו קיימין, קודם לזמן הזה, אע"פ שאמרו יודעין אנו לשם מי נדרנו לשם מי הקדשנו, אין נדריהם נדר ואין הקדשן הקדש, לאחר הזמן הזה, אע"פ שאמרו אין אנו יודעין לשם מי נדרנו לשם מי הקדשנו נדרן נדר והקדשן הקדש. ומבואר דלא תלוי בדעת, ועכ"ח דהא דקטן לא נודר ולא מעריך הוא משום דאימעיט מדכתיב כי יפליא⁸³. אבל יל"ע בזה, דהא לקמן⁸⁴ מבואר דגם בקטן הא דלא נודר ומעריך הוא מטעם דלאו בר דעת הוא, דקאמר שאני חרש שוטה וקטן דלאו בני דעה נינהו⁸⁵].

גמ'. הכל מעריכין לאתויי מאי לאתויי מופלא סמוך לאיש. יש סוכרים דאין איסור לא יחל [ובל תאחר] בקטן⁸⁶. אמנם הרמב"ם⁸⁷ כ' דקטן מחויב

חינוך מצוה ש"נ (סק"ב), ותמה לפ"ז על הרמב"ם פ"א מערכין (הט"ו) שכתב דקטן שהעריך חייב לשלם. שו"ת מהר"ם שיק חו"מ (סי' נ"ט ד"ה וגם במופלא), דלא הזכיר הרמב"ם פ"א דנדרים ה"א איסור בל יחל בקטן. 87 פ"א הט"ו. 88 ועי' מנ"ח שם, ועי' בהפלאה שבערכין. 89 ועי' מנ"ח (שם סק"ד) דפטור אף אחר שהגדיל, אבל אם מפריש ממנו עבור ערכו הוי הקדש. ויל"ע דבמצוה תע"ט (סק"ו) כ' דכשהגדיל מחויב לשלם. ועי' בשו"ת דברי חיים ח"א (יור"ד סי' מ"ט), הפלאה שבערכין, בית המדרש גליוני הרמב"ם בהוספות, ועי' צפנת פענח פ"א מערכין (הט"ו), ובחידושי הגר"י ז"ל, א (ד"ה בדין), ובשמועת חיים. 90 הפלאה שבערכין. 91 מו, ב ד"ה ר"י. 92 שם. 93 נתיבות ריש דיני תפיסה. 94 כמבואר ברמב"ם (פ"א ה"א). 95 הפלאה שבערכין, ועי' בתשובות מהר"ט (חו"מ סי' קנ"ד), טורי אבן (ר"ה יד, א) ובמילואים שם, באר אברהם (שם), ושו"ת חת"ם סופר (יור"ד סי' ר"מ). 96 כדאי לקמן (כ, א). 97 הפלאה שבערכין. 98 מה, ב ד"ה אילימא. 99 שו"ת כלל ל"ג (סי' ה). 100 הפלאה שבערכין, עפי" מ"ש הנודע ביהודה (מהדור"ק אה"ע סי' ס"א) דכ"ה שיטת התוס' והרא"ש, אמנם דבאמת ד' הנובי"א אינו מוכרח, עי' בשער המשפט (סי' ל"ה ס"ק א') שהשיג עליו. ומ"מ אחר

חרש שוטה וקטן, ולא נקט במתני' טעמא, הוא משום דשם ממעטינן בירושלמי (פ"א ה"א) כל אחד מקרא, עי' שם ברע"ב. 76 כג, א. 77 ד"ה דלאו. 78 עי' שנות אליהו תרומות (פ"א מ"א). 79 הפלאה שבערכין. 80 לה, ב. 81 הפלאה שבערכין, ועי' בשבועות (מב, א) מ"ט אמר קרא כי יתן איש וכו' ואין נתינת קטן כלום, ופירש"י והחרש והשוטה קטנים הם בלא דעת, עי' שם. ועי' בשו"ת מקום שמואל (סי' כ"ה) שהעלה שם דחרש ושוטה לא ממעטינן מאיש דבכלל איש המה, עי' שם באריכות, ובהפלאה שבערכין חלק עליו, וכי דמרש"י בשבועות ובגיטין (שם) לא משמע כן, ועי' ירושלמי קידושין (פ"א ה"ג) דמשמע דחרש בכלל איש, עי' שם שהאריך בזה. ועי' קצוה"ח סי' רמ"ג (ס"ק ו'), וכבר קדמו במח"א (הל' זכי' ומתנה סי' ל"ב), ועי' שם בנתיבות המשפט, ומהתימא שלא זכרו הירושלמי, ועי' תפארת יעקב (גיטין כג, א) שלא זכר כל הני"ל. [א.ה. הא דהקשה מגיטין ומשבועות יש ליישב בפשיטות, דלא איצטרך לאשמעינן שם דחרש ושוטה וקטן שוים הם, משום דכבר אשמעינן להו כאן בערכין]. 82 מה, ב. 83 כצ"ל בדברי הערכי עלי, וכן בהפלאה שבערכין מביאו בשמו כן, יעו"ש. וזה דוחק לומר דאפי' דאמרו דידועין, אמרינן דאין בהם דעת. 84 ה, ב. 85 הפלאה שבערכין. 86 מנחת

דס"ל¹¹¹ דאב מדיר את בנו בנוזר עד שיביא שתי שערות, וקאמר התם בגמ' דקמילגי אי מופלא סמוך לאיש דאורייתא או דרבנן, ורבי ס"ל דזה רק מדרבנן¹¹².

ומקור הדין של מופלא הסמוך לאיש ילפינן מיתורא דכתיב¹¹³ "איש" כי יפליא נדר בערכך¹¹⁴. אמנם זה תלוי בפלוגתת הראשונים, די שוברים דעיקר קרא קאי אנדרים¹¹⁵. ויש שסוברים דעיקר קרא קאי אערכין¹¹⁶. ויש שהקשה מהא דבבבנה¹¹⁷ ובספרי¹¹⁸ ילפינן מופלא מקרא דכתיב גבי נזיר¹¹⁹.

שי' רש"י¹²⁰ והתוס' בגיטין¹²¹ דמבן י"ב שנה ויום אחד ה"ה מופלא הסמוך לאיש. אמנם הרמב"ם¹²² והבה"ג¹²³ ס"ל דמבן י"ב הוא רק מדרבנן, ודין מופלא הסמוך לאיש דאורייתא הוא רק מבן י"ג שנה שלא הביא ב' שערות. ונראה דחלוקים הם בעצם הגדר של מופלא הסמוך לאיש, דלרש"י אין המופלא בגדר "גדול" לענין זה, רק דכיון שמבין לשם מי נדר, נדריו נדרים, ולהרמב"ם הגדר הוא דכיון שנעשה בן י"ג שנה, אף שלא הביא ב' שערות, "גדול" הוא לענין נדרים, ולכך נדריו נדרים¹²⁴. והנה לשיטת הרמב"ם ניחא יותר הא

ברמב"ם¹⁰¹ כתב: "וקטן שהגיע לעונת נדרים, והעריך או נדר דמים, "חייב לשלם" שהרי נדריו קיימים" וכו', וי"ל דהא דנקט דחייב לשלם, ולא כתב דנותן ערכו, הוא משום דבערכין הוי המעות חולין, עד שיבאו ליד גזבר¹⁰². ויש שנתקשה מדוע חייב לשלם הא לא מצינו בכל התורה חיובים בקטן¹⁰³. וי"ל דס"ל להרמב"ם דאיה"נ בעוד שהוא קטן אין בי"ד כופין אותו לשלם, ורק כשיגדיל יכפוהו לשלם הערך שנתחייב. עי"ל דהרמב"ם חידש בזה דאם יתן לגזבר בעודו קטן, חל על המעות קדושת ערכין¹⁰⁴.

יש שהקשה דלשיטת התוס' דס"ל דגוסס נודר ומעריך, אמאי לא משני דהכל מעריכין אתי לאתווי גוסס¹⁰⁶.

מופלא סמוך לאיש. הנה מה דאמרה הגמ' דאתי לאתווי מופלא סמוך לאיש, אתיא גם למ"ד דמופלא הסמוך לאיש הוא רק מדרבנן¹⁰⁷. דלדידי' אשמעינן תנא ב"הכל" דמדרבנן מעריך אפי' מופלא הסמוך לאיש¹⁰⁸.

והנה הרמב"ם פסק¹⁰⁹ דמופלא סמוך לאיש דאורייתא. ויש לתמוה עליו דהרי פסק¹¹⁰ כרבי

בגמ' שם דפליגי אי הלכה הוא בנוזר דאב מדיר את בנו, או דהוא כדי לחנוכו במצוות, עכ"ח דלכו"ע מופלא סמוך לאיש דרבנן, דאלת"ה לרבי היאך דחי הלמ"מ דין דמופלא סמוך לאיש (וכמ"ש התוס' כן להדיא שם ד"ה ואע"ג). ועי' שם בלח"מ שסיים דאולי ס"ל להרמב"ם דבהס"ד ה" סבור דכו"ע מופלא סמוך לאיש דאורייתא, ופליגי אי הוי הלכה, ורבי ס"ל דהוי הלכה אע"פ שהוא מדאורייתא, וכיון דקיי"ל דמופלא סמוך לאיש דאורייתא, נקטינן כסברת המקשה דכולהו תנאי ס"ל דאורייתא, ופסק כרבי, וזהו דוחק דמן הראוי לפסוק כמסקנא, וצ"ע. ועי' בהפלאה שבערכין דתי' דהא דאמרינן שם דרבי ס"ל מופלא סמוך לאיש דרבנן, זהו רק דרך דיחוי בעלמא, יעו"ש בארוכה. 113 ויקרא כז, ב. 114 נזיר (סב, א), תו"כ פ' בחקותי (פרשתא ג' פסי' ג'). 115 רש"י שם (ד"ה לאתווי), ועי' תמורה (ב, ב) דילפינן מקרא זה דין מופלא בנדרים וברש"י שם (ד"ה שלא הגיע), רמב"ן ריש חולין (ב, א), ועי' שמועת חיים (פ"א סי' ז'), ודף ב, א בגמ' הכל מעריכין. 116 ר"ש משאנן תו"כ (בחקותי פרשתא ד' פסי' ג'), ראב"ד שם, ועי' שמועת חיים שם, ועי' בנוזר שם דילפינן מקרא זה דין מופלא בערכין. 117 מו, א. 118 במדבר ו, ב. 119 שמועת חיים, ועי' רש"י נדה שם ד"ה ולא יחל דבנדרים לא כתיב כי יפליא. וצ"ע, ועי' רש"י שם ע"ב ד"ה אי מופלא. 120 ד"ה מופלא. 121 סה, א (ד"ה ופדו). 122 פ"א מהל' נדרים (ה"ד), ובפיה"מ לנזיר (כח, ב). 123 מובא בשב שמתתא (ש"ה). 124 ברכת כהן, ונפק"מ בזה במה שנסתפק המשנה למלך (פ"ב דנזירות הי"ג) אם מופלא הסמוך לאיש יכול גם להישאל על נדריו או רק לנדור, דאם נימא שלענין נדרים גדול הוא, א"כ יכול הוא גם להישאל, אבל אי נימא דאינו גדול אין לנו מקור שיוכל להישאל.

העיון אכתי תליא בפלוגתא דרבנותא, דבהפלאה (כתובות טו, א) העלה דלא אמרינן דאין חולין בממון אחר הרוב, רק היכא דלא נפקא מיני' אלא לענין ממונא, אבל היכא דהאי רובא גופא מהני לענין איסורא, מהני שוב ג"כ לענין ממונא, ומוציאין מן היורשים, וע"ע בהפלאה שבערכין דבתוס' בבכורות (כ, א ד"ה ורבי יהושע) מבואר כדברי בעל הפלאה, ובהגהות המג"ש שם כ' דאין רא"י מדבריהם לדרביו, עי' שם שהאריכו בזה. 101 שם. 102 מקדש יחזקאל, עי' חולין (קלט, א), וברמב"ם פ"ג מערכין (ה"ג), ובמשל"מ שם. 103 מנ"ח מ' שנ. 104 מקדש יחזקאל. 105 לקמן ד, א (ד"ה ולא). 106 הפלאה שבערכין, עי' שם בתוס' שהביאו רא"י ממסכת שמחות, ואפשר דמכח קושיא זו אכן הוכיח הרמב"ם דלא קיי"ל כהך דמס' שמחות (עי' רמב"ם פ"א הי"ג), ולשיטת התוס' צ"ל דעדיפא מיני' משני, ועי' הפלאה שבערכין לקמן. 107 עי' בנדה (מו, ב) דשיטת רב כהנא דמופלא סמוך לאיש דרבנן, ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש סברי דהוא דאורייתא. ועי' שמועת חיים סי' ז' (ד"ה ובתירוצו). 108 הפלאה שבערכין, וכה"ג אמרי' לקמן (ע"ב) לאתווי קטן שאינו צריך לאמו, ועי' בשו"ע (או"ח סי' תר"מ סעיף ב'): קטן שאינו צריך לאמו, שהוא כבן חמש, כבן שש, חייב בסוכה מדברי סופרים, כדי לחנוכו במצות. ומ"ש בערכי עלי דסתם מתני' ס"ל דמופלא סמוך לאיש דאורייתא, ק' דמנין לו זה. 109 פ"ב מהל' נזירות (ה"ג), ופ"א מהל' נדרים (ה"ד). 110 פ"ב דנזירות (ה"טו). 111 נזיר (כט, ב). 112 לח"מ פ"ב מהל' נזירות (ה"ג), ועי' בנוזר שם דמשמע דכיון דס"ל לרבי דמופלא הסמוך לאיש דרבנן, משו"ה אתי הלכתא דאורייתא [דהל"מ דאב מדיר את בנו בנוזר], ודחי מופלא סמוך לאיש דרבנן, אבל אי הוי דאורייתא, לא אתי דאורייתא ודחי דאורייתא, ואף למאי דס"ד

אע"ג דלא נערך¹³¹. והא דלא קאמר דנודרין אתי לאתויי יוצא ליהרג, י"ל דהוא משום דיוצא ליהרג בהדיא קתני להו לקמן¹³².

ויש שהקשו להסוברים¹³³ דגם עכו"ם מופלא סמוך לאיש נודר ומעריך¹³⁴, הא הו"מ למימר דהכל דנודרין לאתויי עכו"ם מופלא סמוך לאיש, דהכל דמעריכין לא אתי רק מופלא הסמוך לאיש דישאל¹³⁵. ועוד דהא סתם מתני ר"מ היא, ור"מ ס"ל לקמן¹³⁶ דעכו"ם אינו מעריך, ועכ"ח דהכל דמרבא מופלא בישראל מיירי, וא"כ איצטרך הכל דנודרין לאתויי עכו"ם מופלא סמוך לאיש¹³⁷.

יש שהקשה דפחות מכן חודש כבר מרישא שמעינן ליה, דכיון דאמרינן דמנוול ומוכה שחין אע"פ שאינם בדמים ישנם בערכין, ממילא שמעינן איפכא, דפחות מכן חודש, אע"ג שאינו בערכין ישנו בדמים, דהא חזינן דאינו תלוי זה בזה, דכמו דשייך ערכין בלי דמים, הוא הדין שייך דמים בלי

דאיתא בנוזר¹²⁵ דלחד מ"ד לא נאמר הדין של מופלא הסמוך לאיש רק בעכו"ם ולא בישראל, והיינו משום דבגוי הכל תלוי בשנים, ולא בשערות¹²⁶.

יש לעיין אי דין מופלא בעי שתי שערות או לא¹²⁷. עוד יש לעיין אי דין מופלא בגיל י"ב תלוי אם יביא שתי שערות בגיל י"ג¹²⁸.

נודרין לאתויי מאי, נידרין איצטרך ליה, נידרין לאתויי מאי וכו' טומטום ואנדרוגינוס וכו' עובד כוכבים וכו'. יש להבין דאי אמרינן דאתי לאתויי טו"א או עכו"ם, אמאי אמר "נידרין איצטרך ליה" ולא נודרין, הלא טומטום ואנדרוגינוס ועכו"ם נודרין ונידרין¹²⁹. וי"ל דרצונו לאתויי בנדר רק דבר שאינו בערכין, דדבר שהוא בערכין כבר נכלל בהכל דמעריכין ונערכין, ומשו"ה קאמר "נידרין איצטרך ליה", לאתויי טומטום ואנדרוגינוס דנידרין אע"ג דאינן נערכין, וכן עכו"ם אליבא דר"י לקמן¹³⁰ נידר

דלהרמב"ם נדרו נדר אף אם לא הביא שערות כ"ג, וכ"כ בשמועת חיים סי' ו' (ד"ה וראיתי) דמסתימת לשון הרמב"ם משמע דנדריו נדרים אף אם לא הביא בגיל י"ג, ועי' שמועת חיים שם סי' ו' שיטת רש"י בזה. 129 הפלאה שבערכין. 130 ה, ב. 131 שם, ולפ"ז מיושב מה שהקשה בערכי עלי [ובמעשה חושב] על מה שצייד במל"מ (פ"א הי"א) דגם עכו"ם מופלא הסמוך לאיש נודר ומעריך, דמדלא משני לאתויי עכו"ם ונודרין איצטרך ליה במופלא הסמוך לאיש, ש"מ דאינו נודר, ולהנ"ל לק"מ, דלהצד דעכו"ם מעריך, כבר הוא נכלל בהכל מעריכין (וראה בדברינו להלן בתוס' ד"ה לאתויי). והא דקאמר לאתויי חרש שוטה וקטן אע"ג דנידרין ונערכין, הוא כדי לאשמעינן בנידרין דחרש אית ליה דמים [וכמ"ש התוס', דבערכין אע"ג דלית ליה דמים, נערך]. ולפ"ז א"ש הא דפריך נודרין לאתויי מאי, ולא משני דאתי לאתויי גוסס נודר ומעריך (וכמ"ש התוס' לקמן ד, א ד"ה ולא), דכיון דאתי בערכין כבר נכלל בהכל מעריכין. [ואין לתרץ דלא בעי למימר לאתויי גוסס נודר ומעריך, כיון דבהדיא קתני להו לקמן (ו, ב), דליכא למשמע מינה, ד"ל דמה דקאמר ר"י שם נודר ומעריך קאי איוצא ליהרג, וכ"ה באמת דעת הרמב"ם (פ"א הי"ג), ועי' שם בתוי"ט ובהפלאה שבערכין]. ועי' ברבינו גרשום שם נודרין לאתויי מאי, כלומר אי לאתויי מופלא הא שמעינן ליה מהכל דנערכין וכו' (ט"ס וצ"ל מעריכין) [ומבואר דכיון דכבר שמעינן ליה ממעריכין, לא בעי למימר דאתי לאתויי ליה בנודרין]. 132 ו, ב. הפלאה שבערכין, ועי' בערכי עלי שהקשה כן, וצ"ע. ואם כוונתו דלישני דאתי לאתויי יוצא ליהרג, וליקשה דהא בהדיא קתני להו, א"כ עדיפא הו"ל להקשות טומטום ואנדרוגינוס, אמאי לא משני דנודרין אתי לאתויי טומטום ואנדרוגינוס. 133 משנה למלך (פ"א הי"א). 134 למ"ד דעכו"ם מעריכין. 135 ערכי עלי, מעשה חושב, ועי' לעיל מש"כ בשם הפלאה שבערכין ליישב קו' זו. 136 ה, ב. 137 מעשה חושב, ותי' דפשוט ליה להש"ס דדינו כישראל [וע"כ לא צריך לאתויי ליה], ודלא כדמשמע מהמל"מ דאינו פשוט כ"כ, ועי' בחת"ס (יו"ד סי' ש"ז).

125 סב, א. 126 ברכת כהן, וע"ע שם שביאר שי' הרמב"ם לענין מופלא הסמוך לאיש בתרומה. ועי' עוד מה שהאריכו בשיטת הרמב"ם בקהלת יעקב (אלגזי) תוספות דרבנן (אות מ' סי' ר"ה), ספרי דבי רב (פ' נשא לא, א ד"ה ואולם), חסדי דוד נדה (פ"ה הט"ו סד"ה בתוך), מרכבה"מ נדרים (פ"א הי"ג), קרן אורה נזיר כט, ב ד"ה עד מתי, שו"ת מהר"י הכהן (יו"ד סי' נ'), בית מאיר יו"ד (סי' רל"ג), תורת חסד או"ח (סי' א' אות ז'), אור גדול (סי' כ"ט), אחיעזר (ח"ב סי' כ' אות ג'), בית יצחק או"ח (סי' מ"ד אות ב), העמק שאלה (ש' קט"ז אות ג'), מרומי שדה נדה מה, ב (ד"ה במשנה), מו, ב (ד"ה א"א בשלמא), אור שמח נדרים (פ"א הי"ד), צפנת פענח (שם הי"ג), דברי חיים (אויערבאך) חאה"ע דיני מיאון (סי' ב' ד"ה אב"ה), כתבי הגרי"ז תמורה (ב, ב). 127 חזון נחום (פ"א מ"א), חזון יחזקאל נדה (פ"ה הי"ו), העמק שאלה (ש' קט"ז אות ג'), ועי' רמב"ם פ"א נדרים (ה"א) ובלחם משנה (שם, וה"ג), ובמשנה למלך, ובהגהות הגר"א שם ובספר המפתח. ויש להוכיח דלא צריך כלל שערות לענין שיהיו נדריו נבדקין, ממה שכ' בשטמ"ק אות ז' שגורס ברש"י בן י"ב שנה ויום אחד שהוא סמוך לאיש ואינו איש אלא עד י"ג שנה, ולא הזכיר כלל ענין השערות, וכן נראה מרש"י תמורה ב, ב (ד"ה שלא הגיע), ורמב"ם פ"א נדרים (ה"ג וה"ד), ועי' קידושין (סג, ב) בני זה בן י"ג וכו', וברש"י שם (ד"ה בן י"ג), דלגבי נדריו נבדקין לא נקט ב' שערות, ועי' שם בד"ה אבל לא, ועי' ברש"י נדה (מו, א ד"ה כי יפליא) שכ' רק דראוי להביא שערות, ועי' יבמות קה, ב רש"י (ד"ה לעונת), וע"ע שמועת חיים סי' ו' (ד"ה ובעיקר) דלא ברור שי' רש"י בזה. 128 קרן אורה נזיר כט, ב ד"ה עד מתי, תורת חסד או"ח סי' א' אות ז', אבני נזר אהע"ז ח"ב סי' מ"ד אות ב', ידות נדרים רלג, יד שאול סק"א, דבר אברהם ח"ב סי' י' אות ו', חזון נחום פ"א מ"א (ד"ה כהנים ולויים), מרכבה"מ פ"א נדרים הי"ג, משכנות יעקב אהע"ז סי' מ"ב (עח, א ד"ה וכ"ש), ש"ש שיה פ"א ד"ה אלא, חמדת ישראל ח"ב קונטרס דרך חיים (א-א, ב). ועי' שם שכתב

תלוי נידרין בנערכין ממנוול ומוכה שחין דנערכין אע"פ שאינם נידרין¹⁴⁶.

לעולם לאתויי פחות מבין חודש, ותני והדר מפרש. כ' השטמ"ק דבא לאשמועינן דיש לפחות מבין חודש דמים אע"ג דלא יצא מכלל נפל¹⁴⁷. וק' דפשיטא דנידר, דהלא נודר לפי דמים של עכשיו, ואף אם ימות ויתברר שהיה נפל, מ"מ כשחי היה נותנים עבורו דמים מועטים¹⁴⁸. וי"ל דמתני' מייירי בשמת קודם ל' ולכן ס"ד דכיון דנתברר דהיה נפל, דינו כמת ולא הוי בדין דמים כלל, ואף אם היה לו דמים מועטים פטור מליתן דמיו, קמ"ל דחייב ליתן דמיו¹⁴⁹. ובאופן אחר י"ל בכוונת השטמ"ק, דכל הדיון כאן אינו בעיקר דין דמים של פחות מבין חודש, רק אם נידון בכבודו או לא, דס"ד דפחות מבין חודש נידון בכבודו דוקא בשכלו לו חדשיו, לכן קמ"ל מתני' דבכל אופן אמרינן דפחות מבין חודש נידון בכבודו¹⁵⁰. עוי"ל ד' השטמ"ק, דמייירי במת בתוך ל', והו"א דאף די"ל דמים בשוק מספק דאפשר אינו נפל, עכ"ז זה לא חשיב כדמי עצמותו, רק דאנשים משלמים על ספק בעלמא, קמ"ל דזה חשיב דמי עצמותו, וצריך לשלם דמים שנותנים בשוק עבור ספק זה¹⁵¹.

והנה באומר "דמי העובר שבמעזי אשה זו עלי", לכאן חייב בדמיו, ואפי' אי עובר חשיב

ערכין¹³⁸. וי"ל דמעריכין ונודרין שפיר יכולין ללמוד זמ"ז דבשניהם הדיון בנוגע דבר אחד, דהיינו מופלא, משא"כ פחות מבין חודש ומוכה שחין דתרי גווני ניהו, צריך ילפותא לכאן"א. עוי"ל דלא הוי ילפינן פחות מבין חודש ממנוול ומוכה שחין, לפי שהיינו אומרים דכיון שלא נתנה תורה ערך לפחות מבין חודש, מוכח דאין לו דמים כלל¹³⁹. עוי"ל דנודרין שפיר ילפינן ממעריכין משום דקרא דמופלא סמוך לאיש כתיב בנדרים, וכיון דתנא מיתתי ל' במעריכין כ"ש בנודרין, אבל נערכין ונודרין צריכי¹⁴⁰.

אי לאתויי טומטום ואנדרוגינוס וכו'. היינו לאתויי נידון בכבודו, דהא דנידר פשיטא, כדאי לקמן¹⁴¹ דלא יהא אלא דמי דיקלא¹⁴². ויש שהקשה מהא דבמנחות¹⁴³ גבי מתני' דהכל סומכין דאתי לאתויי יורש, הקשו התוס'¹⁴⁴ למה איצטריך לאתויי יורש, הא בהדיא קתני להו, ותני דאורחי' דתנא לשנות תיבה אחת אגב אורחי' לאתויי, אע"ג דתני להו בהדיא בשאר דוכתי. וא"כ מהו קו' הגמ' כאן גבי טומטום ואנדרוגינוס "בהדיא קתני להו"¹⁴⁵.

ואי לאתויי עובר כוכבים. יש שהקשה מה אתי לאתויי, דאין לומר דאתי לאתויי עכו"ם, דאע"פ שאינם נערכין עכ"ז נידרין, הלא כבר חזינן דלא

138 רמב"ן חולין (ב, א). 139 שם, ועי' שם ש"כ דאע"פ שיש לפחות מבין חודש מקצת לוקחין בשוק, התורה העידה שאינו שוה כלום. וביאור דבריו כ' בשמועת חיים עפ"י מה שביאר הגרי"ז דדין דמי אדם אינו מחמת שוויתו כדמי חפץ, אלא גזירת הכתוב לשומו כעבד הנמכר בשוק, ע"כ שפיר שייך לו' דגילתה התורה דלפחות מבין חודש אין שויות כלל. ועמש"כ לפ"ז בנוגע להחובל בפחות מבין חודש, ועי' שם שהקשה דהרי מצינו מנוול ומוכה שחין דאין להם דמים ואעפ"כ יש להם ערך. ועי' בדברינו בגמ' אי לאתויי טומטום ואנדרוגינוס ובגמ' ואי לאתויי עכו"ם, מה שקשה לפי"ד הרמב"ן. 140 שם, ועי' מה שצויין בגמ' מופלא סמוך לאיש דיון אי עיקר קרא בערכין כתיב, או בנדרים, ועי' שמועת חיים סי' ז' (ד"ה ובתירוצו) מש"כ להמ"ד מופלא סמוך לאיש דרבנן. [ובסו"ד הרמב"ן שם כ' נודרין וט"ס וצ"ל נידרין]. ובשמועת חיים תירץ דכוונת הגמ' לאתויי פחות מבין חודש אינו לאתויי עיקר דין דמים, רק בעי לאתויי נידון בכבודו, וזה לא חזינן ממנוול ומוכה שחין. והרמב"ן לא למד כן, כדחזינן בקושייתו ובתירוצו הב' ש"כ דאין לו דמים כלל. 141 ד, ב. 142 הפלאה שבערכין, שמועת חיים סי' ז' (ד"ה ויש להעיר). 143 צג, א. 144 ד"ה הכל. 145 שמועת חיים, ותירץ דזה לא שייך לומר רק כשהדין דרוצה לאתויי נשנה במקום אחר, אבל כאן דהדין דרצה לאתויי קתני להו בהדיא במתני' זו, אא"ל כן. 146 שמועת חיים סי' ז' (ד"ה עוד יש להעיר), לפי קו' הרמב"ן ריש חולין לגבי פחות מבין חודש, וא"א לתרץ כתי' הב' של הרמב"ן שם דמדלא נתנה התורה ערך לעכו"ם ש"מ

שאינן להם דמים, דזה לא שייך לו' כ"א בפחות מבין חודש דמיו מועטין. ובדוחק י"ל דעדיפא מינה פריך. ולפי' מיושב קו' רש"י (ד"ה תני והדר), והוא הדין נמי מצי וכו', דרק בפחות מבין חודש לא ידעינן ל' ממנוול ומוכה שחין, ע"כ נקט ל'. 147 שטמ"ק אות א' בשם הר"י, ובשמועת חיים הסביר דהיה אפשר לפרש מתני' (ה, א) דפחות מבין חודש נידר היינו דוקא היכא דקים לן דכלו לו חדשיו, קמ"ל דאף בלא כלו לו חדשיו נידר. 148 שמועת חיים, ועי' שם דכ"ש אם מת אחר ל' דפשיטא דנידר אף דבשעת נדרו היה ספק. 149 שם, עפ"י ביאור הגרי"ז בשי' הרמב"ם (פ"א מערכין הי"ג) דמת אף אי משכח"ל שיתנו דמים עבורו מ"מ אין הוא בפרשת דמי אדם, וע"כ פטור מליתן דמיו. ועי' שם דלפי"ז צ"ל דהשטמ"ק פליג על הרמב"ם וסובר דהטעם דפטור בדמי מת הוא משום דבאמת אין לו כלל דמים בשוק, וכדס"ל להתוס' (ב, א ד"ה כל), וכיון דלפחות מבין חודש י"ל דמים מועטים, ע"כ חייב לשלם דמיו. ועי' שם (ד"ה ובעוד) דאפשר דלא פליג השטמ"ק על הרמב"ם, ונפל שאני דאינו כמת ממש דאיכרי נפש (סנהדרין פד, ב), ועי' בר"ה ואמנם. 150 שם, ועי' מה שצויין לקמן בסוגיא דפחות מבין חודש, אי נידון בכבודו או לא. 151 שם, עפ"י מה שכתב בזכר טוב (סימן ח' אות י"ז) ליישב קו' רעק"א (ב"ב צג, א) בשור שנגח פרה מעוברת, ועי' שם דזה דלא כהגרי"ז בדעת הרמב"ם, והשטמ"ק חולק על הרמב"ם כנ"ל, ועי' בשו"ת חת"ס (אה"ע ח"ב, קס"א ד"ה לכאן), ורש"ש (מנחות טו, א) ובשמועת חיים (ד"ה ועיין) מש"כ ע"ז.

קטן, אשה, ועבדים¹⁶¹, ואח"כ נקט סוכה, לולב, ציצית, ותפילין, דרך הש"ס בכ"מ לנקוט דינים אלו בסדר זו¹⁶², ומן הכל מצטרפין לזימון מפרש הכל דאתיא לאתווי קטן או אשה¹⁶³, ומן הכל מעלין מפרש מה דאתי לאתווי ענין שלא מיירי מיני במתני, כמו מונה היפה לנוה הרעה. ובוז א"ש הא דהביא ברייתא דהכל חייבין במקרא מגילה, קודם מתני דהכל כשרים לקרות המגילה, משום דקאי הכא לפרש "הכל חייבין", ורק דרך אגב מפרש נמי למתני בחדא מחתא¹⁶⁴. ולפי"ז יתכן דמשו"ה פירש"י גבי הכל מעלין¹⁶⁵ דמיירי בעבד כנעני, ושינה מפירושו בכתובות דפי' שם דמיירי בעבד עברי¹⁶⁶, דמהא דמייתי הש"ס הך דכתובות לבסוף, מוכח דמיירי מענין דלא מיירי בי מתני להדיא, להכי פירש בעבד כנעני, דלענין מכירה לא מיירי כלל במתני¹⁶⁷. אמנם יל"ע למה השמיט הש"ס הרבה מקומות דקתני הכל, ולא הזכירו כאן¹⁶⁸.

הכל סומכין לאתווי מאי, לאתווי יורש.

במנחות¹⁶⁹ הקשו התוס'¹⁷⁰: ק' דהא במתני תנן יורש בהדיא. וי"ל דאיצטרך משום דתרי גוונא יורש הוי, חד כגון הפריש האב ואח"כ מת, וחד

דלשלב"ל¹⁵², עכ"ז חייב, דהא אינו מקדיש גופו רק מתחייב בדמיו, ומה בכך שהוא דשלב"ל, וכמו דמהני התחייבות על דבר שאינו שלו, באומר דמי פלוני עלי¹⁵³. ולפי"ז תקשי דהו"ל למימר דהכל דנידרין אתי לאתווי עובר דלא תני בהדיא, מלאתווי פחות מבן חודש ולומר תני והדר מפרש¹⁵⁴. וי"ל דלמ"ד עובר ירך אמו, כבר תני לי, דנכלל במה דתנן לקמן¹⁵⁵ דמי ידי עלי, דמ"ש דמי יד או דמי עובר¹⁵⁶. עוי"ל דמסתבר לי להש"ס דכמו דהני דחשיב בהדיא, בילודים מיירי, כן אתי הכל לאתווי ילודים¹⁵⁷.

והא דלא אמר לאתווי טריפה [דאף אי נימא דאינו נערך, מ"מ ודאין דבר נידר הוא כמבואר בגיטין¹⁵⁸, י"ל דפשיט לי להגמ' דנידר, וא"צ ע"ז ריבויא דהכל¹⁵⁹.

הכל סומכין וכו' הכל ממירין וכו' הכל חייבין וכו'. יש להבין הסדר של הגמ', שהקדים המאוחר ואיחר המוקדם, ולא סידר אותם לפי סדר הש"ס. וי"ל דמפרש בתחילה כל הכל דסדר קדשים, אגב הכל דערכין, דהוא בסדר קדשים¹⁶⁰, ואח"כ מפרש כל הכל דחייבין, ואח"כ מפרש הכל דאתווי

בהפלאה שבערכין, דאגב שיטפי' דבעל ערכי עלי לא העיר מרישא דמתני' דסנהדרין שם הכל מלמדן זכות, ובגמ' דלאתווי אחד מן התלמידים. וכן יש להעיר מפסחים (ד, א) הכל נאמנים על ביעור חמץ. ועי' בחגיגה (ב, א) הכל חייבין בראי' ובשמחה, ועי' שם בטורי אבן דהכל דשמחה לאתווי טומטום. ובגיטין (כג, א) תנן הכל כשרין להביא את הגט, והכל כשרין לכתוב את הגט (שם כב, ב). ובב"מ (פ"ז מ"א) הכל כמנהג המדינה (עי' שם ברע"ב ובתו"ט). ובב"ב (ב, א) הכל כמנהג המדינה, ובגמ' שם (ד, א) הכל לאתווי אתרא דנהיגי בהוצא ודפנא. [וע"ע בהגהת המג"י בהפלאה שבערכין שהעיר מבכורות (נו, א) הכל נכנסין לדיר להתעשר, ועי' שם בגמ', ובב"ב (קס, א) הכל כמנהג המדינה, ושם (קסה, ב) הכל הולך אחר התחתון, ובכורות (לו, ב) הכל נאמנים על מומי מעשר, וביומא (סו, א) הכל כשרין להוליכו, ובפסחים (קה, ב) הכל חייבין בד' כוסות, ובנוזר (מה, ב) הכל משלחין תחת הדוד, ובסוכה (נה, ב) ומקריב את הכל, ובגמ' שם (נו, א) דהכל לאתווי קיץ המזבח, ובפאה (פ"א מ"ב) הכל לפי גודל השדה, ושם (פ"ב מ"ג) הכל מפסיק לזרעים, (ועי' שם ברע"ב), ובמעשרות (פ"ג מ"י) הכל הולך אחר וכו', ובר"ה (טז, א) הכל נידונים בר"ה, ומגילה (כג, א) הכל עולין למנין שבעה, ובעירובין (קה, א) הכל נכנסין בהיכל לבנות, וביבמות (קיו, א) הכל נאמנים להעידה (עי' שם, ובעזרת נשים דשקיל וטרי בזה לאתווי מאי), ובכתובות (כו, ב) הכל נאמנים להעיד, ובחלה (פ"ג מ"ו) ר"ע אומר הכל הולך אחר הקרימה, ובכתובות (ל, א) והתניא הכל בידי שמים חוץ מצנינים ופחים, ובעירובין (כו, ב) הכל ניקח בכסף מעשר, ובכלים (פ"ז מ"א) הכל לפי מה שהוא אדם, ובסוכה (ח, א) לברך וכו' הכל וכו'.¹⁶⁹ צב, א. 170 שם צג, א (ד"ה הכל סומכין), ח"י מבעלי תוס' (נדפס סוף מסכתין) בשם מהר"ר יוסף מא"י,

152 עי' חו"מ סי' ר"ט (סעי' ד'). 153 מעשה חושב, והרמב"ם שכתב (פ"א ה"ט) אפי' הי' אותו פלוני קטן בן יומו, ולא נקיט עובר דהוי רבוא טפי, הוא משום דלא נקיט רק המבואר בגמ' בהדיא, אבל ודאי דעובר שוה מידי (עי' ב"ק מט, א). 154 שם, ובשמעות חיים תירץ דעובר אינו נידר, מפני דהו"ל דבר שלא בא לעולם וא"א לשומו בשוק למכירה, והביא ראי' מדשינה הרמב"ם מלשון המשנה דפחות מבן חודש נידר דמשמע גם עובר, ושינה וכתב קטן בן יומו, מוכח דאינו נידר. 155 י"ט, ב. 156 מעשה חושב. 157 שם, וכ' דתי' זה נ"ל יותר. 158 מג, א. 159 שם. 160 הפלאה שבערכין, אלא שהקשה על כלל זה מדוע איחר להביא הכל שוחטין דהוא ג"כ בסדר קדשים. 161 ונקט לה בסדר הזה, "קטן אשה עבד" דכל היכא דתני "חוץ" נקט להו בסדר זה, ועי' בחגיגה (ב, א). 162 עי' בסוכה (מב, א), ובתוספתא ברכות (פ"ו ה"ט) דנקט בתחילה סוכה ואח"כ לולב, ציצית, ותפילין. אלא שקשה ע"ז מדוע הביא הכל חייבין בראי' קודם הכל דשופר. 163 אלא שקשה ע"ז מדוע הביא מתני' דובים קודם מתני' דנגעים. 164 שם. 165 ג, ב (ד"ה לאתווי עבדים). 166 עי' בתוס' שם (ד"ה לאתווי). 167 הפלאה שבערכין, אבל פשוט ריבוי דמתני' מיירי בע"ע כפי' בכתובות. 168 ערכי עלי, עי' פ"א דידים (מ"ה), הכל כשרים ליתן לידים (דאתי' לאתווי קוף, ועי' הפלאה שבערכין דזה אינו נכון דהרי קוף בהדיא קתני התם, והעיקר כמ"ש שם התוספתא חדשים דאתי' לאתווי טמא מת, ובוועל נדה), ובתוספתא פ"ק דידים (ה"ב) דקתני הכל כשרים ליתן אפי' טמא מת ובוועל נדה, אתי' לאתווי חשו"ק דקתני במתני'. ועי' במכות (ח, ב) הכל גולין ע"י ישראל, ובגמ' שם הכל לאתווי עבד וכותי. ובסנהדרין (לב, א) הכל כשרין לדון דיני ממונות, ובגמ' שם (לו, ב) הכל לאתווי ממזר. וכ'

יותר¹⁷⁹. וי"ל דהא דנקט תנא תרי גווני דירוש, לאו משום דבאמת באחד מהן מסתבר יותר דממיר, רק דנקט התנא משנה יתירה להוציא מלב איזה טועה שיטעה דלא קאי אלא על חד גוונא דירוש¹⁸⁰.

בזבחים¹⁸¹ מסיק הגמ' דירשי קרבן מקיבועא לא מכפרא, מקופיא מכפרא. פי' שאין להם כפרה קבועה שיהא היורש בעליו ממש, רק דהכפרה קופיא וצפה, וע"כ ממירין. וכ' האחרונים דהא דירוש סומך הוא כמו דירוש ממיר, משום דמתכפר בקרבן מורישו מקופיא¹⁸². ויש להסתפק אם באמת הם נחשבים לבעלי הקרבן מכח הירושה, והא דאמרי' דכפרה מקופיא אית להו, היינו כדי שיוכלו להמיר, דתמורה תליא במתכפר, או דכל בעלות היורש על הקרבן היא רק מכח הכפרה מקופיא דאית לי'¹⁸³. ויש להוכיח ממה שהקשו התוס' שם¹⁸⁴ מהא דאיבעי להו ביומא¹⁸⁵ בפר כה"ג אי אחיו הכהנים מתכפרים בקביעותא וע"כ הוי שותפים, או מקופיא מתכפרין וכולו של כה"ג. ואי נימא דהכא עיקר בעלות היורשים על הקרבן הוא מצד ירושתם ולא מצד הכפרה, מהו הדמיון להתם, הא שם ליכא רק כפרה, ועכ"ח מוכח דסבירא להו דכל בעלות היורשים על הקרבן היא רק מכח הכפרה¹⁸⁶. ולפי"ז יש להסתפק אי הכא דירוש סומך הוא מטעם שהוא כרעא דאבוה, ולא בתורת קרבן של עצמו, או דכיון שהוא המתכפר, נחשב הוא לבעל הקרבן, וסומך מכח עצמו¹⁸⁷. ובפי' הרו"ש

לא הספיק להפריש עד שמת, ולכך מצריך הני תרתי משניות¹⁷¹. [ומדותרצו הכי משמע דסברי התוס' דאף היכא שלא הספיק האב להפרישו עד שמת והפרישו היורש, מיקרי קרבן יורש. אך יש סוכרים דדוקא בהפריש האב הוי עלה שם "קרבן יורש", אבל אם לא הפריש האב, אף דהנכסים משועבדים מדאורייתא והוי הפרשה לחובת האב, מ"מ כיון דחלות הפרשת והקדשת הקרבן עושה הבן, אין על זה שם קרבן יורש¹⁷²]. עוי"ל דאורחיה דתנא לשנות תיבה אחת אגב אורחיה, אע"ג דתני להו בהדיא בשאר דוכתי, כיון דלא מייתר לי' בבא בכך¹⁷³. עוי"ל דלהכי איצטרין משום דתנא שם¹⁷⁴ "חוץ מחרש שוטה וקטן", והיאך בא להם קרבן, הא פטורים מכל המצות, ונדבתם אינו כלום, [ועל קרבן אחרים הא ממעט שליח אפי' פקח], אלא עכ"ח דמיירי ביורשים, ולהכי תנא הכל לרבות היורש חוץ מחש"ו¹⁷⁵.

והנה במנחות¹⁷⁶ הקשו התוס'¹⁷⁷ כן גם אהא דאמרינן דהכל ממירין אתי' לאתויי יורש, דהא תנן שם בהדיא דירוש ממיר. ויש שכתבו לתרץ דצריך תרתי משניות לתרי גוונא יורש, וכמו שתירצו¹⁷⁸ גבי סמיכה. ויש להקשות ע"ז דכיון דאופן אחד דירוש מסתבר יותר שימיר מאופן אחר דירוש, עד דמשו"ה איצטרין משנה יתירה לאשמעינן דממיר, א"כ היא גופא תקשי מנ"ל לתנא זה לרבות יורש מקרא ד"המר ימיר", דילמא כיון דליכא רק חד קרא, נוקמי ביורש דמסתבר

התוס', הובא לעיל. 179 מעשה חושב, וכן תקשי לר"י דיליף מחד קרבנו להא דירוש אינו סומך, נימא ג"כ דקאי רק ביורש דמסתבר יותר שלא יסמוך, ומנלי' לרבות גם יורש דאופן אחר. וכע"ז ברי"ה (ו, א) דעביד הש"ס צריכותא ליל תרי קראי לעשה שיביא הקרבן שנדר, ותרי קראי לל"ת שלא יאחר נדרו, ותרי קראי לענין שבי"ד יכפוהו ע"ז, דחד אתי לאמר ולא אפריש, וחד לאפריש ולא אקריב, דבכל אופן יש צד חמיר, ובטו"א שם (ד"ה חד) כתב דאי לא מסיימי קראי וכו' הו"א דקרא איירי בחמור דוקא, עי' שם. 180 שם, ורק בהא דר"ה (שם) צריך תרי קראי, וכדמפרש שם הש"ס. דסד"א דוקא באמר ולא אפריש וכו', דסברות אלו נכונות הם. ועי' בשיטמ"ק (ב"ק ב, ב) שכ' דלא צריך קרא להוציא מלב השוטים, ומ"מ אפשר שהתנא מביא הפסוקים שלא יטעו וכו', עי' שם וה"נ דכוותי' כנ"ל. 181 ה, ב, ו, א. 182 חזו"א זבחים שם, שמועת חיים. 183 ברכת כהן. 184 ד"ה מקופיא. 185 נ, ב. 186 שם. 187 שם, ובפשטות כיון דכל המקור דירוש סומך הוא מהיקשא דתחילת הקדש לסוף הקדש מתמורה, ובתמורה (ג, א) מסקינן דתמורה תלוי במתכפר, והיורשים ממירים מצד עצמם, א"כ גם בסמיכה הדבר כן. ואיכא כמה נפק"מ מזה, א', בשנים שירשו קרבן מאביהם אם שניהם צריכים לסמוך לרבנן שמחייבין כל בעלי חוברין שיסמכו, דאם סמיכתם הוא מכח עצמם שפיר הו"ל

וע"ע מעשה חושב. 171 בעלי תוס' (שם). 172 עי' מקדש יחזקאל דכן הוא דעת רש"י (ד"ה יורש), שכ' אדם שהפריש אביו קרבן וכו', דמשמע דוקא בכה"ג, ולא בהפריש הבן. 173 תוס' (שם). 174 צג, א. 175 תוס' חדשים (פ"ט דמנחות מ"ח). ועי' מעשה חושב שהק' ע"ז דהא בחרש ושוטה משכחת לה בשקדישו קודם שנעשו חרש ושוטה, וגם בקטן משכחת לה במופלא הסמוך לאיש, שהקדיש בהמה לשלמים, ואשמעינן דאפ"ה אינו סומך, (וכדאמרי' שם במנחות משום דלאו בני דעה נינהו), דאף דלהקדישו חשיב מופלא סמוך לאיש בר דעת, עכ"ז לסמיכה דינו כבכל התורה, דלא חשיב איש ובר דעת עד שיגדיל ממש בשנים והבאת שערות (והא דחסרון דעת פוסל בסמיכה, י"ל עפימ"ש הרמב"ם (ספ"ג ממעה"ק) דמתוודה בשעת סמיכה, ובשלמים אומר דברי שבח, עי' שם), עי' שם מה שהאריך בענין חש"ו בסמיכה. וע"ע בשמועת חיים ובמנ"ח (מ' קט"ו ריש סק"ה). ועי' רש"י (שם) שהקשה דמשכח"ל בהפריש אביו לצורך בנו, כדאיתא בנדרים (לה, ב) כפריש אדם קרבן מצורע על בניו הקטנים. ועי' שמועת חיים שהביא ד' הרמב"ם פ"ב מניזירות הי"ד דמביא אביו לצורך בנו קרבנות טומאה וטהרה, ובחידושי ר"ח הלוי פ"ה מק"פ (ה"ז) דקדק מלשון הרמב"ם פ"א ממחוי"כ (ה"ה) דרשאי אדם להפריש גם עבור חש"ו קרבן נדבה. 176 צג, א. 177 ד"ה הכל. 178 בעלי

של היורש¹⁹⁰. אמנם יש שנתקשה בזה, דכיון דמת האב אחר סמיכתו, נמצא דאין הסמיכה סמוך לשחיטה, דהרי הבן הוא אונן, וצריכין להמתין ז' יום, וממילא בטלה סמיכת האב, דהלא בעינן תיכף לסמיכה שחיטה, וא"כ יצטרך הבן לחזור ולסמוך¹⁹¹. יש סוברים דגם כשלא ירש נכסי אביו, חייב היורש להביא נסכים מנכסיו ולסמוך¹⁹². ויש שהסתפק אם עבר הנחלה לאחי אביו ע"י משמוש, אם יורשים את הקרבן להתכפר בו מקופיא¹⁹³. ויש שכתב דאם המת הניח בן ואב, אף דהבן יורש הנכסים, מ"מ כיון דיש גם לאב שם יורש סומך האב על הקרבן¹⁹⁴.

יש שהקשה למה לא אמרין ד"הכל סומכין" אתי לאתויי קטן שהגיע לחינוך, דמחנכין אותו לסמיכה, כמו דאמרין להלן¹⁹⁵ לענין לולב, ציצית ותפילין¹⁹⁶. וי"ל דבמתני' ¹⁹⁷ תנן "הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן", ולא מפליג בין הגיע לחינוך ללא הגיע, כדמפליג בריש חגיגה¹⁹⁸, ומוכרח מזה

לתו"כ¹⁸⁸ כתב להדיא דסמיכת היורשים היא מצד ברא כרעא דאבוה. וכן משמע מדברי התוס' רי"ד בפסחים¹⁸⁹ דפשיטא ל"י דירוש לא חשיב בעל הקרבן, ומשמע דהא דירוש סומך היינו משום דברא כרעא דאבוה. והנה אי נימא דסמיכתו היא מכח עצמו, א"כ ה"ה בהפריש האב קרבן וסמך עליו ומת, ג"כ יסמוך הבן דסו"ס עתה הוא המתכפר. ובר"ג בסוגיין כ' דמיירי דוקא בלא סמך האב קודם שמת, ומשמע דס"ל דאם סמך האב, שוב אין הבן צריך לסמוך. ותמוה, דהלא כיון דעכשיו נעשה היורש בעלים של הקרבן, הרי צריך סמיכה מחדש, ולא מהני מה שבשעתו נתקיימה הסמיכה ע"י אביו. וצ"ל דירוש שאני, דעדיין מיקרי הקרבן של אביו, ולכך מהני הסמיכה של אביו, דזה שהוא יורש אינו גורם שיהא בשביל כך בעל הקרבן שיתחייב לסמוך ככל בעל קרבן, אלא דמעלת היורש הוא דיכול לסמוך על קרבן אביו, ואינו כאחר, ולכן היכא דאביו כבר סמך עליו ונתקיים בקרבן דין סמיכה, תו לא איצטרך סמיכה

זה ולמה יסמוך עליו, ולפ"ז לא מוכרח דסו' רבינו גרשום דסמיכת יורש הוא מגזיה"כ כדברי הגרי"ז הנ"ל. 192 אור גדול (מנחות צב, א), עונג יו"ט יו"ד סימן פ"ז בהג"ה, חזו"א שם, [דכל הטעם דסומך הוא משום דמתכפר מקופיא], מקדש דוד סי' י' סק"ג דהוי דומיא דבהמה הנמצאת דבתחילה היו ממשכנין את מוצאה להביא נסכים. [וראה שמועת חיים יומא פ"ג סי' ל"ח סק"ט דה"מביא" של הקרבן הוא המתחייב בנסכים, ועי' שמועת חיים דאף אחר שתיקנו דאין המוצא בהמה חייב להביא נסכים, הוא רק משום חשש שלא יביא, אבל יורש דמתכפר מקופיא וחייב להביא אין חשש שימנע וחייב להביא הנסכים]. אבי עזרי מהדורא ד' פ"ג ממעה"ק ה"ט, ועי' שם ביאור ע"ז ומה שהק' לפ"ז למה לר"י צריך קרא. אך התו"ט מנחות (פ"ט מ"ז) כתב דרק כשירש מנכסי אביו חייב להביא נסכים, ועי' בחי' הגרי"ז ריש תמורה. 193 אבי עזרי רביעאה פ"ג ממעה"ק ה"ט, ומסיק דפשוט דאין שייך כפרה מקופיא בירושה ע"י משמוש, והנה בשקלים (פ"ז מ"ו) תנן גר שמת והניח זבחים, אם יש לו נסכים קריבין משלו ואם לאו קריבין משל ציבור. ודקדקו באור גדול (מנחות פ"ט מ"ז) ובעונג יו"ט (שם) דרק בגר דינא הכי משום דכל ישראל יש לו יורש המתכפר מקופיא, יעו"ש, ודייק בשמועת חיים דחזו"ט מזה דבישראל אף אם אינו יורשו מתכפר. 194 אבי עזרי שם, ועי' שמועת חיים ביאור דבריו דסבר דגזיה"כ דמי שיש לו "שם יורש" סומך, וע"כ מסיק דע"י משמוש אינו סומך דאין שם יורש עליו, אבל אי נקטינן דע"י משמוש סומך, א"כ אם יש בן אין האב סומך, ועי' שמועת חיים מש"כ לפ"ז בנוגע לכבוד הנוטל פי שנים, וע"ע שמועת חיים (ד"ה וכן משמע) ראי' מזבחים (ה, ב) דכשיש בן אין האב ממיר וסומך. 195 ב, ב. 196 שמועת חיים, ועי' מנ"ח מ' קטו (סק"ו) דמה"ת קטן אינו סומך, אבל בהגיע לחינוך מחנכין אותו בזה, ועי' שמועת חיים אריכות גדול בענין סמיכה בקטן. 197 מנחות (צג, א). 198 ב, א.

קרבן השותפין וכולן צריכין לסמוך, אך אי סמיכתם היא מכח אבוהון בסמיכת חד מינייהו סגי [ניעו] בחידושי הגרי"ז (ריש תמורה) דפשיטא ל"י דאחד סומך לכולן, כיון דסמיכתם במקום אביהם, אמנם השפת אמת במנחות (צג, ב) כ' שכולם סומכים, וזה לשיטתו שם שכתב דבסמך האב ומת, צריכין היורשין לסמוך, ודלא כר"ג, והיינו משום דס"ל דסמיכתן מכח עצמן היא. ב', עור נפק"מ במש"כ שם השפ"א לדבר פשוט שאם ירש קרבן אמו, אע"ג דאצל אמו לא הי' חובת סמיכה, מ"מ אצל היורש יש חובת סמיכה, וזה דוקא לשיטתו דס"ל שסמיכתן מכח עצמן היא, אמנם אי נימא שסמיכתם מכח אביהם היא, א"כ בן שירש קרבן מאמו לא יצטרך לסמוך. 188 ויקרא פ"ג (ד, ב). 189 צח, ב. 190 הגרי"ז, ברכת כהן, ועי' במקדש יחזקאל שכ' דאין לפשוט מזה הא דיש להסתפק בגדר דין סמיכה בקרבנות, אם הוא מדין הקרבן דומיא דד' עבודות, ורק דלא מעכב, או דהוא מדיני הבעלים, כמבואר בדברינו לקמן בגמ' קרבנו ולא קרבן עכו"ם (ובהערות שם), דשאני הכא שכבר סמך אביו ונתקיים הסמיכה ע"י בעל הקרבן. ועי' בחי' הגרי"ז שהביא סמוכין מסוגיא דזבחים (מ, א) דהיכא דמת בין סמיכה לשחיטה, אמרין דכיון דעכשיו נעשה היורש בעלים על הקרבן, הרי צריך שוב סמיכה מחדש, דהא צריך סמיכה של בעל הקרבן. 191 חנוכת הבית (ס"ט ט), וכתב דמוכח מר"ג דסובר דכיון דאין ליורש אלא כפרת קופיא, מצי לשלוח קרבן זה באנינותו. ועי' מקור ברוך (ח"א סימן ה') דמביא ראי' מד' התוס' להלן (ז, א ד"ה מזין) דעולה קרבה לאחר מיתה, דיכול האונן לשלח קרבן מורישו. אך כתב דיש לדחות, דהתם כבר מסר המוריש הקרבן להקדש, ובכה"ג אין היורש עושה בו עתה מאומה, ואין לו כלל כפרה, ולכן אין אנינותו מעכבת ההקדשה, וכ"ש היכא שכבר נשחט הקרבן, שבזה מיירי התוס', דאין להיורש שייכות להקרבן, ועי' שמועת חיים שכ' דלפ"ז אפשר דלכן כ' רבינו גרשום שמת קודם שסמך, דאי כבר סמך, א"כ הלא כבר מסר קרבנו להקדש דהביאו לעזרה ואין לבנו שייכות לקרבן

וחד קרבנו], הא קרבנו משמע המיוחד לו, והיאך מפרשנין הקרא דמיירי בקרבן המשותף. ואפ"ל דאמרינן ברירה, דבשעה שסומך כל חד וחד קנוי לו לשעה זו, וא"כ לר"מ לטעמי' דס"ל בגיטין²⁰⁵ דיש ברירה, ה"נ שייך לומר דהוברר בשעת סמיכת כאו"א, דקנוי לו כולו לשעה זו²⁰⁶. ור"י דס"ל²⁰⁷ דגם במתנה בהדיא אין ברירה בתולה בדעת עצמו, ע"כ לא משמע ל"י לדרוש קרבנו לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה, דמקרבנו משמע המיוחד לחד, ולדידי' א"א שיהא לחד אפי' לשעה²⁰⁸.

הרמב"ם²⁰⁹ כתב: חמשה שהביאו זבח אחד כולן סומכין עליו זה אחר זה, לא שישמכו כולן בבת אחת. [לבד מאיל המילואים דסמכו אהרן ובניו כאחת]. ומקורו מהתוספתא דמנחות²¹⁰. והטעם בזה י"ל עפי"מ דאי' במנחות²¹¹ גבי תנופה, "לפנו כולו בהדי הדדי, הוי חציצה", וא"כ ה"ה בסמיכה צריך שלא יהא חציצה בין שתי ידיו והבהמה²¹², וכיון דמקומה על ראש הבהמה בין שתי קרניו, ואין המקום רחב שיוכלו לסמוך כולם כאחת בלי שיהא ידי האחד על יד חבירו ויהי' חציצה, דמסתבר שצריך לסמוך בכפות ידיו, ולא בצדי ידיו], ע"כ אין לסמוך כולן בב"א²¹³.

שבשעה שישמש בה אחד תהא כולה שלו לתשמיש, ולפי שמשעה ראשונה אינו יודע באיזה שעה ישתמש בה כל אחד, אנו צריכין לברירה לומר שהוברר שמאז היה קנוי לו לשעה זו, וכיון שמשעה ראשונה ידענן שיזכה כל אחד, ומה שמתברר אח"כ אינו רק באיזה זמן יזכה כאו"א, אמרי' ברירה, ורבנן דראב"י ס"ל גם בכה"ג דאין ברירה, ע"י שם. ולפי"ז ה"נ י"ל דבשעת קנייתם הקרבן, קנו על דעת כן שבשעת סמיכת כאו"א יהא קנוי לו כולו לשעה זו [ונכמ"ש הבי"ט (או"ח סי' תרל"ז) מהרשב"א, והובא בקצוה"ח (סי' רמ"א ס"ק ד') באתרוג של שותפין, והיינו אתרוג הקהל]. ואין להקשות על ת"י זה [דר"מ ס"ל יש ברירה], ממ"ש התוס' בבכורות (מה, ד"ה דכ"ע) דלר"מ רק היכא שהתנה בהדיא סובר יש ברירה, אבל בלא התנה בהדיא, מודה דאין ברירה, די"ל דמפני המעלה שכתב הר"ן, דהכא עיקרו מתברר מתחילתו, ולא צריכין לברורי רק באיזה זמן יזכה בו כאו"א, יסבור ר"מ בזה יש ברירה כראב"י, וכמו במה שמתנה בהדיא. וע"ע במעשה חושב שכ' דאין להקשות ע"ז דאי מסברא י"ל הכי, ל"ל קרבנו, די"ל כמ"ש התוס' בשבועות (כב, ב ד"ה איבעית) דיש דברים שאין הסברא פשוטה וצריך הפסוק להשמיענו הסברא, וה"נ מקרבנו אמרי' דקני על דעת דכשיסמוך כל אחד, יהא כולו שלו לשעה זו (ואפשר דבאמת סברא זו דאמרי' בנדרים ובאתרוג, מסמיכה ילפינן לה).²⁰⁷ שם, אליבא דרב משרשיא.²⁰⁸ מעשה חושב.²⁰⁹ פ"ג ממעשה"ק (ה"ט).²¹⁰ פ"י מ"ד.²¹¹ צד, א.²¹² כמבואר ברמב"ם שם.²¹³ מעשה חושב, וע"י בספר שאלת הכהנים תורה שמפלפל בטעם הא דסומכין בזה אחר זה ולא בבת אחת, וצ"ב למה לא כ' טעם זו. וע"י בהתורה והמצוה (פ' צו אור קפ"א) שכ' דמה שסמכו בבת אחת באיל המילואים הי'

דהתנא מיירי רק מדין תורה, ועל כן אא"ל דבא לאתויי חינוך קטן דמדרבנן¹⁹⁹.

יש שדייק מדאמר "לאתויי יורש ודלא כרבי יהודה", ולא אמר לאתויי מופלא דממיר²⁰⁰, דמוכח דלא פשיטא ל"י להגמ' הכא הא דבעי רמי בר חמא בתמורה²⁰¹ אי מופלא הסמוך לאיש ממיר כמו דיכול להקדיש או לא²⁰².

יש שכ' דאף לרבנן דס"ל דיוורש סומך, משום דילפינן סמיכה מתמורה, מ"מ פשיטא דסמיכה אינו במופלא, אף דלענין תמורה ספק הוא אי מופלא ממיר. דרק לענין יורש דלא חשיב כאחר, שייך למילף סמיכה מתמורה, אבל לענין מופלא שפיר י"ל דשאני תמורה שהוא ענין הקדש, דגלי קרא ד"כי יפלא" דנדרים והקדש מהני ב' מופלא, ולכך גם בתמורה י"ל דמהני ביה מופלא, משא"כ סמיכה דאין בה לתא דמקדיש, י"ל דדמי לכל התורה, דמופלא חשיב קטן²⁰³.

דתניא יורש סומך יורש מימר ר' יהודה אומר יורש אינו סומך וכו'. בריש תמורה איתא דהת"ק הוא ר' מאיר. ובטעם פלוגתתם י"ל, דלכאו' יל"ע איך דרשינן מ"קרבנו" לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה, [ונפירש"י בריש תמורה²⁰⁴ דקרינן אכל חד

199 שמועת חיים. 200 אף דהלכה כר"י נגד ר"מ כמבואר בעירובין (מו, ב). וע"י בזבחים ו, א (תוד"ה אחד). 201 ב, 202 מעשה חושב, וע"י שם דקאמר רמי בר חמא אח"כ: את"ל קטן עביד תמורה וכו', ולכאו' הראשונים דס"ל דפסקינן כאת"ל ס"ל דקטן ממיר, אבל סתמא דש"ס בסוגיין ודאי דלא ס"ל הכי. וע"י שם דהרמב"ם (פ"א מתמורה ה"ח) כ' דקטן שהגיע לעונת נדרים, ספק אם עושה תמורה או לא, והקשה הכ"מ דהא שיטת הרמב"ם דפוסק כאת"ל, ולמה פסק שהוא ספק, וכ' דאפשר לא הי' גורס את"ל, וע"י בב"ח (אה"ע בק"א סי' קל"ז והובא ד' ביד מלאכי בכללי הרמב"ם סי' ט"ו) שכ' דלא פסקינן כאת"ל, אלא באת"ל שהי' יכול לומר איפכא, דמדלא אמר איפכא ודאי דהלכה כאת"ל דבגמ', אבל את"ל דלא מצי תלמודא למימר איפכא, לא, והרי הכא לא מצי למימר איפכא, דאי קטן דאתי לכלל עונשין לא עביד תמורה, תו ליכא למיבעי בעכו"ם שיעשה תמורה (ומשמע דהכ"מ לא ס"ל סברת הבי"ח), אמנם סוגיין עכ"ח משמע דס"ל דקטן אינו ממיר, ולכך פסק הרמב"ם כסתמא דגמרא, ולא כרב"ח. 203 מעשה חושב, ובאמת דבל"ז כבר כ' התוס' במנחות (צג, א ד"ה לפי) בהא דלא ילפינן דעכו"ם אינו ממיר מדאין עכו"ם סומך, משום דרק גבי יורש גמרי מהדדי, ובעלמא לא ילפינן להו מהדדי כלל, ע"י שם, ובנידון דידן שייך יותר לחלק וכו"ל. 204 ד"ה בעלי. 205 כה, ב. 206 מעשה חושב, וכעין זה מצינו בנדרים (מה, ב) בשותפין שנדרו הנאה זה מזה בחצר שאין בו דין חלוקה דלראב"י מותר ליכנס לחצר, ולרבנן אסור, והביא הר"ן שם הגמ' דב"ק (נא, ב) דפליגי אי אמרי' ברירה, דבשעה דעילל לתוך שלו עייל, וכתב הר"ן דאף דקיי"ל כדאורייתא אין ברירה, הכא קיי"ל כראב"י, משום דברירה זו עדיפא דאמרינן דבשעה שלקחו החצר, על דעת כן לקחוהו,

בתמורה²²³ דאין כהנים ממירין בככור משום דכתיב²²⁴ "והיה הוא ותמורתו יהיה קודש" ודרשינן היכן קדושה חלה עליו בבית בעלים אף תמורה בבית הבעלים, תיפוק ליה דילפינן תחילת הקדש מסוף הקדש²²⁵. ועו"ק דבעי בתמורה²²⁶ "עכו"ם מהו שימיר", וקשה דנילף מסמיכה דאין עכו"ם סומך²²⁷. וי"ל דדוקא גבי יורש גמרי מהדדי, אבל לא לשאר עניני²²⁸. ויש שהקשה היאך ילפינן דין תמורה בככור מסמיכה, הא בככור מיירי בשכבר נתנו ישראל להכהן, והכהן הוא הבעלים, משא"כ בתמורה מיירי שלא בבעלים²²⁹.

קרבנו ולא קרבן עובד כוכבים. התוס' במנחות²³⁰ הקשו למה צריך מיעוט לעכו"ם, הא עכו"ם נכלל בהמיעוט של קרבנו ולא קרבן חבירו. וי"ל דלא דמי לקרבן חבירו, דבר סמיכה הוא, דבעכו"ם הו"א דכיון שאינו יכול לסמוך, יסמוך אחר בשבילו²³¹. והתוס' בתמורה²³² הקשו מהא דבמנחות²³³ ממעטינן עכו"ם מסמיכה מדכתיב²³⁴ "בני ישראל" ודרשינן בני ישראל סומכין, ואין עכו"ם סומכין. וי"ל דאי מהתם הו"א דהכהנים יסמכו עבורם, משו"ה דרשינן קרבנו ולא קרבן עכו"ם, דאין בקרבנם סמיכה כלל²³⁵.

בעינן שבעל הקרבן ימסור את כחו עד שיהא נחשב כח בעלים מעורב בעשיית התמורה, ולפי"ז שפיר ילפינן סמיכה מיני. ועי' מה שצויין להלן בגמ' לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה. 222 ז, ב. ועי' בשטמ"ק החדש (הערה יג), ועי' שמועת חיים. 223 ז, ב. ויקרא כז, י. 224 ויקרא כז, י. 225 תוס' מנחות צג, א (ד"ה לפי). ועי' בשמועת חיים שהעיר על מה שכ' השטמ"ק דבתמורה יליף דאין אדם ממיר בקרבן חבירו, דלא נמצא שם דרשה זו. ואפשר דנתכוין השטמ"ק לקו' התוס' דסו' דהא דאין ממיר קרבן חבירו ותמורה שלא בבית הבעלים הוא דין אחד ומטעם אחד נחית, וכן מבואר מתירוצו, ועי' בהערות לשטמ"ק הנדפס מחדש (הערה י"ג). 226 ב, ב. 227 תוס' במנחות שם. 228 שם. 229 שמועת חיים, קדושת יו"ט (אלגזי) סי' י' ד"ה הרי דדברי, כתיב הגרי"ז תמורה ז, ב, ועי' אחיעזר יו"ד ס"ס מ"ה, ושפת אמת מנחות שם, ועי' שמועת חיים (ד"ה ובמשנה) ראי' מרש"י תמורה (שם ד"ה לא בחטאת), דקרא דוהיה הוא ותמורתו יהיה קודש לא מיירי במתפיס בדבר שאינו שלו, ועי' שטמ"ק בהשמטות אות ג' דסו' דהוא דין א' ויכולין למילף זו מזו, ועי' שטמ"ק תמורה שם (השמטות אות ט"ו), דלשיטתו אזיל לדבריו שבכאן, עי' מזה בשמועת חיים, ועי' שמועת חיים (ד"ה ובגמרא) בדברי רש"י תמורה (ב, ב ד"ה ומתכפר), ובש"י השטמ"ק, ובד"ה בשמועת, גבי המנה את חבירו על קרבנו. 230 סא, ב ד"ה מצינו. 231 שם, ועי' שם שהקשו דאשה נמי ליבעי מיעוט שלא יסמוך אחר בשבילה. ותירצו דשמיא יש שום מיעוט, אי נמי דכיון דגלי בעכו"ם ה"ה באשה. ועי' בהפלאה שבערכין, ועי' לקמן (ע"ב) תוד"ה עכו"ם, ותמורה (ב, א) תוד"ה קרבנו. 232 ב, א (ד"ה קרבנו). 233 צג, א. 234 ויקרא א, ב. 235 שם, ועי' בשמועת חיים שהעיר

יורש מימר. יש שכ' דהא דיוורש מימר הוא משום דברא כרעי' דאבואה²¹⁴. ולפי"ז נראה דרק בירש את אביו ממיר בקרבן מורישו, ולא בשאר יורשים²¹⁵. אמנם יש סוברים דאף שאר יורשים ממירים בקרבן מורישם²¹⁶.

מאי טעמא דרבי יהודה קרבנו ולא קרבן אביו וכו', ורבנן המר ימיר לרבות את היורש וכו' ורבנן האי קרבנו מאי עבדי ליה וכו'. משמע דבלי דרשא דהמר ימיר הוי ממעטינן יורש מקרבנו כר"י, אולם בתמורה²¹⁷ משמע דהא דיוורש סומך ומימר הוא סברא, ולא צריך קרא לזה²¹⁸.

ויליף תחלת הקדש מסוף הקדש. ק' היאך ילפינן תמורה מסמיכה, הלא בתמורה א"צ שיהיה בעלים דייקא, דאם נתן הבעלים רשות להמיר, יכול כ"א להמיר²¹⁹, וא"כ י"ל דהא דלא חשיב יורש בעלים לענין סמיכה, הוא משום דבסמיכה צ"ל דייקא על ידי בעל הקרבן²²⁰. וי"ל דבתמורה ג"כ צ"ל דוקא ע"י הבעלים, והא דמהני ע"י אחר הוא מדין שליחות²²¹.

התוס' במנחות הקשו מהא דיליף במס' תמורה²²² מקרא דאין אדם ממיר בקרבן חבירו, ולמה לא יליף ל' מסמיכה. עו"ק אהא דילפינן

שלא כדין, והי' רק ללמדם איכות הסמיכה לבד, [אמנם לא ביאר טעם החסרון דסמיכה בב"א]. ולמ"ש התוס' בקידושין (לו, ב ד"ה מכניס) דהא דכהן מכניס ידו תחת יד הבעלים ומניף אינה חציצה לפי שהוא גזיה"כ שיהא כן, משא"כ בתנופה דשותפין שאינו גזיה"כ שיהי' שניהם מניפים [וצע"ק הא בק"ו רצה ללמוד ששניהם יניפו, ולמה לא יהא ק"ו דאורייתא כגזיה"כ], וא"כ אי נימא דבאיל המילואים הי' הציווי שיסמכו בבת אחת, תו ממילא אינו חציצה, ועכ"פ בשותפין שלא נאמר אופן הסמיכה, ע"כ א"א בבת אחת משום חציצה. 214 שטמ"ק ריש תמורה בהשמטות. 215 שמועת חיים, ועי' לעיל מש"כ בגמ' הכל לאתויי יורש. 216 אחיעזר יו"ד סי' מ"ה ס"ק ג, וכ' דהוא גזיה"כ, ועי' שמועת חיים בנוגע מכר קרבנו, ועי' ראב"ד תו"כ סו"פ בחוקתי פיסקא ד. 217 ב, א. 218 הפלאה שבערכין, עי' שם דבתחילה שואל הגמ' מ"ט דר"י וכו' תלתא קרבנו כתיבי וכו', ולר"מ דאמר יורש סומך והא כתיב קרבנו, ומשני הוא מיבעי ל' וכו', ומשמע דכיון דלר"מ איצטריך קרבנו לדרשא אחרינא, ע"כ מסברא אמרי' דיוורש סומך, ועי' שם עוד דאח"כ פריך הגמ' ור"מ דאמר יורש ממיר מ"ט, ובתוס' (שם ד"ה ורבי מאיר) הקשו אמאי איצטריך טעמא לר"מ, הלא כיון דאית ל' יורש סומך, א"כ אית ל' דמימר, דילפינן תחילת וסוף הקדש זה מזה, עי' שם, והכא לא הקשו התוס' הכי, דמהמשך דברי הגמ' מבואר תירוצם שתירצו דצריך קרא לגלות לנו דלא נילף קרבנו ולא קרבן אביו. 219 עי' תמורה (ט, א). 220 שמועת חיים. 221 שם, ועי' מנ"ח (מ' שנו"ב) שנסתפק אי הטעם הוא מדין שליחות או רק דבעי גילוי דעת בעל הבית דאינו מקפיד על התמורה. ועי' קה"י תמורה סי' ג' שכתב, דאף אם א"צ שליחות לעשות תמורה, מ"מ לא סגי בהסכמתם, אלא

לא בעינן שיהא בעזרה דוקא²⁴³. והנה לפי"ז דיש ב' דינים בסמיכה, כתבו האחרונים דמובן למה הוצרך הרמב"ם לכפול ב"פ²⁴⁴ הדין דאין סמיכה בעכו"ם, דרוצה להשמיענו שפטורים מסמיכה מצד ב' הדינים²⁴⁵.

כתב רבינו גרשום: דאין קרבן עובד כוכבים טעון סמיכה. ומבואר דנתמעט "קרבן" העכו"ם מסמיכה, והוי כקרבן נשים, דאין טעון סמיכה. וקשה דלהלן²⁴⁶ אמרי' "עובד כוכבים וחבירו מחד קרא נפקא", ופי' שם רבינו גרשום: דשניהם אינם שלו. ומשמע דהמיעוט בעכו"ם הוא, דישאל לא יסמוך על קרבן שאינו שלו²⁴⁷.

קרבנו, לרבות כל בעלי חוברין לסמיכה.
התוס' בתמורה²⁴⁸ הקשו מאי שנא דשאר קרבנו למעוטי, והאי לרבויהי. וי"ל דלמעוטי לא מצית אמרת דאם כן לישתיק קרא מיני, וממילא נימא דאין השותפין סומכין כדאמרי' בתמורה²⁴⁹ דאין השותפין ממירין²⁵⁰. והנה משמע מזה, דאי לאו ריבויי ד"קרבנו" הו"א דליכא כלל סמיכה בקרבן השותפין, וק' דבמנחות²⁵¹ איתא: קרבנו – לרבות כל בעלי

יש מן האחרונים שכתב דאף דאלו הפטורים מסמיכה אינם רשאים לסמוך, דעוברים על ל"ת דעבודה בקדשים, עכ"ז עכו"ם דאינו מצווה על עבודה בקדשים, אם רוצה לסמוך לא איכפת לן²³⁶. ואין להקשות דאם יסמוך העכו"ם, הלא יש בזה איסור מעילה, דהרי קדשי עכו"ם אין בהם משום מעילה²³⁷. אבל יש לעיין דהיאך יסמוך העכו"ם, הלא הנהנה מהקדש עובר על איסור גזל, והעכו"ם מוזהר ע"ז²³⁸. וי"ל דאין איסור גזל בקדשי עכו"ם²³⁹. עוד הקשו היאך שייך סמיכה ע"י עכו"ם, הא אינו יוצא ידי סמיכה כ"א בעזרה²⁴⁰, וכיון דאסור לעכו"ם ליכנס בחיל²⁴¹, לא משכח"ל דעכו"ם יסמוך בעזרה²⁴². וי"ל דדין סמיכה נחלקת לב' חלקים. א', דין סמיכה מצד הקרבן. ב', דין סמיכה מצד מצות הבעלים. וחלוקים ביסודם, דכמה דיני סמיכה [כגון הא דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה, והא דבעינן שיהא בעזרה], נובעים רק מצד הדין של סמיכה מכח הקרבן, ולא מצד חיוב סמיכה מכח מצות הבעלים, וע"כ שפיר שייך החיוב סמיכה של מצות הבעלים בעכו"ם, דבזה

לא שייך בכלל שיסמוך, ועי' בתו"כ (פרשת ויקרא פ"ה פסקא ד'), וברבינו גרשום מנחות (סא, ב) דאין עכו"ם סומכים משום שאין נכנסין לעזרה, אבל לפי"ז צ"ע למה צריך המיעוט. 243 שמועת חיים, ועי' שם סי' ט"ו (אות ב' וג'). 244 בפ"ג מעה"ק (ה"ה וה"ח). 245 מקדש יחזקאל, דבהלכה ה' מיירי מהא דקרבנם א"צ סמיכה, ובה"ח מיירי מהא דפטורים מדין חיובי סמיכה של בעלי קרבן. אך צ"ע דמאי נפק"מ בזה שאין בעכו"ם דין סמיכה מחיוב הבעלים, תיפוק ליה דקרבן עכו"ם מופקע מסמיכה. והנה ביסוד ספק זה אי סמיכה הוא מדין הקרבן או מדין חיוב בעל הקרבן, אפ"ל דנחלקו בזה ר' יהודה ורבנן בסוגיין, דרבנן ס"ל דכל בעלי חוברין לסמיכה, משום דהוא דין בבעלים, וע"כ צריך כל אחד לסמוך, משא"כ ר"י ס"ל דהוא דין בהקרבן וע"כ סגי שאחד יסמוך לכולן. ואפשר דלר"י אסור להאחרים לסמוך, דכיון דנתקיים מצות סמיכה, תו הוי סמיכת האחרים מעילה, כיון דהוי בכל כוחו, וצ"ע בזה. והנה הרמב"ם (פ"ג מעה"ק ה"ה) כתב דאין סמיכה בנשים וכפל דבריו בה"ח, וי"ל כנ"ל דבא להורות דנשים מופקעים ממצות סמיכת הקרבן, וממצות הבעלים, ונפק"מ ביורש דאי זה דין בקרבן, א"כ הו"א דאשה שירשה קרבן מאיש, סומכת, וע"ז קמ"ל דאין חיוב סמיכה בנשים, מצד הגברא, וכן אי הו"א דאין אשה סומכת, אבל קרבנה טעון סמיכה, א"כ יורש איש שירש קרבן מאשה, יסמוך, ע"ז קמ"ל הרמב"ם דאין קרבן נשים טעון סמיכה, וגם ככה"ג אינו טעון סמיכה, [ועי' מנ"ח מ' קט"ו שנסתפק בזה], ועי' מה שהובא לעיל בגמ' לאתווי יורש [בשם הגרי"ז וברכת כהן]. 246 עמוד ב. 247 מקדש יחזקאל, ועי' רש"י ד"ה עובד כוכבים וחבירו. ועי' בדברינו בגמ' שם. 248 ב, א ד"ה ור"מ. 249 יג, א. 250 שם, [א.ה. ואין לומר דאין זה ריבוי רק מיעוט דבלי סמיכת כולם פסול הקרבן, דהלא סמיכה אינה מעכבת כמבואר ביומא (ה, א)]. 251 צד, א.

לפי ד' הרמב"ן בקידושין (לו, א) שהק' על הא דממעטינן מ"בני ישראל", דאין בנות ישראל סומכות, הא בכל מ"ע שלא הזמן גרמא לא ממעטינן נשים, ות"י הרמב"ן דאין הדיון על הנשים אי מחויבות לסמוך, אלא אם קרבן נשים טעון סמיכה, עכ"ד. נמצא לפי"ז דאין מקום למש"כ התוס' דס"ד דהכהנים יסמכו, דהלא מבני ישראל התמעט הקרבן גופא מסמיכה. ותירץ, דכיון דישאל מביא הנסכים לקרבן העכו"ם (זבחים מה, א), הו"א דהרי הוא כשותף בהקרבן ויסמוך, ולא איתמעטי קרבן עכו"ם מסמיכה רק היכא דאין הישראל מביא הנסכים. 236 מנ"ח (מ' קט"ו אות ו'), ועי' בפירושים וחדושים עמ"ס תמורה (בכללים שבראש הספר) שנסתפק אם יש איסור גיזה ועבודה בקדשי עכו"ם דהרי נתמעטו מפיגול ונותר וטמא. ועי' בספרי פ' ראה שסו' רבינו הלל דמותרים בגיזה ועבודה, ועי' דוע אברהם (סי' י"ד ס"ק כ"ג). ועי' רמב"ם פ"י מהלכות מלכים (ה"י) דבן נח שרצה לעשות מצוה ממצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו מלעשותו. 237 שמועת חיים, ועי' זבחים (מה, א) ש"י ר"ש, ואף דאין נהנין בקדשי עכו"ם, העכו"ם אינו נזהר ע"ז. 238 שמועת חיים, ועי' חזו"ט, סי' ל' (סק"ה) דעכו"ם אסור ליהנות מבדה"ב שהקדשי, משום גזל. 239 שמועת חיים, עי' אור שמח פ"ה ממעילה (הט"ז), דאין איסור גזל וכו', עפ"י ד' התוס' תמורה (ג, א ד"ה לא), דאין איסור הנאה מה"ת, ועי' שמועת חיים דזה מוכרח מדאמרו בגמ' דיש איסור הנאה מדרבנן ולא אמרו דאסור מה"ת משום גזל. עוד ת"י השמועת חיים דבעכו"ם לא חשיב גזילה אא"כ עשה קנין המועיל (ע"ז עא, ב), וע"כ מותר לו לסמוך דאינו עושה בזה קנין. ועי' שם שדן אם הזיק את הבהמה ע"י הסמיכה אם הוא חייב או לא. 240 רמב"ם פ"ג ממעה"ק (ה"א). 241 עי' כלים פ"א מ"ח. 242 שמועת חיים, [א.ה. עי' שם דלא הק' רק על המנ"ח, אבל באמת קשה למה צריך כלל מיעוט לסמיכת עכו"ם הלא

סומכים²⁶⁰. ויש שכ' דלהסוברים דרק א' מהשותפים סומך, זהו מדין שליחות, דמעיקר הדין לא סגי באחד מהשותפין²⁶¹. אך קשה ע"ז, דהיאך יכול אחד מהשותפים להיות שליח לכולם, הלא גם הוא מחויב בד"ז, והיכא דהשליח ג"כ מחויב בדבר, א"א לייחס המעשה שלו להמשלח²⁶². וי"ל דרק באופן שהשליחות הוא על מצוה המוטלת רק על יחיד לעשותה, אז אי אפשר לייחס המצוה רק לאדם אחד, וכיון דהשליח ג"כ מחויב במצוה זו, אי אפשר לייחסו גם להמשלח, משא"כ כאן דכל השותפים נתחייבו לעשות סמיכה ביחד, ע"כ שפיר יכולים למנות א' מהן כשליח בעבורם²⁶³.

יש שהקשה להסוברים דכאו"א מהשותפים סומכים, דהלא תנן במנחות²⁶⁴ דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה, וא"כ אין סמיכת השותפים, חוץ מהאחרון סמוך לשחיטה²⁶⁵. וי"ל דכיון דעסוקים באותו ענין לא הוי הפסק²⁶⁶. עוי"ל לפי הנתבאר²⁶⁷ דיש ב' חיובים בסמיכה. א', דין סמיכה מצד הקרבן. ב', דין סמיכה מצד הבעלים. וא"כ י"ל דבקרבן השותפין נתרבו כולם בסמיכה רק מצד חיוב הבעלים, אבל מצד חיוב סמיכת הקרבן סגי בסמיכת אחד מהם, ודין תיכף לסמיכה שחיטה הוא רק מחמת חיוב הסמיכה שבקרבן, וא"כ אף אם סמיכת כולם לא היתה תיכף לשחיטה, עכ"ז בה"קרבן" שפיר נתקיים דין של תיכף לסמיכה שחיטה ע"י סמיכת האחרון²⁶⁸. עוי"ל לפי מאי דנסתפקו בדין תיכף לסמיכה שחיטה, אם הוא דין בהשחיטה דצ"ל תיכף

קרבן לסמיכה, שיכול והלא דין הוא, ומה תנופה שנתרבתה בשחוטין נתמעטה בחוברין, סמיכה שלא נתרבתה בשחוטין אינו דין שתמעט בחוברין, ת"ל קרבנו לרבות כל בעלי קרבן לסמיכה. ופירש"י: שיכול שיהא האחד סומך לכל החבירים, והלא דין הוא דתנופה נתמעטה בחוברין שאין כולם צריכין להניף אלא אחד מניף על יד כולם וכו'. ומוכח דגם בלי קרבנו הי' עכ"פ אחד סומך כבתנופה²⁵². וי"ל לפימ"ש התוס' במנחות²⁵³ דלא ילפינן דעכו"ם אינו ממיר מדעכו"ם אינו סומך, משום דרק גבי יורש גמרי מהדדי, משא"כ בעלמא לא ילפינן להו אהדדי כלל, וא"כ גם לענין שותפין אפ"ל דלא הוי ילפינן סמיכה מתמורה, וגם לר' יהודה [לשיטת רש"י ריש תמורה²⁵⁴] דליכא סמיכה כלל בשותפין, אפ"ל דאינו מטעם דדמי לתמורה, רק דכיון דקרבן חבירו נתמעט מסמיכה, ע"כ אם יסמוך על קרבן חבירו, יעבור על איסור עבודה בקדשים²⁵⁵.

והנה רש"י בסוגיין²⁵⁶ מפרש דחכמים סוברים דכל השותפין סומכין, ולרבי יהודה אחד סומך לכולם. ויש להוכיח כן מהך לישנא ד"כל" בעלי חוברין, דמשמע דאף דל"ל לר"י סמיכה בכולן, מ"מ ס"ל דאחד סומך לכולן²⁵⁷, אבל במקום אחר פירש דלחכמים אחד סומך לכולם, ולרבי יהודה אין סומכין בקרבן שותפים כלל²⁵⁸. ולגירסא זו, עיקר קרבנו אתי לרבנן לרבות בעלי חוברין לסמיכה, דלא נימא דאינו טעון סמיכה כלל כר"י²⁵⁹. ויש מן הראשונים שסובר דלחכמים אם רוצים, אחד סומך לכולם, ואם רוצים כולם

התוס' הכא מידי. 260 מאירי חגיגה (טז, ב). ועי' שמועת חיים שמסביר דסובר דבאמת כולם צריכים לסמוך רק סגי שאחד יסמוך בשליחות כולם. 261 שמועת חיים סי' ט"ז, מדסו' הרמב"ם לגבי תנופה דשותפים המביאים קרבן, אחר מניף ורק ברשות חבירו, ומדצריך שיהא ברשות חבירו חזינן דמדין שליחות קאמרינן, ודין תנופה וסמיכה שוין בזה, דהרי ר' יהודה יליף סמיכה מתנופה. ועי' עולת שלמה מנחות (סא, ב) דדוקא שותף אבל אינש דעלמא אינו יכול לסמוך בשביל חבירו, ועי' שמועת חיים שם דמרש"י (ד"ה לית ליה) משמע דס"ל דהוא מדין שליחות, ודוקא שותף אבל לא אינש דעלמא, ולפ"ז צריך לומר דאף דכתיב וסמך ידו אין סמיכה מצוה שבגופו, כיון דעיקר חיובם מחמת הקרבן, ונעשה עם הקרבן, ואינו רק חיוב על הבעלים לעשותו, דאלת"ה הלא במצוה שבגופו לא מהני שליח. ועי' מה שצויין בתוד"ה קרבנו דברי השפת אמת, ובדעת התוס' שלא תירצו כדבריו. 262 שמועת חיים, עפ"י ד' האור שמה ריש הלכות שלוחין ושותפים, ודבר אברהם ח"ב (סי' א' ס"ק ד'), דלכן לא מהני שליחות במצות תפילין, ועי' בית הלוי ח"א (סימן י') בנוגע מילה כע"ז. 263 שם. 264 צג, א. 265 שמועת חיים. 266 שם. 267 עי' בדברינו לעיל בגמ' קרבנו ולא קרבן עכו"ם. 268 שם, ומיושב לפ"ז ד' השפת אמת ביומא (עד, א בתוד"ה איצטריך) דאין סמיכת כל השותפים

252 מעשה חושב. 253 צג, א ד"ה לפי. 254 ד"ה לית ליה. 255 מעשה חושב, ועי' חגיגה (טז, ב). וסמיכת השותף לגבי חלק חבירו חשיב כסומך על קרבן חבירו, ודלא כפי' רש"י דהכא דאינו כסומך על קרבן חבירו הואיל והוא שייך ביה. 256 ד"ה כל בעלי חוברין, וד"ה לית ליה, תוד"ה כל בעלי חוברין וד"ה לית ליה, והביאו רא"י לשי' זו ממנחות (צד, א). 257 הפלאה שבערכין. 258 עי' מנחות (צג, א) ברש"י כתי' (ד"ה כל בעלי חוברין), שכתב בפירוש ולא מתחייבי לסמוך כולם, ועי' בתוס' שם (ד"ה לרבות) דבתמורה (ב, א) יש גירסא דמשמע כרש"י, דגרסינן שם: ור"י בעלי חוברין לסמיכה לית ליה. ומשמע דלית ליה לר"י כלל סמיכה בבעלי חוברין, ובהפלאה שבערכין הוסיף, דכן מוכח שם להדיא ממאי דסיים שם מ"ט דהא לא מייחד קרבן דידהו. ומשו"ה פי' רש"י שם (ד"ה לית ליה) דלר"י אינו טעון סמיכה כלל, והסוגיות מתחלפות. אבל מהגמ' מנחות (צד, א) משמע דלא כדבריו. 259 הפלאה שבערכין, וברש"י שם (ד"ה בעלי) אכן השמיט תיבת "כל" גם בדברי רבנן, ולכן הקשו התוס' שם (ד"ה ור"מ) דמ"ש דשאר קרבנו למעוטי, והאי לרבווי, אבל לגירסת הגמ' בסוגיין, עיקר קרא קרבנו למעוטי אתא, דלא נימא דאחד מבעלי חוברין סומך לכולן הואיל והוא שייך בה, כשיטת ר"י, לזה קמ"ל קרבנו למעט גם הכא חבירו, וכולן צריכין לסמוך, ולכן לא הקשו

ויש שכתב לחלק בין פלוגתת רש"י והרא"ש במי שחבל בחבירו דשמין ליה כעבד נדדעת רש"י דשמין ליה כעבד עברי, ודעת הרא"ש דשמין ליה כעבד כנענין, מהכא, דדוקא גבי חבלה דאינו סתם שומא אלא דחייב לשלם לחבירו מה שהפסידו, סובר רש"י דשמין ליה כעבד עברי, דזה הפסדו, אבל הכא דהוא שומא בעלמא, מודה להרא"ש דשמין ליה כעבד כנעני. אמנם ז"א, דגם בחבלה אין חיוב התשלומין משום שצריך לשלם מה שהפסיד לחבירו, וכחבלת שור, רק דהוא חיוב תשלומין מחודש שחידשה תורה שצריך לשלם לחבירו דמי חבלתו, נמצא דאף דאינו אלא שומא בעלמא, ס"ל לרש"י דשמין אותו כעבד עברי, וא"כ ה"נ י"ל הכא דס"ל לרש"י ששמין אותו כעבד עברי²⁷⁹. ויש שתמה על הסוברים²⁸⁰ דשי"י רש"י הוא דשמין אותו כעבד עברי, דהרי בהחובל²⁸¹ אמרינן דשמין אותו כעבד הנמכר בשוק, ועבד עברי אינו נמכר בשוק כלל, כמבואר ברמב"ם²⁸² "אחד המוכר את עצמו, או שמכרוהו בי"ד אינו נמכר בפרהסיא, על אבן המקח, ולא בסימטא כדרך שהעבדים נמכרין, שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד, ואינו נמכר אלא בצנעא ודרך כבוד". ומקורו מהתורה²⁸³, ועכ"ח דהא דאמרי' דשמין כעבד הנמכר בשוק, היינו כעבד כנעני²⁸⁴. וי"ל עפ"י

להסמיכה, או הוא דין בהסמיכה דצ"ל סמוך לשחיטה, ואם נאמר דהוא דין בשחיטה, א"כ כיון דסמיכת האחרון היה סמוך לשחיטה, די בזה, ונתקיים דין תיכף לסמיכה שחיטה²⁶⁹. עוי"ל דסמיכת בעלי חוברין מהווה סמיכה אחת, ואינן סמיכות נפרדות, דהסמיכה אינה נגמרת עד שיסמכו כולם, והוה סמיכה אריכתא, ולכן גם סמיכת הראשון חשיבא סמוך לשחיטה²⁷⁰. יש שנסתפק בקרבן השותפין אי כולם סומכין בכל כוחם או לא²⁷¹.

רש"י ד"ה הכל מעריכין. ערך כתוב בפרשה²⁷². ר"ל דערך כתיב בפרשה, דדמיו קצובין בפרשת ערכין, משא"כ נדר אין דמיו קצובים, אלא שמים אותו כעבד²⁷³.

בא"ד. ושמים אותו כעבד הנמכר בשוק. יש הסוברים דשמין אותו כעבד עברי²⁷⁴. ויש הסוברים דשמין אותו כעבד כנעני²⁷⁵, ולא כעבד עברי, משום דעבד עברי נמכר רק לשש²⁷⁶. וטעם הסוברים דשמין אותו כעבד עברי, הוא משום דישאל אינו נישום כעבד כנעני, דהרי א"א למוכרו בתורת עבד כנעני²⁷⁷. ויש שהסתפק להסוברים דשמין אותו כעבד כנעני, אי הכוונה לעבד כנעני ממש, או כעבד עברי הנמכר לעולם²⁷⁸.

מזה בשמועת חיים שם (ד"ה ולקמן). 275 ר"ן כתובות שם [ל, ב מדפי הרי"ף ד"ה לאתויין בשם הראב"ד דסתם עבד בתלמוד הוא כנעני. תוס' קדושין (ז, א ד"ה א"כ), עי' שמועת חיים שם, עפ"י סנהדרין (טו, א), ובקצות החשן סי' ת"כ. תוי"ט ערכין (פ"ה מ"ב) ד"ה שאין, ועי' שמועת חיים שם ד"ה ולקמן, ובתוס' לקמן ד, א ד"ה נפשות, ובשטמ"ק לקמן יח, א אות ב', ועי' שמועת חיים שם (ד"ה וכדברי). 276 רא"ש ב"ק (פג, ב) גבי החובל בחבירו, ועי' בפלפולא חריפתא. ים של שלמה שם, ועי' שמועת חיים פ"א (סי' ד'). 277 קצוה"ח שם בביאור שי"י רש"י (ב"ק שם ד"ה וכמה, ועוד) שכ' כעבד עברי, ועי' תוי"ט אהלות פי"ח (מ"ז). 278 שמועת חיים שם ד"ה ולכאורה, לפי דברי הרש"ש בב"ק שם. 279 הגרי"י, [ועי' להלן (יט, א) אמדינן אומד של נזקין, ועי' בהגהות מלואי חושן על הקצות שם הערה ט']. וכ"כ בקצוה"ח סי' ת"כ סק"א [ועיין לקמן (יט, ב) דמבואר דאמדינן בדמים אומד של נזיקין], ולכאור' לפימשינ טעם השי' דבעבד עברי שיימינן, דהוא משום דכיון דבישראל לא שייך מכירה לצמיתות כעבד כנעני, ע"כ א"א לשיימו בשומא כזו, א"כ ה"ה הכא בנדר יסבור ג"כ דאין השומא כעבד כנעני. 280 קצוה"ח שם. 281 שם. 282 פ"א מהל' עבדים (ה"ה). 283 בהר פרשה ו' (ד"ה פרשה ו'). 284 הפלאה שבערכין, ועי' ירושלמי החובל (ה"א) דשם הגירסא כעבד נמכר, ולא גרסינן בשוק, אבל גירסת רש"י "כעבד הנמכר בשוק" (עי' לקמן יט, ב ד"ה אומד, וכן מוכח ב"ק פח, ב היכי מזדבנא עבדא בשוקא, עי' שם).

מעכתב, וק' דבגיטין (כח, ב) מבואר דלכתחילה אין מקריבין קרבן הטעון סמיכה אם אין הבעלים לפנינו, ועי' צפנת פענח (שו"ת סי' כ"ד) בנוגע לתיכף לסמיכה שחיטה, ועי' שמועת חיים יומא פ"א סי' י"ב. 269 שמועת חיים סי' ט"ו (אות ד'). 270 ברכת הבית עמ"ס יומא (סימן ד' אות ד'). 271 שמועת חיים (סי' ט"ו אות ב' ד"ה בביצה), דבחיוב סמיכה דבעלים סגי בסמיכה כל דהוא, דרק לחיוב סמיכה דקרבן בעינן כל כחו, וע"כ רק האחרון סומך בכל כוחו, וביו"ט כשמביאים קרבן בשותפות מותר לכולם לסמוך, דהראשונים סומכים שלא בכל כוחם ולא הוי השתמשות בבע"ח, ורק האחרון סומך בכל כחו, וכיון דלא היה יכול לעשות בערב יו"ט [משום דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה], מותר. ועי' שם (ד"ה אמנם) דמחגיגה משמע דגם חיוב סמיכה בבעלים צ"ל בכל כוחו. 272 וי"ג: נדר דמי עלי ושמים אותו כעבד הנמכר בשוק. 273 הפלאה שבערכין, וכ"ה כוונת התוס' (ד"ה הכל), וכ"ה בפירוש המשניות להרמב"ם, והגהת צ"ק הוא על מגן. 274 עי' כתובות (קו, ב) לאתויי עבדים ופרש"י (ד"ה לאתויי) "עבד עברי", ועי' קצוה"ח סי' ת"כ (סעיף ט"ו) דה"ה כאן, ועי' שמועת חיים פ"א (סי' ד') ראי' לזה. ועי' תוס' מגילה כג, ב (ד"ה שמיין), שכ' כעבד עברי וקושייתם ע"ז, ועי' שם במהרש"א, ועי' שמועת חיים (שם) דתוס' ס"ל כעבד עברי, ועי' הגהות מלואי חותם קצוה"ח שם (הערה ס'). ועי' בשמועת חיים שם ד"ה ולפי, שהביא ראי' שגם התוס' בסוגיין (ד"ה לאתויי מנול) סברי כע"ע, לפי הנתבאר דבעבד כנעני נישום גם זכות רבו בקנסו. תפארת ישראל ערכין (פ"ה) אות י"ג, עי'

הלשון דזכר ונקיבה, וכ"כ רש"י לקמן²⁹⁵. ואין לתרץ דהכא פירש רש"י כן, משום דסתם מתני' ר"מ, ומבואר בהוריות²⁹⁶ דר"מ לא דריש ה', ולכן פי' דמשמעות דזכר ונקיבה ממעטינן ליה, אבל לקמן²⁹⁷ מפרש אליבא דר"י דמיתורא ממעטינן להו, כדמוכח בנדה²⁹⁸ דדרשינן ה'. דז"א, דבסוטה²⁹⁹ מבואר דגם ר"מ דריש ה', [וכן מבואר בהוריות³⁰⁰] ולכאורה י"ל דזה תליא בפלוגתא דרבי יהודה ורבנן בחולין³⁰² דר"י אומר "דמו מקצת דמו", ורבנן סברי "דמו כל דמו", ולכן לר"י ליכא למידרש ממשמעותא דזכר ונקיבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס, דהרי זכר משמע אף מקצת זכר, ולר"מ³⁰³ זכר כולה זכר משמע, ולכן שפיר ממעטינן לדידי' טו"א ממשמעותא, ומשו"ה פי' רש"י כאן³⁰⁴ דמעטינן ממשמעותא³⁰⁵. ובאופן אחר יש ליישב, דכיון דבמילה סובר ר' יהודה³⁰⁶ דמילת אנדרוגינוס דוחה שבת, לכן איצטריך ליה מיעוטא גבי ערכין, דלא נילף ממילה לחומרא, אבל בלא"ה הוי ממעטינן טו"א ממשמעותא דזכר ונקיבה, ומשו"ה איצטריך לר"י ריבוי ד"כל" גבי מילה³⁰⁷, אבל לרבנן דר"י, דאינהו ר"מ, דס"ל דגם במילה בעינן כולה זכר דוקא, לדידהו שפיר ממעטינן טו"א ממשמעותא דזכר ונקיבה, ולכן במשנתנו דסתם מתני' ר"מ, פירש"י דמעטינן להו ממשמעותא דקרא³⁰⁸. ולפי'

דתניא במסכת עבדים²⁸⁵: הנמכר בגניבתו לא ימכר בשוק. ומשמע דבמוכר עצמו שרי, ומדברי החינוך²⁸⁶ ג"כ משמע דאינו נוהג אלא במכרוהו ביד, וא"כ שפיר י"ל דש"י רש"י דשמין אותו כעבד עברי, כשהוא מוכר עצמו²⁸⁷. ובאמת דמדברי רש"י שם בהחובל²⁸⁸ אינו מוכרח דנישום כעבד עברי, די"ל דהא דכתב "שהרי הזיקו והפסידו ממון זה, שאם הי' נצרך הי' מוכר עצמו בעבד עברי", אין כוונתו שאכן שמין אותו כע"ע, רק דכוונתו לבאר אמאי מחייבין לו כלל לשלם לו נזק, דהא לא הזיקו ולא הפסידו כלום, דכן חורין אינו עומד כלל למכור, ע"כ כתב דהפסידו בזה שאם הי' נצרך הי' מוכר א"ע בעבד עברי, אבל מ"מ הרי הוא נישום כעבד כנעני²⁸⁹.

רש"י ד"ה מעריכין. אם אמר על אחד ערך פלוני עלי נותן ערך אותו פלוני וכו'. יש לדקדק למה בנערכין פירש"י²⁹⁰ גם אם אמר "ערכי עלי" וכאן לא פי' כן²⁹¹. וי"ל דקודם דתנן "ונערכין" לא היה יכול לפרש דמעריכין היינו ערכי עלי, דהא עוד לא נתבאר דהמעריך יכול להיערך²⁹².

רש"י ד"ה אבל לא נערכין. אם אמר ערכי עלי וכו', שאין להם ערך שזכר ונקיבה אמורין בפרשה. מבואר מדבריו דמשמעות דזכר ונקיבה ממעטינן להו²⁹³. ולכאור"ק דבנדה²⁹⁴ מבואר דמעטינן להו מריבוי ד"ה דהזכר, ולא ממשמעות

ברשב"ם בב"ב (קכו, ב). 304 דסתם מתני' ר"מ. 305 הפלאה שבערכין, אמנם שוב דחה, דהרי מבואר בתוס' בחולין (שם) דאין לדמות דרשות הש"ס, אלא מה שהש"ס מדמה. ולכן אף דפליגי ר"י ורבנן בדמו אי משמע מקצת דמו או כל דמו, אין לנו לדמות ולומר דכמו"כ פליגי לענין זכר אי משמע כולה זכר, או דאף מקצת זכר במשמע. 306 שבת (קלד, ב). 307 ע"י שבת (קלז, א). 308 שם, ע"י בתוס' בשבת (קלו, ב ד"ה דתניא), ובנדה (כח, ב תורה הא מזכר) שהקשו דגבי ערכין צריך יתורא למעט טומטום ואנדרוגינוס, ולא ממעט להו מלשון זכר ונקיבה, וגבי מילה אדרבא צריך יתורא לרבנות, ותיצו דכיון דגלי קרא גבי ערכין דלא הוי בכלל זכר, הוי ילפינן מערכין אי לא דגלי קרא דכל זכר, ע"י שם, וי"ל דרש"י נהפוך הוא וכנ"ל. והא דילפי רבנן בשבת (קלה, א) ערלתו ודאי דוחה שבת, ולא אנדרוגינוס דוחה את השבת, ולא ילפי ממשמעות דזכר ונקיבה, כבר כתבו התוס' שם (ד"ה ולא) דעיקר קרא לנולד כשהוא מהול, ולאנדרוגינוס לא צריך קרא דהא נפקא לר"י לקמן דאנדרוגינוס טעון מילה מדכתיב כל זכר, ורבנן הוי דרשי ליה לדרשא אחריתא, עכ"ל. וע"י בהפלאה שבערכין דמוכח כן מהא דאי בירושלמי בשבת (שם) ובחגיגה (ה"א) דטעמי' דרבנן מעורל זכר, דאי הוי כתיב ערל הו"א אפי' מקצת ערל, כתב רחמנא זכר עד דאיכא כולה זכר, ור"י דריש ל' להיפך, זכר ערל, דאי הוי כתיב זכר הו"א עד דאיכא כולה זכר, כתב רחמנא ערל, אפי' מקצת ערל. הרי להדיא דבין לר"י ובין לרבנן ממשמעותא דזכר היינו כולה זכר ולא טו"א, וע"כ הא

285 פ"ב ה"ז, ובתורת כהנים פרשת בהר. 286 מ' שמ"ה. 287 המלקט, וע"י מנ"ח שם, ובמגילת ספר (לאוין קעט) דנקט בדעת החינוך דנוהג גם במוכר עצמו, ובספר בית אהרן כ' שאין ד' המנ"ח מוכרחין, וע"ע שם במסכת עבדים ובשמחת יהודה (שם) ובקנין פירות (שם סי' י"ט ס"י). 288 ד"ה וכמה הוא יפה. 289 הפלאה שבערכין, והיינו דאפשר דגם רש"י ס"ל כסברת הרא"ש דשמין אותו כעבד כנעני, משום דע"ע אין לו שומא להמכר לעולם, ולכן לא הזכיר הרא"ש כלל דרש"י ס"ל דשיימין כע"ע. וכן משמע שם בשיטה מקובצת דאף שכתב כלשון רש"י, מ"מ כתב דשמין אותו כעבד נכרי. 290 ד"ה נערכים. 291 מוצל מאש, שמועת חיים. 292 שמועת חיים, וע"י ברכי יוסף יו"ד סי' רנ"ט (סק"ג ד"ה וגברא רבא), וע"י רבינו גרשום דגם במעריכין כ' כגון ערכי עלי, וע"י רש"י חולין ב, א (ד"ה מעריכין) שבי' ערכי עלי, וצ"ע. 293 וכן פי' הרע"ב. 294 כח, ב. 295 ה, ב ד"ה טעמי'. 296 ה, א. 297 ה, ב (ד"ה טעמי'). 298 שם. 299 יז, א. 300 יב, א. 301 הפלאה שבערכין, וע"י בתוס' בסוטה (שם ד"ה האלות) שנתעוררו ע"ז דבהוריות משמע דלא דריש ה' ובסוטה משמע דריש ל', והניחו בתימא. [ובאמת תימא שהקשו מהא דסוטה, ולא נתעוררו מהא דהוריות (דף יב, א)], וע"כ צ"ל דהא דאמרינן בהוריות (ה, א) דר"מ קהל הקהל לא דריש, היינו להך דרשא דשם, אבל בעלמא שפיר דריש ר"מ ה', וכעין זה כתבו התוס' במנחות (יא, ב ד"ה ור"ש) לענין דרשא דו"ו, ע"י שם. 302 פח, א. 303 דאיהו רבנן דר"י כמ"ש

בערכין ונדריים דאזיל לבדק הבית³¹⁶, והוא מנדרי הקדש דעובר בכל תאחר ובל יחל³¹⁷, מחויב בעלה לשלם בעבורה, כדי למלטה מעונש³¹⁸. אך י"ל דכיון דמשנתנינו ר"מ הוא³¹⁹, ור"מ סובר בנדריים³²⁰ "טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר", לכן בעלה מחויב לשלם עבודה, דהטעם דנדריים שנדרה האשה בעלה פטור מלשלם, הוא משום דאל"כ חיישין שמא תקניטנו ותפסיד לו, אבל במקום דאיכא עבירה, לא יתכן שתעבור עבירה כדי להקניטו³²¹.

רש"י ד"ה מופלא סמוך לאיש. בן י"ב שנה ויום אחד שהוא סמוך לאיש ואינו איש עד שיביא שתי שערות ומופלא קרי ליה על שם שבודקין אותו אם יודע להפלות ולפרש לשם מי נדר ולשם מי הקדיש כדקתני בפ' יוצא דופן במסכת נדה. יש חולקים וסוברים דאין בודקין אותו³²². ויש גורסים בד' רש"י בן י"ג שנה ויום אחד³²³. וצ"ע ע"ז מהא דתנן בנדה³²⁴ דבן י"ב שנה ויום אחד נדריו נבדקים³²⁵. ויש סוברים דבן י"ב נדריו נבדקין דתלינן דמסתמא יביא שערות, אבל בן י"ג שלא הביא אבד חזקתו אפי' יודע לשם מי נדר³²⁶.

א"ש הא דפריך בנדה³⁰⁹ על רב דס"ל דטו"א נתמעט ממשמעותא דזכר ונקיבה, מהברייתא דלקמן³¹⁰ דתניא הזכר ולא טו"א, יכול לא יהא בערך איש וכו', ולא פריך מהא דתנן במשנתנינו דטו"א אין להם ערך. דלפי הנ"ל א"ש, דסתם מתני' ר"מ הוא, ולדידי' אכן ילפינן ממשמעותא דזכר ונקיבה, אבל מהברייתא דאתי' כר"י³¹¹ פריך שפיר, דר"י יליף מיתורא, ולא ממשמעותא³¹².

רש"י ד"ה נשים ועבדים. ומשלמין לאחר זמן כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד. ז"ל המחבר³¹³: העבד והאשה, החובל בהם חייב, והם שחבלו אחרים פטורים, אבל משלמים לאחר זמן, אם נתגרשה האשה או נתאלמנה או נשתחרר העבד. וכ' הרמ"א: ואם יש לה נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל, מוכרת אותו לאחרים בטובת הנאה, ומשלמת לנחבל, עכ"ד. ולפ"ז הכא נמי אם יש לה נכסי מלוג או נכסי צאן ברזל, כייפינן לה שתמכור בטובת הנאה לשלם להקדש³¹⁴. וכן להסוברים דאשה הנושאת ונותנת בבית, אם נדרה לצדקה, צריך הבעל לשלם בשבילה, משום דמוטל עליו לבטל מעלי' עונש שבא על עון נדרים שהבנים מתים³¹⁵, א"כ

315 אמנם יכול הוא למחות על להבא. 316 עי' רמב"ם פ"א (ה"י). 317 עי' בדברינו בגדרי ערכין. 318 מעשה חושב, נואם הדין אינו אלא בנו"ג וגם לא בסך מרובה, אפ"ל דמשו"ה לא נקט זה משום דאינו בכל גוונא, ועי' שם עוד מה שהאריך בד' המהר"ם מינץ]. הפלאה שבערכין, ועי' בית מאיר (ריש סי' פ"ג). 319 דסתם מתני' ר"מ. 320 ט, א. 321 הפלאה שבערכין, וכמ"ש בהפלאה (ק"א סי' צ"א ס"ק י"א) דלא יתכן שתעבור עבירה, ותאמר שוגג אני כדי שיצטרך להביא עלי' חטאת. ועי' תוס' ב"מ (קד, א ד"ה הכי גרסינן) דבנדריים שנדרה ונדבה, בעלה פטור מלשלם דאל"כ היתה מפסדת לו, ודבריהם הם לפי רבי יהודה, דס"ל בנדריים (שם) דטוב מזה ומזה נודר ומשלם, ולדידי' שפיר חיישין שתפסיד לו כל נכסיו, כיון דליכא עבירה בדבר, וע"כ אמר רבי יהודה (בב"מ שם) אדם מביא קרבן עשיר על אשתו וכל קרבנות שחייבת, דוקא שהיא חייבת, ולא נדרים ונדבות, וכמ"ש הר"ן והרא"ש בנדריים (לה, ב). ועי' בהפלאה (שם) שהביא בשם תשובת מהר"ם מינץ (סי' נ"ו) דאפי' לרבנן דפליגי ארבי יהודה, ואפי' בקרבנות שמחייבת משום נדר, מ"מ מודים שהבעל משלם מכתובתה ומנכה לה, ולפ"ז ה"ג הכא בעלה משלם לה ומנכה לה, ועי' ב"ש (שם) שתמה על מהר"ם מינץ, עי' שם. 322 רמב"ם פ"א דנדריים (ה"ד), ועי' שם בספר המפתח מו"מ אי כוונתו לבן י"ג או לבן י"ב. 323 רש"י, דקיי"ל תוך הזמן כלפני הזמן ולא מהני הבאת שערות בשנת י"ב, וכן הגי' ברע"ב. 324 מה, ב. 325 תוי"ט. 326 שב שמעתתא ש"ה פ"ג, [ועי' שמועת חיים דזה דלא כהגורסים בדברי רש"י בן י"ב שנה], מאירי נדה מה, ב בשם גדולי הרבנים, ועי' שמועת חיים ד"ה ובמאירי, ועי' רש"י גיטין (סה א ד"ה שנה) ובשמועת חיים סי' ו' (ד"ה אך בגיטין).

דאיצטריך ר"י מיעוטא גבי ערכין, היינו משום דלא נילף ממילה לחומרא, וכנ"ל. והא דבתלמודין ילפינן לר"י מכל זכר, ובירושלמי ילפינן לי' מערל זכר, י"ל דהירושלמי לשיטתי', דמעט טו"א מחובת ראי' מכל זכורך (עי' ירושלמי בשבת ובחגיגה שם), וחזינן דר"י "כל" למעוטי אתי, וא"כ מ"ט אמר הכא דכל לרבות, ועכ"ה משום דדריש ערל זכר מסיפא לרישא ולא זכר ערל מרישא לסיפא כרבנן, וע"כ כל לרבווי אתא, אבל בתלמודין דמעט טו"א מחובת ראי' מזכורך (עי' חגיגה ד, א), שפיר ילפינן הכא לר"י מכל לחוד. 309 כה, ב. 310 ד, ב. 311 כמבואר בשבת קלז, א משום דסתם ספרא ר"י. 312 הפלאה שבערכין, ועי' בכורות (מב, א תרד"ה אלמא). וע"ע שם שהקשה מהא דבחגיגה (ד, א) אמרינן זכור להוציא את הנשים, וזכורך להוציא טו"א, ופירש"י (ד"ה זכור) דאם נאמר זכור אין לך להוציא את הנשים, עכשיו שנאמר זכורך בא להוציא אף טומטום ואנדרוגינוס עם הנשים, וק' אמאי לא ממעטינן להו ממשמעותא דלשון זכר. ותי' דהך ברייתא אתי כר"י דס"ל גבי מילה דטו"א הוי בכלל זכר, וא"כ אי לאו דמעטינן להו מקרא, הוי ילפינן ממילה לחומרא. ויתכן דלזה נתכוונו התוס' שם (ד"ה זכורך) במה שהביאו הירושלמי דגם ר"י מודה הכא לפטור טו"א מחובת ראי', והיינו משום דהך ברייתא עכ"ה אליבא דר"י אתא, ולרבנן דר"י עכ"ה האי דרשא דזכורך אתי למעט גרים כמבואר במכילתא (משפטים מס' דכספא פרשה כ ד"ה שלש רגלים) לדרידהו טו"א ממשמעותא ממעטינן להו (והגרא"א מחק זאת במכילתא, ולפ"ז הוא מוכרח לרבנן דר"י). ועי' בקרבן עדה בירושלמי שבת (שם) שתמה למה פטור מראי', הא הו"ל למילף ממילה לחומרא דאנדרוגינוס חייב בראי', ולכאו' אינו מובן דהרי מעטי' קרא להדיא מחובת ראי', ופשוט. 313 חז"מ סימן תכ"ד (סעיף ט'). 314 הפלאה שבערכין.

ואח"כ מת, וחד לא הספיק להפריש עד שמת, ולהכי מצריך הני תרתי משניות³³⁵. וי"ל דע"כ סתם רש"י במנחות, דשם הוא עיקר דינו דירוש סומך ומימר, ולא הוצרך לפרש דמיירי בהפריש האב, דבאמת אינו מוכח משם דאפי' בכה"ג הירוש סומך ומימר, אבל ממה דחזינן דכפל התנא דין זה כאן ובריש תמורה, מוכח דגם בכה"ג יורש סומך ומימר, וע"כ האריך רש"י [כאן ובתמורה] לפרש דמיירי אף בהפריש אביו³³⁶. [אמנם לכאן למ"ד שעבודא דאורייתא³³⁷ הומ"ל גם בקרבן שהפריש הירוש מנכסי אביו, לחובת אביו³³⁸].

תוס' ד"ה הכל מעריכין. בנזיר ובנדריים הזכיר כינויים וכו', ובכאן לא חשש וכו'. תירוץ התוס' הוא לפי ריש לקיש³³⁹ הסובר דכינויין הוא לשון שבדו חכמים מלבם, ולא הוצרכו חכמים לתקן כינויין לערכין, משום שלא היו מזכירין שם שמים על הערכין. אבל לפי ר' יוחנן הסובר דכינויין לשון אומות הן, בלא"ה לא קשיא, דלא נמצא בערכין כינויין כמו בנדריים³⁴⁰. ויש מן הראשונים שכ' דלכן לא הזכיר כינויים רק בנדר וחרם ונזירות, משום שלא כתיב ערך לה', או אסר לה', או הקדש לה', כמו דכתיב נדר לה' חרם לה' נזיר לה'³⁴¹. אמנם ק' ע"ז דהא כתיב³⁴²: ואיש כי יקדש את ביתו קודש לה'³⁴³. וי"ל דבתו"כ³⁴⁴ דריש "קדש לה' מלמד שסתם הקדשות לבדק הבית". ופירושו³⁴⁵ דהו"ל למימר כי יקדיש לה', ולמה הוסיף השם על הפעל, ועכ"ח שבא לעשותו מאמר בפני עצמו, שכל סתם קדש הוא לה', לבדק הבית. ולפי"ז י"ל דנדר וחרם ונזיר דכתיב בהו לה', כתבה התורה אופן דברי הנודר, משא"כ הא דקדש לה' אינו דברי המקדיש, אלא דהתורה מלמדנו הדין דסתם הקדשות לבדק

רש"י ד"ה נדר בערכין. איתקש ערכין לדמים וכו' ונודרין את אחרים וכו'. יל"ע למה הוסיף רש"י ד"נודרין את אחרים" דמה ענין זה לכאן³²⁷. בא"ד. והוא הדין נמי מצי למנקט חד מהנך, אלא חד מתרתי תלת נקט. א"נ י"ל דלרבותא נקט' דסד"א דהוי כנפל, ואפי' דמים אין לו, קמ"ל³²⁸. והנה הא דאשמעינן דפחות מן חודש יש לו דמים, לכאורה הוא אפי' במת בתוך ל' אע"ג דהוי ספק נפל, מ"מ הולכין אחר הרוב, דרוב נשים ולד מעליא ילדי, דאי בחי שלשים יום, פשיטא דחייב לשלם, דהרי איגלאי מילתא למפרע דלאו נפל הוא³²⁹.

רש"י ד"ה תני והדר מפרש. ל"א להכי נקט האי משום דפליגי רבנן ור"מ בהאי פירקא וכו', ולהכי סתמה ברישא לאשמועי' ממשנה יתירא וכו'. ר"ל דלא תימא הא דקתני בסיפא נידר אתיא כר"מ ולא כרבנן, קמ"ל דלא פליגי אלא במעריך, אבל בדמים כ"ע מודי דיש לו דמים³³⁰.

רש"י ד"ה יורש. אדם שהפריש אביו קרבן, ולא הספיק להקריבו עד שמת. כן פירש"י גם בתמורה³³¹, אמנם במנחות³³² פירש"י דירוש סומך על קרבן אביו לאחר מיתת אביו, ומסתימת לשונו משמע דמפרש דמיירי בלא הפריש אביו הקרבן, וזה סותר למה שפי' הכא ובריש תמורה. ואף אם נדחוק ונאמר דגם במנחות כוונתו דמיירי בהפריש אביו הקרבן, מ"מ יש להבין אמאי האריך כאן ובתמורה לפרש דמיירי בהפריש, אף דאין כאן עיקר מקומו, ובמנחות דשם הוא עיקר מקומו סתם דבריו. וי"ל דרש"י כיוון בזה ליישב קו' התוס' במנחות³³³ שהקשו, אהא דאמרינן כאן בסוגיין דהכל סומכין והכל ממירין אתי לאתויי יורש, הא בהדיא קתני להו התם במנחות, ות' הר"ר יוסף מא"י³³⁴ דתרי יורש הוי, חד כגון הפריש האב

334 מובא בשטמ"ק אות ב. 335 ופי' דאי הוי תנא חדא, הוה אמינא הא דירוש סומך ומימר הוא דוקא בלא הפריש האב, דכיון שהירוש הפרישו, הרי הוא כקרבן ידיה ושפיר סומך ומימר, אבל בהפריש האב, הירוש אינו סומך ומימר, ולהכי תני אידך להשמיענו דאפי' בכה"ג יורש סומך ומימר. 336 הפלאה שבערכין, אבל לפ"ז אין דברי רש"י בב"מ (צא, א ד"ה לאתויי) מדוקדקים. 337 קידושין יג, א. 338 ברכת כהן, מיהו להס"ד בתמורה (שם) שמקדיש מימר ולא מתכפר, ליכא רבותא בהא דיכול להמיר, דהא הוא המפריש, אך למסקנא דקיי"ל דמתכפר עושה תמורה, שפיר אפ"ל גם בכה"ג. 339 נדרים (י, א). 340 הפלאה שבערכין, ובאמת בתוי"ט (ד"ה הכל מעריכין) כתב כן בפשיטות דבאמת ליכא כינויין בערכין, ומשו"ה לא הזכיר. 341 שטמ"ק ריש נדרים בשם הריטב"א. 342 ויקרא כז, יד. 343 יקר הערך. 344 בחוקותי פרשה ד' (ד"ה פרשה ד'). 345 ע"י בהתורה והמצוה שם.

327 מעשה חושב. 328 הרא"ש, מובא בשטמ"ק אות י', ועי' בהפלאה שבערכין שר"ל דהא דקתני בסיפא נידר, הוי מוקמינן ל' בקים לן שכלו חדשיו, ועי' ב"ק (יא, ב) בתוס' (ד"ה בכור). ומבואר מזה דנפל אין לו דמים, וכן מוכח מלשון הרא"ש (שם) שכתב דסד"א דהוי כנפל, ואפי' דמים אין לו, קמ"ל. וכן הדין נותן דהא נפל אסור בהנאה, כמ"ש בבב"ב לעתים (ה' יו"ט פ"א הכ"ג), עי' שם, ועי' בספר עמק הלכה (סי' קמ"ב). 329 הפלאה שבערכין, ואע"ג דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב, הכא אזלי' בתר רוב, משום דנוגע גם לענין איסורא דבל יחל ובל תאחר, ועי' בהפלאה שבערכין לעיל בסוגיין, בענין מופלא סמוך לאיש באריכות, אמנם נראה דאפי' בחי אח"כ י"ל דסד"א דאין לו דמים כיון דבעת נדרו עוד הי' נפל, וכל זמן שלא יצא מכלל נפל אין לו דמים, דאין אדם נותן מעותיו על הספק, קמ"ל. 330 תוס' הרא"ש בסוף מסכתין. 331 ב, א ד"ה יורש. 332 צב, א ד"ה הירוש. 333 צג, א ד"ה הכל סומכין, הובא לעיל בגמ'.

כמו שנשבע על נכסי אחר. אבל דעת התוס' ³⁵² דאם אין בהם עינוי נפש חל השבועה ואינו יכול לכופו, [וכן הוא שיטת הראב"ד ³⁵³] והנה לגבי עבד שהעריך ס"ל להרמב"ם ³⁵⁵ דלא חלין כלל, וכן הוא שי' רש"י ³⁵⁶ אף בשאין לרבו הפסד עייז, ולפ"ז הא דאמרינן בשמעתין דעבד מעריך, ומרבינן לי' מקרא ד'ואמרת אליהם', צ"ל דלא חל עליו הערך רק כשישתחרר, אבל בעת שהוא עבד, אינו חל עליו כלל הערך אפי' ביש לו מעות שאין לרבו רשות בהם ³⁵⁷. ולפ"ז נראה דרש"י ותוס' בסוגיין לשיטתייהו אזלי, דרש"י דס"ל דעבד אין לו ערך מטעם שאין גופו קנוי לו, לכן פי' במתני' דאינו משלם רק לאחר שנשתחרר, דכ"ז שהוא עבד, אפי' נתנו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו, מ"מ אינו צריך לשלם כלל. אבל התוס' דס"ל דגם בשבועות אם אין בהם עינוי נפש חלין עליו, נמצא דגם בערכין חלין מיד אע"ג דאין נפשו קנויה לו, ומשו"ה שפיר כתבו לשיטתם דמיירי בנתנו להם ע"מ שאין לרבו רשות בהם, דבאופן זה מחוייבים ליתן מיד ³⁵⁸.

הבית ³⁴⁶. ויש שכ' טעם אחר מדוע לא תקנו כינויים בערכין, משום שלא תקנו כינויים אלא במה שאדם אוסר על עצמו כגון נדר ושבועה, אבל ערכין חוב בעלמא הוא ³⁴⁷. והנה יל"ע בכוונת התוס' אם כוונתם דבעצם מהני כינויים בערכין רק דלא חשש התנא להזכיר כינויים, או דכוונתם דליכא כלל כינויים בערכין, משום דלא תקנו חז"ל כינויים בה, כיון שלא הזכירו ש"ש עליה ³⁴⁸.

תוס' ד"ה נשים. כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד. יש שכ' דאע"ג דהגירושין והשחרור הוי דבר שלא בא לעולם, ואין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם ³⁴⁹, מ"מ הכא שאני דהקדש חל תיכף, ורק נשאר עליו חוב לשלם ³⁵⁰. בא"ד. אי נמי כגון שנתנו להם ע"מ שאין לרב או לבעל רשות בהם וכו'. כ' הרמב"ם ³⁵¹ וז"ל: עבד שנשבע אין רבו צריך לכפותו, והרי הוא אחר שנשבע כקודם שנשבע, לפי שאין גופו קנוי לו כדי שתחול עליו שבועתו, ונאמר בשבועות לאסור אסור על נפשו, מי שנפשו ברשותו יצא עבד שהוא ברשות אחרים, ונמצא זה

לעשות שעבוד על גופו והוי דבר שלא בא לעולם [א.ה. ולפ"ז צ"ע מ"ש רש"י כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד]. ³⁵¹ שבועות פרק י"ב (הלכה ו'). ³⁵² שם (ד"ה יצא). ³⁵³ שם. ³⁵⁴ עי' הפלאה שבערכין שהאריך בזה, ועי' שם שכשיטת הרמב"ם סובר גם הרע"ב (נזיר פ"א מ"א), ותימה על התוי"ט (שם) שלא ראה שדעת הרע"ב הוא דעת הרמב"ם. ועי' בתוי"ט שכ' בטעמא דמילתא דדעת הרמב"ם דבשבועות כיון דהוא מיתסר נפשי' אחפצא, ועבד אין לו רשות לעצמו, משו"ה אין חלין עליו כלל, אכן ברמב"ם בעצמו כתב (שם) בטעמא דמילתא דמשום שבשבועות נאמר לאסור איסור על נפשו וכו'. ³⁵⁵ פ"ב מהל' נזירות (הי"ח). ³⁵⁶ נזיר שם (ד"ה אלא אמר). ³⁵⁷ הפלאה שבערכין, ועי' ברמב"ם (שם) שכ' נדר העבד נדרים שיש בהם עינוי נפש או ביטול מלאכה, או שהעריך, אין רבו צריך לכופו, מפני שאין נפשו קנוי לו, ולא יחול עליו הנדר, וה"ז דומה לאוסר פירות אחרים עליהם, אבל אם אין שם עינוי נפש אינו יכול לכופו, עכ"ל. ומדכ"ל הרמב"ם ערכין בהדי נדרי עינוי נפש, מוכח דס"ל דכשם שאין חלין על העבד נדרי עינוי נפש, מטעם שאין נפשו קנוי לו, כמו כן אינו חל על העבד כלל מה שהעריך, כיון דערכין הוי חובת גברא, כמבואר בחולין (קלט, ב), ולכן אינו חל עליו אם העריך, מפני שאין נפשו קנויה לו, דגם בערכין בערכין נפשות כתיב, ועבד אין לו נפש כלל, והוי כאומר ערך פלוני על פלוני, ובאמת דכן הוא גם שיטת רש"י עי' לקמן ד, ב (ד"ה נפשות) שכ' דהכי משמע בערכין נפשות, שכל הנפשות יכולין להעריך, ולפ"ז עבד שאין לו כלל נפש אינו יכול להעריך, ועי' רש"י בנזיר (שם ע"ב ד"ה אלא אמר) שכ' וערך אין לו, שאין גופו קנוי לו, ומבואר מזה דשי' רש"י דבערכין אפי' אין הפסד לרבו, אינו יכול להעריך. ³⁵⁸ הפלאה שבערכין, ועי' בנזיר דפי' רש"י (ד"ה למה) שאם הדיר הנאה מפירות פלוני או שאמר ערך פלוני עלי, אינו יכול

³⁴⁶ מעשה חושב, אך באמת צ"ע דכמו דבנזיר דכתיב נזיר להזיר לה', אמר' דכתיב בי' לה', כמו"כ נימא בערכין דכתיב ואם את שדה מקנתו וגו' יקדיש לה', וכן בערכין נפשות לה', דהו"ל כאילו כתיב ערך לה'. ³⁴⁷ מאירי נדרים (ב, א) ד"ה ומכל מקום, ועי' שמועת חיים פ"א סי' א' אות ט"ו. ³⁴⁸ מקדש יחזקאל, ועי' מאירי ריש נדרים שהסתפק בזה. ועי' בשיטה מקובצת (אות י"ג) שהק' דהתינח דאין כינויים בערכין, למ"ד דכינויים לשון שבדו חכמים הם, אבל למ"ד לשונות של נכרים, מדוע ליכא כינויים בערכין. ומשמע מקושייתו דס"ל דבאמת אין כינויים בערכין, דאי יש כינויים בערכין, רק דלא חש התנא להזכירו, ניחא גם למ"ד לשונות של נכרים הם. ובירושלמי (ריש נדרים) אי' דלמ"ד דכינויים לשון עכו"ם הם, אין כינויים בערכין וחרמים, לפי שהעכו"ם לא משתעי בהכי, ולפ"ז נמצא דלכו"ע אין כינויים בערכין, ועי' בתוס' בנדרים (ב, א ד"ה ונזירות) דלמ"ד לשון שבדו חכמים הם, צ"ל דלהכי לא תנא איסורי כינויי כאיסורי, והקדשות כהקדשות וכו', משום דלא כתיב ערך לה', איסור לה', הקדש לה', כמו דכתיב חרם לה' קרבן לה'. ³⁴⁹ עי' קידושין סג, א. ³⁵⁰ ערכי עלי, ועי' הפלאה שבערכין שתמה עייז עפ"י מה שמבאר שם דשיטת רש"י והרמב"ם הוא דאין ההקדש חל תיכף בעבד, ולדידהו עכ"ה צ"ל כמ"ש הרמב"ם (פ"ו ה"א) "יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם, אם אמר הרי עלי להקדישו, ה"ז חייב להקדישו כשיבא לעולם, משום נדר, ואם לא הקדיש הרי זה עובר משום לא תאחר ולא יחל, ומשום ככל היוצא מפיו יעשה כאשר הנדרים", אמנם בהגהות המג"י שם בהפלאה שבערכין כ' שאין לדמות עבד שהעריך למ"ש הרמב"ם שם, דהרי הרמב"ם מיירי באופן שהוא ברשותו לחייב עצמו, ע"כ הוי חוב על נפשו כשיבא לעולם, אבל הכא כיון דאין העבד ברשות עצמו עכשיו, היאך יכול לעשות על עצמו חיוב שיחול לאחר השחרור, הלא אין גופו עכשיו ברשותו,

משום דמחויב במצוות, וע"כ עבד דפטור ממצוות ס"ד דערכו כאשה³⁶⁵.

בא"ד. לפי ערך זכר הוא נערך. הטעם דנערך זכר, י"ל דהוא משום דאמרינן דון מינה ואוקי באתרה, ולכן אף דילפינן עבד מאשה, עכ"ז לא לכל דבר איתקיש. [ולמ"ד דון מינה ומינה איה"נ דערכו נקייבה]³⁶⁶. עוי"ל לפימש"כ הפוסקים³⁶⁷ דדוקא לענין מ"ע שהזמ"ג הוא דילפינן עבד מאשה, בין לקולא בין לחומרא, אבל לענין שאר כל המצוות לא ילפינן להו מהדדי רק לחומרא ולא לקולא. ולפי"ז כיון דערך הזכר גדול מערך הנקיבה, אין למילף שיהא ערך העבד כשל אשה, דלא ילפינן להו לקולא³⁶⁸. עוי"ל דרק במצוות שהוא ענין רוחני הו"ל עבד כאשה, אבל ערכין אע"ג דלא תלוי בשוויות האדם, [דהרי נאה ומוכה שחין שוין בקצבה לפי השנים], מ"מ י"ל דהתורה קצבה ערכת האדם לפי שווים הרגיל, וע"כ לענין גופני זה, נידון עבד כאיש כיון דזכר הוא³⁶⁹. עוי"ל לפי"מ שכ' התוס' בב"ק³⁷⁰ דהא דגמרינן לה לה מאשה, הוא רק להחמיר על העבד לעשותו מחויב במצוות עכ"פ כאשה, אבל לא לגרעו מאיש, [וביאור דבריהם כ' המפרשים³⁷¹ דהיכא דידעינן עבד בלי היקישא דאשה, לא גמרינן מאשה לגרעו מאיש], וא"כ עבדים דמרכינן להו לערכין מקרא ד"ואמרת אליהם"³⁷², לא גמרינן להו מאשה להקל עליו³⁷³. אמנם להתוס' במנחות³⁷⁴ דס"ל דלא ילפינן עבד מקרא³⁷⁵, צ"ל דהא דעבד

והנה בפשטות נראה דכוונת התוס' הוא ליישב איך "משלמין" עבד ואשה חיובם, אבל יש שהקשה: היאך "נודרין" עבד ואשה, הא אין להם ממה לשלם³⁵⁹.

יש שהקשה להסוברים דחייב תשלומי ערכין חל רק בשעת העמדה לפני הכהן, היאך שייך להעריך עבד ואשה, הלא אי אפשר להעריכם לפי השג ידם, דהלא אין בערכין פחות מסלע, ואין להם עתה כלום³⁶⁰. ויש שהסתפק אם אחר שנשתחרר או שנתגרשה יש להם רק סלע אחד, אם יפטרו בזה³⁶¹.

בא"ד. ואפילו אין להם נותנין עליהם מיד כדתניא בתוספתא נשים ועבדים נודרים ונידרים אם יש להם בזמן הזה גובין מהם ואם לאו [כותבין] עליהם וגובין לאחר זמן. יש לעיין אם מטרת הכתיבה הוא רק לזכרון וראיה בעלמא³⁶², או שכותבין כדי שיוכלו לגבות מהמשועבדין³⁶³.

בא"ד. ועבד אע"ג דגבי מצות יש לו דין אשה וכו'. דבריהם נמשכים להא דכתבו לעיל דבעבד חל החיוב תיכף בעודו עבד, ועבד הרי איתקש לאשה, וע"כ הו"א דיהי' נערך כערך אשה, אבל לשי' רש"י [והרמב"ם] דאינו חל החיוב בעודו עבד כלל, רק לאחר שנשתחרר, א"כ ודאי דאינו נערך כערך האשה דהרי אז אין לו עוד דין אשה כלל³⁶⁴. ויש שביארו הו"א של התוס', דהוה ס"ל להתוס' דהא דערך זכר הוא יותר משל נקיבה, הוא

363 עולת שלמה, דאף למ"ד מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר, מ"מ אין גובין מלקוחות, ע"י שם ובתוס' קידושין (יג, ב ד"ה אמר רב פפא). 364 הפלאה שבערכין. אך בשמועת חיים כ' דגם לשיטת רש"י יכולין למימר דיהא לו ערך אשה, ע"י שם. 365 שמועת חיים (ד"ה והתוס' וד"ה אמנם). וע"י לעיל בגדרי ועניני ערכין מש"כ בשם האלשיך בטעם הדבר דערך הזכר הוא יותר משל נקיבה. 366 שמועת חיים שם, וע"י שם שדחה זה דכיון דתלתה התורה סכום הערכין בהבדל בין זכר ונקיבה, ע"כ לא שייך למימר הכא דון מינה ומינה. 367 ע"י ביד דוד בחגיגה (ד, א ד"ה דגמר) בשם הרשב"ץ. 368 מעשה חושב. 369 שם, וע"י לקמן (יט, א) סבא בביתא וכו', ובאלשיך סו"פ בחקותי דבנקבה אין הזקנה ניתש בה כ"כ זקן, כנודע ונראה בחוש, ע"י שם, וע"כ בענין גופני ודאי דאינו נקייבה. 370 פה, א (ד"ה יהא). 371 נוב"י מ"ת חו"מ (סי' י"א), שעה"מ ריש הל' מילה. 372 ע"י הפלאה שבערכין בגמ' ד"ה עבדים, וע"י שמועת חיים דהוה רק אי ילפינן עבדים בערכין מקרא דואמרת אליהם. 373 הפלאה שבערכין, וע"י שם לעיל (ד"ה ודע דהתוס') דהתוס' עכ"כ לא נחתו להכי דמרכינן עבד מקרא דואמרת אליהם. ולמש"כ הר"ש בזבים (ריש פ"ב, מובא בהפלאה שבערכין שם) דאפי' שאינן משוחררין מרכינן מקרא, א"ש, דכיון דמרכינן עבד מקרא, לא אמרינן דנערך כאשה להקל עליו. 374 פה, ב (ד"ה אין לי). 375 ע"י

לכופו ונדרו נדר, וערכו ערך, וכגון שהקנה לו אחר ע"מ שאין לרבו בהם כלום, והיינו לפום מאי דנקטינן שם בהו"א דערכו ערך, שפיר מצינו לפרש בהקנה לו אחר, אבל למאי דמסקינן דאין לו לעבד ערך כלל, עכ"ה דאינו משלם רק לאחר שנשתחרר, וכן הרמב"ם דס"ל דעבד אינו מעריך, כתב בפ"א (ה"ז) העבד נערך ועורך כשאר ישראל, ואם יפדה והי' לו יתן הערך שנדר, ומבואר מזה דבעודו עבד אינו צריך לתת כלל. ולפי"ז יובן היטב הא דהוצרכו התוס' כאן להביא ע"ז ראי' מהתוספתא, דלכאו' פשיטא הוא, ואינו צריך לראי' כלל, ולפי"ז א"ש, וע' בקצוה"ח סימן רמ"ט ס"ק א' ושעה"מ (פ"ו מעבדים). 359 תוספות הרא"ש הובא בשטמ"ק החדש, ומהא דהקשה בלשון "היאך נודרין" ולא "היאך משלמין" מדייק בשמועת חיים (סימן ב' אות ב') דאי אפשר להעריך בזמן שאין לו נכסים. 360 שמועת חיים סימן ג', וע"י שם למה ל"ק להשיטה דהחיוב הוא משעת אמירה, וע"י שם תירוצו, וע"י צפנת פנח פ"א מערכין ה"א. 361 שם, וע"י רמב"ם פ"ג מערכין ה"ד, לקמן ז, ב במתני' אין נערכין ובמה שצויין שם, וע"י לקמן יז, ב מתני' היה עני והעשיר. 362 שמועת חיים סימן ג' דמשמע כן בר"ש משאנן פרשת בחוקתי פרשתא ג' פסיקתא ג'. וכן מדייק במקדש יחזקאל ממ"ש בר"ש על התוספתא (פ"א ה"ב), וז"ל ואם לאו כותבין עליהן שטר ומחתימין ומניחין בלשכה וכו' עכ"ל. ומשמע שמחתימין עליו עדים לראי' בעלמא שיוכרו לגבות מן האשה.

וגרים פשיטא דלערך זכר איתרבו, דרק בעבד יש דרשא דלה לה מאשה³⁸⁶. ובהא דהתוס' לא הוכיחו כן מהתו"כ, י"ל משום דהתו"כ קאי לר' יהודה דממעט מ"בני ישראל" דעכו"ם אינו נערך, ומרבה גרים ועבדים דנערכין מ"ואמרת אליהם", אבל לר"מ דמרבה מ"איש" דגם עכו"ם נערכין, ומ"בני ישראל" ממעט עכו"ם שאינם מעריכין, נמצא דאם ידרוש מ"ואמרת אליהם" לרבות גרים ועבדים לא ידרוש רק דמעריכין, והתוס' רצו לומר דגם לר"מ עבד נערך כזכר, ע"כ הוצרכו להוכיח מסברא מדלא אישתמיט וכו'³⁸⁷.

תוס' ד"ה חרש שוטה וקטן. משמע דאית ליה דמים לחרש וכו'. דקדקו מהא דקתני "נידרין", אבל מהא דנערכין לק"מ, דאפי' מנוול ומוכה שחין דאינם שוים כלום, נערכין³⁸⁸.

בא"ד. אי נמי פירש ר"ת דחרש בידי שמים אית ליה דמים. אין החילוק משום דבידי שמים יוכל להתרפאות משא"כ בידי אדם, דהא כבר חלקו בת"י הראשון בין יכול להתרפאות לאינו יכול להתרפאות, ועכ"ה דכוונתם דלחרש שנתחרש בידי"ש יש מעט יותר דעת, ממה שיש לנתחרש בידי אדם³⁸⁹.

תוס' ד"ה מופלא. ואינו איש עד י"ג ויום אחד. בתשובת הרא"ש³⁹⁰ כתב שהוא בכלל שיעורין, שהם הלכה למשה מסיני. אמנם מהתוס' בסנהדרין³⁹¹ משמע דס"ל דאינו הלל"מ³⁹². ואין

אינו נערך כאשה, הוא עפ"י הסוברים³⁷⁶ דלא גמרינן עבד לה לה מאשה אלא במ"ע שהזמ"ג שהנשים פטורות, אבל במ"ע שלא הזמ"ג, כגון פרי' ורבי' דמדינא גם הנשים הי' חייבות, ופטורים משום דאין דרכם לכבוש, א"כ בעבד שדרכו לכבוש לא ילפינן מנשים, וא"כ ה"ה בערכין דהא דאשה אינה נערכת כאיש הוא מגזה"כ, ע"כ לא ילפינן עבד מאשה³⁷⁷.

יש שהביאו ראי' דלפי ערך זכר הוא נערך מדקתני במתני' דטומטום אינו נערך, [משום דבעי זכר ודאי ונקיבה ודאית], ואם איתא דערך עבד כאשה, א"כ משכח"ל דטומטום נערך, ככה"ג שהטומטום הוא עבד, דהוי כולו אשה³⁷⁸. אמנם יש לעיין בזה לפי המבואר דהטעם דטומטום אינו נערך הוא משום דהוי ברי' בפני עצמו³⁷⁹, וא"כ אף אם עבד נערך כאשה, עכ"ז אין ערך לעבד טומטום, דלא מצינו ערך לבריה זו³⁸⁰. ויש שכ' דלמ"ד עכו"ם נערך, פשיטא דגם עבד נערך כזכר דלא גרע עבד מעכו"ם³⁸¹.

כ' הרא"ש³⁸² דבתו"כ³⁸³ דריש: גרים ועבדים מנין, ת"ל "ואמרת אליהם". ומשמע דלערך איש מרבה להו. ובר"ש³⁸⁴ כ' דבאמת אין צריך ריבוי לעבדים, דהא ילפינן להו מנשים, ורק דס"ד דסכום ערכם יהיה כנשים, קמ"ל דערכם כערך האיש³⁸⁵. והנה הרא"ש לא פירש מהיכא משמע לי' הכי, ואולי משום דכולל עבדים עם גרים, דמשמע דשוו לגרים,

וע"ע מש"כ לעיל במתני' ועבדים. 386 מעשה חושב. 387 שם. 388 הפלאה שבערכין, ולשון התוס' בב"ק (פה, ב ד"ה חרשו) שכ' שם חשו"ק נידרין ונערכין אינם מדוקדקים. ועיי' שם שביאר מדוע לא הביאו התוס' תירוץ של הר"י בב"ק (פה, ב ד"ה חרשו) שתירץ דהכא מיירי בשיש לו אומנות. 389 מעשה חושב, ואע"ג דלענין קידושין, וגטין, ומ"מ אין לחלק ביניהם מחמת הוספת הדעת, כדמוכח ביבמות (ק"ג, א), בהא דאשת חרש לענין אשם תלוי, עיי' שם, מ"מ לענין שיווי דמים אפשר לחלק מחמת מעט הוספת דעת. אך דלפי"ז ק' דלא הו"ל להתוס' לחלק בין חרש בידי"ש ובידי אדם, רק אם הוא פקח קצת או לא [וכעין עובדא שהובא בתשובת צ"צ (סי' ע"ז) דחרש שאינו שומע ואינו מדבר היה נושא ונותן עם אנשים והיה פקח, עיי' שם], דבפקח קצת יהא לו דמים אף אם נתחרש ביד"א, ואם אינו פקח קצת אין לו דמים אף בנתחרש בידי שמים, כיון דלא חזי לעבוד עמו, וזה תליא במציאות, אבל כללא דחילוק בחרש בין ביד"א לבידי"ש הא לא מצינו בש"ס (ועיי' בחולין נה, ב לענין צמקה הריאה דיש חילוק בין צמקה ביד"א לצמקה בידי"ש), וצע"ק. 390 ריש כלל ט"ז. 391 סט, א (ד"ה בידוע). 392 מעשה חושב, עיי' שם בתוס' שכ' דבדורות הראשונים שהיו ממהרין להביא שערות הי' זמן גדלות מקודם הרבה, ואם נימא דהתוס' יסברו כהרא"ש צ"ל דהלל"מ דשיעור י"ג שנה אינו רק לדורות האחרונים ולא להראשונים דהביאו שערות קודם, וזה דוחק.

בהפלאה שבערכין (ד"ה ודע דהתוס'). 376 עיי' מל"מ פ"י מהל' מלכים (ה"ז). 377 הפלאה שבערכין, ועיי' במנ"ח (מצוה א', י"ט) שהאריך בזה, עיי' שם. וע"ע טורי אבן (חגיגה, אבני מילואים), וכבר קדמו המל"מ, ובתוס' רעק"א (ברכות פ"ג אות כ"ח) דאשתמיט מיני' המל"מ והט"א הנ"ל, ועיי' בחינוך (פ' קדושים מ' ר"ס) דעבדים פטורים מכיבוד אב ואם אע"ג דנשים חייבות [א.ה. אפשר דאין משם ראי', די"ל דהא דפטירי הוא משום דלא חשיבי כאביו ואמו], ועיי' שטמ"ק ב"ק (פח, א) שכ' שם בשם הרא"ש דעבד אינו מצווה למול את בנו, דמהיכא תיתי, כיון דאשה פטורה, ומבואר מזה דלית לי' האי כללא דכילל המל"מ (ועיי' שעה"מ שם), וי"ל דהרא"ש לשיטתו הוכרח כאן בערכין ליישב הא דאינו נערך כאשה מטעם דבתו"כ מרבינן עבד להדיא לערך איש (ועיי' בתוס' הרא"ש סוף מסכתין). 378 חידושי רבי עקיבא איגר. 379 עיי' בכורות מב, א ושם עמוד ב רש"י (ד"ה לא). 380 שמועת חיים, ועיי' שם שישב בזה קו' הלח"מ (פ"ד מאישות ה"א) בסתירת הרמב"ם בענין אנדרוגינוס אי הו"ל ספק או בריה בפני עצמו. 381 שמועת חיים ה, ב בגמ' ת"ר בני ישראל מעריכין. 382 שטמ"ק אות ט"ז. 383 פרשת בחוקתי כז, ב. 384 תו"כ בחקתי פ"ג ה"ג. 385 וי"ל דזהו כוונת הרא"ש במש"כ דמשמע דמרבינן להו לערך איש, דאם הי' ערכם כאשה אין צריך ילפותא לכך, ועיי' בחידושי הגרי"ז שתמה מה כוונת הרא"ש, ולדברינו אי"ש.

גדול, ופחות מזה הוה קטן⁴⁰³. ולפי זה דדעת הרמב"ם דלא ניתן שיעור די"ג שנה לב"ג, עכ"ח דיסבור כהרא"ש די"ג שנה אינו סברא רק הלל"מ, ולכך י"ל דמסברא יש לענוש גם בפחות מי"ג שנה כל שבא לקצת דעת, אלא דמהלל"מ לא ענשינן בפחות מי"ג שנה, ולכך בכך נח דלא נאמר בו ההלכה יש לענוש גם מקודם י"ג שנה, אבל להתוס' דזמן י"ג שנה אינו הלל"מ, אלא משיעורי חז"ל, תקשי מה נשתנה בן נח מישראל⁴⁰⁴. וי"ל לפי מה שכ' הרמב"ם⁴⁰⁵ דעכו"ם מתחייב בשוגג קרוב למזיד, די"ל דבהגיע העכו"ם לכלל מסברי לוי וסבר קודם י"ג שנה, אף שאין לחשבו כמזיד גמור בשביל הדעת המועט הזה, אבל כשוגג קרוב למזיד ודאי יש לחשבו, ולכך אף שישראל אינו נענש בכה"ג, עכ"ז הבן נח נענש⁴⁰⁶.

תוס' ד"ה לאתויי. משמע דקאי נמי אעבדים דמתני' וכו'. משמע להו דריבוי ד"הכל" קאי אכל מי שנערך, וכן "הכל" דמעריכין קאי אכל מי שמעריך. ולפי"ז למ"ד דעכו"ם נמי מעריכין, קאי גם עליהם ריבוי ד"הכל" לאתויי מופלא הסמוך לאיש, ולפי"ז נפשט מה שנסתפק המל"מ⁴⁰⁷ אי גם בעכו"ם מרבינן מופלא הסמוך לאיש⁴⁰⁸.

בא"ד. אלמא אית לוי דמים. קו' התוס' הוא רק למ"ד בגמ' שם⁴⁰⁹ דאפשר למכור עבד לקנס, אף דהוי דבר שלא בא לעולם, ולכן האומר "דמי עבד מוכה שחין עלי" היה לו להתחייב בדמיו ושמן אותו כשווי למכירת קנס, אבל לצד דא"א למכור עבד לקנס משום דהוי דשלב"ל, אין מתחייב בדמיו באומר "דמי עלי", ואע"ג דגם למ"ד זה הרי העבד שוה לאדונו עתה לענין קנס, מ"מ כיון דא"א למכרו, אינו מתחייב בדמיו⁴¹⁰.

להקשות לדעת התוס' מנא להו לחז"ל להגביל שיחשב איש וגדול בי"ג שנה, דכיון דעיקר המגביל בין קטנות לגדלות הוא הדעת השלימה, שפיר י"ל דחז"ל בחכמתם עמדו ע"ז להגביל ע"פ רוב בנ"א, דבי"ב לנקיבה, וי"ג לזכר באים לשלימות הדעת, ולא משגחינן על המיעוט שנראה שבאו לשלימות הדעת מקודם³⁹³. עוי"ל עפימ"ש אחד מן האחרונים³⁹⁴ גבי שיעור מיתה, וז"ל: הנה בלי ספק כשאמרה התורה³⁹⁵ "כי יהיה באיש חטא משפט מות והומת וכו' לא תלין וכו' כי קבור תקברנו", והעובר ע"ז בשום מת עובר על עשה ול"ת, ע"כ אז נמסר לנו שיעור מיתה, אולי ה' אז מסורת מבעלי טבעיית הראשונים, אעפ"י שנשכח מרופאי זמנינו, ועליהם סמכו חז"ל בהרבה ענינים מעניני התורה, כמבואר פרק רבי עקיבא³⁹⁶ וסמכו אקרא לא תסיג גבול ריעך אשר גבלו ראשונים וכו', עכ"ל. ולפי"ז ה"נ י"ל דהי להם לחז"ל מסורה מבעלי טבעיית הראשונים שזכר בשנת י"ג בא לכלל דעת, ונקבה בשנת י"ב³⁹⁷.

ויש שהעיר לשיטת הרא"ש דזמן גדלות די"ג שנה הוא בכלל שיעורין הלל"מ, א"כ למה כ' הרמב"ם³⁹⁸ דאין עונשין בן נח קטן, והרי הרמב"ם כ'³⁹⁹ שלא ניתן השיעורים אלא לישראל לבד, וכיון דאין שיעורין לב"ג למה יפטור קטן⁴⁰⁰. וי"ל דודאי אין שום סברא לענוש לתינוק בן יומו, דהרי אנוס פטור גם בב"ג, כמ"ש הרמב"ם⁴⁰¹, וקיי"ל פיתוי קטנות אונס הוא, אלא דאף קטן שהגיע לכלל דעת, הלמ"מ [בישראל] שאין מעשיו כלום עד שיביא ב' שערות אחר שנותיו, ואז אפי' אין שכלו וך שאינו יודע להפלות, כל שאינו שוטה שאינו מקרע כסותו וכו', ה"ה גדול לכל דינו, ואמנם ב"ג דלא ניתנה להם שיעורים, כל ששכלו שלם כראוי⁴⁰², הוה

בן י"ג לא בא לכלל דעת, ואז בטל להמיעוט], זולת סריס שיש בו שינוי טבעי משאר בני אדם. ועי' בב"ב (קנו, א) ולמכור בנכסי אביו עד שיהא בן עשרים, ועי' בחו"מ (סי' רל"ה סעי' ט') משום דקודם עדיין לא נתיישבה דעתו בדרכי העולם, דג"כ לא משגחינן על איש פרטי דיוצא מגדר זה (אך שם הוא ענין דרבנן). 394 שו"ת חת"ס יו"ד סי' של"ח. 395 דברים כא, כב. 396 פה, א. 397 המלקט. 398 פ"י מהל' מלכים ה"ב. 399 שם פ"ט ה"ט. 400 שו"ת חת"ס סופר (יו"ד סי' שי"ז), וע"ע במעשה חושב. 401 שם. 402 וכעין הא דא"ב בב"ב (קנה, ב) דמסברו לוי ומסבר. 403 שו"ת חת"ס סופר (שם). 404 מעשה חושב. 405 רפ"י מהל' מלכים. 406 שם. 407 פ"א הי"א. 408 הפלאה שבערכין, ועי' מה שהעיר המגיה בההג"ה דאולי לא כתבו התוס' דקאי ריבוי דהכל רק על האי דתנן במשנה זו, אבל עכו"ם דמעריך הוא במשנה ג', ושם לא תנן הכל. וראה בדברינו לעיל בגמ' מופלא סמוך לאיש. 409 מב, ב. 410 שמועת חיים (עמוד מ"ג בד"ה והתוס'), ועי' מש"כ הגר"י פערלא ח"ג (דף

וכן מלשון התוס' שם שכ' נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב ויום אחד וכו', לא משמע כהרא"ש, דעל הלל"מ לא שייך נתנו חכמים סימן. 393 מעשה חושב, והא דכ' התוס' (סנהדרין טט, א ד"ה בידוע) וז"ל: אף ע"פ שבדורות האחרונים נתנו חכמים סימן להבאת שערות לקטנה בת י"ב שנה ויום אחד ולקטן בן י"ג שנה ויום אחד, בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות היה זמן גדלות מקודם הרבה, עכ"ל. היינו משום דבדורות הראשונים דלטבע גופם ממהרים בהבאת שערות, היו ג"כ רוב העולם ממהרים לבוא לשלימות דעתם, שזהו סי' הגדלות. והא דתלי בדעת שלימה מבואר בכמה דוכתי דסתם קטן אין לו דעת שלימה, עי' בנדה (מה, ב) דטעמי' דרבי דמקדים גדלות דתינוקת לדתינוק דכתבי ויבן ה' את הצלע מלמד שנתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש, ומבואר דזמן ביאת הדעת השלם באדם מחשיבו לגדול. ועי' במעשה חושב לעיל (ד"ה חש"ו) מ"ש בתשובת צ"צ (סי' ע"ז) דחרש פקח נידון כחרש לכל דבר, הרי דלא משגחינן להמיעוט, רק דכיון דרוב חרשין אינן פיקחין, גם הפיקח נידון כחרש, וכן להיפך [אף דכמ"פ

אתי לאתווי מנוול ומוכה שחין גרידא, וקשה קר' התוס' דבמנוול ומוכה שחין גרידא יש לו דמים, ומהו הרבותא דנערך. וביותר קשה לפי מה שציידו⁴¹⁶ בדעת הרמב"ם דטריפה אינו נערך⁴¹⁷. [נסברת הרמב"ם הוא דטריפה גרע מגוסס, דס"ל כר"ח בן עקביא לקמן⁴¹⁸ דנערך, משום דטריפה אינו בר קיימא משום דמחתי סימנים דידי⁴¹⁹]. וי"ל דהרמב"ם ס"ל דדוקא עבד מנוול ומוכה שחין הוא דיש לו דמים, אבל ישראל מנוול ומוכה שחין אין לו דמים, ומתני' איירי במנוול ומוכה שחין ישראל, ולא בעבדים, והחידוש הוא דאע"ג דאין לו דמים, ולא שייך בו קנס, מ"מ הוא נערך⁴²⁰.

בא"ד. וא"ת ההורגו יתחייב הואיל ואיתרבי בנפשות, אלמא איקרי נפש וכו'. דברי התוס' נמשכים למ"ש לפני זה דקאי נמי אעבדים, ולכן הוצרכו לאוקמי בטריפה⁴²¹.

בא"ד. וי"ל דהכא בטריפה איירי. הא דכ' התוס' דעבד טריפה אין לו קנס, מבואר בגיטין⁴¹¹. והנה שיטת התוס' הוא דאע"ג דאמרינן⁴¹² דא"א להעריך גוסס משום דא"א להעמידו ולהעריכו, מ"מ טריפה שאני דאפשר להעמידו. ויש שנתקשה בזה דהא טריפה חשיב כגברא קטילא, וגם צ"ב טעמא דלענין רציחה קיי"ל דטריפה לא איקרי נפש, ולענין ערכין איקרי נפש⁴¹³. וי"ל דודאי טריפה איקרי נפש, והא דההורג את הטריפה פטור, הוא משום שלא נחשב שחידש כאן מעשה רציחה, הואיל וכבר יש בו סיבה העתידה להמיתו. משא"כ בערכין דתלוי בעצם הנפש, אמרינן דאף שהוא טריפה, מ"מ עתה חי הוא⁴¹⁴.

והנה הרמב"ם⁴¹⁵ כתב: אחד המעריך את היפה וכו' אפי' היה הנערך מוכה שחין וכו'. ולא הזכיר דאיירי במוכה שחין טריפה, ומשמע דס"ל דנערך

סומא או גידם, ויש בו כל מום, נותן לפי שניו, כמו שכתוב בתורה, ואם איתא שגם בטריפה חייב, הו"ל למימר חידוש גדול יותר, ועכ"ח דטריפה באמת אינו נערך, והיינו לשיטתו. ועי' בזבח תודה. 417 מקדש יחזקאל. ועי' במעשה חושב שכ' דאף שהתוס' כתבו כן למאי דמשמע להו דלאתווי מנוול ומוכה שחין קאי גם אעבדים, ואינו מוכרח כ"כ, וגם אי לא מהני מכירת עבד לקנס אין הכרח לומר דטריפה נערך, וזהו בעיא דלא איפשטא בגיטין (מג, ב), ואפ"ל דלכן לא כתב דטריפה נערך, אמנם דאכתי תקשי דלמאי דאשכחן בסנהדרין (פד, ב) דנפל בכלל נפש, מסתבר לרבות מנפשות מכתוב בערכין שיהא טריפה נערך. 418 ו, ב. 419 מעשה חושב (כדאמרינן בסנהדרין עח, א) והוא עפ"י המבואר בשבת (קלה, ב) דרשב"ג יליף דשהה ל' יום באדם אינו נפל מדכתיב ופדיו מבן חודש תפדה, ופירש"י (ד"ה מבן חודש) מדתלי בהכי, ש"מ עכשיו נתברר שהוא בן קיימא ולא קודם לכן, ועי' בחידושי הרשב"א בב"ק (יא, ב ד"ה בכור) גבי פדיון הבן, דאי בן חודש לא הי' בר קיימא, לא הי' התורה מחייב לפדותו, ומי"מ אפי' קים לן דאינו נפל, אינו בר פדיו דגזוה"כ הוא, עי' שם. וא"כ הי' דערך הפחות הוא מבן חודש, ופחות מבן חודש אינו נערך, כדתנן לקמן (ה, א), נמי אמרי' דהיינו טעמא דבן חודש נערך, משום דיצא מכלל נפל, דאי נפל הי' לא הי' התורה מחייב בערכו [ונאף דגם בקים לן דאינו נפל נמי אינו נערך מגזוה"כ], וכיון דיש בערכין גילוי זה דרך בר קיימא נערך, י"ל כן גם בטריפה דאינו בר קיימא מחמת הטריפות שבו, ולכן לכו"ע אינו נערך. ועי' בפלתי סי' ל"א ס"ק ה' מ"ש בשי"ר"ת בהא דטריפות דאדם, דרק מיעוט טריפות חיים יותר מי"ב חודש. 420 מקדש יחזקאל, עפ"י מ"ש בשפת אמת (מתני' ד"ה חרש) דדוקא עבד מנוול ומוכה שחין יש לו דמים, אבל לא ישראל, עי' שם. 421 שמועת חיים, דאלת"ה למה נאמר דמריבין גם טריפה מנפשות, הא אפ"ל שלא בא נפשות רק לרבות מנוול ומוכה שחין שאינו טריפה הואיל ואין לו דמים, ולפי"ז קשה דהו"ל להתוס' להקשות מנלן לרבות מנפשות טריפה דכיון דההורג טריפה פטור, דלא מיקרי נפש, א"כ נימא דקרא אתא לבן חורין מנוול ומוכה שחין, דאין לו דמים, אבל עבד כנעני אף במוכה שחין אית ליה

ק"מ טור ב.). 411 מג, א. ובהגהת הרד"ל הקשה, דנהי דשור שהרג הטריפה מסתבר שאינו נהרג, דכמיתת הבעלים כך מיתת השור, כדאי' בסנהדרין (עח, א) גבי ההוא שור טרפה שהרג, מ"מ אין לזה ענין לפוטרו מקנס, שאין תלוי בזה. והעיר על זה במעשה חושב דזה מבואר בהדיא בגיטין (שם). וגם לשונו שם "דנהי דשור שהרג הטריפה מסתברא שאינו נהרג, אע"פ שלא ביארוהו הפוסקים ומשום כמיתת בעלים כך מיתת השור" וכו', תמוה מ"ש מסברא והוצרך לדמותו לשור טריפה שהרג דהלא מפורש כן בב"ק (מא, א) כגון שהרג ג' בני"א טריפה (ומוזכר ברמב"ם פ"י מנוקי ממון ה"ג). 412 ו, ב. 413 ברכת כהן. ועי' בהפלאה שבערכין שהקשה דבסנהדרין (עח, א) אמרינן דטריפה לא איקרי אפילו מקשה נפש, וגרע מגוסס בידי אדם הואיל ומחתי סימניו, וא"כ איך מריבין ליה הכא מנפשות כל דהו נפש. 414 ברכת כהן, ובוה יובן הא דאי' בב"ק (כו, ב) דבזרק תינוק מראש הגג וקדם והרגו פטור לריב"ב. וכן משמע מסוגיא דסנהדרין (שם) דדימו גוסס בידי אדם לטריפה לריב"ב, ואילו גוסס בידי שמים לכו"ע ההורג חייב, ואם ניזל בטר עצם הנפש צ"ע החילוק, ולפי"ז מובן דבגוסס בידי אדם נעשתה בו הפעולה העתידה להמיתו, כמו בטריפה, ולכן יש מקום לפוטרו, משא"כ גוסס בידי שמים, זוהי נשמתו וע"כ ההורגו חייב. ואיכא נפק"מ לפ"ז במה שדן בצ"פ (א, א) במי שעשה את חבירו טריפה, ובא אחר והרגו אם הראשון חייב, ולפי"מ דנתבאר נמצא דהראשון יפטור, דסו"ס חי הוא, ויש בו רק סיבה למיתה (ועי' בתוס' חולין מב, ב ד"ה ואמר). ועוד נפק"מ במה שדנו במנחת חינוך (מוסך השבת אות כ"ט) ובאחיעזר (ח"א סי' י"ט), אם ההורג טריפה בשבת יתחייב, דאם נימא שאין לו נפש, ההורגו יפטור, וכדאמרינן בשבת (קלו, ב) לענין נפל דמתחן בשר בעלמא הוא, אבל אי נימא שכל זמן שחי, נפש גמורה הוא, ההורגו יתחייב. 415 פ"א ה"ח. 416 עי' להלן מש"כ ד' המעשה חושב (ד"ה לאתווי) שציידו כן לדעת הרמב"ם, עי' שם. ועי' בברכת כהן שמדייק כן ממה שכ' הרמב"ם (פ"א הי"ג) דטעמא דגוסס הוא משום שהרי הוא כמת, ולפי"ז כ"ש שטריפה אינו בר ערכין, וקצת מדוקדק כן ברמב"ם (פ"א ה"ח) שכתב: "אפי' הי' הנערך מוכה שחין או

תירוצם הוא, דכמו בנפל דנכלל בכלל "נפש" עכ"ז פטור ההורגו⁴³⁰ משום דאינו בכלל איש, כמו"כ כאן בטרפיה אף דנכלל ב"נפש", עכ"ז כיון דאימעט מקרא ד"איש", פטור ההורגו⁴³¹.

יש שתמה דשם בנדה לא מוקי לה הכי כ"א בנוגע לענין אבילות ולא לענין הא דההורגו חייב. ועוד דלענין טומאת מת⁴³² נפקא להו מנפשות כל דהו, ולא אמרו דאיירי בשכלו חדשיו⁴³³.

תוס' ד"ה כל שישנו. לאו דווקא וכו', אלא כל אדם שישנו בדמים קאמר. ק' דגם באדם איכא דליתנהו בערכין ואיתנהו בדמים, כדתנן במשנתנו בטומטום ואנדרוגינוס, וכן פחות מבן חודש⁴³⁴, וערך ידו ורגלו⁴³⁵. ולולי ד' התוס' נראה דודאי דאיכא דאיתא בדמים וליתא בערכין, ודיקלא וארעא יוכיחו, ומה דקאמר "כל שישנו" וכו', ר"ל דכל מה שישנו בדמים, יוכל להיות בערכין, ולאפוקי מה דליתא בדמים, דליתא בערכין כלל⁴³⁶.

תוס' ד"ה קרבנו. ואגב חורפיה לא עיין, דהתם ליכא אלא תרי, ושמא על ראשו וכו'. ר"ל דגבי בקר כתיב⁴³⁷ "וסמך ידו על ראש קרבנו", וכן בכבש כתיב⁴³⁸ כן, אבל גבי עז כתיב⁴³⁹ "וסמך את ידו על ראשו", ולא כתיב קרבנו⁴⁴⁰. ויש ליישב כוונת רש"י, דבעז דרשינן ל"י מהא דכתיב⁴⁴¹ "ואם עז קרבנו והקריבו לפני ה'", ואף דלא כתיב ב"י "וסמך", ס"ל דקאי על סמיכה, אבל קרבנו קמא דכתיב גבי בן הבקר⁴⁴² "ואם זבח שלמים קרבנו" וקרבנו קמא

יש שתמה ע"ד התוס', דבסנהדרין⁴²² פליגי רבנן וריב"ב במשמעות כל נפש, אבל בטרפיה כו"ע מודו דפטור, [מפני דטרפיה אינו אפי' מקצת נפש⁴²³], וא"כ היאך מרבינן הכא מנפשות כל שהוא נפש ואפי' טריפה⁴²⁴. וי"ל דהא דמרבינן הכא טריפה דהוי בכלל נפש, הוא רק לגבי ערכין, דהא דבעינן ב"י נפש הוא מגזירת הכתוב דמת אינו נערך, אבל היכא דבעינן נפש מצד הסברא, כגון לחייב מיתה, דאם הוא גברא קטילא פטור ההורגו ואם לאו חייב, ככה"ג גם טריפה לא הוי בכלל נפש⁴²⁵.

יש שהעיר מהא דאמר' בסנהדרין⁴²⁶ דאי הוי כתיב "כל מכה נפש", ס"ד דאפי' נפלים, ואפי' בן ח' בכלל, ולכך איצטריך קרא ד"מכה איש". הרי ד"נפש" משמע גם נפל, וא"כ טריפה דודאי לא גרע מנפל אין למעטו, אלא כשנימא דאינו בכלל "איש"⁴²⁷. וי"ל דכיון דמשמע להו לחייב על הריגת קטן אע"ג דלא איקרי איש, משום שהוא בן קיימא, ולפטור על נפל מפני שאינו בן קיימא, ע"כ אמרינן דעיקר טעם הפטור הוא משום דבלא"ה עומד למות, וחשיב כקטל גברא קטילא⁴²⁸.

בא"ד. דמהאי טעמא מרבינן להורג בן יום אחד בפרק יוצא דופן וכו', וי"ל דהתם בתורת כהנים מוקמינן ליה בשכלו לו חדשיו וכו'. דבריהם צ"ב דאיה"נ דאין רא"י מההוא דנדה, אבל קו' התוס' במקומה עומדת, דמערכין חזינן דטרפיה בכלל נפש, וא"כ ההורגו יתחייב⁴²⁹. וי"ל דכוונת

דמים משום הקנס, ולא צריך לקרא, ואם הוא טריפה א"א להרבנותו מהך קרא, דטרפיה לאו נפש הוא. 422 עה, א. 423 ע"י שם ברש"י. 424 הפלאה שבערכין, ואם נימא דטרפיה אכן איקרי נפש כל דהו, א"כ אמאי לא מחויב לריב"ב בטרפיה. 425 הגהות המג"י בהפלאה שבערכין, ודו"ק בקו' התוס' דעיקר קושייתם הי' מהא דבבבן יומו הוא ספק נפל, ומכ"מ חייב ההורגו, א"כ אף בטרפיה ג"כ יתחייב ההורגו, אף דגברא קטילא הוא, כיון דאיקרי נפש, אבל לתירוצא דבבן יומו מיירי בשכלו לו חדשיו, אין לנו שום רא"י דלענין מיתה סגי בזה דאיקרי נפש אף דגברא קטילא הוא, דהרי בבן יומו לאו גברא קטילא הוא, ואין לנו רק סברא דאם הוא גברא קטילא, מסברא פטור ההורגו, אבל בערכין לא תליא בסברא. 426 פה, ב. 427 מעשה חושב, וע"י בתומים (סו"ס ל"ג) שכ' לשי' הב"י (שם) דפוסל טריפה להעיד גם בממון, משום דכמת חשיב ואינו בגדר איש, ולכאור' לפי"ז שפיר ממעטינן ההורגו דפטור מהא דכתיב מכה איש, אך למה שהסכים התומים שם להשיך דמכשירו לעדות ממון, משום דהוא בגדר איש, תקשי דיתחייב ההורג את הטרפיה, כיון דהוא בכלל נפש, ובכלל איש. 428 מעשה חושב, ולכן גם בהורג את הטרפיה דג"כ סופו למות מאותו חבלה (ע"י סנהדרין עה, א תוד"ה ההורג), ג"כ פטור [אף דאיקרי איש], ואמרינן דגברא קטילא קטיל, דרק בבן קיימא ואינו בן קיימא תליא מילתא, וגם טריפה

דאינו בן קיימא מחמת הטרפיות שבו כנפל חשיב. 429 שמועת חיים. 430 ע"י סנהדרין (פד, ב). 431 שם, וע"י שם דלפ"ז עיקר חסר מן הספר, וע"י בס' מעשה חושב בשם התומים (סוף סי' ל"ג) דטרפיה פסול להעיד דאינו בכלל איש. 432 שם (מד, א). 433 מהר"ץ חיות נדה שם, וע"י שם בתוד"ה דקים ל"י, דמשמע דקו' הגמ' היתה רק בנוגע לאבילות דאז הקילו וכו', ע"י מזה בשמועת חיים, ובמהר"ץ חיות (שם) תירץ דכיון דעל בבא אחת ממתני' מוקי לה בכלל חדשיו הוא הדין דעל כל המשנה קאי הך אוקימתא. ובשמועת חיים תירץ דרש"י שם (מד, ב ד"ה כמאן) כתב דקו' הגמ' אכולה מתני' קאי, וא"כ אכולה מתני' משני דמיירי בשכלו לו חדשיו והתוס' כאן סברי כרש"י שם. 434 לקמן ה, א. 435 לקמן כ, א. 436 הפלאה שבערכין, אבל מה דאיתא בדמים לפעמים ישנו בערכין, ולפעמים דליכא בערכין. ומדוקדק בזה לישנא דגמ' דקאמר ישנו בערכין, דהול"ל כל שישנו בדמים נערכין, ולפ"ז א"ש דא"ל כל שישנו בדמים נערכין, דיש אלו שבדמים שאינן נערכין, ולכך קאמר רק דכל שישנו בדמים, "ישנו" בערכין, דהיינו דשייך ב"י ערכין. והתוס' באמת ציינו כל שישנו בדמים נערכין, ומשו"ה משמע להו דלמאי דס"ד כל שישנו בדמים, נערכין לעולם [וע"י שטמ"ק אות כא]. 437 ויקרא ג, ב. 438 שם ג, ח. 439 שם ג, יג. 440 הפלאה שבערכין. 441 שם יג, יב. 442 שם ג, א.

דשלוחו סומך, וידו למעוטי חבירו אתי, ולכן שפיר איצטריך קרבנו למעט שליח, וא"כ המר ימיר לרבות יורש אתיא⁴⁵³. עוי"ל דהא דהו"א דשלוחו סומך, היינו בתר דידעינן מהמר ימיר דירוש סומך, דחזינן מזה דידו לאו דוקא, ע"כ הו"א דגם שלוחו לא ממעטינן מידו, ואוקמינן מיעוטא דידו על חבירו, אבל אי לא הוי כתיב המר ימיר, הו"א דידו דוקא, ואפי' יורש אינו סומך, וכ"ש שלוחו⁴⁵⁴.

במכילתא⁴⁵⁵ איתא: ורצע אדוניו את אזנו. למה נאמר, לפי שמצינו בכל מקום ששלוחו של אדם כמותו, אבל כאן הוא ולא שלוחו. וקשה, אמאי לא נימא דלא נמעט מאדוניו רק חבירו, ולא שלוחו, דמ"ש מיעוטא דאדוניו ממיעוטא דידו דלא ממעטינן רק הא דמסתבר יותר למעוטי⁴⁵⁶. וי"ל דאין לדמות הדרשות, רק מה שהש"ס מדמה [ונכמבאר בתוס' בבכורות⁴⁵⁷] ⁴⁵⁸.

בא"ד. וא"ת לילף מהכא בכל התורה דאין שלוחו של אדם כמותו. יש לבאר המשך דבריהם, דהיינו יכולין למימר ד"ידו" ו"קרבנו" המה שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין, אבל למאי דכתבו דתרוייהו איצטרכו, הקשו שפיר דנילף מהכא דאין שלוחו של אדם כמותו⁴⁵⁹.

בא"ד. וא"ת לילף מהכא בכל התורה דאין שלוחו של אדם כמותו ואמאי ילף לה בקידושין פ"ב דהוי כמותו. קשה, דהא ילפינן התם מדכתיב "ושחטו אותו כל קהל ישראל" דשלוחו של אדם כמותו, וא"כ איך אפשר לומר דנילף מהכא דאין שלוחו של אדם כמותו. ויש שתירץ דהלימוד של "ושחטו" אינו מוכרח, דיש לאוקמי דהרבה שוחטים הם, וכל אחד שוחט להמנויים שלו, דהיכא דאית לי' שותפות מהני שליחות⁴⁶⁰. אמנם דקשה ע"ז, דהא חד קרבנו אתי לחמשה שהביאו בשותפות דכולן סומכין ואין אחד סומך לכולן, ומשמע דאף

דכתיב גבי בן הצאן⁴⁴³ "ואם מן הצאן קרבנו" דרשינן לי' בתו"כ⁴⁴⁴ לדרשא אחרינא, שכל המביא שלמים או שום קרבן מביא שלום לעולם, אבל בעז לא כתיב בי' שלמים, ע"כ לא דרשינן לה להאי דרשא, אלא דרשינן לי' לסמיכה⁴⁴⁵.

תוס' ד"ה תחלת הקדש. וא"ת לילף נמי שחיטה מסמיכה, ולא ישחוט יורש, הא ליתא דאפילו שלוחו לא ממעט לשחיטה. ק' דלמא באמת ילפינן מהכא דשלוחו אינו שוחט⁴⁴⁶. וי"ל דא"כ לא איצטריך קרא לרבות שחיטה בזר⁴⁴⁷. וקשה, דדילמא הא דמרכינן שחיטה בזרים היינו דוקא בבעלים, אבל לא שלוחו⁴⁴⁸.

והנה יש שמוכיחים מכאן דס"ל להתוס' דגבי קדשים איכא מצוות שחיטה בבעלים, וע"ז הקשו שיתמעט יורש שלא תהיה עליו "מצוות" שחיטה, דאלת"ה צ"ע כוונתם [דהא זה ודאי דקרבן בעי שחיטה]⁴⁴⁹.

תוס' ד"ה קרבנו ולא קרבן חבירו. וא"ת כיון דאמרין וכו' וסמך ידו ולא יד שלוחו כ"ש לא יד חבירו, וא"כ קרבנו ל"ל. יש ליישב קושייתם דהתם ממעטינן באופן שהבעלים כאן, שאינו יכול לומר לשלוחו סמוך תחתי על ראש קרבני, והכא קא ממעט באופן שהבעלים במדינת הים, ושלח קרבנו לחבירו, דהו"א דכיון שאין הבעלים כאן יסמוך חבירו תחתי, קמ"ל⁴⁵⁰.

בא"ד. וי"ל אי לאו קרבנו אמינא דידו למעוטי חבירו אתא אבל שלוחו סומך. ק' דאי נימא דשלוחו סומך, א"כ כ"ש דירוש סומך, וא"כ שוב נילף תחילת הקדש מסוף הקדש דירוש נמי מימר, וא"כ המר ימיר ל"ל, ועכ"ח דידו ממעט שלוחו, וא"כ לא ידעינן יורש רק מהמר ימיר⁴⁵¹. וי"ל דהו"א דהמר ימיר לרבנן אתא לרבות אשה, כמו לר"י⁴⁵². עוי"ל דכוונתם דאי לאו קרבנו הו"א דהמר ימיר לרבות השליח אתי, ומזה הו"א

ועי' בנוב"י (מ"ק אב"ע סי' פ"ג אות כ') בבאור הירושלמי. 454 הפלאה שבערכין, ועי' מנחות (צג, ב) כל הני למה לי וכו'. 455 מס' דנויקין משפטים פרשה ב ד"ה ורצע אדוניו. 456 מעשה חושב. 457 ג, א ד"ה ור"י. 458 מעשה חושב. 459 הפלאה שבערכין, וכוונתם בזה דנימא בכל התורה דאין שלוחו של אדם כמותו, ושחיטת הפסח שאני דגלי בו קרא דשלוחו כמותו, ומנ"ל למילף משחיטת הפסח דשלוחו כמותו בכל התורה, וסמיכה שאני דגלי בי' קרא דאין שלוחו כמותו, נימא איפכא, ובחנם נדחק בזה בצ"ק. 460 צאן קדשים, ואף די"ל מדכתיב סתמא משמע דשוחט גם פסח דאחר לגמרי, מ"מ כיון דמסמיכה משמע דלא מהני, נימא דקרא דושחטו דחיק ואוקי אנפשי' דרק באית לי' שותפות מיירי.

443 שם ג, ו. 444 ויקרא (דבורא דנדבה פרשה יג ד"ה פרק טז). 445 הפלאה שבערכין, עפ"מ"ש בפי' הראב"ד בתו"כ (שם) לבאר היאך דרשינן ג' קרבנו, הלא בעז לא כתיב קרבנו בסמיכה, ות"י כנ"ל, ועי' תוס' מנחות צג, א ד"ה קראי. 446 קרבן אשם. 447 שם. 448 הפלאה שבערכין. 449 ברכת כהן, ועי' בזה בספר מנחת ברוך (דיני ק"פ סי' י"ג). 450 פי' הראב"ד בתו"כ (ויקרא דבורא דנדבה פרשה יג ד"ה פרק יז), ועי' בהפלאה שבערכין דה"ה דהו"מ למימר בערל וטמא דמשלחין קרבנותיהן, דאין חבירו סומך עליהן, אלא יקרבו בלא סמיכה. 451 ברכת הזבח. 452 צאן קדשים, ועי' הפלאה שבערכין דהא ודאי ליתא, דהא רבנן דר"י דרשי ואם לרבות אשה. 453 קרבן אשם, ועי' בהפלאה שבערכין דאישתמיטתי להק"א דבירושלמי פ"ב דקידושין (ה"א) ממעטינן שליח בתמורה מאם המר ימירו,

וי"ל דלא הקשו התוס' דנילף מסמיכה אלא לענין שליחות, דהא דשלוחו של אדם כמותו אינו מסברא, דהרי איצטריך קרא דהוי כמותו⁴⁶⁸, ושפיר הקשו אדילף משם דהוי כמותו, נילף מסמיכה דלא הוי כמותו, אבל הא דיד עבד כיד רבו הוא מסברא [כדאמרינן בב"מ⁴⁶⁹ לענין שאילה בבעלים, מסברא יד עבד כיד רבו], ולכן לא תקשי מסמיכה, די"ל דגזיה"כ הוא בסמיכה לחוד, ובכל התורה קיימינן אסברא דיד עבד כיד רבו⁴⁷⁰. ויש שהקשה דאכתי קדשים לילף מסמיכה, ואינו שלשה כתובין הבאין כאחד, דיבמה ומדידת עגלה ערופה הוו חולין, וקדשים מחולין לא ילפינן⁴⁷¹. וי"ל דקדשים מסמיכה לא ילפינן מדגלי רחמנא "ושחט את פר החטאת אשר לו", וכדאמרינן במנחות⁴⁷² דלא ילפינן דניבעי שחיטה בבעלים כבסמיכה, מדגלי ביה"כ"פ ושחט את פר החטאת אשר לו, מכלל דשחיטה בעלמא לא בעינן בעלים⁴⁷³.

בא"ד. וא"ת לילף מינייהו דבכל דוכתי הוי שלוחו כמותו מדאיצטריך למעוטינהו. התוס' לשיטתייהו אזלי, דסברי בקידושין⁴⁷⁴ דב' כתובין הבאין כאחד לא רק דלא מלמדין אלא הוה מעוטה דבכל התורה הדין איפכא, מדאיצטריך קרא לב' כתובין הללו⁴⁷⁵.

בא"ד. וכן בעגלה ערופה ומדרו ולא

בשליחותם לא מהני⁴⁶¹, וזה נגד דרשה ד"ושחטו", דמוכח דבאית לי' שותפות מהני, ועכ"ח דסמיכה שאני, וא"כ אין ללמוד מסמיכה גם להא דלא יהני שליחות אף באין לו שותפות⁴⁶².

יש שהקשה על קושיית התוס' דהלא שאני סמיכה דהיא מצוה שבגופו, ואין שייך ע"ז שליחות⁴⁶³, וכמו"כ צ"ע למ"ל קרא למעט שליחות בסמיכה, הלא היא מצוה שבגופו⁴⁶⁴. ויש שהוכיח מזה דאין הסמיכה חובת גברא על הבעלים בלבד, רק דהוא גם מדיני הקרבן שיסמכו עליו, ולכן כיון דחבירו סומך בשליחותו איכא ע"ז שם "סמיכת בעלים" והקרבת כשר, משא"כ אילו הי' זה חובת גברא, הי' צריך לסמוך בעצמו דווקא⁴⁶⁵.

בא"ד. וי"ל משום דסמיכה ויבמה ועגלה ערופה שלשה כתובין הבאין כאחד. הא דנקטו ג' כתובין, ולא ב' כתובין, י"ל משום דדברי התוספתא גם אליבא דר"י אזלי, דאיהו ס"ל ג"כ קרבנו ולא קרבן חבירו, וס"ל דב' כתובין מלמדין, ורק בג' אין מלמדין. ואף דבאמת איכא טובא דמצינו ב' דאין שלוחו כמותו, נקטו התוס' רק ג' מקומות, דבזה כו"ע מודו דאין מלמדין⁴⁶⁶.

יש שהקשה דהא על עבדו ליכא ג' כתובין, דביבמה וע"ע לא נתמעט אלא שליח, וא"כ נילף מסמיכה בכל התורה דאין יד עבד כיד רבו⁴⁶⁷.

470 מעשה חושב, ואף דאמרינן התם (צג, ב) דאי כ' רחמנא חד הוי ממעטינן עבד דלאו בר מצוה, ושלוח אימא לסמוך, מ"מ לענין למילף לכל התורה מסמיכה י"ל אף דראוי למילף לשליח שלא יהני, מ"מ לעבד לא ילפינן מסמיכה, והו"א דגזיה"כ הוא בסמיכה, וכדחזינן לפי האמת דאף אי לא מהני שליח בשאילה בבעלים, מ"מ בעבד אמרינן יד עבד כיד רבו. 471 צאן קדשים. 472 יט, א. 473 שם, וע"ע שם (צג, א) בתוס' (ד"ה לפי), וכן תירץ גם בפני יהושע בקידושין (מא, ד"ה נפקא). אמנם במעשה חושב כ' דצ"ע בזה דלמאי דאסקינן ביומא (ג, ב) דפר כ"ג אפקרי רחמנא גבי אחיו הכהנים, ומתכפרין בו בקביעותא (וכדפסק הרמב"ם בהל' עבודת יוה"כ פ"ה הי"ג דחשיבי שותפין בו, וכ"פ בהל' תמורה (פ"א ה"י) דפרו אינו עושה תמורה, משום דהכהנים בו כשותפין), וא"כ הא י"ל דילפינן מסמיכה דניבעי בעלים בקדשים, ומ"מ צריך ושחט את פר החטאת אשר לו, לאשמעינן דאינו מתכשר בכהן אחר אע"ג שיש לו חלק בו גם קודם השחיטה והוי כשותף, דבקדשים דעלמא בשותפות עכ"ח מהני שליחות, ובזה צריך דוקא כ"ג, ודוחק לומר דבמנחות קאי כפי צד האיבעיא ביומא (ג, ב) דכהנים מקופיא מתכפרין, ולפי"ז אינם שותפין בו, וממילא אי בעי בעלים לא צריך לכתוב דישחטנו כ"ג. 474 לה, א (ד"ה אלא). 475 שמועת חיים, אבל רש"י שם ד"ה ומשני, פליג אתוס' וסו' דלא ילפינן לכל התורה היפך מהב' כתובים, וע"י שם במהרש"א. וע"י גינת ורדים (כלל י"ב), ומלא הרועים דף קנז

461 כדמוכח במנחות (צד, א). 462 מעשה חושב, זולת לר"י לחד לשון בגמ' דלית לי' כל בעלי חוברין לסמיכה הואיל והוא שייך ב"י, דלבריו יתכן קושיית התוס'. 463 שפת אמת, ברכת כהן, וע"י שמועת חיים (סי' ט"ז ד"ה והנה התוס') דמבאר דהא דלא תירצו התוס' כן, הוא משום דס"ל דלא הוי סמיכה מצוה שבגופו, וע"י שם ראי' לזה וטעם הדבר. 464 ברכת כהן, וע"י בהפלאה שבערכין שהביא מהראב"ד שתי' לקושיית התוס' הראשונה למ"ל תרי קראי גם למעוטי סמיכת חבירו, וגם למעוטי סמיכת שליח, דס"ד דודאי לכתחילה איכא מצוה על הבעלים, ולא שיעשו שליח, אך מ"מ כשאינם כאן, הו"א דיסמכו אחרים, ע"כ בעינן הקרא השני ללמוד דאין סמיכה אלא בבעלים, עכ"ד. ולכאו' מוכח מדבריו הא דמבואר באחרונים (הובא לעיל, וע"י זרע אברהם סי' כ' ס"ק כ"ח, ועמק ברכה חגיגה) דאיכא בסמיכה ב' הלכות: א', חובת גברא על הבעלים, ב', חובת הקרבן מצד עצמו, ולכן ס"ד דאיה"נ על חובת הבעלים לא תהני שליחות, אך מ"מ מצד הכשר הקרבן הו"א שיסמוך אחר, ולזה קמ"ל קרא השני דאין סמיכה אלא בבעלים, וע"י ברכת כהן להלן (ע"ב) בתורה עכו"ם. 466 הפלאה שבערכין, וע"י בגליון הש"ס ביבמות (קא, ב) שרשם שם כל המקומות דאמרינן דאין שלוחו כמותו, והשמיט לציין דאם הפריש בכורים להעלותן בידו, לא ישלחם ביד שליח, וע"י ברמב"ם (פ"ב מהל' בכורים הכ"ב), ובב"ב (פא, ב). 467 מעשה חושב. 468 ע"י קידושין מא, א. 469 צו, א.

מדות וכו'. כתבו כן לאפוקי מגירסת הספרים בתמורה שגרסו "ור"י בעלי חוברין לסמיכה ל"ל", דמשמע דלית ל' לר"י כלל סמיכה בבעלי חוברין, [וכן כ' להדיא בתוס' מנחות⁴⁷⁸ 479].

שלוחם⁴⁷⁶. משמע מד' התוס' דגם המדידה צ"ל ע"י הבי"ד ולא ע"י שלוחם. אמנם יש סוברים דהמדידה יכול להיות ע"י שלוחם⁴⁷⁷. תוס' ד"ה לית ליה. והכי משמע פרק שתי

ב, ב

לקיא, קמ"ל. וק' דנגמור מהא דחזינן די ש איסור על הזונה להינשא לכהן [כדכתיב⁴⁸⁴ "אשה זונה וחללה לא יקחו"], הרי דגם בשאינו שוה בכל חייבות, וא"כ הדק"ל ל"ל קרא בתמורה⁴⁸⁵. ועוד, דהא בפרשת נזיר מפורש בהדיא בקרא דנוהג דיני נזירות באשה כמו באיש, והא נזיר הו"ל לאו שאינו שוה בכל⁴⁸⁶, הרי דאף לאוין שאינם שוין בכל נוהג בנשים, וא"כ נילף מיני' דכל עונש שאינו שוה בכל נוהג בנשים, ול"ל קרא בתמורה⁴⁸⁷.

לפי שכל הענין אינו מדבר אלא בלשון זכר. יש שהקשה מהא דאי' ביומא⁴⁸⁸ דרבי יהודה פוסל את האשה לקידוש, ויליף ל' מדכתיב "ונתן" ולא ונתנה. וכתבו שם התוס'⁴⁸⁹ וז"ל: אע"ג דכל התורה כולה בלשון זכר נאמרה, ואפילו הכי לא ממעטינן אשה אלא היכא דכתיב "איש" בהדיא, יש לומר דשאני הכא מדשני קרא בדיבוריה דכתיב "ולקחו" לשון רבים והדר כתיב "ונתן", להכי דרשינן ולא ונתנה, עכ"ל. ולפי"ז ק' היאך אמר ר"י הכא דהוי ממעטינן אשה מדכתיב קרא בלשון זכר⁴⁹⁰. ואין לומר דשאני התם דאיתקש אשה לאיש לכל עונשין, משא"כ הכא⁴⁹¹, דו"א דהא לענין קום ועשה לא הוקש אשה לאיש⁴⁹².

גמ'. עובד כוכבים וחבירו מחד קרא נפקי. ולרבנן צריך קרבנו לעכו"ם לחוד דסד"א דכיון דהוא אינו יכול לסמוך, יסמוך עליו אחר⁴⁸⁰.

האי המר מימר מאי עביד ליה וכו' לרבות את האשה דתניא לפי שכל הענין אינו מדבר אלא בלשון זכר, מה סופינו וכו'. יש מן הראשונים שהקשו מדוע לא קאמר דהו"א דנילף תחילת הקדש מסוף הקדש, מה נשים ליתנייהו בסמיכה, אף בתמורה ליתנייהו⁴⁸¹. וי"ל דבאמת לא יליף ר"י כלל תחילת הקדש מסוף הקדש, דהאי כדיני' והאי כדיני', ורק לגבי יורש ילפינן להו מהדדי, דמאחר דמצינו דאין אדם סומך ואין אדם מימר בקרבן חבירו, א"כ כיון דגלי לן קרא בסמיכה דיוורש כאחר, ה"ה בתמורה חשיב כאחר⁴⁸².

בתמורה⁴⁸³ פריך אהא דאמר בכרייתא מה סופינו וכו', דנילף אשה מהא דאמר רב יהודה אמר רב וכן תנא דבי רבי ישמעאל: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם", השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ומשני, איצטריך מהו דתימא ה"מ עונש דשוה בין ביחיד בין בציבור, אבל הכא כיון דעונש שאינה שוה בכל הוא, דתנן: אין הציבור והשותפין עושין תמורה, אשה נמי כי עבדא לא

לפי שכל הענין, תוס' הרא"ש (הנדפס סוף מסכתין), ועי' שם שהקשה עוד אהא דיליף מקרא בתמורה (ט, א) דאין אדם ממיר בקרבן חבירו, ואמאי צריך קרא, נילף מסוף הקדש דאימעט מקרא דאין אדם סומך בקרבן חבירו. 482 תוס' הרא"ש שם (עפ"י מה שנתבאר בהפלאה שבערכין), וכ"כ התוס' במנחות שם, וז"ל: וי"ל דווקא גבי יורש גמרי מהדדי דאי חשיב קרבנו לגבי האי, חשיב נמי לגבי האי, אבל בעלמא לא ילפי מהדדי כלל. 483 ב. ב. 484 ויקרא כא, ז. 485 שאגת ארי' (סי' פ"ב). 486 דהא אינו נוהג רק בניזיר, עי' יבמות ה, א וברש"י. 487 מעשה חושב, ועי' שם מה שהאריך להקשות עוד בענין זה. 488 מג, א. 489 ד"ה ונתן. 490 הפלאה שבערכין. 491 וכמ"ש התוס' (בד"ה לרבות) דלענין תמורה אי לאו קרא לא הוי שוה אשה לאיש. 492 הפלאה שבערכין, כדמוכח בקידושין (לד, א) דילפינן שם דנשים חייבות במ"ע שלא הזמ"ג מקרא אחרניא, ולא ילפינן מהך היקשא רק לחייבם בל"ת, ועי' שם תירוצו. ועי' מג"א (סימן מ"ו ס"ק ט'), ורמב"ם (פ"ט עדים ה"ב), וכ"מ שם, ועי' תומים (סימן ל"ה ס"ק ח'), ושער המשפט סימן כ"ח ס"ק ד'.

(אות ט), ועי' קידושין מג, א ברש"י (ד"ה ולמ"ד), וברש"ש שם. 476 סוטה (מה, א). 477 המנ"ח (מ' תק"ל סק"ב) כ' דדוקא היציאה צ"ל ע"י בי"ד אבל לא המדידה. ובסוטה שם אי' "ויצאו הן ולא שלוחיהם", וליתא הדרש שכ' התוס' ומדרו ולא שלוחם. 478 צג, א (ד"ה לרבות). 479 הפלאה שבערכין, ועיין ברמב"ם (פ"ג מהל' מעה"ק ה"ט) שכתב כולן צריכין לסמוך עליו בזה אחר זה, ודבריו נובעין מהתוספתא כמ"ש הכ"מ שם, ועי' בהפלאה שבערכין לעיל בגמ' ור"י כל בעלי חוברין לסמיכה ל"ל, עי' שם. 480 הגהות ר"ש טויבש, מעשה חושב, ועי' שם שכ' דלפי מה שכ' הפני יהושע בפסחים (ה, ב בפירש"י ד"ה לפי שנאמר) בהא דדרשינן לא יראה לך אבל אתה רואה של אחרים, דמשמע מרש"י דלא ממעט אלא של עכו"ם, אבל של ישראל עובר הנפקד בבל יראה, אפי' לא קיבל עליו אחריות, עי' שם, וא"כ כמו דמלא יראה לך לא ממעטינן אלא של עכו"ם, ה"ו לרבנן אפ"ל דמקרבנו ג"כ לא ממעט אלא עכו"ם, ולר"י באמת גם מלא יראה לך ממעטינן עכו"ם וישראל, כמו דמעט תרווייהו מחד קרבנו, ועי' מנחות (סא, ב) בתוס' (ד"ה מצינו). 481 תוס' מנחות (צג, א ד"ה

הוי לאו שיש בו מעשה, משום דבדיבורא עבדי מעשה, וא"כ לדידי שפיר ידעינן אשה מהקישא דאשה לאיש לעונשין⁵⁰¹.

הכל חייבין בסוכה וכו', לאיתויי קטן שאינו צריך לאמו דתנן וכו'. אע"ג דבהדיא תנן התם: קטן שאין צריך לאמו חייב בסוכה, מ"מ אורחי דתנא לאשמעינן דרך אגב מאי דתני בהדיא במקום אחר⁵⁰².

הכל חייבין בסוכה וכו' חייבין בלולב וכו' חייבין בציצית וכו'. הנה מלשון "חייבין" דקתני בכל אלו הברייתות משמע דזהו חיוב מדרבנן שחייבו את הקטנים במצוות, ואין זה רק דין שעל האב לחנכם⁵⁰³. ובדבר זה נחלקו הראשונים, דיש שסוברים דגדר חיובא דמצוות בקטן שהגיע לחינוך, אינה דהקטן מחויב בהמצוות, רק דרמיא על אביו לחנכו, דקטן לאו בר חיובא הוא כלל⁵⁰⁴. ויש סוברים דכי אמרינן דקטן חייב, היינו דמדרבנן הקטן בעצמו בר חיובא הוא, משום מצות חינוך⁵⁰⁵. ויש שדקדק דהרמב"ם סותר את דבריו בזה, דבכ"מ נקט

ת"ל ואם המר ימיר. התוס' במנחות תמהו מהא דבפרק אין מעמידין⁴⁹³ שמעינן ל' לר' יהודה גבי "המול ימול" דברה תורה כלשון בני אדם⁴⁹⁴. וי"ל דמאן דאית ליה דברה תורה כלשון בני אדם לאו בכל דוכתי אית ליה הכי, אלא דשום הוכחה יש לו במקום שאינו דורש הכפילות⁴⁹⁵.

ורבנן מואם, ור' יהודה ואם לא דריש. בזבחים⁴⁹⁶ כתבו התוס'⁴⁹⁷ דר' יוחנן ס"ל דיוורש ממיר. ולפי"ז מוכח דר' יוחנן דריש וי"ו לרבות את האשה, כמבואר בשמעתין. וא"כ יל"ע בהא דאיתא ביבמות⁴⁹⁸ דהשיב ר' אלעזר לר' יוחנן "אפי" מאן דלא דריש וי"ו, וי"ו ה' דריש", ולכאן עדיפא הו"ל לר"א להקשות לר' יוחנן לשיטתו דמוכח דדריש וי"ו. וי"ל דהא דהוצרכו לרבות את האשה גבי תמורה אע"ג דהוקש אשה לאיש לעונשין, הוא משום דהו"א דזה דוקא בלאו שיי"ב מעשה, אבל תמורה דהו"ל לאו שאיי"ב מעשה הו"א דאשה לא מחייבה, קמ"ל⁴⁹⁹. וא"כ ר' יוחנן לשיטתו א"צ לרבות אשה מו"ו, דהרי ס"ל בתמורה⁵⁰⁰ דתמורה

בקהילות יעקב (ברכות סי' כ"ד) וע"ע שם שהתוס' שם פליגי עליו, עי' שם. מלחמות ה' ברכות (כ, ב), תוס' ר"ה לג, א ד"ה הא ר' יהודה, ועי' רש"י נדה מו, ב (ד"ה איסורא) דקטן לאו בר קבולי תקנתיה דרבנן הוא, ועי' ברמב"ם פ"ו מהל' חמץ ומצה (ה"י) שכ' קטן שיכול לאכול פת "מחנכין אותו" וכו', ובפ"א דמגילה (ה"א) כ' ומחנכין את הקטנים לקרותה, ועי' בכ"מ (בהלכות חנוכה ומגילה) דשיי' הרמב"ם כהרמב"ן דחיובא דקטן במצוות, אי"ז חיובא דקטן רק חיובא דאב (ועי' מקדש יחזקאל, והגהות בני בנימין דדבריו צ"ע שהרי דברי הרמב"ם סותרין אהדי בזה בכ"מ, וע"ע בשדי חמד מערכת אות ח' כלל ס' מש"כ בד' הכס"מ), עונג יו"ט (סי' מ"ט) עי' מ"ש בזה בשמועת חיים, רש"י סוכה מו, ב (ד"ה תינוקת), עי' מ"ש בזה בשמועת חיים. ועי' ברמב"ם פ"ד מקד"ש (ה"א), פ"א דמגילה (ה"א), פ"ו מחמץ ומצה (ה"י), פ"ב משיבת עשור (ה"י), פ"ד מהל' תפילין (ה"י), פ"ה ממזוזה (ה"י), פ"ב מקרבן פסח (ה"ד), פ"ב מהל' חגיגה (ה"ג), פ"ב מנזירות (ה"ד), פ"א מהל' ת"ת (ה"א), דמשמע דהחיוב הוא רק על אביו, עי' מ"ש בשמועת חיים בזה, ועי' כס"מ פ"ה מברכות (ה"ז), ופ"ו מחמץ ומצה (ה"י), ועי' בשמועת חיים פ"א (סי' כ"ה) ביאור שיי' הרמב"ם, ועי' שם ד"ה ובפרק י"א, לבאר ד' הרמב"ם פ"א מהל' נחלות (ה"י), ועי' בלח"מ פ"ב חגיגה (ה"ג) אם חיוב חינוך הוא מה"ת או מדרבנן. 505 חידושי הר"ן מגילה (ו, ב מדפי הרי"ף), תוס' ברכות מח, א (ד"ה עד), עי' בזה קהלות יעקב (ברכות סי' כ"ד) שדעת התוס' כהר"ן, ורש"י שם פליג בזה, עי' שם, וכן משמע מל' הרמב"ם פ"ג מה' ציצית (ה"ט) שכ' שכל קטן שיוודע להתעטף "חייב" בציצית, ובפ"ו מסוכה (פ"א) כ' קטן שאינו צריך לאמו וכו' חייב בסוכה וכו', ובפ"ז מהל' שופר (ה"י) כ' קטן היודע לנענע חייב בלולב וכו', ועי' בספר המנוחה (פ"ב מהל' שביית עשור ה"י) דס"ל להרמב"ם כהר"ן דהקטן הוא בר חיובא בזה, ומדרבנן חייבו את הקטן בעצמו במצוות, עי' שם.

493 ע"ז כז, א. 494 תוס' מנחות יז, ב (ד"ה מאי), ודף צג, א (ד"ה מיבעי ליה), וע"ע בהפלאה שבערכין. 495 תוס' שם, ועי' בהפלאה שבערכין שציין למ"ש התוס' בסוטה (כד, א ד"ה ור"י), ועי' מל"מ (פ"ו מהל' דעות ה"ז) שהאריך בזה, ולא זכר שכבר קדמו התוס'. 496 ה, א. 497 ד"ה אחד. 498 עב, ב. 499 כמבואר בריש תמורה. 500 ג, ב. 501 הפלאה שבערכין עפי"מ"ש בלח"מ (פ"א מהל' תמורה ה"א) דלגירסת רש"י (תמורה ב, ב ד"ה ומשני ה"ג) והרמב"ם, הא דבעי קרא לרבות אשה, הוא משום דתמורה הוא לאו שאיי"ב מעשה. ולפי"ז אפשר ליישב תמיתה הכסף משנה (פ"א מהל' תמורה ה"א) על הא דפסק הרמב"ם דתמורה הוי לאו שאין בו מעשה, ולא חש לדרבי יוחנן דס"ל דתמורה הוא לאו שיש בו מעשה, ולפי"ז אי"ש דהוי סתמא דגמ' בשמעתין ובריש תמורה אמרינן ורבנן מואם, ולא משני דנפקי להו מהקישא דאשה לאיש, כר' יוחנן, ומשמע דסתמא דתלמודא לית ל' להא דר' יוחנן. והרמב"ם לשיטתו דאיהי גרס בריש תמורה כגירסת רש"י, כמ"ש הלח"מ שם, ועי' במ"מ ובלח"מ בפ"ג מהל' שכירות (ה"ב) שנדחקו טובא בקושיות הכסף משנה, ועי' נוב"י (מהדו"ת או"ח סי' ע"ו). 502 הפלאה שבערכין, עפי"י מה שכתבו התוס' כן במנחות (צג, א ד"ה הכל סומכין). ויש לעיין בהא דהוצרכו להביא שם ממרחק לחמם, ולא הביאו מהך סוגיא גופא. ולא דמי להא דלעיל דפרכינן דטומטום ואנדרוגינוס בהדיא קתני, דשאני התם דכל הני דמתני' כולם ענין אחד הוא, דמפרש ואזיל המעריכין ונעריכין הנודרין והנידרין (ועי' בהפלאה שבערכין לעיל בתוס' ד"ה לאתויי, דמשמע להו להתוס' דריבוי דהכל קאי אכל מי שנערך, וכן הכל מעריכין קאי אכל מי שמעריך, עי' שם). 503 מקדש יחזקאל, וכ"ה לשון הרמב"ם בהל' סוכה (פ"ו ה"א) ובלולב (פ"ז ה"ט) ובציצית (פ"ג ה"ט), ולא כ' הרמב"ם מחנכין את הקטן. 504 רמב"ן קידושין (לא, ב), רש"י ברכות מח, א (ד"ה עד שיאכל), עי' מ"ש בזה

לשון "חייב" בקטן, ובכ"מ נקט לשון "מחנכין" בקטן⁵⁰⁶. וי"ל בדעת הרמב"ם דתרי דיני איתנהו ביה, א', שאביו מצווה לחנכו, כדכתיב⁵⁰⁷ "חנך לנער על פי דרכו", וכשיטת הרמב"ן. ב', שהקטן עצמו בר חיובא במצוות משום מצות חינוך, וכשיטת הר"ן. אכן כ"ז בקטן שהגיע לחינוך, אבל בקטן שלא הגיע לחינוך, בזה ודאי אין כאן אלא חיובא לאביו לחנכו במצוות, ואין הקטן בעצמו מחויב בה מדרבנן⁵⁰⁸.

יש שהקשה למה לא אמרו בסוכה, לולב, ציצית, ותפילין, לאתויי קטן שהגיע לחינוך, כמו שאמרו גבי שופר⁵⁰⁹. וי"ל דבאלו לא די בזה שהגיע לחינוך, דאף משהגיע לחינוך אם עדיין צריך לאמו פטור מסוכה, וכן אם אינו יודע לנענע פטור מלולב, ובאינו יודע להתעטף פטור מציצית, ואם אינו יודע לשמור תפילין פטור מן התפילין⁵¹⁰.

לאיתויי קטן וכו'. ק' דלמ"ד מצוות צריכות כוונה היאך שייך חינוך בקטן, הא קטן לאו בר כוונה הוא⁵¹¹. וי"ל דכיון דכשיגדל יהא בר כוונה, ורק קטנותו גורמת לו שאינו בר כוונה, אין זה

מפקיעו מחיוב חינוך⁵¹². עוי"ל להסוברים⁵¹³ דמה"ת לכו"ע אין מצוות צריכות כוונה, ורק מדרבנן מצוות צריכות כוונה, לכן מחנכים אותו כשהוא קטן אף בלי כוונה, כיון דכשיגדל יהא חייב אף בלי כוונה⁵¹⁴. עוי"ל דהא דמצוות צריכות כוונה אינו דבלי כוונה אינו יוצא המצוה, אלא דכשאינו מכוון אינו מקיים העשה ד"ולעבדו בכל לבבכם"⁵¹⁵, וכדי שלא יעבור על כך עשה תקנו חכמים שאינו מקיים המצוה, אבל בקטן שפיר מחנכין אותו לעיקר המצוה, כיון דאי אפשר עדיין לחנכו במצוות עשה של "ולעבדו בכל לבבכם"⁵¹⁶.

קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה. הנה בכל המצוות מתחילה מצות חינוך מזמן שהקטן שייך לעיקר קיום המצוה⁵¹⁷ אך זמן זה שאינו צריך לאמו לכאורה אינו שייך כלל לקיום מצות סוכה. ויש שכו' דאף שיעור זה שייך לקיום המצוה, כיון דכל זמן שצריך לאמו ואמו אינה עמו הרי הוא מצטער, ומצטער פטור מן הסוכה, וא"כ אינו ראוי לקיום המצוה, [וע"כ אף כשאמו עמו, פטור]⁵¹⁸.

ועי' קובץ שיעורים ח"ב קונטרס דברי סופרים סימן א' אות כ"א שבאר היאך חלה תקנת חכמים על קטן, ועי' תוס' סוכה מה, א ד"ה מיד, ובבה"ל סי' י"ד, ועי' מש"כ בזה בשמועת חיים. ועי' שו"ע או"ח סי' קפ"ו (סעיף ב'), ורמב"ם פ"ו מתפלה (ה"ט), פ"ג מציצית (ה"ט), פ"ו מסוכה (ה"א), פ"ז מלולב (ה"ט), פ"ה מברכות (ה"א) דמשמע מלשונו דהקטן בעצמו מחויב, ועי' בשמועת חיים מש"כ בזה, ועי' כס"מ פ"ה מברכות ה"ז דלא משמע לי הכי. 506 מקדש יחזקאל, לפימ"ש בספר מנוחה לרבינו מנוח דדעת הרמב"ם כהר"ן, והלא בכ"מ כ' הרמב"ם לשון "מחנכין" דמשמע דסו' כשי' הרמב"ן דחינוך הוא חיוב דרמיא על האב. 507 משלי כב, ו. 508 מקדש יחזקאל, ולפ"ז מיושב דעת הרמב"ם ומדוקדק היטב בלשונו, דבהל' ציצית, שביתת עשור, סוכה, ולולב כ' דהקטן עצמו מחויב במצוות, דאיירי בקטן שהגיע לחינוך, אכן בהל' חמץ ומצה י"ל דאיירי בקטן שעדיין לא הגיע לחינוך המצוות, ורק יכול לאכול כזית פת, וע"כ מצד עצמו אינו מחויב במצוות אכילת מצה, אבל אביו מחויב לחנכו להאכילו כזית מצה, כיון שיכול לאכול פת. ולפ"ז מובן הא דכ' המ"מ (שם) ורבינו מנוח, דמקור דין זה למד הרמב"ם ממה שאמרו בסוכה (מב, ב): קטן שיכול לאכול כזית צלי שוחטין עליו את הפסח. ומשמע התם דכל שיוודע לעשות הדבר מחנכין אותו, ולכאור' תיפוק לי' דקטן שהגיע לחינוך מחויב במצוות, אבל להנ"ל י"ל דהרמב"ם קמ"ל דאפי' קטן שלא הגיע לחינוך ורק דיכול לאכול כזית פת, אביו מצווה לחנכו באכילת מצה, וכן הא דכ' הרמב"ם בהל' מגילה "ומחנכים את הקטנים לקרותה", מיירי ג"כ בקטן שלא הגיע לחינוך. וכן מוכח ממקור הדין, דבירושלמי (פ"ב דמגילה ה"ה) אמר בר קפרא צריך לקרותה בפני אנשים ונשים וקטנים, שאף הם היו באותו הנס. ומדצריך ליתן טעם שאף הם היו וכו' עכ"ל דמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך, דאלת"ה הלא בכל

התורה מחויבין בחינוך [ועי' ביאור הגר"א סי' תרפ"ט ס"ק ג']. ועי' בראבי"ה (סי' תקס"ט) שכתב כן דמטעם שאף הם היו באותו הנס, מחויבין גם קטנים שלא הגיעו לחינוך (ועי' בזכרון של שמואל סי' כ' ס"ק ג', דנסתפק מהו דעת הראבי"ה בזה, ובסימן הנ"ל מבואר דסובר דאף קטנים שלא הגיעו לחינוך מחויבין), ועי' חק יעקב (או"ח סי' רע"ב סעיף ט"ו) בשם המהרי"ל דאף קטן שלא הגיע לחינוך מצווה לחנכו בארבע כוסות, עי' שם, ולהנ"ל א"ש. והא דכ' הרמב"ם בהל' ק"ש ומלמדין את הקטנים לקרותה, דמשמע דהחיוב הוא על אביו, עי' שם בלח"מ ובמגדל עוז (שם) דהרמב"ם ס"ל כדעת רש"י דהא דתנן דקטן פטור מקר"ש (ברכות כ, א) מיירי אפי' בקטן שהגיע לחינוך, ומ"מ הוא פטור גם מדרבנן מקר"ש. והא דכ' הרמב"ם בהל' מזוזה: "מחנכין את הקטנים" וכו', י"ל דהרמב"ם איירי בקטן שלא הגיע לחינוך, וקמ"ל דאף דלא הגיע לחינוך מצוה לחנכו במצוות מזוזה, וקצת יש לדייק כן מהא דכ' הרמב"ם לשון חיובא בתפלה ובמזוזה ובברהמ"ז רק לגבי אנשים ועבדים, אף דבמתני' (שם) אי' כן גם בקטנים, ועכ"ל דאיירי בקטן שלא הגיע לחינוך. 509 ערך דל. 510 מקדש יחזקאל. 511 טורי אבן חגיגה (ו, א ד"ה איזהו קטן). 512 שם. 513 פמ"ג או"ח סי' ס' (בא"א סק"ג). 514 הגהות אמרי בינה חגיגה שם (בקונטרס אחרון), ובספרו או"ח סי' י"ד, עפ"י שיטת הפמ"ג שם. 515 דברים יא, יג. 516 הגהות אמרי בינה שם, ועי' שמועת חיים דיל"ע לפי דברי הבי"ח ריש ס' תרכ"ה עי' שם, ואפשר דכיון דהם רק לכתחילה, א"צ שיעד אותם הקטן. 517 כדאיתא בסוגיין קטן היודע להתעטף וכו', היודע לשמור תפילין וכו'. 518 הגר"ז. ועי' בשמועת חיים סי' י"ח ד"ה ויש לעיין, שכ' דגדר הפטור של קטן הצריך לאמו אינו משום מצטער, דא"כ אם תהא עמו בסוכה יתחייב. ועי' שם שכ' דאפי' בלילה ראשונה דלכמה דיעות ליכא פטור של מצטער,

דכיון דסוף סוף מצות חינוך הוא רק מדרבנן, סגי בקנין דרבנן⁵²⁸.

לאיתויי קטן היודע לנענע. כ' האחרונים הוטעם דבעינן שידע לנענע אף שאין הנענוע מעכב, הוא משום דאין הקטן מחויב בחינוך למצוה אלא בהגיעו לגיל שידע לקיים המצוה בכל דיניה⁵²⁹. ויש שהוסיפו דצריך הקטן שידע גם פרטי הנענוע כגון מוליך ומביא מעלה ומוריד, אבל אין צריך לידע דיני כסכוס העלין⁵³⁰. וצ"ב דאי בעינן שיהא בקי גם בפרטי הנענועים אף שאין הנענוע מעכב, א"כ מדוע אין צריך להיות בקי גם בכסכוס העלין ושאר דיני הלולב. וי"ל דא"צ לידע רק הדינים המעכבים בקיום המצוה כנענועים, משא"כ שאר דינים דלא מעכבי והם רק למצוה א"צ לידע אותם⁵³¹.

יש סוברים שצריך שידע הקטן גם היאך לקרות את ההלל⁵³². אבל דעת התוס' בסוכה⁵³³ דא"צ שידע הקטן היאך לקרות את ההלל, רק די אם יודע היאך

והנה הא דקטן מחויב במצות סוכה כשאינו צריך לאמו ילפינן ליה מדכתיב⁵¹⁹ "כל האזרח בישראל ישבו בסכות", ודרשינן⁵²⁰ "כל" לרבות את הקטנים, ומסקינן בגמ'⁵²¹ דמיירי בקטן שהגיע לחינוך וחיובו מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. ולשמאי אף קטן שלא הגיע לחינוך חייב בסוכה⁵²², משום דסובר דכיון דדרשינן "תשבו כעין תדורו", לא הוי כעין תדורו אם בנו אין אתו⁵²³. עוי"ל דטעמא דשמאי הוא דאף שהקטן הוא בן יום אחד, מ"מ כיון שהוא ראוי להיות בסוכה, ע"כ נכלל בהחויב של אביו לחנכו במצוות מדרבנן⁵²⁴.

הכל חייבין בלולב וכו' לאיתויי קטן היודע לנענע דתנן וכו'. ק' הלא ביו"ט ראשון בעינן "לכם", וא"כ להסוברים דקנין דרבנן לא מהני לדאורייתא⁵²⁵ היאך יוצא קטן ביו"ט ראשון, הא קטן אינו קונה מדאורייתא⁵²⁶. וי"ל עפ"י שי' הסוברים דקטן יוצא בשאול אף ביו"ט ראשון, דלכאור' לשיטתם יוצאים גם בקנין דרבנן⁵²⁷. עוי"ל

יחזקאל כתב דלפ"ז נחא במה דשיעור החינוך בציצית הוא דוקא כשיודע להתעטף, אף דמדאורייתא סגי בלבישה בעלמא. ועי' אבני נזר או"ח סי' ל"ט ס"ק ז' שכ"כ, אבל לבסוף כ' שאפשר שהטעם הוא, משום דאם אינו יודע כל פרטי דיני המצוה הו"ל אינו ראוי, ובסוכה (לב, ב) אי' דבלולב צ"ל ראוי לנענע אף שאינו מעכב. ועי' שמועת חיים (פ"א סי' כ' אות ו) שהביא בשם הר"ן דלפ"ז נמצא דקטן צריך שידע גם דיני כסכוס. 530 מג"א סי' תרנ"ז (ס"ק א), ועי' שם בפמ"ג דהיינו דא"צ שיהא בקי בכל דיני נענועים כגון כסכוס העלין (עי' סי' תרנ"א סעיף ט') ודרך היקף הנענועים (שם סעיף י), ועי' מזה שמועת חיים ובכורי יעקב שם, ועי' שמועת חיים פ"א סי' כ' אות ה', ועי' בשטמ"ק (אות ב') שכ' דבעינן שידע הקטן ל"ו הנענועים, ד' לדי' רוחות העולם, אחת למעלה ואחת למטה, ובעי' לאמטויי ולאיתויי חד בכל נענוע ונענוע. ועי' שמועת חיים דמש"כ הפמ"ג שם דא"צ שידע כל הדינים אין כוונתו לאפוקי מהל"ו נענועים, דזה צריך לידע. 531 שמועת חיים, ועי' רמ"א (סי' תרנ"א סעיף י"א), ובמג"א שם (ס"ק כ"ב), ופמ"ג שם דאף דבלי נענוע יצא מה"ת, עכ"ז יחזור ויטלו וינענע, דמדרבנן מעכבי, אבל הפמ"ג כ' ד"טוב" לחזור וליטלו וינענע, והיינו דאינו מעכב אפי' מדרבנן, וכן הפמ"ג שם הביא עוד דאפשר דאין הנענוע כ"א שיעור מצוה, וצ"ל דרק דינים אלו שטוב לחזור וליטלן אם לא עשאו כדינם בעינן שידע. ועי' שם שהביא ראי' מכאן לקטן שאינו יכול לאכול רק חצי זית מצוה, דאינו מחויב מטעם חינוך, כמו באינו יודע לנענע, אף דנענוע לא מעכב, ועי' שם שנתפלא בדברי שו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' ד') שנסתפק בזה, ואפשר דאינו ראי' דהלא אף בנענוע א"צ לידע כל הדינים. 532 פסקי התוס' פ"א (אות ה'), עי' שם דצריך שידע מקום שמנענעים בהודו ובאנא וסוף. ועי' שמועת חיים מש"כ עפ"י התוס' בפסחים (ז, ב ד"ה בעידנא), וההסבר הוא דכיון שתקנו חז"ל לקרות ההלל בשעת נטילת לולב, ע"כ שלמות מצוות לולב אינו כ"א כשאומר ההלל כשמנענע. 533 לו, ב (ד"ה הודו).

עכ"ז קטן פטור, כיון דאין הפטור משום מצטער. ועי' בתוה"ד (סי' צ"ב) גבי קטן שאין לו אב, והוא צריך לאמו אם חייב במצות סוכה. 519 ויקרא כג, מב. 520 סוכה כח, א. 521 שם ע"ב. 522 שם כח, א. 523 ריטב"א שם ע"ב, ואף דלגבי אשתו לא אמרינן הכי, גבי בניו אמרינן כן. 524 שם, וז"ל: [שמאין מחמיר בחנוך קטן בסוכה מדרבנן לחייבו שיאכל עמו בסוכה כיון דאפשר וחזי להכי, שכן הדין בכל מצוה לחייבו בחינוך כל זמן שאפשר וראוי לכך, ורבנן סברי דכיון דאמו פטורה מן הסוכה אין ראוי לחינוך סוכה בעוד שצריך לאמו, דליכא לאפרושיה מינה. 525 עי' שו"ת הרשב"א ה"ז סימן שכ"א. 526 שמועת חיים, ועי' סוכה מו, ב וברש"י, דקונה רק מדרבנן, ולכאור' י"ל עפ"י ד' התוס' סנהדרין (סח, ב ד"ה קטן) דקטן קונה בירושה או בשכר טרחו, א"כ יכול לצאת המצוה בלולב שירש או שהקנה לו בשכר טרחו. אך לא אשכחן דרק באופן כזה מקיים המצוה. 527 שם, עפ"י ד' המ"ב סי' תרנ"ח (ס"ק כ"ח), ועי' בברכי יוסף סי' תרנ"ז (ס"ק ב'), דסו' דקטן ביו"ט שני בחוץ לארץ א"צ לולב הכשר ביו"ט ראשון, כיון דמצות חינוכו הוא רק מדרבנן. ובשו"ת משיב דבר (ח"א סי' מ"א) חולק ע"ז וסו' דכיון דכשיגדל יצטרך אף ביו"ט שני ד' מינים הכשרים ביו"ט ראשון, בעינן לחנכו בדבר שיצא בגדלותו, ועי' שמועת חיים דאפשר דבזה תלוי אי בעינן קנין דאורייתא בלולב של הקטן או לא. 528 שם. 529 בכורי יעקב סי' תרנ"ז ס"ק ג', [ועי' שם דטעם הדבר הוא משום דאם יחנכוהו בלי נענוע אתי למיסרך כשיגדל]. הגר"י, ועי' שם ראי' לזה. ועי' שם שבזה מתבאר דברי השיטמ"ק (אות ב') שצריך שיהא חזי לנענע כל הל"ו נענועים, והיינו משום דבעינן שיוכל לקיים המצוה בכל דיני' ופרטי' וכו"ל. ועי' שם שהביא אחד ראי' לפני הגר"ח, מהא דאיכא שיעור בלולב ג' טפחים כדי לנענע, דנענוע הוא דין במצוה דנטילת לולב, ואינו מצוה בפני עצמה, וא"כ אף דאין הנענוע מעכב, מ"מ לענין חינוך השיעור הוא שצריך שיהא חזי לקיים המצוה בכל דיני'. ועי' מרומי שדה סוכה (מב, א), ובמקדש

לנענע הלולב⁵³⁴. ויש שהקשו על שיטתם מהא דקיי"ל במתני' דצריך לנענע בשעת קריאת ההלל, וכן אי' בפסחים⁵³⁵ "אפשר ישראל שחטו פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה", ומשמע דכשנוטל הלולב צריך לקרות את ההלל, וא"כ למה יתחייב קטן שאינו יודע לקרות ההלל בנטילת לולב. וי"ל דנטילת לולב בשעת קריאת ההלל אינו חלק ופרט ממצות לולב, רק שזה מצוה בפני עצמה של חיוב הודאה ושמחה בשעת נטילת לולב, וע"כ אף שאין הקטן יודע היאך קורין את ההלל, עכ"ז חשיב שיוודע לקיים מצות לולב⁵³⁶.

נסתפקו האחרונים מהו הדין בקטן היודע לנענע אבל אינו יודע לברך אם חייב בלולב⁵³⁷. נחלקו האחרונים אי רמי חיובא על אביו גם "לקנות" לו לולב או לא⁵³⁸. והנה להסוברים דחייב לקנות לו לולב, צ"ל דהא דנקט "חייב בלולב", ולא אביו קונה לו לולב כמו בציצית ותפילין, הוא משום דבא לאשמעינן דבאינו יודע לנענע אינו חייב כלל, אף אם הוא כבר שית, דאי הוה נקט אביו קונה לו

לנענע. בירושלמי⁵⁴² תנא צריך לנענע ג' פעמים על כל דבר ודבר, בעי רבי זירא הולכה פעם אחת והבאה פעם אחת, או הולכה והבאה פעם אחת נחשבים, וצריך להוליך ולהביא שלשה פעמים. וכתבו התוס' בסוכה⁵⁴³ בשם הערוך⁵⁴⁴ דכיון דלא אפשר עבדינן לחומרא שלש פעמים לכל אחד ואחד⁵⁴⁵.

קטן היודע לנענע וכו' קטן היודע להתעטף וכו' קטן היודע לשמור תפילין וכו'. יש לעיין אם חייב אביו ללמדו היאך מנענעים ומתעטפים והיאך

534 ועי' ביה"ל (סי' תרנו) שכ"כ בשם הרא"ש. 535 קיז, א. 536 שמועת חיים. 537 עי' בה"ל (סימן תרנ"ז) דחייב בחינוך לולב. ועי' שמועת חיים פ"א (ס' כ"א) שתמה ע"ז והביא ראיות דברכת המצוות הוא חלק מעיקר קיום המצוה, וא"כ קטן שאינו יודע לברך עדיין אינו יודע המצוה בשלמותה, ואמאי חייבין לחנכו, וצ"ע. ועי' ברכת הבית (חלה פ"ב מ"ג) שכ' דבכה"ת מהווה ברכת המצוות קיום עצמאי, זולת ברכת הפרשת תרומה וחלה, דהברכה מהווה קיום בהמצוה גופא. 538 עי' שו"ע סי' תרנ"ז (ס"א), דאביו חייב לקנות לו לולב, ובט"ז שם (ס"ק א') הקשה, דבגמ' משמע רק דחייב לנענע ולא שאביו מחויב לקנות לו, ויכול ליתן לו את שלו אחר שיצא בו, וכ' הט"ז דדברי השו"ע סובבים במי שידו משגת לקנות, דעדיף למיעבד הכי כדי שיוכל בנו לנענע בשעת אמירת ההלל. ועי' פמ"ג (משבצות זהב ואשל אברהם). ובבבב"י יעקב שם כ' דהתוס' כאן (ד"ה אביו) כתבו כדברי הט"ז. 539 פמ"ג (משבצות זהב שם סק"א), ועי' אשל אברהם (סק"א) שכ' דבאינו יודע לנענע אף שאינו חייב לקנות לו, עכ"ז נותן לו לולב לברך עליו מטעם חינוך. ועי' שמועת חיים דלפ"ז קשה למה לא אמר בגמ' לאתווי קטן אף שאינו יודע לנענע. 540 מ"ב סי' תרנ"ח (ס"ק כ"ח), דיש מהאחרונים הסוברים דמצות חינוך מתקיים גם בלולב שאול, ועי' שם בשעה"צ דמצות חינוך הוא רק על עיקרי המצוה ולא על פרטיו, [ועי' שמועת חיים פ"א סי' כ"ב (אות א')] דשאול וגזול הם רק פרט בהמצוה ואין בהם חסרון "בעיקר החפצא" דמצוה, רק בקיום המצוה, ועי' שם דוה לא שייך בטלית שאולה, ועי' שמועת חיים פ"א (סי' ל"ג), ועי' ביאור הלכה סי' י"ד (סעיף א'), וסימן ל"ט (סעיף ב'), או"ח סימן ע"ה ברמ"א (סעיף ד'), ומשנה ברורה (שם), וראה רמב"ם פ"ה ממוזזה (ה"י) דקטן כשר לכתוב מזוזה לביתו, אף דלגדול פסול, ועי' שמועת חיים שם שהביא רא"י לשי' זו מקטן מוציא קטן אחר בברהמ"ז אף באופן שאכל כדי שביעה.

541 עי' בריטב"א (סוכה ב, ב) במעשה דסוכתה של הילני המלכה דצריך לחנך הקטן ב"הכשר גמור" כגדול, ומסיים והוצרכתי לכתוב זה לפי שראיתי חכמים טועים בזה, ובביאור הלכה (או"ח סי' תרנ"ז) כ' דפשוט הוא, ועי' שמועת חיים שם (אות ב') דהחכמים הטועים שהביא הריטב"א מודי לדבריו בסוכה שהוא למעלה מכ' כיון דהוא פסול בגוף הסוכה ולא רק בקיום המצוה, ועי' מג"א סי' תרנ"ח ס"ק ח', שמועת חיים פ"א סי' ל"ג, רעק"א או"ח סי' ל"ט (על המג"א ס"ק א'), שו"ת משיב דבר ח"א סי' מ"א, זכרון שמואל סי' כ' סוס"ק א', ועי' שמועת חיים שם רא"י לשי' זו מריש חגיגה דקטן שאין יכול לעלות מירושלים להר הבית פטור מראי', ועי' באג"מ (יור"ד סי' קל"ז) דבדבר הדיון אם רשאים ילדים וילדות ללמוד במחלקה אחת, דיש לתלותה במחלוקה זו, ועי' מה שכ' בזה בשמועת חיים פ"א (סי' כ"ב אות ד'). 542 פ"ג ה"ח. 543 לז, ב (ד"ה כדי לעצור). 544 ערך נע.

545 ועי' ברא"ש שם (סי' כ"ו) שכ' דאף דנענע מדרבנן, מ"מ משום חביבות המצוה כתבו התוס' דלחומרא אזלינן ניל"ע בסברא זו, ועי' שם שהביא בשם העיטור דלקולא אזלינן, וכ' במעשה חושב די"ל בזה כעין שכתב הר"ן (פסחים כג, א ד"ה השתא) בהסיבה דאמרי לה דתרי כסי בתראי צריך הסיבה, ולא קמא, ואמרי לה להיפך, ולכך כולהו צריכי הסיבה, דאף דספיקא דרבנן לקולא, הכא כיון דלאו מילתא דטירחא היא, עבדינן לרווחא דמילתא, עכ"ד. וי"ל דהביאור בזה הוא כמו דבדבר שי"ל מתירין דאזלינן ב"י לחומרא אף בספיקא דרבנן, משום דעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר (עי' ביצה ג, ב), ה"נ בהולכה והובאה, כיון דלאו טירחא הוא אזלינן לחומרא, אך עי' שם בר"ן שכתב טעם אחר, משום דאי ניזול לקולא, אתי להקל בכולהו, ומשמע דלולי טעם זה היינו מקילין בהסיבה אף שאין בו טירחא, וי"ל דלשיטתו אזיל, דס"ל דבספיקא דדינא אזלינן לקולא בדרבנן, אף בדבר שיל"מ (עי' בתשובות רעק"א סי' ס"ה בשם הר"ן בשבת יח, א), ולכך

מציצית מה"ת, אין בגדו חייב בציצית אף אם ילבשנו גדול⁵⁵⁵. ויש להסתפק בהטיל ציצית לבגד של קטן, ואח"כ נמלך לייחדו עבור גדול, האם פסול משום תעשה ולא מן העשוי⁵⁵⁶. ואפשר דבקטן דאין בו חסרון בעצמותו, דהא כשיגדיל יהא מחויב בציצית, לא הוי רק פסול דמחוסר זמן, וזמן ממילא קאתי, וע"כ אין בו משום ולא מן העשוי⁵⁵⁷. ואפשר עוד, דבגד של קטן מסתמא עומד שילבשנה גם כשיגדיל, וע"כ מיקרי כבר עכשיו בגד המיוחד לגדול⁵⁵⁸.

כ' הפוסקים, דקטן שהגיע לחינוך צריך ללבוש טלית באותו גודל שלובש הגדול, דהיינו בגד שקטן מתכסה בו ראשו ורובו, וגדול יוצא בו דרך עראי כדאייתא במנחות⁵⁵⁹. אבל אם הוא קטן בגופו, סגי שיכסה ראשו ורובו שלו, אע"ג שאינו מכסה ראשו ורובו של סתם קטן⁵⁶⁰.

יש שכ' דשרי להטיל בכגדו כלאים, ואף דאין שייך לו' עשה דוחה לא תעשה דהלא לא נתחייב בעשה דציצית, עכ"ז מותר לספות לו בידים, ולא חיישינן דאתי למיסרך, כיון דבגדלותו יהא מצוה לעשות כן⁵⁶¹.

קטן היודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין. דעת הבעל העיטור דמיירי בקטן בן י"ג שנה ויום אחד, ואע"ג דהוא גדול, אם אינו יודע לשמור

שומרים התפילין כשמגיע לגיל שיכול להכין דברים אלו, או דרך בשכבר יודע אז מחויב אביו במצות חינוך⁵⁴⁶.

הכל חייבין בציצית לאיתווי מאי לאיתווי קטן היודע להתעטף. לא אמר לאתווי נשים או כהנים, דהך ברייתא היא אותה הברייתא דלקמן⁵⁴⁷ ושם אי' בהדיא דמחוייבים⁵⁴⁸.

קטן היודע להתעטף. יש סוברים דמיירי בקטן בן י"ג שנה ויום אחד, דאף דהוא גדול, מ"מ אם אינו יודע להתעטף פטור, וכן הדין לגבי תפילין⁵⁴⁹. וצ"ב למה במצוות ציצית לא יתחייב האב בחינוך קטן ממש, דבשלמא בתפילין חששו דאינו יודע לשמור גופו שלא יפיה בהן, אבל בציצית הא לא שייך הך טעמא⁵⁵⁰. וי"ל דכיון דלדעת רש"י⁵⁵¹ ליכא חיוב לחנך את הקטן לקר"ש, א"כ א"א להיטוב בחינוך מצוות ציצית, דהדין הוא דאינו מתחייב בחינוך לציצית א"כ יודע לאחזם בשעת קר"ש, והא א"א שידע לאחזם בשעת קר"ש, דהא לא חינוכו אותו לקר"ש⁵⁵².

קטן היודע להתעטף חייב בציצית. כ' הפוסקים דקטן שהגיע לחינוך רשאי להטיל ציצית לבגדו, דמיקרי בר לבישה כיון דמחויב מדרבנן⁵⁵³. והנה לדעת הרא"ש⁵⁵⁴ דכסות המיוחד ללילה פטורה מציצית ביום, נראה דבגד המיוחד לקטן, כיון דפטור

הוצטרך טעם אחר בהסיבה, [וזה לא שייך בנידון דידן], ואפשר דהעיטור דמיקל, ה"ט משום דבספיקא דינא מיקל בספק דרבנן גם בדבר שיל"מ, וה"ט בנד"ד דאין טירחא דדמי לדשיל"מ, וצ"ע. 546 שמועת חיים פ"א (סי' כ' אות ו'), ועי' שם דמסתבר דא"צ ללמדו עטיפת ישמעאלים כדי שיתחייב בציצית, דאם אינו מתעטף עטיפה זו הרי זה כאין לו בגד של ד' כנפות. 547 ג, ב. 548 שמועת חיים, ובמנחות (מג, א) מובא הברייתא בשלמותה, ואין זו הברייתא שבריש מס' ציצית דשם אי' קטן בהדיא, וא"כ ל"צ לאתווי קטן, ועכ"ח אתי לאתווי נשים, ולכן פליג שם ר"ש דנשים פטורות, ועי' פירוש תכלת עמ"ס ציצית דכ' הכל חייבין בציצית לאתווי כהנים, ובגמ' דידן אי' דאתי לאתווי קטן. ועי' בהמקנה (קידושין לג, ב ד"ה בגמ' איזה), שכ' דברייתא זו סובר דנשים חייבות בציצית, מדאמרינן כאן בגמ' דהכל לאתווי נשים, יעו"ש. וזה פלא דהלא בגמ' אמרי' דלאתווי קטן. ועוד הקשה בהפלאה שבערכין, דלמ"ל הוכחה זו הלא אי' בהדיא בסוף הברייתא (המובא להלן ג, ב) דנשים חייבים בציצית, ושניהם חד ברייתא הוא. 549 בעל העיטור הל' ציצית (שער שלישי ח"א), מובא ברמ"א (סו"ס ל"ז) בנוגע לתפילין, אבל בציצית לא הזכיר שיטת זו, עי' מש"כ להלן בגמ' דהכל חייבין בתפילין, ועי' להלן מש"כ קו' הפמ"ג (א"א סל"ז ס"ק ד') על שיטת בעל העיטור גבי תפילין. 550 שמועת חיים, עי' רש"י ברכות (כ, ב ד"ה ומן). 551 ברכות (כ, א ד"ה קטנים). 552 שמועת חיים, עי' רמ"א סו"ס י"ז, ורש"י ברכות (שם), ועי' בשמועת חיים דאין

לפרש דטעם בעל העיטור הוא משום דבעי שידע להתעטף בעטיפת ישמעאלים, ואפשר דלא היו הקטנים מתעטפים כן בזמנם, דהרי בעל העיטור סובר דלא בעי עטיפת ישמעאלים כלל (עי' טור סי' ח'). 553 בה"ל סי' י"ד, והוסיף דאף שאח"כ הגדיל, א"צ להתיר הציצית, ועי' שמועת חיים בזה, ועי' מש"כ להלן בתור"ה אביו לוקח. 554 ריש ה' ציצית (סימן א'). 555 חזו"א או"ח (סי' ג' ס"ק ל"ד), ועי' בשמועת חיים פ"א (סי' כ"ד ד"ה ולענין). 556 שמועת חיים שם, וכ' דתלוי בספיקו של הפרמ"ג (משבצות זהב סי' י"ח סוף ס"ק א') בהטיל ציצית לכסות לילה ואח"כ יחדה ליום אם פסול משום תעשה ולא מן העשוי, ועי' שם בשמועת חיים מ"ש בנוגע בגד של קטן שהגיע לחינוך, והטיל בו גדול ציצית. 557 שמועת חיים שם ד"ה והיה, עפ"י מה שכ' הפמ"ג (מ"ז סי' י"ח ס"ק א') דאף לדעת הרמב"ם דכסות יום פטור בלילה, מ"מ אם הטיל בלילה, לא מיקרי ולא מן העשוי דזמן ממילא קאתי. ובשמועת חיים שם כ' דיש לחלק דכסות יום בלילה עיקר הבגד חייב בציצית, אלא דלילה אינה זמנה, משא"כ כסות קטן פטור לגמרי. ועי' מנ"ח (מ' תכ"ג) שנסתפק בשוכר בית וקבע מזוזה תוך ל' אם הוה מן העשוי לאחר ל', ועיין שמועת חיים שם (ד"ה וראיתי), שדן אי יש לדמות כסות קטן לזה. 558 שם ד"ה ונראה דצ"ל. 559 מ, ב. 560 ביאור הלכה (סי' ט"ז), שמועת חיים. 561 אחיעזר ח"ג (סי' פ"א ס"ק י'), ועי' בזכר יצחק ח"ב (סי' ל"ח), ועי' בשמועת חיים דמהאי טעמא ג"כ אינו עובר בלאו דלא תאכילום.

בתורה, שפיר שיך חיוב על האב ליקח לבנו תפילין אף אחר שיגדיל, כמו דחייב לשכור מלמד עבורו ללמדו תורה גם לאחר שיגדיל, משא"כ לבן חבירו⁵⁷². אבל יש שכתבו מכה קושיא זו, דכוונת בעל העיטור הוא במי שהוא בן י"ג שנה ולא הביא ב' שערות, דאל"כ איש בפני עצמו הוא, ואין חיוב על האב יותר מעל כל ישראל⁵⁷³.

יש שהוכיח דלא כשי' בעל העיטור מהא דאי' בב"מ⁵⁷⁴ דהמוצא תפילין שם דמיהן ומניהן. והק' המרדכי⁵⁷⁵ דהא מותר להניחם מטעם דניחא לי' לאיניש למיעבד מצוה בממוני'. ואי משכחת לה תפילין דקטן ממש, ניחא, דהא בקטן לא שייך ניחא לי' למיעבד מצוה בממוני', וחיישינן שמא התפילין הנמצא, של קטן הוא⁵⁷⁶.

כ' הפוסקים דאע"ג דאינו מחויב בתפילין עד שיגדיל, מ"מ נהגו להניח ב' או ג' חדשים קודם הזמן⁵⁷⁷. ויש שכ' דזה רק כשיודע לשמור עצמו גם מהיסח הדעת⁵⁷⁸. אבל ק' ע"ז דהמחבר⁵⁷⁹ כתב: "קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ושלא יפיח בהן וכו' חייב אביו" וכו'. ולא נקט היסח הדעת. וי"ל דלא הוצרך להזכירו דפשוט הוא⁵⁸⁰. עו"ל דאף בגדול ליכא איסור להסיח דעת מהתפילין כשהן עליו, רק דכשמסיח דעתו אינו מקיים המצוה, וא"כ קטן אף שמסיח דעת, מ"מ כיון דמכוון דעתו עליהן לרגע אחד, מקיים המצוה, וא"כ אין לפוטרו מלהניחם⁵⁸¹.

התפילין, פטור. וכן הדין גבי ציצית⁵⁶². וטעם הדבר, דדרשינן במכילתא⁵⁶³ "ושמרת את החוקה הזאת לא אמרתי אלא במי שיוודע לשמור תפילין"⁵⁶⁴. ויש להביא רא' לזה מהא דמנה הגמ' בסוכה⁵⁶⁵ כמה דברים שהקטן חייב בהם, וקתני ביניהם "היודע לפרוש ידיו, חולקין לו תרומה בבית הגרנות", וזה ודאי לא איירי כ"א בגדול, דהא קטן אסור לישא את כפיו, וגם אין חולקין לו תרומה בבית הגרנות. וא"כ הוא הדין הא דתני "קטן היודע לשמור תפילין" ו"היודע להתעטף" נמי מיירי בגדול⁵⁶⁶. אך לכא' אינו רא' כלל, דהלא קתני התם גם "היודע לדבר" אביו לומדו תורה וקר"ש, וכן "היודע לשחוט" אוכלין משחיטתו, והוא שגדול עומד על גביו. וזה עכ"ח דמיירי בקטן, וא"כ י"ל דלאו כולהו בחדא מחתא תנינהו⁵⁶⁷. והנה ק' לשיטת בעל העיטור אמאי חייב אביו לקנות לו תפילין, הא כבר נפטר האב מחיוב חינוך, דהרי הוא בן י"ג שנה⁵⁶⁸. וי"ל דמצוה דלא מחויב רק בגדלותו מוטל על אביו לחנכו גם אחר שהגדיל, וכדחזינן דמשיאו אשה, אע"ג דהמצוה הוא כשהוא בן י"ח⁵⁶⁹. עוד י"ל עפ"י המבואר ברמב"ם⁵⁷⁰ דחייב אדם לשכור מלמד לבנו ללמדו, ואינו חייב ללמד בן חבירו אלא בחנם. ובמכילתא⁵⁷¹ איתא: "ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפין מכאן אמרו כל המניח תפילין כאלו קורא בתורה וכל הקורא בתורה פטור מן התפילין". וכיון דהוי כקורא

מדאורייתא, דגדלות בשנים ושערות תליא. 574 כט, ב. 575 סי' רס"ג. 576 ישועות יעקב (או"ח סי' ל"ז), ועי' מעשה חושב דאישתמיטת' הגמ' דב"מ (כב, ב) גבי תמרי דזיקא, יתמי דלא בני מחילה ניהו מא, ואמרי' אחזוקי באגא בארעא דיתמי לא מחזקין, ופירשי' (ד"ה באגא) דאולינן בתר רוב, עי' שם, וה"נ מסתבר דרוב תפילין אינם של קטנים, ולא חיישינן דשל קטנים הם, ולומר דנגד הא דתפילין דקטנים מיעוטא, יותר יש לתלות שנאבד מקטנים מחמת שאינם בני דעת לשמור מאבידה כגדולים, אינו מוכרח, וצ"ע. 577 מג"א (שם סק"ד), ועי' ישועת משה (ח"ב סי' ע"ג) דזהו רק מנהגא ולא מדינא, ולכן אין מברך ברכת התפילין, דלא תקנו חינוך למצוה זו, ועי' שמועת חיים שפליג ע"ז וסו' שמברך, עי' שם ראיות לדבריו, ואם עונין אמן על הברכה. 578 חדושי מרן ר"ז הלוי סוכה (מב, א), דהרי לא עדיף קטן מגדול, וזה נכלל במה שאמרו קטן היודע לשמור התפילין, דהיינו גם שלא יסיח דעתו. 579 או"ח סי' ל"ז (סעיף ג'). 580 שמועת חיים, דלגבי שינה והפחה ה' הו"א דיתנגנו לו לשעה מועטת אף שאינו יודע להישמר מזה, משא"כ בנוגע להיסח הדעת, עי' שם. 581 שם, עפ"י מ"ש בשו"ת משיב דבר (סי' ו'), שדקדק כן מדלא כ' הרמב"ם (פ"ד מתפילין ה"ג) אלא דמצטער ומי שאין דעתו מיושבת "פטור" מתפילין, ול"כ דאסור, וע"ע שמועת חיים במניח תפילין בשבת ויו"ט אי אסור להסיח

562 בעל העיטור שער ראשון חלק שביעי, (מובא ברמ"א ס"ס ל"ז), ועי' מש"כ לעיל גבי קטן היודע להתעטף וכו'. אמנם בב"י (שם) כ' דאינה כדאי להוציא הברייטא מפשוטה, דמשמע דקטן ממש קאמר, וכ"נ דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם, דמשמע דבקטן ממש מיירי, ועי' שם בדרכי משה (אות ב') דהמנהג כבעל העיטור שאין הקטנים מניחין תפילין עד שיהא בר מצוה, דהיינו בן י"ג שנים ויום אחד. 563 בא פרשה י"ז (ד"ה ושמרת). 564 שם. 565 מב, א. 566 שם. 567 שמועת חיים, והק' עוד דלמה לא יתחייב קטן היודע לנענע משום חינוך. ועוד העיר, דבברכות (כ, א) תני פטורין מקר"ש ומן התפילין, ולענין קר"ש עכ"ח דמיירי בפחותים מבן י"ג, והקשה עוד דבעל העיטור בעצמו סותר את דבריו ממ"ש בלולב. 568 פמ"ג א"א סל"ז (ס"ק ד'). 569 תורת מרדכי (רבינוביץ) או"ח סי' מ"ח, ועי' שם דבמרדכי (סו"פ לולב הגזול) הביא בשם הירושלמי (פ"ג ה"ב) דגם גבי ציצית אביו לוקח לו, ומסיים דלפנינו בירושלמי הגירסא רק "חייב" בציצית, ועי' שמועת חיים דדברי בעל העיטור יתיישבו יותר לגירסת המרדכי. 570 פ"א מהל' ת"ת (ה"ג). 571 בא מס' דפסחא (פרשה י"ז ד"ה למען). 572 מעשה חושב, ועי' משכנות יעקב (סי' מ"ו). 573 פמ"ג שם אשל אברהם ס"ק ד', ועי' מעשה חושב דאין נראה כן ממ"ש שם העיטור דביוודע לשמור אזי מדאורייתא מחויב, ואי בלא הביא שערות, ודאי פטור

לאוקמי מתני' אליבא דכו"ע, ולא ניה"ל לאוקמי מתני' דלא כר"ע, דהא סתם מתני' כר"מ ואליבא דר"ע רבו, כמבואר בסנהדרין⁵⁹⁷. רק דלמאי דדחיק אליבא דרבינא לאוקמי דלא כיוחנן בן דהבאי⁵⁹⁸, או כמשנה ראשונה, בזה שפיר קשה דלוקמי דלא כר"ע⁵⁹⁹.

הכל חייבין בראייה. כתב הרמב"ם⁶⁰⁰ "כל הפטור מן הראייה פטור ממצות הקהל חוץ מן הנשים והטף והערל, אבל הטמא פטור". ויש לחקור מהו הדין בקטן שוטה אם מחויב בהקהל או לא, דלכאור' הא דשוטה פטור מהקהל, אינו דין מסוים בהקהל, רק דכללא הוא בכל מקום דשוטה פטור מכל המצוות, וא"כ בקטן כיון דהחויב בלא"ה הוא על אביו, אפ"ל דמחויב אף אם הקטן הוא שוטה, וצ"ע בלשון הרמב"ם שלא הזכיר רק נשים וטף, ולא הזכיר שוטה שהוא קטן⁶⁰¹.

הרמב"ם⁶⁰² פסק דערל פטור מראייה וחייב בהקהל. וצ"ע אמאי לא ילפינן הקהל מראייה, דהרי כל הפטור מראייה, פטור מהקהל. וכמו"כ קשה בהא דאיצטריך קרא מיוחד לפטור טמא מהקהל, ומדוע לא נילף לה מראייה. ונראה דתליא בהא דיש להסתפק במה דאמרינן ד"כל הפטור מראייה פטור מהקהל", אם הוא היקישא, או דהוא רק כלל וסימנא דכל הפטורים שנאמרו בזה, איתנהו גם בזה, אבל לא דילפינן להו מהדדי מהיקשא. ולכאורה יש להוכיח ממה דחיגר פטור מראייה ומהקהל, אף דלא כתיב בי' פטורא כ"א גבי ראייה⁶⁰³, ועכ"ח דילפינן הקהל מראייה, ומוכח דהיקשא היא. וכיון שכן קשה אמאי לא ילפינן לפטור ערל בהקהל מראייה. וי"ל דלא ילפינן הקהל מראייה, רק היכא דהפטור בראי' הוא בהחפצא, כחיגר, אבל ערל דפטור מראייה רק משום דמאיס ולכן אינו ראוי לביאה, והוא פטור צדדי, והוא דין בגברא, בזה לא ילפינן הקהל מראייה. וכן גבי טמא איצטריך קרא מיוחד לפטור

קטן היודע לשמור תפלין וכו'. בברכות⁵⁸² תנן: נשים ועבדים וקטנים פטורים מקר"ש ומתפלין, וחייבים בתפילה ובמזוזה ובבהמה"ז. והקשו בתוס' שם⁵⁸³ מהא דאמרי' בטוכה⁵⁸⁴ דקטן היודע לדבר אביו מלמדו קר"ש, ותירצו דהכא איירי בקטן שלא הגיע לחינוך. ונראה דהרמב"ם רצה לתרץ קושיא זו, ולכן פירש דהכא איירי בקטן שהגיע לחינוך, והחידוש הוא דכאן שאני מכ"מ, שכאן לא חייבו חכמים את הקטן בקר"ש ותפלין רק החיוב הוא על אביו לחנכו, משא"כ לגבי תפלה ובהמ"ז איכא חיוב על הקטן, ולכן נקט הלשון "חייב" גבי תפלה⁵⁸⁵ ולגבי ברהמ"ז⁵⁸⁶, ואילו גבי תפלין כתב⁵⁸⁷ רק "אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו", דהחויב הוא רק על אביו⁵⁸⁸.

והנה במגילה⁵⁸⁹ תנן "הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחש"ו ור' יהודה מכשיר בקטן". והק' התוס'⁵⁹⁰ דממנ"פ קשה, דאי איירי בקטן שהגיע לחינוך מ"ט דרבנן דפסלי, ואי בקטן שלא הגיע לחינוך מ"ט דר"י דמכשיר. ונראה דהרמב"ם פירש דאיירי בקטן שהגיע לחינוך, ובהא גופא נחלקו, דר"י ס"ל דכיון דחז"ל חייבו את הקטן בקריאה, שפיר יכול להוציא אחרים יד"ח, ורבנן ס"ל דהחויב הוא רק על הגדולים שחייבום חז"ל לחנכו, אבל אינו מחויב מצד עצמו, ולכן לא מצי להוציא את אחרים, והרמב"ם פסק כרבנן, ולכן כ' ⁵⁹¹: "ומחנכין" את הקטנים לקרותה⁵⁹².

הכל חייבין בראייה לאיתויי מאי. ק' מדוע לא מתרצינן דאתי לאתויי ערל, ודלא כר"ע הסובר⁵⁹³ דפטור מראייה⁵⁹⁴. וי"ל עפ"י מ"ש התוס' ביבמות⁵⁹⁵ דלרבא אפי' לרבנן ערל פטור מראייה משום דמאוס, הילכך כיון דאליבא דרבא אא"ל דאתי לאתויי ערל, דלדידי' לכו"ע פטור, ע"כ לא בעי לשנויי הכי⁵⁹⁶. ועוי"ל, דעדיפא לי'

מצד עצמו אינו מחויב. 593 חגיגה (ד, ב). 594 טורי אבן (חגיגה ב, א). 595 עב, ב (ד"ה התם). 596 שם, ועי' הפלאה שבערכין דאף דלפי"ז עכ"ח צ"ל דסוגיא דחגיגה (ד, ב) פליג ארבא כמ"ש התוס' שם בחגיגה (ד"ה דמרבה), וכ"כ הרשב"א (יבמות שם) דהסוגיות מתחלפות דלהסוגיא בחגיגה פליגי רבנן אר"ע, עי' שם, מ"מ כיון דלרבא לכו"ע ערל פטור מראי', לא מוקמינן דהכל לאתויי ערל, דאכתי תיקשה לרבא הכל לאתויי מאי (ובעל הק"א לא ירד לזה). 597 עי' סנהדרין (פו, א), וברש"י שם (ד"ה אליבא דר"ע). 598 כצ"ל בדברי הפלאה שבערכין. 599 הפלאה שבערכין יעו"ש בארוכה. וכעין זה כ' במעשה חושב, ועי' רש"י מגילה (ב, א ד"ה סתימתאה) דהרבה סתם משנה סתם רבי שהן דברי ר"ע, וי"מ משום דכולהו סתימתאה אליבא דר"ע. 600 פ"ג מהל' חגיגה (ה"ב). 601 הגרי"ז. 602 שם. 603 עי'

דעתו, דתלוי בזה. 582 כ, א. 583 ד"ה וקטנים. 584 מב, א. 585 פ"ז (ה"י). 586 פ"ה ברכות (ה"א). 587 פ"ד (ה"י"ב). 588 ברכת כהן, ועי' בדברינו לעיל בגמ' ד"ה הכל, ובהערות שם. וע"ע בברכת כהן דמה שכי' הרמב"ם גבי תפלין דהחויב הוא על האביו, אפ"ל דאתא לאשמעינן שאביו חייב "לקנות לו" תפלין ולהוציא ממון, ולגבי ת"ת שכי' דאביו חייב ללמדו י"ל דבא להשמיענו את החיוב דאורייתא ד"ולמדתם אותם את בניכם" הנוסף על מצוות חינוך דבכ"מ. 589 יט, ב. 590 ד"ה ור"י. 591 מגילה וחנוכה פ"א (ה"א). 592 ברכת כהן, ויעויין בתשובת הרמ"ע מפאנו (סי' קי"א) שכי' דמרבנן חזינן דס"ל דליכא מצוות חינוך כלל על מצוות דרבנן, ומה"ט רצה לפטור קטן מדי' צומות, אמנם להנ"ל אפ"ל דבאמת על האב איכא חובת חינוך, ומ"מ אין הקטן יכול להוציא אחרים, כיון דהוא

דכופין אותו לשחררו הרי נפקע כבר הקנין ממון שיש לו בו, ונשאר רק הקנין איסור, ומטעם זה הוא דמיקרי דאין לו אדון אחר⁶¹².

והנה לשיטת הרמב"ם דעבד נתמעט מראייה מקרא ד"בבוא כל ישראל", נמי משמע דפטורא דעבד הוא מצד השם עבד שבו, ולא משום שיש לו אדון אחר. ולכאור' קשה דח"ע וחציו ב"ח יתחייב בראייה מכח הצד חירות שבו, דרק הצד עבדות נתמעט⁶¹³. וי"ל דהא דאמרינן דמחויב במצוות מצד החירות שבו, הוא רק כשהפטור הוא פטורא דגברא, כגון במ"ע שהזמ"ג, אבל היכא דהפטור הוא בעצם החפצא שאינו שייך לראייה, דהוא דין מסוים שהופקע ממצוה זו, בזה אין שייך לחלק ולומר שיתחייב משום צד החירות⁶¹⁴. וקשה הא דמשמע בחגיגה⁶¹⁵ דאם פטורא דעבד מראייה הי' מקרא ד"לה לה" מאשה, הי' ח"ע וחב"ח חייב בראייה, דהא אשה נתמעטה מראייה מקרא ד"זכורך", דהוא פטור בחפצא, דמופקע ממצות ראייה, ואינו פטור גברא גרידא, וא"כ עבד דילפינן מינה, ג"כ יהא פטור, ול"ל קרא דאדון. וי"ל דנהי דילפינן ליה מ"לה לה" מאשה, אין הפטור בהם שוה, דפטור חפצא דזכורך לא שייך גבי עבד, וע"כ לא שייך בזה למילף "לה לה" מאשה, ועכ"ח דפטורא דילי' הוא משום שהוא מ"ע שהזמן גרמא, ופטור זה אינו אלא פטור גברא, ולא הפקעה מעצם המצוה, וע"כ שפיר הוה ס"ד דחייב בראייה⁶¹⁶.

לאיתויי מי שחציו עבד וחציו בן חורין. הוה מצי למימר לאתויי עבד גמור המעוכב גט שחרור,

מהקהל, דהא דפטור מראייה הוא דין צדדי וכנ"ל, והוא רק דין בגברא⁶⁰⁴.

יש מקשים על הרמב"ם אמאי לא כ' שגם עבדים חייבים בהקהל, משום היקשא דלה לה מאשה, ואע"ג דפטור מראייה, יתחייב בהקהל⁶⁰⁵. וי"ל דשאני הכא דכתיב⁶⁰⁶ "בבוא כל ישראל", דמשמע דבא למעט עבדים⁶⁰⁷ דעבד אינו ראוי לביאת מקדש⁶⁰⁸. ועו"ל, דהא דעבד פטור מראייה, אינו מצד שם עבד שעליו, רק מפני שיש לו אדון אחר [ואילו יצויר גם בבן חורין שיהי' לו אדון אחר, ג"כ הי' פטור], ולכן שפיר ילפינן הקהל מראייה לפטורו מהקהל, דלא שייך למילף מאשה דיהי' חייב, דרק היכא שפטורו הוא מצד השם עבד, ילפינן מ"לה לה" מאשה לחייבו, אבל כאן דאין פטורו מצד שם עבד, רק משום שיש לו אדון אחר, לא שייך למילף מ"לה לה" מאשה⁶⁰⁹. אמנם לפ"ז יקשה הא דמקשה הגמ' בחגיגה ל"ל קרא דאדון לפטור עבד מראייה, תיפוק לי' דפטור משום לה לה מאשה. והא נפק"מ טובא לענין הקהל, דמצד פטורא דאדון אחר יהיה פטור גם מהקהל, ולא נוכל למילף מנשים לחיובא, ומצד פטורא דלה לה הי' הדין בהקהל דחייב כמו בנשים, וצ"ע⁶¹⁰.

והנה רש"י⁶¹¹ פי' דלפי משנה אחרונה דחצי עבד וחצי בן חורין כופין אותו לשחררו, אע"ג דעדיין לאו בר חורין הוא, מ"מ חייב בראייה, דהואיל ובידינו לשחררו כמשוחרר דמי [וכ"כ רבינו גרשום]. ומשמע דסובר דהפטור הוא מכח השם עבד שבו, דאם הפטור הוא מצד שיש לו אדון אחר, י"ל בפשיטות דטעמא דחייב בראייה, הוא משום דכיון

610 שם. 611 ד"ה במשנה ראשונה. 612 הגרי"ז, ומהא דלא פירש רש"י כן, משמע דסובר דהפטור הוא מכח השם עבד. וכן משמע מתוס' בחגיגה (ד, א ד"ה לא נצרכה) שכ' דעד כאן לא מיחייבי וכו' משום דעומד לכוף את רבו, כמאן ששיחרר דמי וכו', עי' שם. 613 שם, וכמו דהילפותא של לה לה מאשה אינו מועיל לפטור הצד חירות. 614 שם, עפ"י מ"ש הגר"ח לגבי אנדרווינוס דפטור מראייה משום דכתיב זכורך, ולכאור' למה לא יתחייב מצד הזכרות שבו, וכ' הגר"ח דמה דאמרי' לגבי עבד דמצד חירות לחוד מתחייב במצות, אף דמצד החצי עבד הוא פטור, זה דוקא אם הפטור הוא מדין מ"ע שהזמן גרמא, שהוא פטור מכל המצוות, והוא רק פטור גברא, בזה שייך לחלק ולומר דמצד ב"ח הוא מתחייב, אבל היכא דהפטור הוא בעצם החפצא שאינו שייך לראייה, והוא דין מסוים שהופקע ממצוה זו, בזה אין שייך לחלק ולומר שיתחייב משום צד השני, ומש"ה גבי אשה דאימעטא מקרא דזכורך, והוא פטור חפצא, דהופקעה ממצות ראייה, בזה לא שייך לומר שיתחייב אנדרווינוס משום החצי זכר. 615 שם. 616 שם, עפ"י מ"ש הגר"ח ליישב מה דלכאור' ק' מהא דאי' בחגיגה דטומטום שביציו מבחוזין רק שהגיד טמון, ממעטינן לי' מקרא דזכורך, ומוכח דפטורא

חגיגה (ג, א). 604 הגרי"ז. 605 לחם משנה (שם). 606 דברים לא, יא. 607 כמ"ש הרמב"ם פ"ב דחגיגה ה"א. 608 לחם משנה שם, וע"ע שם שהק' על הרמב"ם דמדברי הגמ' לא משמע דדרשי' מהך קרא למעט עבדים, עי' שם. 609 הגרי"ז, [א.ה. ויש לעיין אם שייך הך תירוץ לשי' הרמב"ם דפטורא דעבד הוא מקרא דבבוא כל ישראל], ועי' שם שהוכיח דהפטור בעבד הוא מפני שיש לו אדון אחר, ולא מצד עבדות שבו מהא דפריך הגמ' בחגיגה (ד, א) ל"ל קרא לפטור עבד מראייה תיפוק ליה דילפינן לה לה מאשה, ואשה פטורה, ומשני לא נצרכה אלא לחצי עבד וחצי בן חורין, כלומר, דמשום פטורא דלה לה, הי' צד החירות לבד מחייבו, [דמבואר ברמב"ם בהל' שופר (פ"ב ה"א) ובהל' לולב (פ"ז הי"ט) דהצד חירות ג"כ יכול לחייבו], ואי נימא דפטורא דמי שיש לו אדון אחר אינו אלא ילפותא וגילוי מילתא, ולא דזה גופא הוא הפטור, רק דעיקר הפטור הוא משום צד העבדות שבו, א"כ אכתי החצי חירות חייב, וכדאמרי' לענין פטורא דלה לה מאשה, דלא מהני לפטור צד החירות, אלא עכ"ח דזה גופא שיש לו אדון אחר הוא הפטור, וע"כ אף דיש בו צד חירות, לא נתחייב על ידה, כיון דסו"ס יש לו אדון אחר, וגם בבן חורין שיצויר אצלו אדון אחר, ג"כ הי' פטור.

זמן אותה תפילה, דא"צ להשלימה בזמן תפילה שאחרי' להתפלל שתיים, דכיון שבזמן העסק הי' פטור מתפילה, הוי כמו אונן שא"צ להשלים, וכ"ש הוא, דהא בשעת עסקו בצרכי ציבור ג"כ עוסק במצוה. והט"ז⁶²⁵ חולק עליו וסובר דשאני אנינות שחכמים פטרוהו ע"כ ל"ש תשלומין, משא"כ עוסק במצוה דחשיב כאונס. והנה מסוגיין מוכח כשיטת הדרשה, דלהט"ז ק' דהא מצי למימר גם למ"ד תשלומין לראשון, לאתויי עוסק במצוה ביום ראשון דחייב בשני, וכדאמרי' לשיטתו בתפילה⁶²⁶. ויש לדחות דלמ"ד כולן תשלומין לראשון פטור באמת בכה"ג גם אח"כ⁶²⁷.

יש שהביאו ראי' מסוגיין למה שכ' אחד מן האחרונים⁶²⁸ דהיכא דאי אפשר לו להביא קרבן אינו רואה פנים בעזרה, ולא אמרינן דעשה ד"יראה" ידחה ל"ת ד"לא יראו פני ריקם", משום דאין עדל"ת שבמקדש, דאל"כ הול"ל דהכל חייבין בראייה אתי לאתויי מי שאין לו קרבן דחייב בראיית פנים⁶²⁹. אמנם יש לדחות ראי' זו עפ"מ"ש אחד מן האחרונים⁶³⁰ בלאו ד"לא תשחט על חמץ דם זבחי", דלא שייך לומר דכשא"א לו לבער החמץ, דיבוא עשה דפסח וידחה הל"ת דלא תשחט, כיון דעל דבר זה עצמו [שלא ישחט הפסח על חמץ] הזהירה תורה, ואף דאפשר לאוקמי קרא ביכול לבער קודם שחיטה, עכ"ד. וא"כ ה"נ י"ל דאף דאפשר לאוקמי קרא ד"לא יראו פני ריקם" באפשר לו להביא קרבן, מ"מ כיון דעל זה גופא הזהירה תורה [שלא יראו

דאף דפטור ממ"ע שהזמ"ג, מ"מ כיון שמעוכב גט שחרור חייב בראייה⁶¹⁷.

יש שהקשה, דהיאך מחייבין ליה בקרבן ראייה הלא צד העבדות אינו יכול לסמוך על הקרבן, כמו אשה שאינה סומכת, וא"כ א"א לחייבו לסמוך משום צד החירות, דמצד העבדות הו"ל עבודה בקדשים שלא במקום מצוה, דהרי מצד העבדות ליכא דין סמיכה⁶¹⁸. ואין לומר דאתי עשה דסמיכה ודחי לאו דעבודה בקדשים, דאין עדל"ת שבמקדש. וי"ל דשאני עשה דסמיכה, דהא כל סמיכה א"א לקיימו אא"כ דחינן לאו דעבודה בקדשים, ועל כרחך דגוה"כ הוא דעשה דסמיכה דוחה ל"ת, לכן ה"נ דוחה לא תעשה שבמקדש⁶¹⁹. עוי"ל דכיון דעבודה זו לצורך הקרבן הוא דהרי חלק החירות טעון סמיכה, לא מיקרי הסמיכה עבודה בקדשים⁶²⁰.

מי שחציו עבד וחציו בן חורין. האחרונים נסתפקו בגדרו, אי אמרי' דנחלק לשני חלקים, חלק אחד משועבד, וחלק אחד משוחרר, או דעל כל גופו חופף צד עבדות וצד חירות⁶²¹. ולכאורה יש להוכיח דעל כל גופו חופף צד עבדות וחירות, דאי נימא דנחלק לשני חלקים, אמאי חייב בראייה למשנה אחרונה, הא צד עבדות שבו פטור, והוי כעין סומא באחת מעיניו⁶²². ועכ"ח צ"ל כדרך הב' דעל כל גופו חופף צד עבדות וחירות⁶²³.

אלא למ"ד כולן תשלומין לראשון, לאיתויי מאי. הנה שיטת הדרשה⁶²⁴, דהעוסק בצרכי ציבור בזמן התפילה שפטור מלהתפלל, ומתוך העסק עבר

620 רעק"א חגיגה (ד, א), דכיון דצד החירות חייב בסמיכה, אין כאן איסור עבודה לצד עבדות. ועי' בשמועת חיים שתי' להסוברים (עי' להלן) דח"ע וחציו ב"ח הו"ל כסומא בא' מעיניו, וי"א דסומא בא' מעיניו פטור מסמיכה, א"כ שפיר יכול להביא קרבן ראייה בלי שיסמוך, יעו"ש. 621 קהלות יעקב סימן א', שמועת חיים (פ"א סי' לד'), ועי' מש"כ להלן דבזה נחלקו האיבעית אימא והתי' הא' בגמ', עי' שם. 622 ומסתימת הסוגיא משמע דחייב אף למ"ד סומא באחת מעיניו פטור מראייה. 623 קהלות יעקב שם, וכ' דיש להשיב עליה. 624 יו"ד סי' שמ"א (אות ג'). 625 או"ח סי' ק"ח (ס"ק א'). 626 מעשה חושב, ואין לומר דזה מילתא דפשיטא כ"כ עד דאין סברא דצריך תנא לרבות זה מ"הכל", דודאי גם להט"ז צ"ל דאינו פשוט כ"כ כיון דבאמת מצינו רבנותא חולקים עליו (וכעין זה תמצא בב"מ טו, ב תוד"ה ונתן). ועי' מג"א (סו"ס צ"ג) ונקודות הכסף (יו"ד סי' שמ"א) שהסכימו להדרישה. 627 מעשה חושב, ואין לומר דלא שייך לאתויי אלא משונה בעצמותו כחייגור וסומא וחצי עבד, דהא לקמן (ג, ב) גבי הכל מעלין לא"י אמר לאתויי מנוה היפה לנוה הרעה וכו'. 628 טורי אבן חגיגה ז, א (ד"ה ואין נראין). ועי' מ"ש בדבריו רעק"א בהגהותיו למשניות פ"ד דפסחים (מ"ז). 629 מעשה חושב. 630 עי' בצ"ח פסחים (מט, א).

דזכורך אין הפטור משום אשה, דהרי אף זכר ודאי אם אינו ניכר הזכרות פטור, וא"כ ק' היאך שייך לילף לה לה מאשה, הרי אין הפטור בעבד מראייה משום אשה, רק משום זכרות, ולא שייך ילפותא זו רק היכא שבאשה עצמה הפטור משום אשה. ותי' הגר"ח דבאמת פריך שם בגמ' ל"ל למעוטי אשה הלא הו"ל מ"ע שהזמ"ג, ומשני דהו"א דנילף ראי' ראי' מהקהל, קמ"ל דלא. נמצא דאף אחר המיעוט איכא באשה גם פטורא דזמ"ג, ועי' קאמר דנילף עבד מאשה. ולפי"ז נמצא דמה דילפינן עבד מאשה הוא אכן פטורא דגברא, משום דהוא מ"ע שהזמ"ג, וא"כ שפיר מתחייב משום צד החירות, ולפי"ז נחא שי' הרמב"ם דאף דפטורא דעבד בראייה הוא מקרא דבבוא כל ישראל, אפ"ה ח"ע וחב"ח פטור. 617 שמועת חיים, על פי התוס' ד"ה במשנה, ועי' שם (ד"ה ובזה יבואר), דעבד המעוכב גט שחרור ילפינן מהגז"ש דראייה ראייה מהקהל, ומופנה רק לזה, דהלא אשה נתמעטה מזכורך, ועבד גמור נתמעט מאת פני האדון, עי' שם. 618 טורי אבן חגיגה (ד, א), וכן ק' לאידך מ"ד הפטור מראייה, ל"ל קרא הא בל"ז פטור כיון דא"א לו לסמוך לא מייתי קרבן. ועי' בשמועת חיים, דאף בל"ז דגמרינן לה לה מאשה, קשה דהרי צד העבדות בודאי פטור מקרבן, וא"כ אינו מביא רק מצד חירות שבו, וא"כ צד עבדות סומך על קרבן שאינו שלו. 619 שם, עי' שם.

פני ריקס], לא דחי לי' עשה דיראה, אף באי אפשר לו להביא קרבן⁶³¹.

שנאמר יראה יראה. יש שפירש דקאי אקרא דפרשת עקידה⁶³², "ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ד' יראה", דכתיב ב' פעמים "יראה", ודרשינן יראה את המקום ואת הבאים שם, ויראה לבאים שם⁶³³. ותמוה מאד, שהרי בסנהדרין⁶³⁴ מוכח דקרא זה הו' מקרא ומסורת, ולגירסת רבינו גרשום, לא דרשינן הכא כלל מקרא ומסורת, דיראה הראשון הוא "ירָאָה" והשני הוא "ירָאָה"⁶³⁵.

כאן במשנה ראשונה וכאן במשנה אחרונה. פי' דגדרו של ח"ע וחציו ב"ח הוא דעל כל גופו חופף צד עבדות וצד חירות⁶³⁶, וע"כ למשנה ראשונה פטור מראייה. ותרצן קמא ס"ל דגדרו הוא דגופו נחלק לשני חלקים, וע"כ אף למשנה ראשונה חייב בראייה משום צד חירות שבו⁶³⁷. עוי"ל דפליגי אי מה דעובד את רבו יום אחד, מחשיב את רבו כאדון, אף אם חצי גופו משוחרר⁶³⁸.

יש שהקשו על הרמב"ם⁶³⁹ דמפרש דלמשנה ראשונה עבדינן לי' תקנתא מדרבנן לחייבו בעולת ראייה. דכיון דמה"ת פטור, איך יביא עולת ראייה הא הו"ל חולין בעזרה, ואף אם יביא בתורת נדבה דליכא בי' משום חולין בעזרה, מ"מ א"א להקריבו

ביו"ט דאין מקריבין נדבה ביו"ט, וכי ביו"ט מתנין לעקור דבר מה"ת בקום ועשה⁶⁴⁰. ועו"ק, דמאחר דהתורה פטריה, מהו הצורך בכלל לתקן תקנה בשבילו כדי לחייבו בעולת ראייה, דגבי פסח דעבדינן ליה תקנתא שיאכל משל עצמו, היינו משום דבר חיובא דפסח הוא, רק שצד העבדות מעכב עליו מלאכול, אבל בראייה דרחמנא פטרי' מה הצורך לתקן תקנה לחייבו, ומ"ש משאר פטורי ראייה דלא תקנו לחייבם, [לבד מקטן כדי לחנכו]⁶⁴¹. וי"ל עפי"מ שכ' האחרונים⁶⁴² להוכיח, דהיכא שאין מעשה ידיו לרבו, אע"ג שעדיין מעוכב גט שחרור, לאו אדונו הוא, ולמצות ראייה אזלינן בתר שעבוד דמעשה ידיו, עכ"ד. וביבמות⁶⁴³ אמרי' באשתו קטנה יתומה דמה"ת ירתי קרובי האב, ומדרבנן ירית בעל, דאינו עקירת דין תורה, משום דהפקר ביו"ט הפקר. וא"כ להרמב"ם י"ל דעל שעת ראייה אפקרוה רבנן לחצי השעבוד שיש להאדון בהעבד, ונמצא דאין לו אדון כלל בשעה זו, וע"כ שפיר מביא קרבן. ולפי"ז מיושב נמי הא דלא חייבו שאר פטורי ראייה בקרבן, משום דא"א לעקור ד"ת, משא"כ בחצי עבד דאינו עקירת ד"ת כלל ע"י הפקר ביו"ט⁶⁴⁴.

יש שהקשו בהא דדרשינן בחגיגה⁶⁴⁵ לפטור עבדים מראייה מדכתיב⁶⁴⁶ "אל פני האדון ה'", מי שאין לו אלא אדון אחד, יצא זה שיש לו אדון אחר.

מיושב היטב, דהא דמה אני בחנם יליפין מקרא דעקידה, והך ילפותא הוא לכו"ע, [דהרי לא דרשינן לי' במקרא ומסורת כנ"ל]. וע"ע בטורי אבן שהקשה מאי פריך ר"י לר"ל, דילמא ר"ל ס"ל כר' יהודה דהיקשא לסומא אתי', עי' שם שנדחק מאד בזה, ולפי גי' ר"ג א"ש. ועי' ברמב"ם (פ"ב מהל' חגיגה ה"א) שהיה לו גירסא אחרת, עי' שם, ועי' במהרש"א ובמהר"ם שיף בסנהדרין שם. 636 עי' בדברינו לעיל בגמ' מי שחציו וכו' דיון בזה. 637 קהלות יעקב (סי' א'), אמנם בתוס' (ד"ה מי שחציו) כתבו דהא דמריבין ח"ע וחציו ב"ח קאי רק למשנה אחרונה עי' שם, ועי' שמועת חיים דלדעת רש"י א"ש. 638 שם, וזה ג"כ דלא כהתוס' כנ"ל, ועי' מה שהאריך בשמועת חיים למה באמת פטור מראייה, הלא הצד חירות אין לו אדון כלל. 639 עי' טורי אבן ריש חגיגה. 640 טורי אבן שם, וע"ע מעשה חושב. 641 טורי אבן (שם). 642 עמק יהושע סי' י"א. 643 פט, ב. 644 מעשה חושב, אמנם דיש להעיר ע"ז ממש"ש התוס' ביבמות (פט, א ד"ה לרב) דרבמן הטמא על הטהור ליכא למימר דאפקוה מרשותי' בשעת הפרשה כיון דבתר הכי נמי שלו הוא ועליו לתקנו, ומשמע לכאור' דלא שייך לומר דבי"ד הפקירו רק לזמן, וה"נ כיון דבתר ראי' משתעבד לאדונו כמקדם ל"ש לומר דבי"ד הפקירוהו רק לזמן הראי'. אך עיין בספר נהור שרגא (לבעל המעשה חושב) ביבמות שם שהביא מתשובת רעק"א (סימן קמ"ה) דמהני הפקר דבעלים לזמן, ועי' שם דה"ה הפקר ביו"ט, ומ"ש התוס' שם הוא באופן אחר, עי' שם. 645 ד, א. 646 שמות כג, יז.

631 מעשה חושב, אך י"ל דשאני התם דכיון דכתיב לא תשחט על "חמץ", ולא כתיב על "חמצץ", דמריבין מזה בפסחים (סג, ב) דאפי' לא הי' לשוחט, והי' לאחד מבני חבורה, עובר, וסתמא דמילתא אין ביד השוחט להשבית חמץ דאחר, ע"כ אמרינן דהוזהר שלא לשחוט אף בא"א לו לבער החמץ, אבל בהא דלא יראו פני ריקס הי' אפשר לאוקמי קרא דמיירי ביש לו להביא קרבן, דסתמא דמילתא לא מיירי תורה בגברא ערטלאי, ולכן צריך טעם דאין עדל"ת שבמקדש. וע"ע במעשה חושב שהביא ד' העמק יהושע (סי' ג') שדחה ד' הטו"א מהירושלמי ריש חגיגה, ומ"ש ע"ז. 632 בראשית כב, יד. 633 רבינו גרשום, ועי' בהפלאה שבערכין שציין שבילקוט (פ' משפטים רמז שנה"ה) הגירסא: שנאמר שלש פעמים בשנה יראה יראה וכו'. 634 ד, ב. 635 הפלאה שבערכין, ועי' שם שכ' דגם פירושו השני של רבינו גרשום אינו מובן, [נשכתב ואיכא דאמרי מה לראות בב' עיניו היינו כהן, שסומא באחת מעיניו אינו רואה את הנגעים דכתיב לכל מראה עיני הכהן, אף הבא לראות בב' עיניו]. ועי' שם שכ' עוד דלפי גירסא זו מיושב קושיית הטורי אבן בחגיגה (ז, א) דפריך ר"י אר"ל דאמר דהא דתנן (פאה פ"א מ"א) הראיין אין לו שיעור, היינו ראיית פנים בקרבן, דכל אימת דאתי צריך לאתויי, ופריך ר"י יראה יראה מה אני בחנם, אף אתם בחנם, דמאי פריך הא הך ברייתא אתיא כמ"ד דרריש נמי מסורת ככה"ג דכי הדדי נינהו, אבל רבנן לא דרשי מסורת ככה"ג, [כמבואר בריש חגיגה ובסנהדרין (ד, ב)], וא"כ לא דרשי נמי מה אני בחנם וכו', ודילמא ר"ל ס"ל כרבנן, אמנם לגי' ר"ג

אפשר לה באחר. עוי"ל, דלא אתי עשה ודחי ל"ת אלא כגון מילה בצרעת דבעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה, אבל הכא משעת העראה עובר לי בלאו, ועשה ליכא עד גמר ביאה⁶⁵⁵. [אמנם דיש להעיר על תי' זו, דהרי באו ליישב אליבא דב"ש, ולכאור' ר"א דהוא מתלמידי ב"ש ס"ל בשבת⁶⁵⁶ דמכשירי מצוה דוחה שבת, וא"כ לדידי' לא בעינן בעידנא⁶⁵⁷. וי"ל דתירוצם הוא אליבא דב"ה, דאחר שחזרו להורות כדברי ב"ש קשה גם לדידהו⁶⁵⁸]. עוי"ל, דכיון דביאתו בשעת עיבורה ודאי אין בה משום מצוה דפרי' ורבי', דאז אינה ראויה להתעבר⁶⁵⁹, ע"כ י"ל כעין הא דאמר רבא ביבמות⁶⁶⁰ בהא דלא אמרינן דידחה עשה דיבום את ל"ת דאלמנה מן האירוסין, משום דגזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שני' דאין בה מצוה, וה"נ נגזור ביאה דשייך בה מצות פרי' ורבי', אטו ביאה דלא שייך בה מצות פרי' ורבי' דהרי הק' התוס'⁶⁶² דאיכא תקנה שישא ממזרת, ותירצו דאינו תקנה להרבות ממזרים בישראל. והרי איסור זה אינו אלא מדרבנן, וא"כ אא"ל שידחה מ"ע דפרי' את ל"ת דלא יהי' קדש, כיון דאפשר לקיים פרי' בלא דחיית הלאו, דהא מה"ת מותר בממזרת⁶⁶³.

כופין את רבו, ועושה אותו בן חורין. ואע"ג דהמשחרר עבדו עובר בעשה⁶⁶⁴, מ"מ אמרינן דניחא לן דליעבד הרב איסורא זוטא ולא ליעבד העבד איסורא רבה [כדאמרינן בעירובין⁶⁶⁵] ⁶⁶⁶. יש שכתבו דאף אם העבד הוא סריס חמה דאינו

הא בפסחים⁶⁴⁷ אמר רבינא דאינו יוצא במצה של טבל, משום דכתיב "לא תאכל חמץ", מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ בלבד, יצא זה שאיסורו גם משום טבל, ופריך הגמ' מידי בלבד כתיב. וא"כ ה"נ איכא למיפריך מידי אדון אחד כתיב⁶⁴⁸. וי"ל דשאני התם דאין שינוי כלל בכתוב, זולת הסמיכות דאכילת מצה ללא תאכל עליו חמץ, אבל הכא דשני קרא בלישני' לכתוב אל פני "האדון" ד', שאין דרך הכתוב לכתוב כן על הקב"ה, לכך דרשינן מי שאין לו אלא אדון אחד⁶⁴⁹.

תיקנתם את רבו, ואת עצמו לא תיקנתם. אע"ג דגם לרבו יש הפסד הוולדות שהרי אינו יכול לישא שפחה, מ"מ מאי דאפשר לתקן להרב תקנו, אבל העבד חסר עיקר תיקונו דהיינו מצוות פרי' ורבי'⁶⁵⁰. ואית דגרס: תיקנתם, בתמיה, את רבו ואת עצמו לא תיקנתם. כלומר מאי תקנו בזה, הא גם את רבו וגם את עצמו לא תקנו, דלישא שפחה אינו יכול, ומפסיד הרב הוולדות, והוא בעצמו אינו יכול לקיים פרי' ורבי', וא"כ מאי תקנה איכא הכא, אלא כופין את רבו, דאז עכ"פ תיקנו את העבד⁶⁵¹. ואית דגרס: "תיקנתם את עצמו ואת רבו לא תיקנתם"⁶⁵².

לישא שפחה אינו יכול. התוס' הקשו דליתי עשה ד"לשבת יצרה" ולידחי לאו ד"לא יהיה קדש"⁶⁵³. וי"ל דאפשר לקיים שניהם ע"י כפייה⁶⁵⁴. ועוי"ל דהיא אסורה לינשא לו, דלגבי דידה ליכא עשה. ועוד דאפי' אי אמרינן דמפקדא אפריה ורביה,

655 ב"ב שם, ועי' שם בטורי אבן דהר"י סותר א"ע למ"ש ביבמות (צ, ב ד"ה כולהו) דעשה דציצית אינו חל עד אחר הלבישה, ולא דכלאים חל תיכף בשעת הלבישה, וא"כ קשה איך קיי"ל דעשה דציצית דוחה לאו דכלאים, הא לדברי התוס' לא הוי בעידנא, דהלאו נעקר מהתחלת לבישה, והעשה אינו מקיים עד אחר שנתעטף. ועי' שאגת אריה (סי' כ"ט, וסי' ל') ובנוב"י (מ"ת אה"ע סי' קמ"א) שהאריכו בזה, והביאו פלוגתת הראשונים אי זה מיקרי בעידנא, כיון דלא אפשר לקיים המצוה באופן אחר, ועי' ארצות החיים (סי' ח' ס"ק ב') ובספר החיים, וע"ע בהפלאה שבערכין מ"ש באריכות ליישב ד' התוס'. 656 קלא, א. 657 כמבואר בתוס' שם ד"ה ושוין. 658 הפלאה שבערכין. 659 כמבואר בפסחים (עב, ב). 660 כ, ב. 661 מעשה חושב, ואין לומר דאין לדמות גזירת חכמים, כיון דזה וזה בענין ביאה הוא. 662 שם בב"ב. 663 טורי אבן (חגיגה ב, א), אמנם במעשה חושב כ' ע"ז דאינו השגה, דמשמע מהתוס' בפסחים (פה, א ד"ה כשהוא) דאפי' כשיצטרך לעבור איסור קל דרבנן תו לא חשיב אפשר לקיים שניהם (ועי' מלא הרועים ערך עדל"ת אות כ"ו), וא"כ ה"נ כדילא לעבור על איסור דרבנן להרבות ממזרים ראוי שידחה ל"ת (ועי' נהור שרגא ביבמות כ, ב ד"ה מיתבי). 664 ברכות (מז, ב). 665 לב, ב. 666 תוס' חגיגה (ב, ב ד"ה כופין), ולא דמי להא דאמרינן בשבת (ד, א) וכי

647 לו, א. 648 מעשה חושב. 649 שם, וע"ע שם (ד"ה לאתויי מי שח"ע). וע"ע מ"ש בהא דבירושלמי (ברכות פ"ג במתני' דנשים ועבדים) יליף פטור דעבדים בקר"ש מדכתיב שמע ישראל וכו' ה' אחד מי שאין לו אלא אדון אחד. 650 שטמ"ק ב"ב (יב, ב), וע"ע הפלאה שבערכין. 651 שטמ"ק שם. 652 תוס' חגיגה (ב, ב) ד"ה תיקנתם, ועי' שם במהרש"א שפי' גירסא זו, דתיקנתם א"ע דעכשיו ביומו לעצמו וכו' עי' שם, ועי' בהפלאה שבערכין שזה דוחק, רק דכוונת התוס' הוא עפ"י ד' השטמ"ק ב"ב הנ"ל, ובאמת דגם בד' השטמ"ק צריך לגרוס כך, דלפי מה דאי' לפנינו בשטמ"ק, אינו מובן לשון אית דגרסי. 653 תוס' חגיגה (ב, ב ד"ה לישא), גיטין (מא, א ד"ה לישא), וב"ב (יג, א ד"ה כופין). 654 שם. ועי' במהרש"א (שם) שהק' דאכתי ליתי עשה דלעולם בהם תעבודו, ולידחי ל"ת דלא יהי' קדש. ובקרני ראם (שם) וביקר הערך כ' דלא אמרינן דליתי עשה שרבו מחוייב בה ולא העבד, וידחה ל"ת דלא יהי' קדש, דשייך בעבד, עי' שם. אמנם במעשה חושב כ' דמצינו כעין זה בפסחים (נט, א) דעבר כהן בעשה דהשלמה כדי שיקיים מחוסר כפורים מצות פסח, והרי להריב"א (פסחים שם תוד"ה אתי) גם בעשה חמורה נגד קלה צריך בעידנא כמו בעשה ול"ת, וכיון דנדחה עשה קלה מפני חמורה אף שהוא בשני אנשים ה"נ נדחה הל"ת מפני העשה, אף שהוא בשני אנשים.

יש שהעיר למה השמיט הרמב"ם⁶⁷⁴ ד"ז דקטן שהגיע לחינוך מחויב לשמוע שופר⁶⁷⁵.

רש"י ד"ה שאינו צריך לאמו. שניעור משנתו ואינו קורא אימא. יש שהעירו מדוע לא פירש כמסקנת הגמ'⁶⁷⁶ דאפי' קורא פעם אחת אימא חשיב א"צ לאמו, זולת כשקורא אימא אימא⁶⁷⁷. עו"ק למה נקט דברי ר"ל שם, דלר' ינאי השיעור כל שנפנה ואין אמו מקנחתו, והלכה כרבי ינאי לגבי ר"ל, דרבי ינאי הוי רבי דר' יוחנן שהי' רבו של ר"ל⁶⁷⁸. וי"ל דבירושלמי בסוכה⁶⁷⁹ נקיט שיעור דניעור משנתו וכו' בשם רבי יוחנן, וא"כ רבי יוחנן ור"ל שניהם פליגי על רבי ינאי, ויש מצדדים⁶⁸⁰ דהיכא דשני תלמידים חולקים על הרב הלכה כוותיהו⁶⁸¹. רש"י ד"ה מי שחציו עבד. אבל עבד גמור פטור דכתיב את פני האדון ה', מי שאין לו אדון אלא הוא. יש שתמה מהא דמסקינן בחגיגה⁶⁸² דעבד גמור ידעינן מגז"ש ד"לה לה" מאשה, וקרא אתי למי שח"ע וחציו ב"ח⁶⁸³. וי"ל דבשמעתין דברי רש"י מוכרחין, דלפי מאי דאמרין בסוגיין ד"הכל" אתא לאתויי ח"ע וחציו ב"ח דחייב בראייה, א"כ

מוליד, כופין את רבו לשחררו⁶⁶⁷. משום דעי"ז מקיים מצות שבת, ואף שלא יבואו לפריה ורביה, מקיים מצות שבת בזה שיושבים איש ואשתו ביחד⁶⁶⁸. אך לכאורה ק' למה נכופף אותו לשחררו, הא יכול לישא ממזרת ועי"ז יקיים מצוה דשבת, ולא יהא תקלה של ריבוי ממזרים⁶⁶⁹.

הכל חייבין בתקיעת שופר לאיתויי מאי, לאיתויי קטן שהגיע לחינוך, דתנן אין מעכבין את הקטן מלתקוע ביו"ט. ק' דבשלמא לפי"מ שפי' התוס'⁶⁷⁰ התי' של הגמ' בר"ה⁶⁷¹ דבקטן שהגיע לחינוך מתעסקין עמו אפי' בשבת, ובלא הגיע לחינוך דתקיעת שופר אין מחנכין ואין מעכבין, [וכן פי' שם רש"י והרי"ף], א"ש הוכחת הגמ' בסוגיין דאיכא מצוות חינוך בתקיעת שופר מדקתני "מתעסקין", אבל לפי"מ שפי' התוס' בר"ה שם⁶⁷² דבהגיע לחינוך אסור להתעסק עמו, משום אפרושי מאיסורא, ובלא הגיע לחינוך שרי אפי' לכתחילה [וכן פי' שם הרי"ף בתי' הב'], צ"ע דמהו הוכחת הגמ' בסוגיין דאיכא מצות חינוך בתקיעת, הלא הכא איירי בקטן שלא הגיע לחינוך והנידון הוא רק מצד איסור שבות⁶⁷³.

בהל' שופר ששם מקומו, וכמו שכ' בשאר המצות במקומם. 676 סוכה (כח, ב), עירובין (פב, א). 677 הפלאה שבערכין, [ובירושלמי סוכה איתא סתמא ואינו קורא אימא, כדפירש"י הכא]. מעשה חושב, [ועי' במדרש רבה (שמות ב) פלוני פלוני פרוק מעלי משאוי זה, וכתב היד"מ דרך העולם לקרוא שני פעמים בשעת הצרה]. 678 יקר הערך. ועי' בפיה"מ להרמב"ם שם בסוכה [שכ' ג"כ וקטן שא"צ לאמו הוא שאינו קורא לאמו בשעה שעומד משנתו, כמנהג נערים קטנים], וצ"ע. 679 פ"ב (ה"ט). 680 יד מלאכי (סי' ל"ט). 681 מעשה חושב. 682 ד, א. 683 המגיה במשנה למלך (פ"י מהל' מלכים ה"ז), ועי' בהגרי"ז. ועי' בהפלאה שבערכין דמ"ש שם דדברי רש"י אזלי למשה אחרונה דכופין את רבו, הוא דבר שגגה, וכבר תמה עליו רעק"א (דו"ח ריש חגיגה), ועי' בירושלמי ריש חגיגה דגם עבד גמור ילפינן מקרא דאת פני האדון, כדפירש"י הכא, אולם הירושלמי לשיטתו, א"ש, דס"ל להירושלמי דהא דפטרין נשים היינו מקרבן, אבל בראיית פנים בעזרה אפי' טף חייבין דגמרינן [מהקהל], ולפי"ז הא דמעטינן נשים מזכורך, היינו מקרבן, וא"כ הוי ילפינן עבדים מגז"ש דחייבים בראיית פנים בעזרה כנשים, משו"ה ממעטינן להו מקרא דאת פני האדון, דאפי' מראיית פנים פטורי, ול"ק קושיית רבינא הא למה לי קרא (בחגיגה יד, א). אבל למה שהעלו התוס' ריש חגיגה (ב, א ד"ה הכל חייבין) ובטו"א שם דתלמודין פליג אירושלמי, ופטרין נשים אפי' מראיית פנים, א"כ ליכא למימר דקרא דאת פני האדון אתא לעבד גמור כקושיית רבינא, ועי' לח"מ (פ"ג מהל' חגיגה ה"ב). ועי' בירושלמי ברכות (פ' מ"י שמתו) דיליף שם דעבדים פטורים מקר"ש דכתיב ד' אחד, מי שאין לו אדון אלא הקב"ה, יצא העבד שיש לו אדון אחר, ועי' שנות אליהו שפי' דברי הירושלמי בח"ע וחציו ב"ח ולמשנה ראשונה,

אומרים לו לאדם עמוד וחטא בשביל שיזכה חבירך, דהתם הוי פושע בדבר, שלא הי' לו לאפות הפת. תדע דבפסחים (נט, א) שרינן לכהן להקריב כפרת חבירו אחר תמיד של בין הערבים, כדי שיאכל חבירו קרבן פסח לערב, אע"ג דעובר אעשה דהשלמה. וע"ע בהפלאה שבערכין שציין למ"ש התוס' בסוטה (ג, א ד"ה ר"י) בשם הירושלמי דב"ש ס"ל "וקנא את אשתו" חובה, וב"ה ס"ל רשות, ולפי"ז גם "לעולם בהם תעבודו" ס"ל לב"ה רשות, דזה תליא אם כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה, עי' שם, וא"כ צ"ל דקושייתן קאי אליבא דב"ש. 667 תפארת למשה יור"ד (סי' רס"ז), מובא בפתחי תשובה שם (ס"ק א'). 668 נוב"י קמא (אה"ע סי' ו') בשם הרב מבראד, ודוחה את דבריו דאין מקיימין מצות שבת אם לא יבואו לפריה ורביה, וכ"כ במלחמות יבמות דף כ' מדפי הרי"ף, רעק"א ברכות כ, א ד"ה מתני' נשים, הגהות פורת יוסף גיטין מב, א. ועי' בשמועת חיים שהעיר לפי מה שכ' התוס' (גיטין מא, ב ד"ה א) דבחציה שפחה וחציה ב"ח אין כופין את רבה לשחררה, אף דשייכה גבה מצות שבת, משום דכיון דלא מיפקדה על פרו ורבו שמא לא תקיים מצות שבת לאחר שתשתחרר, ע"כ. וא"כ כמו"כ בסריס חמה אין לכופף את רבו, דאפשר שלא יקיים המצוה אחר שישתחרר. 669 שמועת חיים, ועי' בתוס' ב"ב (יג, א ד"ה כופין) שכ' דלכך לא אמרינן דעבד ישא ממזרת, משום דאין להרבות ממזרים בישראל, אבל בסריס חמה ליכא תקלה. 670 ד"ה אין מעכבין. 671 לג, א. 672 ד"ה תניא. 673 ברכת כהן. 674 פ"ב מהל' שופר (ה"א). 675 הגהות בני בנימין (על הרמב"ם), דהרי בסוכה, לולב, ציצית, תפילין, מצה, ומגילה כתב הרמב"ם כן. והעיר במקדש יחזקאל דאע"ג דהרמב"ם הזכיר דין זה בהל' נחלות (פ"יא ה"י), מ"מ למה לא הזכירו

לכאורה ד' רש"י מיותר, דמאי נפק"מ אי מתני' אתיא כרבינא או לא⁶⁸⁹.

רש"י ד"ה חיגר. פטור מן הראייה דרגלים כתיב פרט לבעלי קבין. יש שהעיר דזה דלא כפי מסקנת הגמ' בחגיגה⁶⁹⁰ דבעלי קבין מ"פעמים" נפקא⁶⁹¹. עו"ק למה לו להזכיר הכא בעלי קבין, הא הכא מיירי דוקא בחיגר דביה שייך "ונתפשט", משא"כ בבעלי קבין דפירושו שנחתכו רגליו, [וכדפירש"י שם⁶⁹²] לא שייך לומר ונתפשט, וצ"ע⁶⁹³.

רש"י ד"ה שהגיע לחינוך. ח"א כבר שמונה כבר תשע וח"א כבר תשע כבר עשר שמחנכין אותו לשעות. כ"כ רש"י גם לענין קריאת המגילה⁶⁹⁴. וכשיטתו סובר הרשב"א בברכות⁶⁹⁵.

תוס' ד"ה עובד כוכבים. משום דשקולים הם ויבואו שניהם. ק' דזה לא מיקרי שקולים, דהלא בשניהם חד טעמא הוה, דבין מה שהכהן מקריב קרבן שאינו שלו, ובין מה שהכהן נותן נסכים לעכו"ם, הוא משום שמוטל על הכהן לדאוג גם בשביל קרבנות שאינם שלו, ולכן בשניהם הוה ס"ד שמוטל עליו לדאוג גם על סמיכת הקרבן, וא"כ אין זה "שוין" רק חד טעמא ממש. ועו"ק, מדוע בקרבן חבירו נקטו דהו"א שיסמוך "ישראל" ובקרבן עכו"ם נקטו שיסמוך "כהן", אף דשפיר היה סלקא דעתן למימר גם בעכו"ם דיסמוך "ישראל". וי"ל דבעכו"ם

עכ"ח קרא ד"את פני האדון" אתא לעבד גמור, וכמו שאמר רב הונא בחגיגה, ומוכח מסוגיין דלא חייש רב הונא התם לקושיית רבינא שהקשה: "למה לי קרא, מכדי, כל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, כל מצוה שאין האשה חייבת בה אין העבד חייב בה, דגמר לה לה מאשה", רק דס"ל לר"ה דאכן ילפינן מקרא דאת פני האדון, למעט עבד גמור מראייה⁶⁸⁴. עוי"ל דבסוגיין סברה הגמ' דלא ילפינן מ"לה לה" אלא לחומרא, ולכן איצטריך קרא למעט עבד מראייה⁶⁸⁵. עוי"ל דבסוגיין סברה הגמ' דאי אפשר למעט עבד גמור מ"לה לה" מאשה, דהא דאשה פטורה מראייה אינו משום דאשה היא, רק משום דלא חייבה תורה בראייה אלא מי שזכרותו גמורה, דילפינן ליה מקרא ד"זכורך", ואף זכר שביצו מבחון פטור מראייה, וכיון דאין זה דין מסוים באשה לא ילפינן עבד מלה לה, וע"כ הוצרך לקרא דאת פני האדון⁶⁸⁶.

יש שהקשו דעבד עברי יפטר מראייה דהא יש לו אדון אחר, כדכתיב⁶⁸⁷ אם אדוניו יתן לו אשה. וי"ל דדרשה דאת פני האדון ה' לאו ממשמעותי' דרשינן, אלא מדשני קרא למיכתב הכי, ולפי"ז אין לך למעט אלא מאי דמסתבר יותר למעט, ופשיטא דאדנות דאיכא בעבד כנעני הוא יותר מהאדנות דעבד עברי⁶⁸⁸.

רש"י ד"ה ולרבינא דאמר. ומייתי לה מסיפא דמתניתין דהתם קתני ועבדים שאינן משוחררין.

פטור, כמבואר בתוס' (ד"ה מי שחציו), ועכ"ח דילפינן לי מקרא דאת פני האדון ה', וא"כ אינו מוכרח דקרא אתא לעבד גמור, דשפיר מצי קאי קרא לח"ע וחציו ב"ח והיינו כמו שדרשו הקרא בזמן משנה ראשונה. ועי' שם (ד"ה וראיתי בקה"י) דאפשר דרש"י פליג על תוס' וסו' דגם למשנה ראשונה חייב ח"ע וחציו ב"ח בראייה, ולכן מוכרח דקרא אתא לעבד גמור, ומה שדקדקו התוס' דרבינא דייק מסיפא דמתניתין, אפשר דלא חשה הגמ' עתה לדקדוק זה, כמ"ש התוס' בחגיגה (ב, א ד"ה הכל לאתויי). 686 שמועת חיים, ועי' משנת לעיל בגמ' הכל חייבין בראייה בשם הגרי"ז עפ"י הגר"ח. ועי' חגיגה (ב, ב) בתוס' (ד"ה לא תהו), דעבד חייב במצות פו"ר, ובטורי אבן שם, ובפני יהושע בגיטין (מא, ב) ביארו דבריהם, משום דפטור נשים בפו"ר הוא משום דאין דרכה לכבוש, וטעם זה לא שייך בעבד, דהא עבד דרכו לכבוש. ועי' בשמועת חיים שמבאר דסוגיא דחגיגה סברה דהא הנשים פטורות מראייה אינו מקרא דזכורך רק משום דהוי מ"ע שהו"ג. 687 שמות כא, ד. 688 מעשה חושב. 689 הפלאה שבערכין, יעו"ש תירוץ, ועי' ברש"י חגיגה (ב, א ד"ה ולרבינא דאמר) דפי' שם בקיצור: ולרבינא לקמן אמרינן בפירוקן. 690 ג, א. 691 יקר הערך. 692 ד"ה פרט. 693 מעשה חושב. 694 מגילה (יט, ב), ובברכות (טו, ב). 695 כ, א. ועי' תוס' ברכות שם (ד"ה וקטנים), ועי' ברכות (מח, א) ברי"ף וברשב"א, ועי' תוד"ה שהגיע

דאל"כ לא צריך קרא, דהא גמרינן לה לה מאשה כדאמרו בחגיגה, עי' שם וצ"ע בזה (ועי' בקול הרמ"ז ברכות שם, דאישתמיטתי' הירושלמי). 684 הפלאה שבערכין, ועי' שם בטעם הדבר מדוע לא חייש לקושיית רבינא. 685 המגיה במל"מ שם על פי מש"כ התוס' בב"ק (פח, א ד"ה יהא) דלא אתי גז"ש אלא לחומרא. ועי' שמועת חיים שהעיר דע"פ מבואר בתוס' דמה דמחייבין עבד במצות הוא מגז"ש דלה לה מאשה, וא"כ ק' דלענין ראייה דאשה פטורה מנלן לחייב העבד, דלא שייך כאן הסברה דילפינן רק לחומרא, דהרי החיוב במצות נלמד מאשה, ובראייה אשה פטורה, ומנ"ל דעבד יתחייב. ועי' בהגהות מלא הרועים שג"כ כ' כהמגיה במשנה למלך, וכ' דהשתא לס"ד דחציו עבד וחציו ב"ח חייב, עכ"ח דס"ל דקרא לעבד גמור אתא. ועי' ביקר הערך דמזה מוכח כהסוברים (עי' ר"ן נדרים ג, א ד"ה לנדור) דגם מילתא דאתי בגז"ש אמרי' דטרח וכתב לה קרא, ודלא כדמשמע בתוס' בב"מ (סא, א ד"ה גז"ש). אמנם כמעשה חושב כ' ע"ז דלפימ"ש במלא הרועים (ח"ש ערך מילתא דאתא בק"ו) דהיכא דאיצטריך להגז"ש בלא"ה, ואינה מיותרת, ככה"ג גם בגז"ש אמרי' דטרח וכ' לה קרא, וא"כ הגז"ש דלה לה מאשה דאיצטריך למילי טובא (עי' קידושין כג, ועוד), שפיר י"ל על מאי דאתי בגז"ש זו, דטרח וכתב לה קרא. אמנם בשמועת חיים העיר, דאף למאי דס"ד דחייב בראייה אינו מוכרח דקרא אתא לעבד גמור, דהא למשנה ראשונה הלא ח"ע וחציו ב"ח

בא"ד. ס"ד [דכהן] סומך כמו שהכהן נותן לו וכו'. לאו דוקא "כהן", דכמו"כ הו"א דישראל יסמוך עבדו. וגם מה שכ' ד"הכהן" נותן לו נסכים, הוא לאו דוקא, דאינו נותן לו משלו רק משל ציבור, והכהן הוא רק הגזבר ליתן לו משל ציבור, וגם ישראל יכול להיות גזבר, רק שברוך כלל היו הכהנים גזברים⁷⁰⁴.

בא"ד. כמו שהכהן נותן לו כדאמר פ' קמא דתמורה⁷⁰⁵. יש שהעירו דבתמורה לא נזכר כלל ד"ז דנסכין משל ציבור⁷⁰⁶. ולמה לא הביאו ראיה ממתני' בשקלים⁷⁰⁷ דתנן שם בהדיא דנסכין באין משל ציבור, דאיתא שם: נכרי ששלח עולתו ממדינת הים, ושלח עמה נסכים קריבין משלו ואם לאו קריבין משל ציבור⁷⁰⁸.

בא"ד. להכי אתא קרבנו דממעט תרווייהו דמ"מ אינו שלו. דברי התוס' אינם עולים יפה עם תירוץ הא' של התוס' במנחות⁷⁰⁹ דיש שום מיעוט למעט סמיכת אחר בקרבן אשה, דלמה יהא צריך למיעוט הלא אין הקרבן שלו. והתוס' כאן סברי כתי' הב' דכיון דנתמעט עכו"ם, נתמעט גם אשה⁷¹⁰.

תוס' ד"ה ורבי יהודה. כלומר וי"ו לא דריש, כדאיתא בתמורה פרק קמא. רש"י בתמורה⁷¹¹ גרס: "ור"י וי"ו" לא דריש, ולא "ואם"⁷¹².

תוס' ד"ה הכל חייבין בציצית. אם יש להם טלית וכו'. יש שפסק שאם יש לו טלית של ד' כנפות ואינו לובשו, עובר עליו⁷¹³. ויש להוכיח כן ממה שכ' הרמב"ם⁷¹⁴ "נשבע לבטל המצוה כגון שנשבע שלא להתעטף בציצית". ומשמע מלשונו דס"ל דביש לו טלית בת חיובא, מ"ע ללובשו⁷¹⁵.

ס"ד דיסמוך הכהן דייקא, מפני שהוא שותף בהקרבן, שמביא הנסכים, ולכן בעכו"ם כ' התוס' "כהן". ולעומת זה בקרבן חבירו ס"ד דישראל אחר יסמוך, אם אין הבעלים כאן, כיון דצריך לדאוג לקרבן חבירו⁶⁹⁶, ולכן נקטו התוס' "ישראל". וע"כ מיקרי "שקולין" דלא הוי סברות שוות ממש⁶⁹⁷.

בא"ד. ובקרבן עובד כוכבים נמי ס"ד דכהן סומך כמו שהכהן נותן לו נסכים וכו'. וכ"כ התוס' במנחות⁶⁹⁸. והנה הא דנתמעט קרבן עכו"ם ביארו האחרונים בב' אופנים. א', דהחסרון הוא בעצם הקרבן, שקרבן עכו"ם אין בו סמיכה⁶⁹⁹. ב', דהחסרון הוא משום שאינו יכול לסמוך על קרבן חבירו⁷⁰⁰. ויש להוכיח כצד השני, דא"א דהחסרון הוא בעצם הקרבן, א"כ למה לא תי' הגמ' דבעינן קרא בהפריש קרבן ונתגייר, דאין בו סמיכה, כיון דבשעת הפרשה ה' קרבן עכו"ם⁷⁰¹. וע"כ מוכרח דאין החסרון בעצם הקרבן, ש"קרבן עכו"ם" אין בו סמיכה, רק דהחסרון הוא משום שאינו יכול לסמוך על קרבן חבירו. ועוד, דהא לר' יהודא מחד קרא ממעטינן בין קרבן עכו"ם, ובין קרבן חבירו, ומשמע דאינם ב' ענינים נפרדים, רק דהחסרון בקרבן עכו"ם הוא משום דהוי קרבן חבור, ולכך שפיר יליפין לתרווייהו מחד קרא. ולפי"ז י"ל דאם הפריש קרבן בגיורת ונתגייר יצטרך לסמוך⁷⁰².

יש שהוכיח מ"ש התוס' דהו"א שיסמוך עבדו חבירו כמו שהכהן מקטיר עבדו הבעלים, [וכן ממש"כ שכהן יסמוך עבדו הגוי כמו שמקטיר עבדו נסכים], דס"ל להתוס' דסמיכה הוא דין בהקרבן, ולא רק חובת גברא על הבעלים⁷⁰³.

אינו מביאים נסכים הבאין בפנ"ע בלי שום קרבן. והנה יש גורסים שם ואין מביאין "עליהם" נסכים, אבל קרבנו טעון נסכים, וכן גרס ר"ג, ואף אם נימא דכן היה גי' התוס' כאן, לא מוזכר דמביאין משל "ציבור", וצ"ל דציבור ל"ד, רק הכוונה דשם מבואר דאחר מביא בעבורם. 707 פ"ז מ"ו. 708 שמועת חיים, ועי' שם תירוץ. 709 סא, ב (ד"ה מצינו). 710 שמועת חיים, ובתי' הא' שם סברי התוס' דעכו"ם נתמעט משום דהוא קרבן עכו"ם, ולא משום שאינו שלו. 711 ב, ב (ד"ה נפק' ל"). 712 הפלאה שבערכין, ועי' תוס' מנחות (לא, ב ד"ה וי"ו), וכוונת התוס' כאן דליכא למימר דר"י לא דריש כלל תיבת ואם, דבגדה (כח, ב) ובשבת (קלו, ב) מבואר דר"י דריש ואם. 713 ארצות החיים (ריש סי' כ"ד), דס"ל דמ"ש התוס' "אם יש להם טלית" היינו דאם יש להם חייב ללבושה. אמנם אפ"ל דכוונת התוס' הוא למיד' חובת מנא, וא"כ לא מיירי מחיוב הלבישה, רק דאם יש לו טלית מחויב להטיל בו ציצית, אבל באמת מסוף דבריהם שהביאו ראי' מדמברכין להתעטף מבואר דסברי דלכו"ע מחויב ללבושה, ועי' להלן (בתור"ה היודע להתעטף) מש"כ ד' העמק שאלה. 714 פ"א מהל' שבועות (ה"ו). 715 ארצות החיים (שם).

לחינוך, ועי' שמועת חיים. 696 כדחזינן ממה שהכניס מקריבים קרבני ישראל. 697 שמועת חיים, ועי' שם (ד"ה ואולי) דלפ"ז בקרבן ישראל אף אם חבירו מביא הנסכים, עכ"ז לא היה הו"א שיסמוך חבירו. 698 סא, ב ד"ה מצינו. 699 זרע אברהם (סי' כ' ס"ק כ"ח). 700 ברכת כהן. 701 שם. 702 שם. זרע אברהם (שם). 703 ברכת כהן, ועי' לעיל (עמוד א') בגמ' דכל בעלי חוברין לסמיכה, מה שצויין בה. 704 שמועת חיים, ועי' משמור הלוי זבחים (סי' י"ח), ועי' תוס' מנחות (סא, ב ד"ה מצינו) שכתבו דהו"א ה' רק באופן שאכן מביאים נסכים בשבילם, שגם יסמכו בעבורם. ועי' מק"ד סי' י"ח ס"ק ג' שביאר דבריהם, לפי שהמנסך חשיב כשותף בהקרבן, ושותף יכול לסמוך על קרבן חבירו, ובשמועת חיים סי' י"ז הק' על ד' המק"ד, דא"כ מהו ק' התוס' אח"ז דעכו"ם נכלל בהמיעוט של קרבנו ולא קרבן חבירו, הלא הכהן הוא שותף בהקרבן וא"כ א"א למיעטינהו דאין זה קרבן חבירו רק קרבן שלו. וכתב דלדבריו אפשר שצריך לגרוס בתחילת ד' התוס' "כמו" שמביא נסכים, ולא דמיירי שמביא הנסכים. 705 ב, ב. 706 שמועת חיים, שם איתא דאף דעכו"ם אין מביאין נסכים, אבל קרבנו טעון נסכים, ופירש"י ותוס' דרק עם קרבנם מביאין נסכים אבל

מתירין ציצית מבגד לבגד. וכ' שם התוס' 724 דרב דאמר אין מתירין הוא אפי' למ"ד חובת גברא. וק' דאם הוא חובת גברא וכלי קופסא אינם חייבים, א"כ אדם שיש לו בגד שאינו לובשו ויש בו ציצית, ויש לו בגד נוסף שלובשו וחייב להטיל בו ציצית, היאך אמרינן ליה שלא יתיר מבגד שאינו לובשו, וממילא לא יהא לו ציצית להטיל בבגד שלובשו, והרי מבטל הוא מ"ע בבגד שלובש, והבגד שאינו לובש הרי אינו חייב כלל בציצית 725. וי"ל דכיון דאסרו חז"ל לבטל מצות הבגד אף אם מונח בקופסא, ע"כ מותר לו ללבוש הבגד בלי ציצית, דהו"ל אנוס 726.

עוד כ' התוס' במנחות 727 דאף לשמואל הסובר דחובת טלית היא, מותר להתיר ציצית מבגד המונח בקופסא, דטוב להניחם באותה שהוא חפץ להתעטף בה. וק' דאי סובר דחובת טלית הוא, א"כ מה יתרון יש להבגד שמתעטף בה מאותה המונח בקופסא, הלא שניהם מחויבים בציצית. ולפי הסוברים 728 דאף למ"ד חובת טלית יש מצוה וחיוב ללבוש הבגד, א"ש, דעדיף טפי שיהא לו ציצית בהבגד שלובש,

ממה שתהא הציצית מוטלת בבגד שבקופסא 729. בא"ד. דליכא בינייהו אלא כלי קופסא. יש חולקים וסוברים דלכו"ע כלי קופסא מחויב בציצית, וליכא בינייהו אלא אי גמר המצוה הוא בהטלת הציצית בהטלית, או בעטיפת הטלית 730. תוס' ד"ה היודע להתעטף. שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה שמעטפין טליתם עד שפמם. משמע דסוברים דאין חיוב ציצית בלבישה רק בעיטוף כעטיפת ישמעאלים 731. אך יש סוברים דלא בעינן עטיפת ישמעאלים 732.

אמנם יש לדחות הוכחה זו, לפי מ"ש הרשב"ץ 716 דבנשבע שלא יטעום ביו"ט לא חל השבועה, דהא אם אכיל מצוה קעביד נואף לר"א דשמחת יו"ט רשות, וי"ל דה"ה בזה 717. ויש שכתבו דאינו מוכרח כלל, די"ל דכוננת הרמב"ם בלובש בגד של ד' כנפות בלי ציצית 718. ונראה דלהסוברים שאם יש לו טלית של ד' כנפות ואינו לובשו עובר עליו, זהו גם למ"ד ציצית חובת טלית, מדכתבו התוס' דליכא בין מ"ד חובת גברא למ"ד חובת טלית אלא כלי קופסא, דאם לא אמרינן כן יש עוד נפק"מ דלמ"ד חובת גברא ביש לו טלית של ד' כנפות ואינו לובשו עובר, ולמ"ד חובת טלית אינו עובר, אלא מוכרח דגם למ"ד חובת טלית עובר עליו ביש לו טלית ואינו לובשו 719. ולפי"ז צ"ע במ"ש התוס' בסמוך בשם הבה"ג דקיי"ל ציצית חובת גברא מדמברכינן להתעטף בציצית, הא גם למ"ד חובת טלית שפיר מברכינן להתעטף, שהרי ביש לו טלית של ד' כנפות ואינו לובשו עובר 720.

בא"ד. אם יש להם טלית, ואם לא יוכל לקנות טלית אינן חייבין. ק' דדבריהם סותרים זא"ז, דפתחו דחייב רק אם יש לו, דמשמע דכשאין לו פטור וא"צ לקנות אף דיכול לקנות, וסיימו דרק אם לא יוכל לקנות פטור, אבל ביכול לקנות חייב לקנות 721. עוד יש להעיר מסוף דבריהם דסתמו דבזה"ז שרוב הטליתות פטורים אין עונש למי שאינו קונה ד' כנפות, ומשמע דזהו אף ביכול לקנות 722.

בא"ד. לא למ"ד חובת טלית ולא למ"ד חובת גברא וכו'. במנחות 723 פליגי רב ושמואל אם

726 שם, וכדעת הב"י שהביא המרדכי בהל' קטנות (סי' תתקמ"ד) בדין אנוס. 727 שם. 728 מהר"ח או"ז (סימן ס"א), ועי' להלן. 729 שמועת חיים, ועי' שם מש"כ בסיום דברי התוס' דשם. 730 מהר"ח או"ז (סי' ס"א וס"ב), ועי' שמועת חיים פ"א סי' כ"ז (אות א' ד"ה והנה המהר"ח, ואת ב' ד"ה במנחות). ועי' מעשה חושב שכ' דהתוס' בודאי לא ס"ל הכי, דא"כ אין שום ראי' מהא דמברכינן להתעטף דקיי"ל דחובת גברא היא, דאף למ"ד חובת טלית מקיים מצוה בלבישתו. ועי' בתוס' מנחות (מא, ב ד"ה רב אמר) דמוכח ג"כ דלא סבירא להו כשי' מהר"ח או"ז, דכ' דשמואל דאמר דכלי קופסא חייבין בציצית ס"ל דציצית חובת טלית הוא, עי' שם. 731 שמועת חיים, והוא כשיטת מהר"ח או"ז (מובא בתרומת הדשן סימן מ"ה) דיוצא רק בעטיפה, ושי' הגאונים (מובא בטור או"ח ריש ס' ח') הוא דרק עטיפת ישמעאלים מיקרי עטיפה, ועי' תרומת הדשן שיעור זמן העטיפה, ותמיהת החזו"א או"ח (סי' ג' ס"ק ל"ז), ועי' שמועת חיים. 732 שיטת בעל העיטור מובא בטור שם, ועי' ב"י טעמו, ועי' שמועת חיים דיש להסתפק אי ס"ל דלא בעינן עטיפת ישמעאלים או דלא בעינן עיטוף

716 מובא בארצות החיים שם. 717 שם. 718 רדב"ז פ"א משבועות (ה"ו), ופ"ה (ה"ח), ועי' שם בכס"מ ולח"מ בזה, ועי' שמועת חיים. 719 מעשה חושב. 720 שם, ואע"ג דלמ"ד חובת טלית בשעה דרמי חוטי מברך לעשות ציצית, כדאיתא במנחות (מב, א), מ"מ יברך בשעת הליבישה להתעטף, כיון דחובה עליו ללבוש כשיש לו טלית של ד' כנפות, ויעו"ש תירוצו. 721 שמועת חיים, ועי' באגודה שמביא דהתוס' ס"ל דאם יש להם טלית חייבין, אבל מי שאין לו "פטור ואינו חייב לקנות", הרי דעת התוס' דליכא חיוב לקנות בגד של ד' כנפות. ועי' בשמועת חיים שהקשה עוד, דכאן מיירי מעיקר חיוב הציצית, ולא לענין מה דענשינן למי שאינו מחזר אחר המצוה, ועיקר החיוב הוא רק כשלובש הטלית, ואם יש לו טלית ואינו לובשה אינו חייב בציצית, יעו"ש תירוצו. 722 מעשה חושב. 723 מא, ב. 724 ד"ה אמר רב. 725 שמועת חיים, ולדעת מהר"ח או"ז (שם) דס"ל דגם למ"ד חובת גברא חייב להטיל ציצית, אפי' כשאינו לובש הבגד, א"ש דסובר רב דאין לבטל מצות ציצית מבגד כזו אף שאינו לובשו. אבל תוס' לא ס"ל כשי' מהר"ח או"ז, עי' מש"כ להלן בשי' מהר"ח או"ז.

ומתוס' משמע דהא דקטן היודע להתעטף קאי גם למ"ד חובת טלית הוא גם לדעת ר' יוסף ט"ע. וי"ל דלר"י ט"ע אין חיוב ציצית אלא בכגד שמתעטף בו כשהציציות נמצאים לפניו ולאחריו, אבל אם אין הם מונחים בצורה זו אינו חייב בציצית, וזה גם למ"ד ציצית חובת מנא, דבעינן שיהא התעטפות הכגד בצורה זו, ואם אינו כן פטור מציצית⁷⁴⁰. עוי"ל להסוברים⁷⁴¹ דגם למ"ד חובת מנא איכא חיוב ללובשם, א"כ צריך שידע כל דיני הלבישה, ובכללם שיוכל ליתנם לפניו ולאחריו, דא"א לחייבו בהטלת ציצית בכגדו לקיים חובת מנא כל זמן שאינו יודע לקיים המצוה של חובת גברא בלבישת הכגד ונתינת הציצית לפניו ולאחריו⁷⁴².

בא"ד. מדקא מברכין להתעטף. ק' למה הוצרכו להוכיח מהא דמברכין "להתעטף" דחובת גברא היא, תיפוק ליה דמהא גופא דמברכין בשעת עטיפה ולא בשעת גמר הטלה, חזינן דחובת גברא הוא. וי"ל דגם למ"ד חובת מנא מקיים מצוה בלבישתו, וא"כ אף לדידיה שפיר מברכין על הלבישה, וע"כ אין להוכיח כלל מהא דמברכין בשעת עטיפת הטלית. רק דאי הוה פסקינן כוותי'

בא"ד. ומצאתי בסילוק א' שעשה הר' יוסף ט"ע שנותן ציצית א' לפניו, ואחד מלאחריו, מימין, וכן לשמאל. ובירושלמי⁷³³ ג"כ איתא כן⁷³⁴. ויש להסתפק אם פליג על מ"ש התוס' קודם לזה דבעינן עטיפת ישמעאלים⁷³⁵.

יש סוברים דצריך שידע הקטן גם לאחזו הציצית בידו בשעת קר"ש⁷³⁶.

בא"ד. וא"ת למ"ד חובת טלית וכו', וי"ל דמ"מ לא חייבין כלי קופסא אלא לאותן המחוייבים ויודע להתעטף. אפשר לכאר כוונתם עפי"מ"ש הרשב"א⁷³⁷ דעיקר מצות הטלת ציצית בכלי קופסא למ"ד חובת טלית אינו אלא בשביל חלות המצוה בעת הלבישה, וא"כ קטן שאינו ראוי ללבוש שאינו יודע להתעטף, אינו חל החיוב עליו להטיל ציצית בכגדו אפי' למ"ד חובת טלית⁷³⁸. ולפ"ז שייך שפיר ברכת להתעטף בציצית גם למ"ד חובת טלית, דגם לדידי' קיום המצוה הוא עטיפת טלית כעטיפת ישמעאלים⁷³⁹. אמנם יש לעיין בזה, דהא לשיטת ר' יוסף ט"ע א"צ שידע היאך להתעטף, וליתן לפניו ולאחריו לא בעי רק למ"ד דציצית חובת גברא היא, ולא למ"ד הסובר דחובת מנא היא,

מנחות (סי' כ"ד), וע"ע שמועת חיים (סי' ל'). 739 הפלאה שבערכין, ולכן סיימו התוס' "וה"ג פסק דקיימ"ל ציצית חובת גברא מדקא מברכין להתעטף בציצית", ולכאורה אינו מובן דאינו ענין למ"ש בתחילה, ולפ"ז נכון דלבה"ג דייק מלשון להתעטף דחובת גברא הוא (ועי' בב"י דשאר פוסקים דייקו מדלא מברכין בשעת עשיית הציצית), וע"כ צ"ל דלמ"ד חובת טלית לא בעינן כלל עיטוף, וא"כ בהכרח דהך ברייתא אתיא כמ"ד חובת גברא, ועי' ארצות החיים (סי' ח' ס"ק ג') שלא זכר דברי התוס' הללו. ועי' בעיטור (שער ציצית) שכ' ואי משום דמברכין להתעטף דמשמע חובת גברא, מ"מ ה"נ ליתא, וע"כ לא פליגי אלא לעשות, אבל להתעטף כ"ע לא פליגי דחייב. 740 שמועת חיים, ועי' ברמ"א או"ח סי' י' (סעיף י"ב) שאם אין הכנפות מכוונין זה כנגד זה שיהו שנים לפנייהם ושנים לאחוריהם, פטורים מציצית, ועי' שם בדרכי משה (אות ו') דלא חייבה תורה אלא באופן כזה דאיתא במדרש על הפסוק והמים להם חומה שהכריז גבריא ללמים שאחריהם הזהירו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחריהם. וע"ע שמועת חיים מ"ש לפ"ז בענין לאוחזם בידו בקר"ש, ועי' ארצות החיים (שם), וע"ע קהלות יעקב מנחות (סי' כ"ד), ושמועת חיים (סי' ל') מ"ש בזה. והנה לפי ד' הרמ"א יש לבאר, שיטת ר"ש שפוטור טלית כפולה מציצית, ויש סוברים דפוטור אף במקום הפשיטות, דאם ישים הציציות במקום הפשיטות לא יהיו הציציות לפניו, ע"כ פטור לגמרי. ועי' בדרכי משה סי' י' (ס"ק ג') שפליג על שי' הבית יוסף וסובר דגם במקום הפשיטות פטור, וע"ע ארצות החיים (סי' י') בארץ יהודה ס"ק (ב') דלמ"ד חובת טלית, מחויב להטיל ציצית במקום הפשיטות לכ"ע, ועי' קה"י שם שפליג ע"ז, ועי' שמועת חיים ראי' מד' התוס' לדברי הקה"י. 741 עי' העמק שאלה פרשת שלח (עמוד נא טור ב). 742 שמועת חיים סי' כ"ז (סוף אות

בכלל. 733 מובא בב"י או"ח (סי' ח' ד"ה ומחזיר). 734 ז"ל ב"י שם: ומחזיר שתי ציציות לפניו ושתי ציציות לאחריו וכו'. גם זה מדברי בעל העיטור (שם) וכן כתוב ברקח (סוף סי' שסא) וכתב דאיתא במדרש (אבכיר הובא בילקוט פרשת שלח) בפסוק (שמות יד, כב) והמים להם חומה שהכריז גבריא ללמים שאחריהם הזהירו שעתידין להשליך כנף ציצית וקשר של תפילין לאחריהם, ובהגהת מיימון סוף הלכות ציצית (פ"ג אות כ) מיייתי ירושלמי דקאמר גבי קטן לא סוף דבר להתעטף אלא שיועד להשליך שתי כנפות לאחריו, עכ"ל. ועי' בהפלאה שבערכין שהתפלא על הבי"י שלא הביא דברי התוס' כאן בזה, וע"ע בב"י (סו"ס י"ז). 735 עי' בשמועת חיים שכ' דפליג, אבל אין זה מוכרח. ועי' רמ"א או"ח (סי' י"ז סעיף ג') שמביא שי' זה בשם הגהות מיימוני. 736 רמ"א או"ח סי' י"ז (סעיף ג'), בשם המרדכי סו"פ לולב הגזול, ומוכיח מזה בשיעורי הגרמ"ד דדעת הרמ"א דהא דצריך לאחזו הציצית בידו בשעת קר"ש, זה דין בציצית, ולא דין בקר"ש, ולכן זה שיעור חינוך למצות ציצית. 737 מנחות (מא, א). 738 הפלאה שבערכין, ולפ"ז למ"ש התוס' מתחילה דהא דבעינן דיועד להתעטף היינו עטיפת ישמעאלים, אינו חל החיוב להטיל ציצית בכלי קופסא, למ"ד חובת טלית, רק מפני שסופו להתעטף בעטיפת ישמעאלים, ומשו"ה קטן שאינו יודע להתעטף בעטיפת ישמעאלים פטור, ולזה רמז הרמ"א בתוס' הרא"ש (סוף מסכתין). וכעין זה כ' בשמועת חיים דאין הבגד מחויב בציצית אלא כשעומד ללבישה, וכיון שאין הקטן יודע מעצמו היאך להתעטף בו, פטור הבגד אף למ"ד חובת טלית, וכמבואר במנחות (מא, א) דזקן שעשאה לכבודו פטורה משום דלאו לכיסוי עבידא, וע"ע שמועת חיים פ"א (סימן כ"ט), וכשי' זו סובר גם בארצות החיים (סי' י') בארץ יהודה ס"ק ב'), וכן כתב בקהלות יעקב

יש שתירץ קו' התוס' דלכך נקט בתפילין "אביו לוקח לו" משום דבתפילין יש דין מיוחד דאין אביו יוצא חיוב חינוך בנו אם נותן לו תפילין שאולות, רק צריך לקנות לו תפילין⁷⁵³. ויש שתירץ לפי שבציצית יכול הקטן להטיל בעצמו הציצית, [וכשר אף לגדול], ע"כ מחנכו אביו בזה, ומלמדו להטיל ציציותיו, משא"כ בתפילין דרק גדול יכול לכתבם, נקט דאביו לוקח, משום דהוא עצמו אסור לכתבן⁷⁵⁴. אמנם התוס' לא ניחא להו בזה, דקיימי בשיטת ר"ת דנשים פסולות להטיל ציצית, ולכן גם קטן פסול להטיל ציצית לבגד של גדול, משו"ה גם לעצמו פסול⁷⁵⁵. ויש שכתבו דלדעת בעל העיטור⁷⁵⁶ יש ליישב קו' התוס' דכיון דאינו מחויב בתפילין רק כשהוא בן י"ג ויום אחד, ע"כ אין שום רבותא במה שהוא מחויב דהלא הוא גדול, ועכ"ה דהרבותא הוא דמחויב גם ליקח לו תפילין⁷⁵⁷.

בא"ד. וגבי לולב נמי יכול לצאת בלולבו של אביו. צ"ע דגם בתפילין יכול לצאת בשל אביו. וי"ל דאביו מחויב לילך בתפילין כל היום, ואינו יכול ליתנו לבנו לצאת בו⁷⁵⁸. תוס' ד"ה הכל חייבין בראיה. חייבין בראיית פני עזרה, אבל בירושלמי אמרי עלה הדא דאיתא בקרבן, אבל בראיית פנים בעזרה אפי' טף חייבין דכתיב הקהל הנשים והטף וכו'. מהתוס' ריש חגיגה⁷⁵⁹ לא משמע הכי⁷⁶⁰. ויש שהקשה, דאין שייך לחלק בין מצוות ראיית פנים ובין מצוות קרבן, הלא חדא מצוה היא. וי"ל דכוונת התוס' הוא, דנילף מהקהל מצוה מחודשת דברגל צריכין להביא הטף כמו בהקהל, ומצוה זו היא בראיית פנים בלא קרבן⁷⁶¹.

היו מברכין בשעת הלבישה על מצות ציצית, כדי לכלול גם מצות הטלת הציצית, ולכן הוכיחו התוס' מהא דמברכין להתעטף דייקא⁷⁴³.

בא"ד. דהכי דייק [בפרק ב' דשבת] (דף כה ושם) דקיימא לן [הכי]. צ"ל: דף כג, ב. דדייקינן שם מדמברכין להדליק, דש"מ הדלקה עושה מצוה⁷⁴⁴.

תוס' ד"ה אביו לוקח לו. וגבי ציצית לא נקט לישנא דלוקח דמסתמא טלית יש לו. משמע דאם אין לו, חייב אביו לקנות לו טלית⁷⁴⁵. וצ"ע הלא גם גדול אינו מחויב לקנות טלית של ד' כנפות כדי להתחייב בציצית, ומדוע קטן יתחייב⁷⁴⁶. וצ"ל דאיכא מצווה מיוחדת על האב להכניס את הבן לחיובי מצוות כדי להרגילו במצוות⁷⁴⁷. ונראה דגם דעת הרמב"ן כן, דאי ברה"ה⁷⁴⁸ שמחנכים את הקטן לתקוע בשופר אפי' בשבת, והקשו ע"ז מה חינוך יש בזה והלא אפי' גדול פטור בשבת. ותי' הרמב"ן במלחמות⁷⁴⁹ שמ"מ מרגילים אותו בזה במצוות. הרי דס"ל כשיטת התוס' שאף בכה"ג שהגדול לא הי' מחויב, מרגילים את הקטן כדי לחנכו⁷⁵⁰.

יש שהקשה על מה שכתבו התוס' דמסתמא טלית יש לו, הא אף מי שיש לו טלית מחויב אביו ליקח לו "ציצית"⁷⁵¹.

בא"ד. וגבי ציצית לא נקט לישנא דלוקח וכו'. פי' דאע"ג דציצית מחויב לקנות לו, לא הוצרך לפרש, משום דפשיטא דלוקח לו, כיון דאינו יוצא בו בשאול, ורק בתפילין הוצרך לאשמעינן דאף דיוצא בשאול מחויב לקנות לו⁷⁵².

(סי' י"ז ס"ק כ"ג), ועי' שמועת חיים פ"א (סי' כ"ג ד"ה ולגבי תפילין), בשיטת הרמב"ם בזה בפ"ד מתפילין (היי"ג). 754 שו"ת משיב דבר ח"א סימן מ"א, ועי' שמועת חיים מחלוקת האחרונים אי יכול לכתוב לעצמו תפילין ולעשות לעצמו ציצית, וכן בנוגע מזוהה לביתו ושי' הרמב"ם בזה, ועי' שם דתלוי אי צריך הקטן לקיים המצוה באופן שהיה יוצא גם בגדלותו, ועי' מש"כ לעיל בגמ' לאתויי קטן היודע להתעטף. 755 שם, ועי' תוס' גיטין (מה, ב ד"ה כל שישנו), שי' ר"ת. 756 דמירי בקטן בן י"ג שנה ויום אחד, ואף דהוא גדול, אם אינו יודע להתעטף פטור, וכן לגבי תפילין [ועי' לעיל בגמ' באורן]. 757 תורת מרדכי (רבינוביץ) או"ח סי' מ"ח. 758 הגהות ר' שמואל שמעלקא טוביבש. 759 ב, א ד"ה הכל. 760 מעשה חושב. 761 הגרי"ז, ולפי"ז ניחא מה שכו' התוס' ואינה אלא אסמכתא וכו', דממעטינן התם נשים וכו', וק' דמאי ראי' מזה, הא אף אי נימא דמה דמדמינן להקהל הוא דרשה גמורה, מ"מ כיון דנשים נתמעטו בהדיא מקרא דזכורך, א"א למילפינהו מהקהל שיתחייבו, אולם לפי הנ"ל ניחא, דמזכורך לא נתמעטו רק ממצות ראי' הנאמרה בפרשת ראי', אבל אכתי נילף למצות ראי' המחודשת, ומדפטריר, עכ"ה דהוא רק אסמכתא בעלמא [א.ה. נראה

(א). 743 העמק שאלה שם. 744 מהר"ן חיות. 745 א"ר (או"ח סי' י"ז), ארצות החיים (שם). 746 ברכת כהן, שמועת חיים, ועי' להלן גירסת השטמ"ק בתוס', ולפי גירסתו מיושב, חידושי רעק"א. 747 ברכת כהן, וכ"כ בשמועת חיים לפי שי' הב"ח או"ח (סי' י"ז) [נטעמו משום דכל חינוך לקטן הוא כדי שיהא רגיל מקטנותו לקיים המצוות כאשר רואה באביו]. וע"ע שמועת חיים שדן דלפי שי' הב"ח אפשר דמחויב לקנות לבנו בגד של צמר או פשתים דייקא, להסוברים דרק אלו מחויבים מדאורייתא, וגם אי סגי לחנכו בבגד שאול דפטור מדאורייתא [ועי' להלן בענין זה]. אמנם השטמ"ק בשם הרא"ש, וכן בפסקי התוס' כאן כ' להדיא דכשאין לו טלית אין אביו מחויב לקנות לו. 748 לג, א. 749 שם. 750 ברכת כהן. 751 שמועת חיים. 752 ארצות החיים (סי' י"ז ס"ק כ"ג), ועי' שמועת חיים דזהו כוונת התוס' שכ' "לא נקט לישנא דלוקח דמסתמא טלית יש לו" וכו', ולא כו' משום דאין "מחויב" לקנות. אך ק' למה באמת מחויב לקנות לו תפילין, ואינו יכול לחנכו בתפילין שאוליים. וגם צ"ע בספיקו של הביה"ל סימן ל"ז סעיף ג' אם אביו מחויב לקנות לבנו תפילין או דסגי בשאולין, עי' שם, דלכא"ו למה לא די בשאולין כיון דיוצא בה. 753 ארצה"ח

ביום של עצמו וכאן ביום של רבו⁷⁶⁷. וי"ל דלא חילקו התוס' כן רק למשנה אחרונה, אבל למשנה ראשונה אע"ג דביום של עצמו אין רבו יכול לעכבו מלעלות לרגל, מ"מ כיון דאינו מחויב לשחררו, הוי ח"ע וחציו ב"ח אף ביום של עצמו, ולכן לא מהני מה שאינו יכול לעכבו מלעלות לרגל⁷⁶⁸.

יש שהעיר על דברי התוס', דלפ"ז אמאי לא משני ד"הכל" אתי לאתויי מעוכב גט שחרור כגון במפקיר עבדו דמעשי ידיו לעצמו⁷⁶⁹. וי"ל דכוונת התוס' הוא⁷⁷⁰, דאפי' אי אמרינן דלגבי קנס מיקרי אדון, מ"מ לענין ראייה אולינן לקולא, משום דהא דחייב בראייה הוא מצד החירות שבו, ורק שצד העבדות מעכבו, והכא דאין רשות רבו עליו אין צד העבדות מעכבו, אבל כיון דצד העבדות במקומה עומדת, לכן י"ל דיש לו קנס. ולפ"ז במעוכב גט שחרור שפיר מיקרי אדון, כיון דאין כאן צד חירות כלל, דצד עבדות במקומה עומדת, דרק הכא בח"ע וחציו ב"ח חייב מצד חירות שבו, ואין צד עבדות יכול לעכב עליו, כיון שאין רשות רבו עליו⁷⁷¹.

תוס' ד"ה שהגיע לחינוך. שמחנכין אותו למצות וכו', ולא נהירא דהתם וכו' להתענות איירי. וליישב דעת רש"י י"ל דכוונתו דאע"ג דלענין תענית איירי התם, מ"מ מדנקט לעיל גבי לולב וסוכה וציצית ותפילין כל אחד ואחד לפי ענינו, וכאן בשופר סתם ונקט "שהגיע לחינוך", משמע דקאי אחינוך שהזכיר במתני' ביומא לענין יוהכ"פ⁷⁷². עוי"ל דהנה בפ"י ר"ח⁷⁷³ גבי קטן שהגיע לחינוך במגילה, פירש שהיינו כבן י"ב. ומבואר דס"ל דבכ"מ שנקטו שיעור קטן שהגיע לחינוך סתם, הכוונה הוא כמו ביוהכ"פ, ונראה דכן הוא גם שי' רש"י כאן, ולכך תלה חינוך דכל המצוות בחינוך דיוהכ"פ⁷⁷⁴. עוי"ל דרש"י ס"ל דבקטן שהגיע לחינוך, חיוב החינוך הוא על הקטן, ובלא הגיע לחינוך החיוב הוא על אביו, וא"כ אפשר דס"ל לרש"י דחלוק חיוב חינוך במצות שופר, מחיוב

יש שהקשה בהא דכ' התוס' דזה רק אסמכתא בעלמא, מהא דכ' הרמב"ם⁷⁶²: "ומי שבא לעזרה ביום ראשון ולא הביא עולה לא דיו שלא עשה מצות עשה אלא עובר על לא תעשה שנאמר לא יראו פני ריקם". דבשלמא אי נשים וטף חייבין מדאורייתא בראיית פנים בלא קרבן, א"ש, דעל גזיה"כ לא תקשי מידי, אבל אי זה רק אסמכתא בעלמא ומדברבנן היא, ק' דאף דמצינו בעלמא דמחייבו רבנן למי שאינו מחוייב מה"ת, לעשותו בר חיוב דוגמת חיובי התורה, מ"מ לא מצינו שיחייבו רבנן נשים וטף בכה"ג שאין דוגמתו מצוה בגדול, וא"כ הכא דגדול הבא בעזרה בלא קרבן עובר בל"ת היאך שייך לחייב נשים לבא לעזרה בלי קרבן⁷⁶³. תוס' ד"ה מי שחציו. צ"ל דרישא דמתניתין לפי משנה אחרונה דחזרו להם ב"ה להורות כב"ש. במס' חגיגה⁷⁶⁴ תירצו דאדיוקא דלישנא דעבדים שאינן משוחררין לא חש. והנה לפי תירוצם כאן נמצא דמ"ש רבינא דפטור מן הראייה קאי גם לפי משנה אחרונה, וצ"ב טעם הדבר דפטור. וי"ל דסובר דכיון דמעוכב גט שחרור הוא, שפיר מיקרי אדונו⁷⁶⁵.

תוס' ד"ה במשנה ראשונה. במעוכב גט שחרור וכו' אדון קרינא ביה וכו' דגבי עולה לרגל אינו אדונו וכו'. ביאור דבריהם, דהגדר של עבד שכופין את אדונו לשחררו הוא, דלענין מה שנוגע לעבד אין בו דיני עבדות, שהרי רבו אינו יכול לכופו לעבוד, אך כמה שנוגע לאדון נחשב דיש לו אדון, דהרי לא שחררו, ולכן לגבי חיוב קנס דזה מדיני האדון, שפיר מיקרי אדון, אבל לגבי חיוב ראייה דזהו מדיני עבד, אמרינן דכיון דכופין אותו לשחררו, ואין לו דיני עבדות, שפיר חייב בראייה⁷⁶⁶. והנה, מדברי התוס' משמע דהא דאמרינן דלמשנה ראשונה פטור מן הראייה, זהו רק ביום שעובד את רבו, דביום שעובד את עצמו דאין רבו יכול לעכבו מלעלות לרגל, שפיר חייב בראייה. אמנם בסוגיין לא משמע הכי, דא"כ הוה מצי למימר אידי ואידי כמשנה ראשונה, וכאן

767 שמועת חיים, ועוד דלפ"ז לא הוצרכו התוס' (בד"ה מי שחציו) לתרץ רישא כמשנה אחרונה, וסיפא כמשנה ראשונה, רק לחלק כאן ביום של עצמו וכאן וכו'.
768 שם. 769 שעה"מ (פ"ב מהל' חגיגה ה"א), והניח בצ"ע. 770 ע"י טו"א חגיגה (ב, א). 771 הפלאה שבערכין, אבל מלשון הרשב"א (גיטין מב, ב) שהביא השעה"מ שם לא משמע כן, ולדידי' שפיר הקשה השעה"מ, ע"י שם היטב. 772 הפלאה שבערכין, ונראה שלזה נתכוון רבינו גרשום שכתב: שהגיע לחינוך שחייב בתקיעת שופר בחינוך האמור ביום הכיפורים. 773 מגילה יט, ב. 774 ברכת כהן.

דלפ"ז צ"ל דעיקר ראיית התוס' הוא מהא דתנן דנשים פטורות מראי', ולא נתחייבו בהן מצות ראייה המחודשת].
762 פ"א מהל' חגיגה (ה"א). 763 מעשה חושב, ובאמת דנשים בלא"ה ראוי שלא יחייבו אותם רבנן בראיית פנים בעזרה, וכדאמר' בקידושין (נב, ב) וכי אשה בעזרה מנין, ובראש יוסף חולין (ב, א) כתב שמא תפרוס גדה [והובא בספר כרם שלמה (אה"ע סי' ס"א)] וא"כ אין סברא שרבנן יחייבו את הנשים בראיית פני עזרה אם התורה לא חייבה אותן בזה, וע"ע במעשה חושב שהאר"ך בזה. 764 ב, א (ד"ה הכל לאתויי). 765 שמועת חיים, דרבינא לא ס"ל כתירוץ התוס' בד"ה במשנה ראשונה. 766 הגרי"ז.

לא ביארו התוס' מאיזה גיל מחויבין לחנכו לשופר, ולכאו' סגי אף בקטן ביותר. והנה להלן⁷⁷⁶ כ' התוס' "וי"ל כגון שהגיע לחינוך שמירת שבת, אבל לא הגיע לחינוך תקיעת שופר", ומשמע דיש איזה גיל לחינוך שמיעת קול שופר⁷⁷⁷. תוס' ד"ה אין מעכבין. בפרק ד' דר"ה מקשה הספר. "הספר" היינו תלמודין⁷⁷⁸.

חינוך במצות לולב וסוכה ותפילין, דחיובא דשופר בקטן הוא רק בהגיע לחינוך, אולם בלולב וסוכה ותפילין, החיוב הוא גם לפני שהגיע לחינוך⁷⁷⁵. בא"ד. אבל בשאר מצות כל אחד ואחד לפי דרכו כדאשכחן לעיל גבי לולב וסוכה ותפילין.

ג, א

להוציא אנשים יד"ח, או לא [דפליגי בזה רש"י⁷⁸⁵ והתוס'⁷⁸⁶], דאי אמרי' דבמגילה ליכא פטורא דמ"ע שהזמ"ג, נמצא דמחויבין הנשים באותו חיוב שחייבי בהן האנשים, ושפיר יכולין להוציא את האנשים. משא"כ אם הוא דין מיוחד בנשים, נמצא דאינם חייבין באותו החיוב שחייב בהן האנשים, ע"כ א"א להן להוציא אנשים. אמנם דלפי"ז צ"ע בשיטת הרמב"ם⁷⁸⁷ דהא ס"ל כרש"י דיכולים להוציא את האנשים, וא"כ עכ"ל דס"ל דמחויבין באותו חיוב של האנשים, וזה סתירה למה שמבואר למעלה דס"ל דהוא דין מיוחד בנשים⁷⁸⁸. ויש שכתב עוד נפק"מ בהאי ספיקא, אם אפשר לחייב קטנים מהאי סברא, דרק אם אמרינן דהא דהוה באותו הנס מהוה מחייב, י"ל דה"ה קטנים חייבים מהאי טעמא. אבל א"א דהוה רק סילוק של הפטור דמ"ע שהזמ"ג, אבל ליכא בזה סברא לחייבו, א"כ קטנים פטורים⁷⁸⁹.

הכל מצטרפין לזימון וכו', לאתויי קטן היודע למי מברכין. יש להסתפק אם זהו חיובא,

גמ'. דאמר ר' יהושע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו הנס. יש להסתפק אם הפירוש הוא דמטעם דאף הן היו באותו הנס, ליכא בהו פטורא דמ"ע שהזמ"ג גרמא, [אף דפטורא דמ"ע שהזמ"ג שייך גם במצוות דרבנן⁷⁷⁹], או דהוא חיוב מיוחד לנשים מטעם דאף הן היו באותו הנס⁷⁸⁰. ונפק"מ בעבדים כנענים, דאי נימא דבחיובא דאשה במגילה ליכא פטורא דמ"ע שהזמ"ג, א"כ גם עבדים חייבים במגילה, אמנם אי נימא דהוא חיוב מיוחד לנשים, מטעם דאף הן היו באותו הנס, א"כ הרי הוא דין מיוחד רק להם, אבל עבדים פטורים מטעם מ"ע שהזמ"ג⁷⁸¹. והנה הרמב"ם⁷⁸² כתב: "והכל חייבין בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים". וכתב אחד מן המפרשים⁷⁸³ דרק עבדים המשוחררים חייבים, אבל עבדים שאינם משוחררים פטורים, ואין דינם כנשים, דשאני נשים שע"י אשה נעשה הנס, עכ"ל. ועכ"ל דס"ל דהוא דין מיוחד בנשים, ולא דבמגילה ליכא פטורא דמ"ע שהזמ"ג⁷⁸⁴. ויש עוד נפק"מ, אי יכולין

בשבת (יג א ד"ה ופליגא) שכ' והספר לא חש לפרש, והיינו תלמודא, וע"ע בספר הכריתות (שער ג' בלשון לימודים א' כ"ט ד"ה אגב גררא) שכ' על מה שאמר הספר וכו' והיינו תלמודא, ועי' תוס' לקמן (כה, ב ד"ה ור"ש) שכ' בתחילה שואל הספר, ובנוזיר (ג, ב תור"ה כגון) וקשה דהספר לא הזכיר. 779 עי' בטורי אבן מגילה (ד, א) שהוכיח כן מסוכה (לח, א) גבי הלל דאינה אלא מדרבנן. 780 הגרי"ז, [א.ה. עי' בריטב"א מגילה (יט, ב) שכ' "דנשים דבעלמא וכו' עשו אותם כאילו ה' מצוה שאין הזמן גרמא", ומשמע דלא כדבריו. וע"ע בתוס' מגילה ד, א (ד"ה שאף)]. 781 שם, [א.ה. אמנם זה רק אי אמרינן דטעם חיוב הנשים במגילה הוא משום דהנס נעשה ע"י אשה, אבל אי טעם החיוב הוא משום דכולם היו בספק להשמיד וכו', א"כ גם עבדים בכלל, וכמש"כ הב"י סי' תרפ"ט (ד"ה ומ"ש ועבדים), אולם הגר"א שם חולק עליו]. 782 פ"א ממגילה (ה"א). 783 לח"מ. 784 הגרי"ז. 785 ד"ה לאתויי. 786 בשם הבה"ג. 787 עי' פ"א (ה"א) שכתב "והכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים". 788 הגרי"ז, וצ"ע. 789 גבורת יצחק (פורים סי' ל"ב).

775 מקדש יחזקאל, ולכן בשופר דמיירי בהגיע לחינוך, פירש"י דהיינו כבר תשע כבר עשר, דבשופר חייבו את הקטן רק באופן שהוא עצמו בר חיובא, אולם בלולב וסוכה ותפילין חייבו את אביו לחנכו גם בלא הגיע לחינוך, ובאופן שיודע לנענע או שאינו צריך לאמו, או בידוע לשמור התפילין. ולפי"ז מיושב למה לא אמרו גם גבי סוכה, לולב, ציצית ותפילין לאתויי קטן שהגיע לחינוך כמו שאמרו גבי שופר, דבאלו גם בלא הגיע לחינוך מחויב אביו לחנכו. 776 ד"ה אין מעכבין. 777 שמועת חיים, ועי' מש"כ להלן בתוס' ד"ה אין מעכבין. ועי' בשמועת חיים שם שחקר אם אינו מחויב בחינוך אא"כ יודע לשמוע כל סדר הברכות כהלכתן, ואף דזה רק מדרבנן, אינו חייב בחינוך רק בידוע לקיים המצוה עם כל פריטה, כמו שאינו מחויב בלולב רק בידוע לנענע. ועי' מש"כ בזה לעיל בגמ' דקטן היודע לנענע, ועי' ריטב"א ר"ה (לד, א), דמשמע דחייב בחינוך אף באינו יודע לשמוע סדר הברכות, עי' מזה בשמועת חיים, ועי' פסקי התוס' (אות ח'). 778 הפלאה שבערכין, ובחנם הגיה הצ"ק בזה, וכעין זה כתבו התוס' בברכות (יב, ב ד"ה והלכתא) דלא פסק בספר (וכן פי' שם הרש"ל), ועי' עוד

דאשכחן ביולדת דאשה מוזהרת בטומאת מקדש דכתיב "ואל המקדש לא תבא", לא מסתבר בטומאת מקדש בטמא מת למדרש איש כתיב ולא אשה⁷⁹⁸. אמנם דיל"ע בזה דמה ענין טומאת מת לטומאת לידה, ולכאור' עדיפא י"ל דהא כתיב⁷⁹⁹ "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, מזכר עד נקבה תשלחו", הרי בהדיא דאשה מטמאה בטומאת מת⁸⁰⁰.

יש שכתב דמכאן מוכח דבכ"מ דממעטינן אשה מדכתיב "איש", אינו ממשמעותא, אלא גילוי קרא מדלא כתיב "אדם", דאלת"ה הו"ל למעט אשה גם כאן אף דלא מסתבר, ועל כרחך דהוי מיעוט, לכן הכא מוקמינן המיעוט לקטן, ולא אייתר לן תו למעט אשה⁸⁰¹. ויש שהקשה למאי דסובר ר"י בנו של ריב"ב דשמעינן מקרא ד"והזב את זובו לזכר ולנקבה", לזכר כ"ש זכר בין קטן בין גדול וכו', א"כ כיון דכתיב "מזכר עד נקבה תשלחו", משמע דגם קטן מיטמא בטומאת מת, וא"כ ל"ל למילף קטן מקרא ד"ועל הנפשות אשר היו שם"⁸⁰².

הכל מטמאין בטמא מת וכו', לאתויי קטן.
פי' דהו"א דקטן אינו מקבל טומאה, כמו עכו"ם או בהמה שאינן מקבלין טומאה בחייהם⁸⁰³.
קמ"ל ועל הנפשות אשר היו שם. פשיטא להו דנפשות משמע אפי' קטן, דגם קטן נכלל בנפשות, משו"ה לא פריך ואימא ה"נ, אבל אדם לא משמע שיהי' כולל גם קטן, ולכן פריך להלן "ואימא ה"נ"⁸⁰⁴.

הכל מטמאין בנגעים לאתויי מאי, לאתויי קטן סד"א וכו'. כתב הרמב"ם⁸⁰⁵: הכל אפי' עבדים ואפי' קטן בן יומו מיטמאין בנגעים. ויש שהקשה אמאי לא קאמר נמי דלאתויי אשה, דגם

דכיון דידוע למי מברכין הרי הוא כגדול לענין זה, והוי כמו שלשה גדולים שאכלו כאחת דחייבין לזמן, או דכיון דסו"ס הוא קטן ומחויב במצוות רק משום חינוך, י"ל דהוא רק רשות דיכול להצטרף אבל אין בזה חיוב⁷⁹⁰.

הכל מטמאין בזיבה לאתויי מאי לאתויי תינוק בן יומו. כ' הרמב"ם⁷⁹¹: הכל מתטמאין בזיבה אפילו קטן בן יומו וכו', ויראה לי שמביאין עליהם כפרה, כדי להאכילן בקדשים, וחטאתן נאכלת שהרי הן קטן שאינן בן דעת.

מה ת"ל איש איש לרבות תינוק בן יום אחד שמשמא בזיבה. "איש" משמע בן י"ג שנה, וכיון דכתיב "איש איש", הו"ל מיעוט אחר מיעוט, ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, וע"כ מרבינן תינוק בן יומו⁷⁹². אמנם לפ"ז ק' על ר' ישמעאל בנו של ריב"ב דדריש לי' מקרא אחרנא, וס"ל דהא דכתיב "איש איש" הוא משום דדברה תורה כלשון בני"א, דהא לא שייך למימר הכי רק היכא דכפל הקרא לשונו, אבל הכא מדוע בכלל נכתב בענין הזה "איש", כיון דסופינו לרבות את הקטן⁷⁹³.

והזב את זובו לזכר ולנקבה, לזכר כל שהוא זכר, בין קטן בין גדול, לנקבה כל שהיא נקבה, בין קטנה בין גדולה. יש שהעיר למה נקט תחילה קטן דהוא החידוש, הא הוי זו ואין צריך לומר זו⁷⁹⁴. והנה יש שכתב דאין לומר זו ואצ"ל זו במקום דתנן "בין בין"⁷⁹⁵. אבל מסוגיין לא משמע הכי, דהא הכא הוי זו ואצ"ל זו, דהא גדול פשוט יותר מקטן⁷⁹⁶.

הכל מטמאין בטמא מת לאתויי מאי, לאתויי קטן. הקשה הר"ר אלחנן אמאי לא קאמר לאתויי אשה לטומאת מת, דסד"א איש כתיב⁷⁹⁷. וי"ל דכיון

(כלל קמ"א) שנסתפק בזה. 802 מעשה חושב, וגם בספרי שם מרבה קטן וקטנה מזכר עד נקיבה. זולת אי נימא דהש"ס קאי לר' יהודה דלא משמע לי' לרבות קטן וקטנה מלזכר ולנקבה. ועי' שם שכ' דלא הוי ממעטינן אשה מקרא דאיש, משום דזהו נגד הלימוד דאיש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם, דילפינן מיני' (תמורה ב, ב) דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה, ולכך עדיף לי' למעט קטן, ועי' שם מה שהקשה ע"ז מהא דבפסחים (צא, ב) ממעט ר' יהודה נשים מכת דפסח שני, ולא ממעט קטן כר' יוסי, דהא השוה הכתוב וכו', וי"ל דלא השוה רק בעונשים שיש בהם מעשה, ומניעת הקרבת הפסח אין בו מעשה. 803 מקדש יחזקאל, ועי' ברמב"ם פ"א מטומאת מת (הי"ד), ובמשל"מ שם. 804 הפלאה שבערכין, וזהו ססיים להלן "אדם מכל מקום", להורות שגם אדם משמע אפי' קטן, ועי' לעיל ריש מכילתין "נפשות כל דהו", עי' שם, היינו אפי' שאינן שוין כלום, אבל קטן פשיטא דנכלל בכלל נפשות, ופשוט. ועי' סוכה (ה, ב) אדם אפי' רברבא. 805 פיה"מ נגעים פ"ג שם.

790 מקדש יחזקאל, ועי' באו"ש (פ"ה ברכות ה"ג ד"ה שם) שכ' דזה רשות. 791 פ"ג מהל' מחוסרי כפרה (ה"ו). 792 תוספות יו"ט זבים (פ"ב מ"א). ועי' בהפלאה שבערכין שהתפלא על שלא זכר שכ"כ התוס' בסנהדרין (סו, א ד"ה לרבות). 793 שמועת חיים. 794 מעשה חושב, ועי' שמועת חיים שהעיר דבתו"כ (סו"פ מצורע) איתא: לזכר ולנקבה, לזכר כ"ש זכר בין גדול בין קטן, ולנקבה בין שהיא קטנה בין שהיא גדולה, דצ"ב למה בנקיבה נקט קטנה קודם גדולה. 795 עי' בעין זוכר להחיד"א (מערכת ז' סי' ה') שהביא כן בשם הגהות דרישה ביו"ד (סי' כ"ד). 796 מעשה חושב, ועי' בסמ"ע (סי' ע"ב ס"ק ח') שכתב דעל הרוב בין האחרון פשוט יותר מהראשון, עי' שם, וכן משמע בסוגיין. 797 שטמ"ק אות ד' בשם הרא"ש. ועי' שמועת חיים סי' ל"ט ד"ה (עוד יש להעיר), דלפמ"כ בשטמ"ק אות ז' א"צ קרא לרבות אשה, משום דמקשינן אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. 798 שם. 799 במדבר ה, ב-ג. 800 מעשה חושב. 801 שמועת חיים, ועי' בבית האוצר

ויש שהקשה דלמה איצטריך קרא לרבות אשה בנגעים, הא בהדיא כתיב⁸¹⁷ "ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרת" וגו'. וי"ל דזה כתיב רק בנגע טהור ולא בנגע טמא⁸¹⁸. ותמוה, דהא עדיין יש ללמוד מזה דאשה מטמאה בנגעים, דמדאיצטריך קרא לומר דבוהק באשה טהור, עכ"ל דאשה היא בכלל טומאת נגעים. וי"ל דבמס' שבת⁸¹⁹ איתא דהלאו של קציצת בהרת איכא גם בנגעים טהורים, כגון בוהק, ולכן י"ל דלהכי איצטריך קרא לומר באשה דבוהק טהור, לגלות דגם באשה יש לזה שם נגע לענין הלאו של קציצת בהרת⁸²⁰. והנה כל זה ניהא להסוברים⁸²¹ דאיכא איסור בקציצת הנגע אף אם אין הנגע יכול להיות טמא, וא"כ אף להס"ד דאין אשה מטמאה בנגעים, איכא איסור של קציצת הנגע, אבל להסוברים⁸²² דליכא איסור קציצה על נגע טהור, אי אפשר לומר דקרא אתי לזה⁸²³. אבל נראה לומר עוד, דאף להסוברים דאיכא איסור בקציצת הנגע אף אם אין הנגע יכול להיות טמא, אא"ל דקרא ד"והצרו" אתי לרבות דאיכא איסור קציצת בהרת באשה, דלכמה דיעות⁸²⁴ אם הראה הנגע לכהן אין עוד איסור לקצוץ הבהרת, דכל האיסור הוא רק כשמעלים הנגע מהכהן⁸²⁵. וא"כ להס"ד דאין אשה מטמאה בנגעים, א"כ אין בה איסור קציצה, דאינה צריכה להראות לכהן, וא"כ אא"ל דקרא דוהצרו" אתי לרבות איסור קציצת הנגע באשה⁸²⁶.

לאשה צריך קרא לרבותה לנגעים⁸⁰⁶. וי"ל דכבר שמעינן לה ממתני' דנגעים⁸⁰⁷. יש שהקשה מהא דבשבת⁸⁰⁸ דרשו מקרא ד"בשר" 809 דאע"פ שיש בו בהרת, שרי לקצוץ בהרת של קטן כשהיא במקום מילה, ומוכח דקטן בן ח' ימים מטמא בנגעים⁸¹⁰. וי"ל להסוברים⁸¹¹ דאף למאי דס"ד דנגע אשה אינה מטמאה בנגעים, עכ"ז אסור לקוצצו. וה"נ י"ל בקטן דאף דנימא דאינו מטמא בנגעים, עכ"ז אסור לקוצצו⁸¹². ואימא הכי נמי, אדם כי יהיה בעור בשרו מ"מ. יש שכתבו דעובר אינו מטמא בנגעים, דאינו בכלל אדם⁸¹³.

איש אין לי אלא איש, אשה מנין כשהוא אומר והצרו"ע הרי כאן שנים. ק' למה איצטריך קרא לרבות אשה, הלא הוקשו אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. וי"ל כיון דבנגעים כתיב "וזקן", ואשה אין לה זקן, הו"א שלזה לא הוקשו, קמ"ל קרא ד"והצרו"ע" שנטמאת בנגעים⁸¹⁴. אמנם דצ"ע בזה דהרי בנגעי ראש וזקן כתיב להדיא אשה, אף שאין לה זקן⁸¹⁵. ויש שתירץ דלכך איצטריך קרא לרבות אשה, משום דאע"ג דאמרינן השוה הכתוב אשה לאיש אף היכא דכתיב קרא בלשון זכר, מ"מ היכא דכתיב "איש" להדיא, לא משוינן אשה לאיש, ולכן בנגעים דכתיב "איש" בהדיא, איצטריך קרא לרבות אשה⁸¹⁶.

מבואר דאיש לא בא למעט עובר, וצריך לגרוס בדבריו "מדכתיב אדם". 814 שטמ"ק (אות ו') בשם התוס'. 815 שמועת חיים, ועי' תוד"ה והצרו"ע, דבאמת אין ללמוד משם לשאר נגעים, דמדכתיב אשה רק בראש וזקן, אפשר דרק שם איתרבי, ולא בשאר נגעים, אבל עכ"פ חזינן דאף דאין לה זקן איתרבי בפרשה דזקן, וא"כ לא היה הו"א דלא הוקשו לנגעים כיון דאין לה זקן. 816 שמועת חיים, עפי' התוס' ב"ק (טו, א ד"ה השוה), וסנהדרין (סו, א ד"ה לרבות), ועי' שמועת חיים מ"ש ליישב ד' השטמ"ק כאן דאף דכתיב בנגעים "איש" הקשה דהשוו, עי' בדברינו להלן (ד', ב) בגמ' אין לי אלא איש שהעריך וכו'. 817 ויקרא יג, לח. 818 רבינו גרשום. 819 קלב, ב. 820 השג יד. 821 רש"י שבת שם ד"ה נגעים טהורים. 822 תוס' רי"ד שם. 823 שמועת חיים, עי' ברש"י שם דפירש דאיסור קציצה בנגעים הוא רק בבהק ופרחה בכולו, ובתוס' רי"ד (שם) כ' דעל בהק [ופרחה בכולו] אין איסור קציצה, דאינו נגע כלל, ואיסור קציצה הוא רק בנגע שיכול להיות טמא, וא"כ ד' ר"ג כאן דקרא דאשה אתי לנגע טהור באשה ולענין קציצה, הוא רק לשיטת רש"י, דלש"י התוס' רי"ד אין באשה שום איסור קציצה, לפי שאינו נגע שיכול להיות טמא, דהא קיימינן עכשיו דאין אשה מטמאה בנגעים. 824 עי' בחידושי הר"י פערלא (רס"ג ח"ב ל"ת קל"ו) שהביא כמה ראשונים שנראה מדבריהם כן. 825 ואף בנגע טהור צריך להראותו שיהורנו. 826 שמועת חיים, ועי' אג"מ קדשים (ס" כ"ה).

806 תפארת ישראל נגעים פ"ג מ"א (אות א'). 807 פ"ב מ"ד, תפא"י שם, ועי' שמועת חיים דהכוונה למשנה זו דתנן: האשה כעורכת וכמניקה את בנה. ואין להקשות דבמשנה ה' קתני: כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו ר"מ אומר וכו' כל הנדרים אדם מתיר חוץ מנדרי עצמו, רבי יהודה אומר אף לא נדרי אשתו וכו'. ומדלא פליג ר"י גם בנגעים דאינו רואה נגעי אשתו, מוכח דאין אשה מטמא בנגעים, ז"א, דעי' שם בתפא"י אות ל"ג דלר"י איה"נ דרואה נגעי אשתו ולכן לא פליג. [א.ה. אבל לכאור"ק מנדה (מג, ב) דבקטן קתני דמטמא בנגעים אבל בתניוקת קתני רק נדה וזיבה ולא נגעים, וצ"ע]. ועי' בשמועת חיים שם דל"ק מהא דתנן בנדה דקטן מטמא בנגעים, כיון דזה תנן במסכת אחרת. 808 קלב, ב. 809 ויקרא יב, ג. 810 כלי חמדה (פרשת לך לך), ועי' שם שם דאין לתרץ דלש"י רש"י (שם) דגם בהק אסור לקוצצו אף דהוא מראה טהור, כמו"כ בקטן אף דאינו מטמא בנגעים, אסור לקצוץ בהרתו, דלא דמי, דבהק אף דהוא מראה טהור מ"מ צריך להראותו לכהן שיטהרנו, משא"כ נגע של קטן. 811 ר"ג שם, ועי' להלן בגמ' מענין זה. 812 שמועת חיים, ועי' מנ"ח (מ' תקפ"ד אות ו') שדן אי מותר לקצוץ נגע בירושלים וחול' שאין נוהג בה נגעים, ולכאור"ג אסור, ועי' משנה אחרונה (סופ"ז דנגעים) דאסור לקצוץ נגע שבראשי איברים, אף שאינו מטמא בנגעים. 813 העמק שאלה (ס"י קס"ז ס"ק י"ד), וכ' דמ"ש באליהו רבא נגעים (פ"ז מ"א) דממעטין לי' מדכתיב איש, תלמיד טועה כתבו, דבסוגיין

טומאת צרעת, מ"מ אין בה חיוב להתנהג באבילות, ומהאי טעמא נמי מותרת בתשמיש המטה⁸³³, אף דמצורע אסור בתשמיש המטה⁸³⁴.

לאתויי שאינו בקי וכו'. הרמב"ם⁸³⁵ מכשיר גם כהן קטן, וי"ל דנתרבה מדכתיב⁸³⁶ "אל אחד מבניו", וכדמצינו דמרבין בעל מום⁸³⁷ מדכתיב מבניו⁸³⁸. ואפשר דלהרמב"ם קרא ד"מבניו" קאי על כל ענייני מצורע, וגם תגלחת מצורע דצריך כהן, כשר בכהן קטן⁸³⁹.

והאמר מר אינו בקי וכו', אינו רואה וכו'. משמע לי שאפי' ע"י ת"ח ישראל אינו רואה, דאלת"ה פשיטא דאינו רואה כיון דאינו יודע מה לראות⁸⁴⁰.

יש שכתב ד"אינו בקי" היינו שאינו בקי במראות

והצורע הרי כאן שנים. כמו"ק⁸²⁷ ילפינן מ"והצורע" לרבות כ"ג שפורם, ואפשר דסוגיות חלוקות הם, דהגמ' כמו"ק יליף נשים מ"איש צורע הוא" [כדיליף בתו"כ⁸²⁸] ⁸²⁹.

איש פורע ופורם. יל"ע למה נקט פריעה קודם לפרימה, הלא בקרא⁸³⁰ כתיב פרימה קודם לפריעה⁸³¹.

יש שכתב דאין צריך לקרוע בגדיו שלבוש בהן, אלא די שיהא מלובש בבגד קרוע. אמנם ב"אבל" אינו כן, דאבל צריך לקרוע בגדיו שלבוש בהן⁸³².

ואין האשה פורעת ופורמת. הטעם בזה, דבמצורע איכא ב' דינים. א', דיני טומאת צרעת. ב', דיני אבילות שיש עליו. ובאשה אף דיש לה דיני

מבמצורעת, ולא דהוא רק חיוב נוסף שיש במצורע. ומוכיח כן מסוגיא דכריתות שם דאי' מצורע ומצורעת חלוקה "טומאתן", וממתני' דכלים (פ"א מ"ה), ומפסחים (סו, ב), ומגילה (ח, ב) ומהרמב"ם (פ"י מטומאת צרעת ה"י), ועי' שטמ"ק לקמן (ח, ב אות ד') דקרי לימי ההסגר ימי טהרה, אף דטמא הוא כמו בימי החלטו, ועכ"ח דכיון דאינו טעון פריעה ופרימה מיקרי טהור לגבי ימי החלוטה, ומוכח דפריעה ופרימה הוא מצד דיני טומאה של המוחלט. ⁸³⁵ פ"ט מטומאת צרעת (ה"ב). ⁸³⁶ ויקרא יג, ב. ⁸³⁷ עי' בתו"כ תזריע (פרשה א ד"ה פרשת נגעים). ⁸³⁸ מעשה חושב, אמנם בתו"כ לא הוזכר קטן רק שוטה. ועי' ברמב"ם בהל' סוטה (פ"ד ה"ט) שכי' דמגילת סוטה שכי' כהן קטן פסול, שנאמר "וכתב הכהן", והיינו משום דל"כ ביי' "אל אחד מבניו". ועי' במעשה חושב דיל"ע בזה דכיון דאי לא מבניו הוי פסלינן בע"מ לראיית נגעים, אי"כ בסוטה דלא כתיב מבניו, נפסול גם בע"מ, ולא נזכר ברמב"ם (שם) כן. ועוד יש להעיר ממש"ש המג"א (סי' רפ"ו ס"ק ו') דלא קאי מ"ע דוקדשתו על כהן קטן, מדכתיב כי את לחם וגו' הוא מקריב, וקטן אינו עובד. ועי' במעשה בצלאל (על הריקאנט), מבעל מעשה חושב, סי' מ"ח) שמובא התו"כ (פ' אמור) דמרבין בעלי מומין מדכתיב (ויקרא כא, ח) "קדש יהי' לך", ועי' שם דבעל מום יותר מסתבר לרבות מקטן, ואי"כ ה"נ "מבניו" לא נרבו רק בע"מ ולא קטן, אך יש לחלק דשם ילפינן לי' מיתורא ועי' שדינן רק אמסתברא יותר, משא"כ הא דמבניו דממשמעותא משמע גם על קטן, כל שהוא בן כהן. והנה ברמב"ם בפ"ד מהל' סוטה (ה"ז) כ' מגילת סוטה שכי' בלילה פסולה שנאמר וכתב וגו' והשקה וגו' והקריב וגו' כשם שקרבנה ביום כך כתיבת המגילה והשקיייתה ביום, ואפשר דמטעם זה פוסל הרמב"ם גם קטן ובעל מום דפסולי להקרבה. [ועי' שם בכסף משנה שהעיר דבסוטה (יז, ב) אייתי לה מקרא אחרונא]. ⁸³⁹ מעשה חושב, ועי' ברמב"ם פ"א מטומאת צרעת (ה"ו) שכי' דכהן שטמאו מצוה לטהרו שנאמר לטהרו או לטמאו, וי"ל מזה דכשם שהכהן קטן מטמאו, כמו"כ יכול לטהרו, דכלל זה גם הא דתגלחת מצורע. ועי' בקרן אורה סוטה (יז, ד"ה מה משפט) שכי' דכל היכא דבעינן כהן, קטן לאו כלום הוא, דבקטנותו אין עליו מעלות כהונה ככל מעשה דבעי כהונה, כמו לגלח מצורע. ⁸⁴⁰ הפלאה שבערכין.

⁸²⁷ טו, א. ⁸²⁸ פ' תזריע פי"ב, ועי' שם בהתורה והמצוה אות ק"ג. ⁸²⁹ מעשה חושב. ⁸³⁰ ויקרא יג, מה. ⁸³¹ רש"י נגעים (פ"ח מ"ח), ותירץ שם דכיון דקרא מיירי בחיובם, ע"כ מוכיר מתחילה מה שהוא בקום ועשה, דהיינו הפרימה, ואח"כ הרבר שבשב ואל תעשה, דהיינו הפריעה, משא"כ מתני' דמיירי בפיטורן נקט ההיפוך. והעיר בשמועת חיים דאכתי יקשה אמאי נקט הכא איש פורע ופורם ולא נקט פורם תחילה, ודוחק לומר דמשום סיפא דאין אשה פורעת ופורמת נקט הכי. ⁸³² מנ"ח מ' ק"ג (ס"ק ה'), ועי' שם שכי' דמהרמב"ם משמע דבעי דוקא שיקרע בגדו שלבוש, וכן משמע מהתו"ט פ"א דנגעים (מ"ו) דצריך לקרוע דוקא בגדיו שלבוש, שכי' דמי שנחלט בשבת אינו יכול לקיים פרימה בשבת זו. ועי' שמועת חיים דיש להסתפק אם מצורע קרוע כל בגדים כדין אבל, או דסגי בקריעת בגד עליון כדין שאר קרובים, עי' שם. ⁸³³ כדאי' בכריתות (ח, ב). ⁸³⁴ זכר יצחק (ח"א סי' מ"ג), שמועת חיים, דבענין הטומאה שוים האיש והאשה, אבל הדין הנוסף שבמצורע שחייב להתנהג כאבל, זה לא נאמר באשה. ועי' בעמודי אור (סי' ע"ו ס"ק ו') שנחלקו האחרונים בנשים אם יש בהם מה"ת דין אבילות על קרובים, ועי' שמועת חיים דאפשר דלכן אין לנשים דין אבילות גם בצרעת, כיון דאין בהם דין אבילות בכל התורה, ועי' שם בזכר יצחק שכי' דכיון דהא דמצורע אינו משלח קרבנותיו אינו מחמת טומאתו, אלא מחמת דין אבילות שיש עליו, דהרי חזינן דשאר טמאין משלחין קרבנותיהם, ע"כ מצורעת דאין בה דין אבילות, אכן משלחת קרבנותיה, וכמו"כ מוסגר דאין בו דיני אבילות ג"כ משלח קרבנותיו. ועי' תוס' הרא"ש מו"ק (טו, ב) שג"כ כ' דהא דאינו משלח קרבנותיו הוא משום אבילות. ועי' בתוס' ר"ד שם דמשמע דמצורעת ג"כ משלחת קרבנותיה בקרבן שאין טעון סמיכה, ועי' שם במגיה דכוונתו רק כשהיא בימי סיפורה דאז מותרת בתשמיש ואין בה דין אבילות, אבל בימי חלוטה אינה משלחת קרבנותיה, ועי' שמועת חיים דיל"ע בזה דהלא בימי חלוטה ג"כ איננה פורעת ופורמת, ועי' מנ"ח (מ' קע"ה ס"ק ה') דמותרת נמי בשאילת שלום, כיון דבמצורע נלמד מעל שפם יעטה, ושם כתיב איש, ועי' שם דמסתפק אם מותרת לכבס. ועי' בשמועת חיים שכי' דדין הנהגת אבילות שיש רק למצורע ולא למצורעת, נובע מדין "הטומאה" שיש במצורע יותר

חוץ מן החרש שוטה וקטן, ור' יהודה מכשיר בקטן, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר חרש שוטה וקטן שקדשו ואחרים רואין קדושן כשר. ולפי"ז לכאור' הלכה כריב"ב, דהא בגיטין קיי"ל דחש"ו שכתבו הגט וגדול עומד על גביהם מהני, אך מהרמב"ם⁸⁵² משמע דלא פסק כוותי'⁸⁵³.

דא"ר אלעזר ערל שהזה הזאתו כשרה. משמע דוקא בדיעבד. ויש להעיר דממתני' דהכל כשרין להזות דלאותוי ערל משמע דכשר גם לכתחילה⁸⁵⁴.

והדא לאותוי ישראל מומר. זהו כרכא דס"ל⁸⁵⁵ דישראל מומר האוכל נבילות לתיאבון, בודק סכין ונותן לו, ומותר לאכול משחיטתו, דבאיכא היתרא ואיסורא לא שביק היתרא ואכל איסורא⁸⁵⁶.

רש"י ד"ה לאותוי נשים. שחייבות במקרא מגילה, וכשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם. מש"כ "שחייבות במקרא מגילה", קאי אריבוי ד"הכל חייבין במקרא מגילה", ומש"כ "וכשרות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם" קאי אריבוי ד"הכל כשרין לקרות את המגילה"⁸⁵⁷. ומבואר דשיטת רש"י הוא דנשים יכולין גם להוציא זכרים ידי חובתם⁸⁵⁸.

חוץ מחרש שוטה וקטן, ולא נקט דבאחרים רואים מהני, ומשמע דסובר דת"ק דלא מחלק בהכי, חולק על ר"י בנו שריב"ב ופוסל גם באחרים רואין, ופסק כת"ק (וצ"ל דבגיטין שאני, או דנחלק בין אחרים רואין להא דגדול עומד ע"ג, עי' בתוס' בגיטין שם ד"ה והא), ולפי"ז יתורץ מה שהק' ביקר הערך דהול"ל לאותוי חש"ו כשאחרים רואין אותן, דלפי"ז י"ל דמשמע ליה להגמ' דלת"ק גם באחרים רואין פסול. 854 מעשה חושב, ועי' ברמב"ם (פ"י מהל' פרה אדומה ה"ו) שכתב והערל כשר להזות, ומשמע דכשר גם לכתחילה [וכמו דטבול יום כשר לכתחילה (עי' ברמב"ם סוף פ"א מהל' פרה אדומה), דמינה ילפינן להערל דכשר (עי' יבמות עב, ב)]. שמועת חיים, ועי' ביומא (ב, א) בתוס' (ד"ה להוציא) דר"א דוקא נקט ערל שהזה דיעבד, אבל לא לכתחילה. ועי' חולין (ב, ב) דכ"מ מתפרש "הכל" בדיעבד, וכן הא דמריבין אשה לקרות המגילה מ"הכל" הוא רק בדיעבד כדאיתא בסוכה (לה, א) אשה מברכת לבעלה וכו' תבא מאירה וכו' שאשתו מברכין לו וכו'. 855 חולין ג, א. 856 מעשה חושב, ועי' שם שהאריך בשי' רבא. 857 מקדש יחזקאל, והיינו דס"ד דנשים חייבות במקרא מגילה, אבל אינם מוציאות זכרים יד"ח, דהו"א דחייב נשים הוא רק בשמיעה ולא בקריאה, משא"כ אנשים חייבין גם בקריאה, ולכן אינם מוציאים זכרים יד"ח [ונכשיתת הבה"ג], קמ"ל דנשים חייבות גם בקריאה. [א.ה. לקמן איתא: הכל רואין את הנגעים, הכל כשרין לראות את הנגעים. ועי' ברש"י (ד"ה הכל רואין) והתוס' (ד"ה הכל רואין) שבאו ליישב זה, והא דלא כ' כן גם כאן במגילה, הוא משום הנ"ל, ודו"ק]. 858 וכן כ' במעשה רקה, ביאור הגר"א

נגעים, אבל א"צ להיות בקי בכל הלכות נגעים, אלא בהלכה זו שהוא מורה⁸⁴¹.

הכל כשרין לקדש וכו' לרבי יהודה לאותוי קטן, ולרבנן לאותוי אשה. יש לעיין מדוע הקדים דברי ר"י, הא במתני' קתני דברי חכמים תחילה⁸⁴². ויש שהקשו אמאי בעינן לאותוי קטן מ"הכל", הלא בהדיא קתני במתני' "ר"י מכשיר בקטן", ומאי אתא לאותוי⁸⁴³. וי"ל דאתי לאותוי אפילו קטן שלא הגיע לחינוך, דכשר לקדש⁸⁴⁴. עוי"ל דתני והדר מפרש, [כדאמרין לעיל⁸⁴⁵] עוד י"ל, דעבודת הקידוש כוללת ב' דברים: א', לקיחת האפר. ב', נתינתו על פני המים. ור' יהודה דמכשיר בקטן הוא מדכתיב בענין לקיחת האפר⁸⁴⁷ "ולקחו", ופוסל באשה מדכתיב גבי נתינה על המים "ונתן", ואף דהריבוי לקטן כתיב רק בלקיחת האפר, והמיעוט לאשה כתיב רק בנתינה על המים, צ"ל דכיון דתרווייהו מדיני הקידוש הם, ילפינן להו מהדדי. ולפי"ז י"ל דאי הוה תנן רק ההיא דר' יהודה מכשיר בקטן, הוה אמינא דמכשיר רק בלקיחת האפר דביה כתיב ריבויא, לכך קתני נמי "הכל" למימרא דאף בנתינה על המים מכשיר בקטן⁸⁴⁸.

בירושלמי ריש תרומות⁸⁴⁹ איתא, דהא דתנן בגיטין⁸⁵⁰ "הכל כשרין לכתוב את הגט אפי' חש"ו, אתי' כר"י בן ריב"ב דתניא⁸⁵¹: הכל כשרין לקדש

841 חזו"א נגעים סימן ב' (ס"ק ט'), ועי' שם מה שהקשה על שיטתו מהתוספתא, ועי' שמועת חיים שיישב קושייתו דמרש"י (ד"ה דמסברי ליה) שכי' הלכות נגעים, משמע שצריך לידע כל הלכות נגעים, ולא די בדיני מראות לחוד. 842 הפלאה שבערכין, יעו"ש תירוץ. 843 צאן קדשים, מעשה חושב, גבורות ארי (יומא מג, א). 844 צאן קדשים. אך הקשה ע"ז בהגהות ר"ש טויבש דממה דסתם ותני ר"י יהודה מכשיר בקטן, משמע דבכל קטן מיירי בין הגיע לחינוך ובין לא הגיע לחינוך, ועל כרחק צ"ל דאע"ג דבהדיא תנן "קטן", אתי "הכל" לאותוי, ונשאר בצ"ע. אמנם במעשה חושב כ' דאינו השגה, דהא במגילה (יט, ב) כתבו התוס' (ד"ה ור"י) דהא דר"י מכשיר בקטן מיירי בקטן שהגיע לחינוך, זולת דנימא דע"כ צ"ל כן דבלא הגיע לחינוך דאינו מחוייב בדבר, א"א להוציא אחרים יד"ח, משא"כ הכא גם בלא ריבויא נילף מסתימת דברי ר"י דמכשיר בקטן, דמכשיר אף בלא הגיע לחינוך, אך אינו מוכרח כ"כ, דגם הכא אפ"ל דוקא בהגיע לחינוך שיש בו דעת, משא"כ היכא דלא הגיע לחינוך, וע"כ תנא הכל לאותוי לא הגיע לחינוך. ועי' בהפלאה שבערכין שכי' דתירוץ של הצ"ק לא נהיר כלל. 845 ב, א. 846 הפלאה שבערכין, תוי"ט פרה (פ"יב מ"י). 847 במדבר (יט, יז). "ולקחו" לטמא מעפר שרפת החטאת, "ונתן" עליו מים חיים אל כלי. 848 גבורת ארי (שם), ועי' שם שהאריך ליישב באופן זה גם לרבנן באשה. 849 פ"א מ"א. 850 פ"ב מ"ה. 851 תוספתא דפרה (פ"ה ה"ז). 852 פ"ו מהל' פרה אדומה (ה"ב). 853 מעשה חושב, דהרי הרמב"ם כ' שם הכל כשרים לקדש

דאם רצו לזמן אין מזמנין⁸⁷⁰. ע"כ נראה לומר בכוונת רש"י דבאשה אחת עם ב' אנשים מזמנין אפי' אי שני אנשים לחוד אין מזמנים, דלא גרע האשה שאכלה דגן ומחוייבת בברהמ"ז, מאיש שאכל עלה של ירק ושתה כוס יין דמבואר בברכות⁸⁷¹ דמצטרף לזימון לשנים שאכלו דגן, ואף שאין הנשים אומרת ברית, מ"מ לא גרע מהאוכל ירק דלא מחוייב השתא בברהמ"ז כלל, אף שישנו בברית כשאכל דגן. אבל שתי נשים עם איש אחד כיון דקליש חיוב הנשים בזימון, דהרי אף למ"ד דשני אנשים אם רצו מזמנין, מ"מ בשתי נשים לכו"ע אין מזמנין, ע"כ לא מצטרפות שתי נשים עם איש אחד⁸⁷².

יש שהעיר למה נקט רש"י שתי נשים או שני עבדים, הא גם אשה ועבד אין מצטרפין⁸⁷³. עוד יש להעיר דלכאור' גם בעבדים הו"מ למימר הטעם שאין בהם תורה ומלכות⁸⁷⁴. ועוד יש להעיר, דדבריו כאן הם שלא כשיטתו בברכות⁸⁷⁵ דכ' דהטעם בנשים הוא משום שלא נטלו חלק בארץ, והתוס' שם⁸⁷⁶ פליגי וכתבו דהטעם הוא משום שאין אומרות ברית⁸⁷⁷. וי"ל דבברכות כ' רש"י כן משום דעכ"ח סוגיא דהתם ס"ל כרב⁸⁷⁸ דברית לא מעכבא [נדאל"כ היאך ס"ד דמוציאות, הא אין נוסחותיהן שוות], וע"כ פירש"י התם דהטעם בנשים הוא משום שלא נטלו חלק בארץ. אבל בסוגיין שפיר פ' רש"י דהטעם הוא משום שאין אומרות ברית, דהא קיי"ל⁸⁷⁹ דברית מעכב⁸⁸⁰.

רש"י ד"ה לקדש. לערב מים חיים באפר חטאת. ביומא⁸⁸¹ פירוש רש"י, לתת מים על האפר בכלי חרס⁸⁸².

רש"י ד"ה מזמנות לעצמן. אבל אין שתי נשים או שני עבדים מצטרפין עם אנשים וכו', שאין הנשים אומרות ברית, ואין העבדים אומרים על נחלתינו. צ"ע דהלא לכו"ע אין ברכת הזימון יותר מעד הזן, ואחר ברכת הזן יכולים להתפרד, וברכת הזן הרי שוה לכשרים לעבדים ולנשים⁸⁵⁹. עוד קשה, דרבינו יונה⁸⁶⁰ הביא בשם רש"י דטעמא דאין הנשים והעבדים מצטרפין עם אנשים, ואין עבדים מצטרפין עם נשים, הוא משום פריצותא, וא"כ דברי רש"י סותרין אהרדי, דתיפוק ל' בכולהו דטעמא משום דאינם שוים בנוסח הברכה⁸⁶¹. וי"ל עפ"מ"ש הר"ן במגילה⁸⁶² דטעמא דלא חיישינן לפריצותא במגילה כי היכא דחיישינן לענין זימון, הוא משום דבמגילה אין שינוי במטבע, משא"כ בזימון כיון דיש שינוי במטבע הברכה, חיישינן לפריצותא, דהיכא דניכר צירופן עם אנשים חיישינן לפריצותא. וי"ל דהן הן כוונת רש"י הכא, דמטעם דהוי שינוי בנוסח הברכה הוי היכר, ואתי לידי פריצותא⁸⁶³. ויש שתירץ דהא דקאמר התם הטעם משום פריצותא הוא רק אליבא דרב דס"ל⁸⁶⁴ דגם אנשים שלא אמרו ברית יצאו [דהרי סוגיא דהתם⁸⁶⁵ אליבא דרב קאין], וכיון שאינו מעכב באנשים, לא מסתבר דבשביל זה לא יצטרפו נשים עם האנשים, וע"כ הוצרך להטעם דפריצותא⁸⁶⁶.

יש שכתב דטעמא דלא נקט רש"י אשה עם ב' אנשים, הוא משום דלמ"ד שנים אם רצו לזמן מזמנין, פשיטא דבלא היא יכולין לזמן, [דהא דנשים מזמנות היינו דרשות הוא להם לזמן⁸⁶⁷]⁸⁶⁸. אך צע"ק דינקוט רש"י שלא אליבא דהלכתא, דהא קיי"ל כאביי דשנים מצוה ליחלק⁸⁶⁹, והוא כמ"ד

או"ח סי' תרפ"ט, מ"מ ה' מגילה (פ"א ה"ב) שכן הוא דעת הרמב"ם. 859 חת"ם סופר (או"ח סי' מ"ח), צל"ח ברכות (מו, ב), ודוחק לומר דע"כ לא יצטרפו משום דחיישינן ששוב ישמעו כל ברכת המזון, לצאת ברכת המברך. 860 ברכות (לג, א מדפי הרי"ף ד"ה נשים). 861 יקר הערך, הפלאה שבערכין, צל"ח שם, ע"י שם באריכות. 862 ו, ב מדפי הרי"ף. 863 הפלאה שבערכין, [ולפ"ז א"ש היטב דאף דאין שינוי הנוסח שייך לענין צירוף זימון, דאין ברכת הזימון יותר מעד הזן שפיר כ' רש"י דמטעם זה כיון דיש שינוי מטבע הברכה, שייך ב' פריצותא, ואיה"נ דהטעם משום פריצותא, וכמ"ש רבינו יונה בברכות שם בשם רש"י, וכן ל"ק למה נתנו טעם בנשים ועבדים משום פריצותא, דלרש"י הול"ל משום שינוי נוסח הברכה, דאיה"נ מ"ש רש"י משום שינוי מטבע הברכה, היינו נמי משום פריצותא], וע"י מ"ש בהגהת הרב דלוקניק (על הפלאה שבערכין). 864 שם מט, א. 865 מז, ב. 866 מעשה חושב, וגם מ"ש ר"י בשם רש"י כמתני' דנשים עם אנשים אין מצטרפין מטעם פריצותא, הוא כדי לתרץ המשנה גם לרב, אבל למאי דקיי"ל דברית מעכב

באנשים (כמבואר באו"ח סי' קפ"ז סעיף ג'), סגי בטעם לפי שאינם בברית וכדפירש"י בסוגיין, וע"י יקר הערך. 867 כמבואר בתוד"ה מזמנות. 868 חק נתן, וע"י במעשה חושב דלפ"ז מבואר דאף דבאנשים שנים אם רצו מזמנים, מ"מ בנשים שנים אין מזמנין, ועכ"ח משום דענין הזימון קליש בנשים מבאנשים לכך בעינן בהו ג' לכו"ע. 869 ע"י ברכות (מה, ב). 870 מעשה חושב. 871 מה, ב. 872 שם, וכעין שכ' הרא"ש (פ"ז דברכות סי' כ"א) דרק שנים דגן ואחד ירק מצטרף, ואיפכא לא. ומזה יש לדון בשתי נשים שאכלו דגן, ואחת אכלה ירק שלא תצטרף לזימון, דכיון דקליש חיובן בזימון, אין למילף בהו מהא דמהני באנשים כה"ג, וצ"ע. 873 חק נתן, צל"ח ברכות מז, א. 874 ברכת כהן, וע"י ברכות מט, א. 875 כ, ב ד"ה או. 876 ד"ה נשים. 877 שו"ת חת"ם סופר (או"ח סי' מ"ח). 878 שם מט, א. 879 ע"י מג"א או"ח סי' קפ"ז (סק"ג). 880 חת"ם (שם), ע"י שם שהאר"ך עוד בזה, וע"ע אור זרוע ה' מגילה (אות שס"ח) וצל"ח ברכות מז, א, וברכת כהן. 881 מג, א. 882 ע"י שם ברש"י (ד"ה לקדש), ובתוס'

הי מצות היום בשופר. וקטן שלא הגיע לחינוך מתעסקים, כלומר שרי להתעסק אפי' בשבת, ולא דמחויבים להתעסק⁸⁹⁴.

בא"ד. וא"ת פשיטא דאין מעכבין למ"ד וכו' קטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו. ק' מדוע הקשו דוקא להך מ"ד, הא ביבמות⁸⁹⁵ מבואר דבאיסור דרבנן לכו"ע אין בי"ד מצווין בי"ד להפרישו, והרי הכא איסורא דרבנן הוא, וצ"ע⁸⁹⁶.

בא"ד. וי"ל כגון שהגיע לחינוך שמירת שבת אבל לא הגיע לחינוך תקיעת שופר. כוונתם למה שכתבו בשבת⁸⁹⁷ דהמחלוקת אם ב"ד מצווין להפרישו או לא, הוא רק בקטן שלא הגיע לחינוך, אבל בהגיע לחינוך, כיון שחייב לחנכו, כ"ש שצריך להפרישו שלא יעשה איסור. ולכך כתבו כאן, דקטן שהגיע לחינוך שמירת שבת בי"ד מצווין להפרישו⁸⁹⁸.

ויש שהקשה למה לא תירצו דהא דאין מעכבין קאי על האב, דלכו"ע מצווה להפרישו מאיסורי שבת, דכתיב לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך, וקמ"ל דאין מעכבין. וי"ל דס"ל להתוס' דאף לענין שבת, אין האב מחויב רק בהגיע לחינוך, וע"כ הקשו דפשיטא דאין מעכבין⁸⁹⁹.

יש שכ' דגם בלולב דאין ניטל בשבת⁹⁰⁰, ואיכא איסור מוקצה⁹⁰¹, ראוי שיתעסקו עם קטן שהגיע לחינוך גם בשבת, ולא לחוש לאיסור טלטול דרבנן, כמו דלא חשו לאיסור תקיעת שופר בשבת, דהוא איסור דרבנן⁹⁰². ואפשר דבלולב אין מעכבין אפי' קטן שלא הגיע לחינוך, עפ"מ"ש הר"ן⁹⁰³ דקטן שלא

רש"י ד"ה ערל. שמתו אחיו מחמת מילה. וקשה, דאף בלא מתו אחיו מחמת מילה, רק שאינו רוצה להמול מחמת צער, נאו אפי' כמומר לערלות⁸⁸³] הזאתו כשרה, כיון דאינו כטמא⁸⁸⁴. ולדעת ר"ת⁸⁸⁵ דערל שמתו אחיו מחמת מילה אינו כלל ערל, דערלות שלא בזמנה היא, ואינה מעכבת כיון דמדינא לא מהיל, וה"ה אוכל בתרומה, צ"ל דסוגיין דקא מרבי ערל שכשר להזות, עכ"ח איירי בשלא רצה להמול מחמת צער⁸⁸⁶.

רש"י ד"ה הזאתו כשרה. טעמא מפרש ביבמות וכו', מידי דהוה אטבול יום שפסול בתרומה וכשר בפרה. יל"ע מאי בעי רש"י בזה. וי"ל עפ"מ"ש התוי"ט בפרה⁸⁸⁷ דלטעמא דמפרש ביבמות⁸⁸⁸ דערל כשר להזות מידי דהוה אטבול יום שפסול בתרומה וכשר בפרה, נמצא דה"ה דכשר גם לקדש, וא"כ מדלא קאמר בגמ' לעיל ד"הכל" דקידוש לאתויי ערל, מוכח דמתני' לעיל פליג אהך מתני', ולכן כ' רש"י לעיל⁸⁸⁹ דטעמא דרבנן ור"י מפרש במס' יומא, כלומר דלפ"ז גם בהזאה פליגי. והכא כ' דטעמא מפרש ביבמות, ר"ל דלטעם זה ה"ה ערל כשר לקדש⁸⁹⁰.

תוס' ד"ה אין מעכבין. כלומר בקטן שהגיע לחינוך מתעסקין. רש"י בר"ה⁸⁹¹ ג"כ פי' כן, וכ"פ שם גם הר"ף⁸⁹². והתוס' שם⁸⁹³ פירשו איפכא, דקטן שהגיע לחינוך אין מעכבין בשבת, אבל לכתחילה לא אמרינן להו תקעו, כיון דאיכא איסורא דרבנן, ומ"מ לא מיחייב להפרישו, דאי לאו שבת

עד שילמדו, וכ"כ להדיא בתוספת הרא"ש (בסוף מסכתין). ועיי' שם בפ"י שכ' דרש"י ותוס' לשיטתיהו אולי, ועיי' הכ"צ (סי' ל"ה), ובפמ"א ח"א (סי' ק"ב), ועיי' מור וקציעה. 895 קיד, א. 896 הפלאה שבערכין, ועיי' חידושי הרשב"א בנדה (מו, ב), ובמל"מ (פי"ז מהל' מאכלות אסורות הכ"ז). 897 קכא, א (ד"ה ש"מ). 898 שמועת חיים, ובהגהות ר"ש טויבש כ' דקו' התוס' לא קשה עפ"י התוס' בשבת שם, ואינו מוכרח דאפ"ל דזהו באמת כוונת התוס' בתירוצם. והנה מבואר מדברי התוס' דחייב חינוך הוא על הבי"ד, ולא רק על האב. ועיי' תוס' ישנים יומא פב, א (בת"י הב"ד) דכ' דדין חינוך הוא על האב, ולא על הבי"ד. 899 שמועת חיים, ועיי' מנ"ח מצוה ל"ב (ס"ק י"ט), ושעה"צ סי' של"ד (ס"ק ג"ד). 900 כמבואר בסוכה מב, ב. 901 כמ"ש שם התוס' (ד"ה טילטול). 902 מעשה חושב, דבנענוע לולב ג"כ שייך לימוד, וכדאמרינן בסוכה שם דאיסור דגדול הוא מגזירה שמה יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד, ויעבידנו ד' אמות ברה"ר, וה"ט דשופר וה"ט דמגילה, ואף ד"ל דל"ש לימוד בנענוע לולב, דהלא קטן אינו צריך לדעת הנענועים כהלכתו (עיי' פרמ"ג סי' תרנ"ז באשל אברהם), מ"מ שייך להתיר להקטן הטילטול, כדי שילמדו סדר הנענועים (עיי' או"ח סי' תרנ"א). 903 פ"ד דר"ה (ט, ב) מדפי הר"ף ד"ה והנ"מ).

שם (ד"ה הכל כשרין לקדש) הקשו דבכמה דוכתי משמע שהיו נותנים האפר על המים. 883 עולת שלמה, נזר הקודש. 884 רעק"א, ועיי' מקדש יחזקאל שכ"מ ברמב"ם (פ"י מפרה אדומה ה"ו) שכ' הכל כשרין להזות וכו', והערל כשר להזות שאין הערל טמא, עכ"ל. הרי שלא כתב דאיירי דוקא בערל שמתו אחיו מחמת מילה, אלא כ' בסתמא והערל, ומשמע דאין נפק"מ בזה למה הוא ערל, דבכל אופן כשר להזאה, משום שאין הערל טמא. ועיי' שם שהוכיח מדברי רעק"א דמומר לערלות אכן פסול להזות, מדלא הקשה רק מדין ערל דלא מל מחמת צער. 885 עיי' בחידושי הרשב"א ביבמות (ע, א) שמביא שיטת ר"ת. 886 מקדש יחזקאל. 887 פי"ב מ"ד. 888 שם. 889 במתני' דקידוש. 890 הפלאה שבערכין, ועיי' בדברינו בתוס' ד"ה ערל. 891 לג, ב (ד"ה קטן). 892 ועיי' שם בר"ן. ועיי' בהפלאה שבערכין. 893 לג, א ד"ה תניא. 894 ועיי' שם בתוס' שהביאו ראי' מסוגיין דההיא דמעכבים מתוקמא בהגיע לחינוך, דאמרינן הכל חייבים בתקיעת שופר לאתויי קטן שהגיע לחינוך דתנן אין מעכבין התניוקת לתקוע, ועיי' שם עוד מה שהקשו על פירש"י. ועיי' בהפלאה שבערכין שמציין דביום תרועה שם מיישב פי' רש"י, וכתב דהא דמייית הכא מאין מעכבין התניוקת הוי כמו וכו', ואסיפא סמוך דקתני ומתעסקין עמהן

והאב אכל שיעורא דרבנן, ע"כ אתי חדא דרבנן, ומפיק חדא דרבנן⁹⁰⁹. וטעמא דר' יהודה דס"ל במגילה⁹¹⁰ דקטן מוציא את הגדול, הוא משום דס"ל דעיקר תקנת הנביאים בקריאת המגילה, היה גם לקטנים שהגיעו לחינוך, וע"כ הוי חד דרבנן כמו חיובא דגדול בקריאת המגילה⁹¹¹. והנה לדעת הבה"ג דקטנים חייבים רק בשמיעה, צ"ע איך קטן מוציא גדול לר"י, הלא הקטן פטור מקריאה. וי"ל דר"י ס"ל דאף המחויב רק בשמיעה יכול להוציא המחויב גם בקריאה. עו"ל דס"ל דגם קטן מחויב בקריאה ופליג על התוספתא. עו"ל דס"ל דגם גדול מחויב רק בשמיעה⁹¹².

ויש שהקשה, דאיך אפשר לחייב קטן בשמיעת מגילה משום דאף הן היו באותו הנס, הא קטן הוא, ואיך שייך חיוב על קטן. ותיירץ, דאיה"נ דהוא עצמו אינו מחויב, אלא החיוב הוא על אביו להשמיע לפניו את המגילה. ובנשים שהן מחויבות במצות, המצוה מוטלת עליהן בעצמן לשמוע⁹¹³.

ויש שהקשה מדוע לא נחייב את הקטנים גם בקריאה משום חינוך⁹¹⁴. ותיירץ דכיון דכבר חייבים בשמיעה, תו לא הוצרכו לחייבם גם משום חינוך לקריאה, כיון דגם ללא חובת חינוך כבר שייך הקטן בחיוב מגילה של שמיעה⁹¹⁵. עו"ל על פי מה שכ' האחרונים⁹¹⁶ דיש במגילה שני קיומים, קיום של פרסומי ניסא ולזה סגי שמיעה לחוד, וקיום של זכירת מחיית עמלק ולזה בעינן קריאה, ולכן נשים מחויבין רק בשמיעה, דכיון דלאו בני מלחמה נינהו אינן חייבות במצות זכירת מחיית עמלק. ולפי"ז י"ל דכמו"כ קטנים כיון דלאו בני מלחמה הם, פטורין מקריאת המגילה⁹¹⁷.

הגיע לחינוך אם בא לתקוע בשבת מעכבין עליו, אף דקטן אוכל נבילות אין ב"ד מצווין להפרישו, בזה דנשמע לרבים מעכבין, דלמא נפיק מני' חורבא לתקוע בשבת שלא כראוי, כלומר שלא בפני ב"ד, עכ"ד. וא"כ כלולב דלא נשמע לרבים אפשר דאין מעכבין אף בלא הגיע לחינוך⁹⁰⁴.

תוס' ד"ה לאתויי נשים. שחייבות במקרא וכו', אבל בה"ג לא פסק הכי וכו'. לשיטת הבה"ג צ"ל דהא דקאמר "לאתויי נשים", היינו דקמ"ל דנשים מוציאות נשים, דהו"א שלא תהא קריאתה חשובה להוציא אפי' נשים, וצריכות לשמוע מפי אנשים שחייבים בקריאה, קמ"ל⁹⁰⁵. ויש גורסים "הכל כשרים לקרות המגילה, לאתויי מאי, לאתויי קטן ור' יהודא היא דתנן הכל כשרים וכו' ור"י מכשיר בקטן, הכל חייבין בקריאת המגילה לאתויי מאי לאתויי נשים וכדריב"ל", והיינו כדברי התוס' והבה"ג⁹⁰⁶. וא"ת ומ"ש קטן דלר' יהודה מוציא גדולים בקריאת המגילה, ובהלל לא מפיק, כדתנן⁹⁰⁷ מי שהיה קטן או אשה מקרין אותו, עונה אחריהן מה שהן אומרים. וי"ל דשאני הלל דאפי' גדול המקריא, עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משא"כ במגילה שיוצא בשמיעה אף בשאינו עונה אחריו, יוצא נמי בקריאת קטן. ועוד, דמגילה פרסומא ניסא בעלמא הוא, והלועז ששמע אשורית יצא⁹⁰⁸. וא"ת לרבנן מאי שנא ברהמ"ז דקטן מוציא את אביו היכא דאכל שיעור דרבנן דאתי דרבנן ומפיק דרבנן, ובמגילה אין הקטן מוציא את הגדול. וי"ל דל"ד מגילה לברכת המזון, דמגילה בקטן הוי תרתי דרבנן, קריאת המגילה דרבנן, וחינוך קטן דרבנן, אבל בבהמ"ז מיירי שאכל הקטן כדי שבעו, וליכא אלא חדא דרבנן,

פרסומא ניסא", דהגם דכל חיובא דגדול הוי רק חד דרבנן וחיובא דקטן הוי תרי דרבנן, מ"מ כאן דהוא מחויב מדרבנן שוב הוי מעשה קריאה, ולא הוי כקריאת הקוף, ומשו"ז מוציא את הגדול. 909 תוס' הרא"ש (שם). 910 ט, ב. 911 מקדש יחזקאל, וכע"ז כ' התוס' במגילה (כד, א ד"ה אבל) דבמגילה יש להקל לפי שטף ונשים היו בספק דלהרג ולהשמיד לפיכך עשאו רבי יהודה כגדול, ע"י שם. 912 שמועת חיים. 913 הגר"ז. 914 ישועות יעקב סי' תרפ"ט סק"ג. 915 שם. 916 מרחשת ח"א סי' כ"ב. ועי' בחינוך מ' תר"ג. 917 שמועת חיים, ואע"ג דכשיגדלו יהיו בני מלחמה, מ"מ אין מחייבין אותן באופן כזה כדאי' בחגיגה (ו, א). וע"ע שמועת חיים שלפ"ז צ"ע למה מחויבין כהנים ולויים שאינם יוצאים למלחמה במצות זכירת מחיית עמלק, וכן למה מחויבין במצוה זו קודם גיל כ' שאינם יוצאים במלחמה, [וכן העיר בבנין שלמה (מפתחות לס' נ"ז)], ע"י שם אריכות בענין זה, ובדברי החינוך שנשים פטורות במחיית עמלק שיש חולקים ע"ז.

904 מעשה חשוב. 905 תוספי הרא"ש מובא בשטמ"ק (השטמות), תוס' מגילה (ד, א ד"ה נשים), רא"ש מגילה (פ"א סי' ד'). 906 תוספי הרא"ש מובא בשטמ"ק (השטמות). ועי' בפר"ח (או"ח סי' תרפ"ט סק"ב) שהקשה לגירסא שלפנינו דאתי לאתויי נשים אמאי לא קאמר לאתויי קטן כר' יהודה, וכ' דכיון דאין הלכה כוותיה לא בעי לאוקמיה כיחידאה דלא כהלכתא, ותמה על העיטור שפסק כר' יהודה. ובשמועת חיים כ' דאפשר דהשטמ"ק ס"ל כבעל העיטור דפסקינן כר"י, [וכ"ה דעת התוס' ר"ה (לג, א ד"ה הא), עי' גר"א או"ח סי' תרע"ה (סעיף ג)], ולכן לא רצו התוס' לאוקמי כרבנן ולאיתויי קטן שמוציא קטן חבירו, דכיון דס"ל כר"י לא רצו לאוקמי כרבנן, והא דאוקמי התוס' לקמן (ד"ה לאתויי קטן היודע) הבריייתא דלא כהלכתא, הוא משום דשם לא מצי לאתויי מידי אחרנא. 907 סוכה (לח, א). 908 תוספי הרא"ש (שם), ועי' במקדש יחזקאל שמתמה ע"ז, דהלא התם ילפינן מינה דין שומע כעונה, והיאך קאמר דאפי' בגדול אינו יוצא יד"ח, ואולי יש כאן חסרון תיבות, וצ"ע. וע"ע שם שכ' במה דקאמר "ועוד דמגילה

מינים מיוחדים לגמרי, וא"כ כמו שאין אנדרוגינוס מוציא איש כיון דמין אחר הוא⁹²⁶ הוא הדין דאינו מוציא טומטום⁹²⁷.

בא"ד. והוה מצי למימר לאיתויי קטן אליבא דרבי יהודה דמכשיר בקטן וכו'. ר"ל דבשלמא לפירש"י ד"הכל" לאתויי נשים שמוציאין אנשים, אין לנו לדחוקי ולאוקמי דאתי לאתויי קטן ואליבא דר"י, דהא בהדיא קתני בסיפא ור"י מכשיר בקטן, אבל לשי' הבה"ג ד"הכל" אתי לאתויי נשים שמוציאין נשים אחרות, וזה דוחק דפשיטא הוא, לזה כ' דהומ"ל לאתויי קטן ואליבא דר"י⁹²⁸. ויש להעיר דבמשנה שם תנן "הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, ר' יהודה מכשיר בקטן", וא"כ "הכל" לכאורה הוא מדברי ת"ק, וצ"ל ד"הכל כשרין לקרות את המגילה" לכו"ע הוא וקאי גם אדברי ר' יהודה, ורק "חוץ מחרש שוטה וקטן" הם מדברי ת"ק⁹²⁹.

תוס' ד"ה מזמנות לעצמן. וצ"ל דרשות הוא לנשים לזמן, אבל חיובא ליכא. י"ל דהטעם דלא רצו חכמים להטיל עליהם חיוב ברכת הזימון כשהם בפנ"ע, הוא משום שאינו מצי כ"כ שיהיו בקיאות בברכת הזימון⁹³⁰. ועו"ל בטעם הדבר משום דלכתחילה מצוה מן המובחר בשלשה לברך על הכוס⁹³¹, ובאשה גנאי הדבר⁹³².

יש מהראשונים הסוברים דנשים חייבות בזימון, מדקאמר בגמ' דהכל "חייבין" בזימון לאתויי

הרמב"ם⁹¹⁸ פסק דנשים מחויבים בקריאה כמו אנשים⁹¹⁹. ופסק דלא כהבה"ג דעבדים חייבים, דס"ל דרק עבדים משוחררים חייבים⁹²⁰.

יש שנסתפק אם גירות חייבת במגילה, דבשלמא גר אף שלא הי' באותו הנס מ"מ ישראל הוא, ונתרבה מקרא ד"כל הנלוים עליהם", אך אשה דכל חיובה הוא רק מחמת שהיתה באותו הנס, א"כ בגירות שאין זה שייך, מן הדין שתפטר⁹²¹.

בא"ד. אלא שחייבין בשמיצה וכו'. טעם אחר לשי' הבה"ג דאין מוציאות אנשים, הוא משום דזילא בהו מילתא⁹²². ועוד טעם י"ל משום דחיוב קריאת מגילה לאנשים הוי כעין חיוב של תורה דנאמרה ברוה"ק, אבל חיוב הנשים אינה אלא דרבנן, מטעמא דאף הן היו באותו הנס, ולכך אינן מוציאות אנשים שחייבים מה"ת⁹²³. ולפי"ז הי' אפשר לדון דנשים יוציאו אנשים בקריאת המגילה דלילה, להסוברים דקריאה של לילה אינו מדברי קבלה אלא מדרבנן בעלמא, וה"ה כנר חנוכה דמוציאות אנשים יד"ח⁹²⁴.

יש שנסתפק אם אשה מוציאה טומטום, דלכאור' הוי כס"ס, שמא הלכה דאשה מוציאה אנשים, ושמא הטומטום נקיבה⁹²⁵.

יש לעיין אם אנדרוגינוס מוציא את הטומטום, להשיטות דאשה מוציאה איש. ויש שכ' דזה תליא אם טומטום ואנדרוגינוס הם שני סוגים ממין אחד [דאז מוציא אנדרוגינוס את הטומטום], או דהם שני

ועי' במעשה חושב דלמ"ש בטו"א ברה"ה (כט, א) בהא דטומטום אינו מוציא את מינו, דאף דיש כאן ס"ס, חדא דשמא המוציא זכר, ואת"ל נקיבה שמא גם השומע נקיבה, מ"מ אינו מוציא, משום דלפעמים תתהפך ספיקא דטומטום זה התוקע לאיך גיסא, וכגון אם טומטום אחר בא להוציא במצוה דנשים פטורות, ותאמר שמא המוציא איש, ושמא הטומטום זה נקיבה, וא"כ הו"ל תרי קולי דסתרי אהדרי, עכ"ד. וא"כ ה"נ אפשר שיסתור הספק, אם הטומטום שיצא מאשה ירצה אח"כ להוציא איש ונימא הס"ס שמא אשה מוציאה ושמא הוא זכר. ועי' בתשובות רעק"א (סי' ו').
926 עי' בית מאיר (סי' תרפ"ט) שכ' דרק אשה מוציאה איש, כיון דאשה הוא ממין איש, דשניהם מבוררים, אבל אנדרוגינוס אינו מוציא אחרים, דמין אחר הוא. 927 עבודה ברורה.
928 הפלאה שבערכין, וכ"מ בתוס' הרא"ש (בסוף מסכתין), ועי' שם בב"י דכן הכריע גם הרבינו יונה, ועי' בספר החיים בסימן תרפ"ט. 929 המלקט, וכן צ"ל בגמ' להלן לענין הכל כשרין לקדש, כמ"ש הגבורת ארי ביומא (מג, א). והרב ר' שניאור זלמן יהודה פישער ג"י תירץ דבגמ' במגילה (שם) בעי למימר דכולה מתני' ר' יהודה הוא, וא"כ שפיר הקשו התוס' דנימא דהכל לאתויי קטן ולר"י. 930 מ"ב או"ח סי' קצ"ט (ס"ק ט"ז). 931 כדאי' באו"ח סי' קפ"ב (ס"א בהג"ה). 932 שער הציון שם (ס"ק ד') [ולפי טעמים הללו א"ש הא דכשהאנשים מזמנים לעצמן מצטרף האשה להזימון

918 פ"א ממגילה (ה"א). 919 ומה"ט לא הביא הא אנדרוגינוס אינו מוציא אלא את מינו. 920 עי' ברמב"ם ובלח"מ שם, ובברכת כהן, ויעוין ב"י (סי' תרפ"ט) דהא דפוטר עבדים הוא משום דלא שייך בהו טעמא דאף הן היו באותו הנס. וע"ע בברכת כהן דהי' מקום לומר דמקורו הוא מהתוספתא שפטרה עבדים, אולם זה אינו, דהתוספתא לשיטתיה דפטרה גם נשים, אבל לדיד' שחייב נשים הי' לו גם לחייב עבדים, ועכצ"ל דלמד זאת מסברא (וע"ע בחי' הגרי"ז כאן). 921 צ"פ (פ"א מהל' מגילה ה"א), ואי נימא שפטורה נתיישבה קושיית התוס' במגילה (ד, א ד"ה שאף) למה לי קרא לחייב נשים במצה, תיפוק לי' דאף הן היו באותו הנס, ולפי"ז ל"ק ול"מ דבעינן לקרא לחייב אף גירות.
922 תוס' סוכה לח, א (ד"ה באמת אמרו), וזה דלא כביאור שי' הבה"ג שכ' התוס' כאן. ועי' בקרבן נתנאל פ"ק דמגילה (אות ס') שכ' לפי התוס' בסוכה שם דלשי' הבה"ג אשה מוציאה אשה אחת, ולא נשים רבות, דזילא בהו מילתא. וע"ע מג"א סימן תקע"א ובנתיב חיים שם, ועי' שמועת חיים.
923 טורי אבן מגילה (ד, א). 924 מעשה חושב, עי' בטורי אבן שם (ד"ה כגון) שכ' דקריאה דלילה אינו מדברי קבלה אלא מדרבנן בעלמא, וע"ע שם סוד"ה נשים חייבות במ"מ, ועי' בס' מעשה בצלאל (על הריקאנטי, מבעל מעשה חושב, סי' קנ"ד), ועי' במרחשת ח"א (סי' כ"ב ס"ק ד'), שמועת חיים. 925 פמ"ג או"ח סי' תרפ"ט (א"א ס"ק ט').

דינו בנטמא בקטנותו ונכנס למקדש בגדלותו בשוגג אם יתחייב קרבן או לא. ויסוד הספק הוא, דיש לעיין בהא דבעינן לחיוב חטאת שיהא זדונו כרת, אם בעינן שיהא בפועל חיוב כרת במזיד, או דסגי דעל לאו זה איכא כרת, והיינו דגדול חייב כרת בביאת מקדש בטומאה⁹⁴⁴. ויש להוכיח דחייב משום ביאת מקדש בנכנס למקדש בגדלות אף שנטמא בקטנות, מהא דפריך בשבועות⁹⁴⁵ "טמא ששימש במיתה היכי משכח"ל, אי דלא שהה היכי עביד עבודה, אי דשהה בר כרת הוא". ולסברת היש מתרצים הא משכח"ל בנטמא בקטנותו דמשום ביאת מקדש פטור, כדילפינן מ"איש אשר יטמא" דמיירי בביאת מקדש, ומשום טמא ששימש חייב מיתה אף שנטמא בקטנות דבזה ליכא לימוד שיהא נטמא דוקא בגדלות, ומדלא מתרץ הכי מוכח דגם משום ביאת מקדש חייב בנכנס למקדש בגדלות, אף שנטמא בקטנות⁹⁴⁶.

ויש שמתרץ קו' התוס', דהא דקטן פטור מעונשין הוא משום דלאו בר דעת הוא והוי כשוגג, ולכך ס"ד דמהאי טעמא פטור גם מכרת כיון דהוי כשוגג, קמ"ל דקטן מופקע לגמרי מחיוב כרת. ונפק"מ אם בהדי שונכנס למקדש טמא ושהה שם, קרע שיראין של חבירו, דאם איכא חיוב כרת פטור מן התשלומין, לר' נחוניא בן הקנה⁹⁴⁷ דמשהו חייבי כריתות לחייבי מיתות ב"ד, ואף בשוגג פטור, אבל אי אין עליו כלל חיוב כרת חייב לשלם⁹⁴⁸.

נשים⁹³³. ולשיטת התוס' צ"ל דדוקא כשאוכלות עם האנשים, חייבות בזימון, אבל כשאוכלות לעצמן רשות היא להם לזמן⁹³⁴.

תוס' ד"ה לאתויי קטן היודע. ולא זמנין עלי עד שהבאתי ב' שערות. המהרי"ק⁹³⁵ מפרש דאיירי בהביא שתי שערות אחר י"ג. והב"י⁹³⁶ מפרש דאיירי בהביא ב' שערות קודם שנעשה בן י"ג, וכתב כן כדי להשוות הירושלמי וש"ס דילן. ובסמ"ג כ' דאע"ג דפסקינן כמעשה רב, אפי"ה לא ניח"ל להב"י לפסוק כמעשה רב דירושלמי נגד ש"ס דילן⁹³⁷. אבל נראה דזה תליא בפלוגתא דהרי"ף ורב האי גאון, דהרי"ף ס"ל בפ"ז דשבועות⁹³⁸, דלא פסקינן כמעשה רב היכא דבתראי טפי מההוא דעביד עובדא, וביד מלאכי⁹³⁹ הביא דעת רב האי וקצת אחרונים דפסקינן כמעשה רב אף היכא דבתראי טפי, וש"ס בבלי הוי בתראי נגד הירושלמי⁹⁴⁰, וא"כ להרי"ף יש לפסוק כש"ס דילן, ולרב האי י"ל דקיי"ל כעובדא דירושלמי נגד ש"ס דילן⁹⁴¹.

תוס' ד"ה למעוטי קטן. ויש לתמוה למה לי קרא לפוטרו כיון דלא מצינו קטן נענש. יש שמתרץ דאיצטריך קרא לכה"ג שנטמא בקטנות ונכנס למקדש בגדלות⁹⁴². אמנם לא מסתבר לומר כן, כיון דהשתא בר עונשין הוא, ולא גרע מגדול דנגע בקטן שנגע במת ונכנס למקדש. ועוד, דמילתא דתמיה הוא, והו"ל לתלמודא לפרש⁹⁴³. ויש לדון דאם אכן אמרינן דנפטרי' בכה"ג מכרת, מה יהא

בשטמ"ק הנדמ"ח דאזיל לשיטת המנ"ח (מ' קכ"ג סק"ט), אינו נכון. 943 שם. 944 שמועת חיים (סי' ל"ח) ע"י שם בארוכה. 945 יז, א. 946 מעשה חושב. 947 כתובות ל, א. 948 עולת שלמה, ואף דקטן בלא"ה פטור, דחרש שוטה וקטן פגיעתן רעה (ב"ק פח, א), הא כ' בהגהות אשרי (שם ברא"ש סי' ט') דחייב לשלם כשיגדיל, ואף לדעת הרא"ש שם דפטור, נפק"מ באוכל חלב של חבירו, וכגון שתחב לו חבירו בבית הבליעה, דבאכל ונהנה לכו"ע חייב לשלם מה שנהנה אם יש לו עתה נכסים, וגדולה מזו כ' הש"ך (חו"מ סי' שצ"א ס"ק ב') דאם תחב אוכלין לבהמתו של חבירו, חייב לשלם לו בעל הבהמה מה שנהנה כדין יורד לשדה חבירו שלא ברשות שמשלם לו יציאותיו. וע"י שמועת חיים שדן בזה דיש סוברים דרבי נחוניא פטור חייבי כריתות רק במזיד, וכן יש סוברים דבאונס לא אמרי' קלבד"מ, וכן יש סוברים דקטן מופקע מאיסורין לגמרי ולא רק דהו"ל אנוס ולכן לא נענש, וכן יש סוברים דאף בנהנה הקטן אינו מחויב לשלם בגדלותו. וע"י במקדש יחזקאל שביאר מדוע קטן שהזיק פטור לכשיגדיל אבל בנהנה חייב, דמזיק חיובו הוא משום שהזיק, לכן פטור קטן דמעשה שעשה בקטנותו כמאן דלא עשאו, אבל חיוב נהנה הוא משום ד"ממוני גבן" ומשו"ה חייב הקטן לכשיגדיל, ולפי"ז י"ל דלא שייך פטורא דקלב"מ בחיוב נהנה, כיון דחיובו הוא כל שעתא ושעתא דממוני גבן, ע"י שם שהאריך בזה, אמנם בכתובות (ל, ב) א"י בהדיא דאף

(וע"י בלבוש שכ' טעם אחר ע"ז). 933 טור או"ח סי' קצ"ט, רא"ש ברכות (פ"ז סי' ד), רבינו יונה שם, הובא בביאור הגר"א (או"ח סי' קצ"ט ס"ק ד). 934 הפלאה שבוערכין, עפ"מש"כ כן בב"י (שם) בשם הסמ"ג. וע"י שם בב"ח [שכ' לדחות ד' הרא"ש שהוכיח מדקתני הכל חייבין וכו'] לאתויי נשים, דהברייתא מיירי כשהנשים אוכלות עם האנשים, דכיון שחל חובת הזימון על האנשים, חל ג"כ על הנשים, ע"י שם. 935 סימן מ"ט. 936 או"ח סי' קצ"ט. 937 מעשה חושב. 938 כט, ב מדפי הרי"ף, בהא דשניהם חשודים. 939 סי' תכ"ו. 940 כמבואר ברי"ף עירובין (לה, ב מדפי הרי"ף). 941 מעשה חושב, אך צע"ק למ"ש היד מלאכי שם (סי' תכ"ד) מהמגיד משנה (פ"י מהל' איסורי ביאה ה"ד) דאין אומרים מעשה רב במי שמחמיר לפי דעתו, ולפי"ז הי' אפ"ל למאי דמשמע בתוס' בחולין (קו, ב ד"ה וש"מ) דיש איסור בשנים לומר נברך, וכתב הפני יהושע (ר"פ שלשה שאכלו) הטעם משום דמיחזי כמוסיף על הברכה, וא"כ הכא י"ל דלא אמרינן מעשה רב, דאפשר דלא משום דפשיטא להו דקטן אין מצטרף לא זימנו עליו, אלא מספיקא רצו להחמיר שלא לזמן עליו (ואף דגם להיפוך יש איסור אם בר זימון הוא ולא זימנו עליו, י"ל דשב ואל תעשה עדיף), זולת דנימא דא"כ לא הו"ל לאכול עמו יחד, כדי שלא לבוא לספק חיוב זימון, ועכ"ח דפשיטא להו דאינו מצטרף, וצ"ע. 942 שטמ"ק (אות ה') בשם הרא"ש. וע"י שמועת חיים דמה שציין המגיד

בזקן, כל שכן דמטמאה גם בשאר נגעים. וי"ל דאי לאו דהוה כתיב "אשה" גבי זקן, הו"א דאשה לא קאי אלא אראש, ו"או בזקן" קאי אלא על איש⁹⁵⁷. עו"ל דכוונת התוס' בקושייתם היתה להיפך דלכתוב "והצרוע", ולשתוק מאשה דראש וזקן, ונילף מוהצרוע. וע"ז תירצו שפיר דהו"א דכיון דאין רגילות לצמח שיער בזקן, א"כ אינה מטמאה במקום זקן, ע"כ איצטריך קרא דאשה, דאף בזה מטמאה⁹⁵⁸.

בא"ד. וקשה הוה ליה לרבווי אשה מאדם ואיש למעוטי קטן מפריעה ופרימה וכו'. וי"ל דל"צ קרא למעט קטן מפריעה ופרימה, דבקטן אינו נוהג רק דבר שנוגע לאחר נוכחון הא דקטן מיטמא בזיבה ובטומאת מת וצרעת, נפק"מ לענין שהנוגע בו יטמא, אבל פריעה ופרימה לא נוגע אלא להמצורע לחוד, וא"כ הוי כמו תפילין וציצית דאינם בקטן⁹⁵⁹. אבל יש שכתב דאיצטריך למעטו מפריעה ופרימה על נגע שנתנגע ונחלט כשהיה קטן, ואח"כ נתגדל, דהו"א דחייב לפרוע ולפרוס, קמ"ל דפטור⁹⁶⁰.

ויש שהקשה דהא "אדם" משמע אשה ומשמע קטן, כדכתבו התוס', וא"כ למה לא נרבה קטן מאדם⁹⁶¹.

בא"ד. וי"ל דמסתברא למעוטי פריעה ופרימה מאשה שגנאי הוא זה. דבריהם מובנים בין למ"ד⁹⁶² דפריעה היא גידול שער, ובין למ"ד דפריעה היא דבר שבחוץ. דיש סוברים דפריעה היינו

יש שמצדדים לומר, דקרא אתי למעוטי גדול המכניס קטן טמא מת למקדש דפטור הגדול מכרת⁹⁴⁹.

יש שהק' כעין קו' התוס', אהא דביבמות⁹⁵⁰ ממעטינן קטן מחליצה משום ד"איש" כתיב בפרשה, דל"ל קרא, תיפו"ל דקטן אינו בר מצות⁹⁵¹. ואין זה קושיא דכיון דיבום מצוה הוא, וקטן מייבם⁹⁵², שפיר ס"ד שיחלוץ, דהרי כללא הוא דכל העולה ליבום עולה לחליצה, וע"כ צריך קרא ד"איש" למעט קטן מחליצה⁹⁵³.

בא"ד. ושמא איצטריך דסד"א הואיל ונתרבה לטומאה יתחייב כרת קמ"ל דלא. ק' דמה ענין זה לזה, דהא מה דנתרבה לטומאה הוי דומיא דכלים דגם הם מקבלים טומאה, ולא מתורת טומאת אדם, וא"כ לא מסתבר לחייבו משום זה בכרת⁹⁵⁴. עו"ק דהא קטן לית' בחיובים ועונשים בכל התורה כולה, ומהיכי תיתי למימר דהכא בטומאה יתחייב כרת⁹⁵⁵. וי"ל דהו"א דעונש בידי שמים ככרת שאני, וגם קטן יתחייב בה, קמ"ל⁹⁵⁶.

תוס' ד"ה והצרוע. ואע"ג דבנגעי ראש וזקן כתיב אשה, לא ילפינן מינה, דהתם איצטריך דאע"ג שאין רגילות לצמח שיער בזקן האשה מטמאה. בפשטות קושיית התוס' היא דל"ל קרא "והצרוע" לרבות דאשה מטמאה בנגעים, הא בנגעי ראש וזקן כתיב להדיא אשה. אמנם דלפי"ז אינו מובן תירוצם, דכיון שמצינו שריבתה תורה אשה לנגעי זקן אע"פ דבאשה אין רגילות לצמח שער

שאר נגעים, דכתיב התם טמא יטמאנו, לרבות כל הנגעים, וזה א"א לילף מראש וזקן. אמנם בשמועת חיים הק' ע"ז דהלא הוקשו כל הנגעים להדרי, דכתיב: זאת התורה לכל נגע הצרעת ולנתק ולצרעת הבגד ולבית (ועי' רמב"ם פ"ג מטומאת צרעת הי"ד ובמל"מ רפ"ט שם, דמבואר דבהן קרא הוקשו כולו להדרי אך לא מצאנו בחז"ל דרשה זו). וכ"כ בהפלאה שבערכין, וכ' דלפ"ז תיקשה אמאי לא יליף הכא מנגעי הראש, לזה כתבו לקמן דסד"א מדאיצטריך לרבווי אשה וכו'. 959 עולת שלמה, מעשה חושב, זולת מטעם חינוך אפשר לחייב האב לחנכו במצוה זו כמו בשאר מצות (ויל"ע גם בזה דהא אינו מוכרח שיבוא למצוה זו בגדלות דשמא לא יצטרע עוד, ועי' ביו"ד סי' ש"מ (סעיף כ"ז) בענין קריעה לקטן שמת לו מת), ועכ"פ זה אינו אלא מדרבנן. 960 שמועת חיים, ועי' שם שכ' דעבד כנעני פטור מפריעה ופרימה, דדינו כאשה, וגם לאחר שנשתחרר פטור מפריעה ופרימה על נגע שנתנגע ונחלט בהיותו עבד. ועי' שם מ"ש בפלוגתת ר"ע והכמים בנגעים (פ"ד מ"ז). 961 שם, ובאמת קטן מסתבר יותר לרבות מאדם, כדכתבו התו' לפני"ז דאשה לא הוי ידעינן מאדם, דסד"א מדאיצטריך קרא לרבווי אשה וכו'. 962 עי' מו"ק (טו, א) מחלוקת תנאים אי מצות פריעה הוא גידול שער או דבר שבחוץ, ובגמ' דדבר שבחוץ היינו כומתא וסודרא, ופירש רבינו גרשום שם דהיינו דראשו יהא מגולה.

בחיוב נהנה איכא פטור דקלבד"מ, עי' שם. 949 רש"ש, וכ"כ היראים (סי' שצ"א) דגדול מותר להכניס קטן טמא למקדש, ול"ה כמכניס כלים טמאים. 950 סא, ב. 951 יקר הערך, וע"ע מעשה חושב. 952 כדאיתא ביבמות (קיא, ב). 953 מעשה חושב, ועי' בנהור שרגא (לבעל מעשה חושב) ביבמות (מד, א ד"ה כל). 954 עולת שלמה, שמועת חיים, ועי' שם שכמו כן קשה בהא דאי' בנזיר (סא, ב) דעכו"ם מקבל טומאה, וממעטינן ל' מכרת, ועי' שם בפירוש הרא"ש. 955 מקדש יחזקאל, ואפי' לרב הונא (נדה מו, א) דמופלא הסמוך לאיש שהקדיש ואכל, לוקה, היינו משום דנחשב לגדול, משא"כ הכא אפי' קטן בן יומו הו"א דיתחייב כרת. 956 שם. 957 מוצל מאש, ועי' שמועת חיים שמבאר דבריו עפ"י הגמ' קידושין (לה, ב) דסד"א לצדדין כתיב איש או אשה כי יהיה בו נגע בראש, או בזקן הדר אתאן לאיש, קמ"ל. וקשה למה באמת אין אומרים כן, וע"ז כ' התוס' דכיון דכתיב והצרוע, א"כ אשה מיותר, ועכ"ח דבא לגלות דאף דאין לה זקן מטמאה [ואא"ל דלשתוק מוהצרוע ולילף מאשה דכתיב בראש וזקן, דאי לאו קרא דוהצרוע לא הוי ילפינן אשה מקרא דראש וזקן]. 958 עולת שלמה, אך ע"ז קשה דאחר דנתרבה אשה לטומאת ראש וזקן, ל"ל קרא דוהצרוע, נילף דמטמאה גם בשאר נגעים מהא דמטמאה בראש וזקן, וי"ל דאיצטריך והצרוע ללמד על

מחיל החלות טומאה וטהרה, דלתי' קמא יש בזה גם פסק, ולכך בעינן שיסברי לכהן ויסבר, ולתי' הב' הפוסק הוא הישראל, והכהן רק מחיל את הטומאה, ולכך בכהן שוטה נמי סגי⁹⁷³. ומדברי הרמב"ם⁹⁷⁴ מבואר דס"ל כתירוץ הב' של התוס', רק דפליג על התוס' בהא דס"ל דלא די שיהא בקי בנגע זה, רק דצ"ל בקי בכל הלכות נגעים [וכן מבואר בר"ש⁹⁷⁵] ונראה דלשיטתייהו אזלי, דתנן בנגעים⁹⁷⁷ "כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו". וכ' הרא"ש⁹⁷⁸ אהא דתנן בתוספתא: "נאמן הכהן לומר נגע זה פשה, נגע זה לא פשה, בהרת קדמה לשער או שער לבהרת". פי' שיאמר הוא לכהן עם הארץ נגע זה טהור ויטהרנו הכהן עם הארץ, אבל הוא לא יטהר עצמו, עכ"ל. וחזינו מדבריו דהדין שאינו מטמא את עצמו נאמר על הכהן המטמא, ולא על הכהן הפוסק, ולכך כשאינו המטמא רק הפוסק, לא איכפת לן כשפוסק על עצמו, אמנם הר"ש שם לא הונח לו בתירוץ זה, והזקק לתירוץ אחר. ואפ"ל דזה משום דס"ל דהפסול של נגעי עצמו נאמר על הפוסק, ולא על המטמא, וזה תליא בהנ"ל, דא"א דהכהן רק מחיל החלות טומאה, א"כ אין מקום לפוסלו כשמדבר על עצמו, משא"כ אם הוא גם פוסק, שייך שפיר לפוסלו, וא"כ הר"ש שהכשירו, סובר כתי' השני בתוס'⁹⁷⁹.

תוס' ד"ה ערל. שמתו אחיו מחמת מילה שהזה ממיימי חטאת על הטמא הזאתו כשרה טעמא מפרש ביבמות וכו' מידי דהוה אטבול יום שפסול בתרומה וכשר בפרה, ומצי לאיתויי ברייתא וכו'. אפשר לפרש המשך דבריהם, דבלא

שיהא ראשו מגולה, וא"כ מסתברא למעוטי אשה משום דבאשה זה איסור וגנאי לה. וכן להסוברים⁹⁶³ דהוא איסור ללבוש מצנפת ולהתפאר בכובע, דצריך שיהא ראשו ושפמו מכוסה כאבל, דגם זה גנאי שתגנה על בעלה⁹⁶⁴.

הרמב"ם⁹⁶⁵ כ' דמצורעת אע"פ שאינה פורעת ואינו פורמת ולא עוטה על שפם, אבל יושבת חוץ לעיר ומודיעה לאחרים שהיא טמאה שנאמר⁹⁶⁶ "וטמא טמא יקרא". ויש לעיין דהא להלן באותו קרא כתיב בהדיא "איש", וממעטינן מינה אשה, וא"כ למה לא אמרינן דכא למעט אשה גם לזה⁹⁶⁷. וי"ל דהא דצריך המצורע להודיע לכל שהוא טמא, הוא רק מדרבנן כדי שיתרחקו ממנו ולא יטמא⁹⁶⁸, וקרא ד"וטמא טמא יקרא" אסמכתא בעלמא הוא, ולכן שפיר י"ל דמיעוטא דאשה קאי על כל הנאמר בפסוק זה, וגם דין טמא טמא יקרא ליתא באשה מן התורה, דרק רבנן תיקנו זה⁹⁶⁹.

יש שסובר דמדרבנן אסור למצורע לגלח אף שאר מקומות שבגופו. וכן אשה אף דמה"ת מותרת להתגלח, מ"מ רבנן אסרו גם את האשה בתספורת⁹⁷⁰. ויש שחולק וסובר דלא אסרו רבנן תספורת באשה⁹⁷¹.

תוס' ד"ה דמסברי. שאפי' כהן שוטה רואה נגעים וכו', ועי"ל דמסברי ליה וסבר דהכא לאו אכהן קאי אלא אישראל חכם וכו'. מיירי בכה"ג שהישראל המסבירו אינו יכול לראות, דאל"ה מה לנו לזה הישראל הואיל ויש שם ישראל אחר המסבירו⁹⁷². ויש שכתב דב' התירוצים נחלקו בהא דאומר הכהן טמא האם יש בזה גם פסק, או דרק

תזריע (פ"א ה"י). 976 ברכת כהן, מקדש יחזקאל. 977 פ"ב מ"ה. 978 שם. 979 ברכת כהן, וכן משמע ברמב"ם (ריש פ"ט מהל' טומאת צרעת) שכ' הכל כשריין לראות את הנגעים, וכל הנגעים אדם רואה אותן חוץ מנגעי עצמו. והשתא הלא הא דישאל כשר לראות את הנגעים היינו דווקא לפסוק ולא לטמא, וע"ז סמך הדין שאינו רואה נגעי עצמו, וא"כ מוכח שזה נאמר על הפוסק. וע"ע בחזו"א נגעים (סי' ד' ס"ט ט"י) מ"ש בדברי הר"ש והר"מ. ועי' במנ"ח (מ' קס"ט אות י"ג ומ' קע"ב אות ד') שרצה להוכיח דהא דאין אדם רואה נגעי עצמו קאי על הכהן המטמא, דאי' בזבחים (קא, ב) גבי מרים מי מטמאה, אם אהרן הרי קרוב הוא, ואין קרוב רואה את הנגעים, ואם אי' דכהן המטמא כשר גם לקרובים, הול"ל שישראל חכם יפסוק על הנגע, ואהרן יטמאה, ומדלא אמר הכי מוכח דגם לטמאות פסול קרוב. וע"ע בברכת כהן שכ' שמעתי לדחות לפי"מ שמשמע מדויק לשון הרמב"ם (שם) שכ' "במה דברים אמורים כשהיה הכהן סומך על הישראל" וכו', דמשמע דכהן חכם שידוע לפסוק בעצמו ל"ש שיטמא ע"פ ישראל, כיון שבאמת הוא סומך על עצמו ולא על הישראל, ולפי"ז לא מוכח כלום מאהרן הכהן כיון שאהרן חכם הי' ומבין מדעתו ל"ש שיפסוק ע"פ

963 הראב"ד בתורת כהנים פרשת תזריע (ריש פ' י"ב) פי' דהאיסור ללבוש מצנפת ולהתפאר בכובע כשאר בנ"א, אלא יהיה ראשו ושפמו מכוסה כאבל. 964 שמועת חיים. 965 פ"י מטומאת צרעת (ה"ח). 966 ויקרא יג, מה. 967 שמועת חיים, ועי' כס"מ שם דהטעם שאינה עוטה על שפם הוא, דכיון דאשה התמעטה דאינה פורעת ופורמת, ממילא נמי אינה עוטה על שפם דתרוייהו בחד קרא ניהו, עכ"ד. ולכאן' כיון דבסוף הך קרא כתיב "וטמא טמא יקרא" מדוע לא אמרינן דאשה נתמעטה נמי מהך דינא דכתיב באותו פסוק. 968 וכן שאר המטמאים אדם צריכים מדרבנן להודיע לאחרים מהאי טעמא. 969 שמועת חיים, עפ"י ד' המל"מ (פ"ז מהל' יו"ט ד"ה וראיתי). 970 עמק הברכה ערך מצורע. 971 מנחת חינוך (מ' קע"א אות ה'), ועי' שמועת חיים דבמנ"ח שם הסתפק אם מצורעת אסורה בתכבוסת, ורצה להוכיח מהא דמותרת בתספורת, דמותרת גם בכיבוס, הרי דס"ל דלא אסרו חז"ל תספורת באשה. 972 תוס' שבועות (ו, א ד"ה כל כהן), ועי' בהפלאה שבערכין שציין לדברי התורת חיים, וכתב דנראה דאישתמיטת' דברי התוס' הכא, עי' שם. 973 ברכת כהן. 974 פ"א מטומאת צרעת ה"ג, ופ"ט ה"ב וכו"מ שם. 975 תוי"ב פ'

דהכל כשרין לקדש, פליג אהך סתמא⁹⁸⁰, וכיון דהנך סתמא פליגי, א"כ לא מוכח דהלכה כר"א, דמאי חזית לסמוך אהך סתמא טפי מאידך סתמא, וא"כ הו"מ לאתויי ברייתא דמפורש דפליגי הנך תרי סתמא, ולזה כתבו דר"א שגורה בפי כל⁹⁸¹.

הך טעמא דיבמות, איכא למימר דעדיפא לי' להביא הך דר"א לאשמעינן דהלכה כר"א דסתמא דמתני' כוותי' קאי, וכן מורה לישנא דתלמודא "וכדר"א", אבל להטעם דמפרש ביבמות, מידי דהוה אטבול יום, נמצא דערל כשור גם לקדש, ומוכח דברייתא

ג, ב

שעוסקין בעבודה אין נזקקין לנשותיהם, וא"כ אין המניעה מחמת הסוכה, ושפיר הוי כעין תדורו, והגע בעצמך, וכי מי שאשתו נדה בחג האם נימא שיהי פטור מסוכה⁹⁸⁸. ועוד, דא"כ "אבל" דאסור בתשמיש המטה, יפטר מסוכה כמו כהנים דפטירי בעיזן עבודה מטעם זה, ואנן קיי"ל בסוכה⁹⁸⁹ ד"אבל" חייב בסוכה⁹⁹⁰. והנה יש גורסים⁹⁹¹ "מה דירה בין ביום ובין בלילה, אף סוכה בין ביום בין בלילה, והני כהנים הואיל וליתנייהו ביום דטרידי בעבודה אימא לא ליחייבו, קמ"ל, נהי וכו' מידי דהוה אהולכי דרכים" וכו', ולפי גירסא זו א"ש הכל על נכון⁹⁹². [ואין להקשות היכי הו"י ס"ד לפטור כל הכהנים מחמת טירדת העבודה, הא לא עבדו כולם ביחד, דז"א, דבקרבות הרגלים כל המשמרות שוים כדאי' בסוכה⁹⁹³, וברמב"ם⁹⁹⁴. אך צ"ע לגירסתו דהא גם בלילה כהנים טרידי בהקטרת אימורין והחזרת איברים ופדרים שפקעו מעל המזבח⁹⁹⁵]. ואף לגירסא דידן עכ"ח צ"ל דהא דאמרינן "והני כהנים הואיל ובני עבודה ניהו לא לחייבו", היינו

גמ'. הכל מעלין לירושלים, לאתויי מנוה היפה לנוה הרעה. הרמב"ם⁹⁸² כתב: "הכל מעלין לירושלים, ואין הכל מוציאין משם". וק' למה לא מפרש דאפי' מנוה היפה וכו'⁹⁸³. וי"ל עפי"מ שפי' בר"ג הא דתנא הכל מעלין לירושלים, דאע"ג דירושלים הוי נוה הרעה כדאמרינן בכתובות⁹⁸⁴ דשיבת כרכים קשה, שנאמר⁹⁸⁵ ויברכו את העם המתנדבים וגו', עכ"ז מעלין לירושלים. ולפי"ד נראה דהגמ' אשמעינן דאפי' בב' ריעותות כהא דירושלים, דשיבת כרך קשה, ומנוה היפה להרעה, נמי כייפינן, וזה לא ידענא מהא דחז"ל לא"י. והנה הרמב"ם דכבר אשמעינן חידוש זה בהא דכ' דמחז"ל לא"י כופין אפי' מנוה היפה לנוה הרעה, ואפי' ממקום שרובו ישראל למקום שרובו עכו"ם, דמבואר דאף בדאיכא ב' ריעותות נמי כייפינן, לא הוצרך לאשמעינן בהא דירושלים דגם מנוה היפה כייפינן⁹⁸⁷.

הכל חייבין בסוכה וכו', כהנים איצטריכא ליה וכו'. תמוה מאד דהא גם בדירתם בשעה

פטירי ושלא בשעת עבודה חייבין מידי דהוה אהולכי דרכים, קמ"ל דגם בעידן עבודה חייבין דזה מיקרי כעין תדורו, כבר השיגו באל"י רבה (סי' תר"מ) דזה נגד פשטות הסוגיא, ונגד פי' רש"י ותוס'. והנה למאי דקיי"ל (יו"ד סי' שצ"ט) דאין שום אבילות דאורייתא, ואפי' יום מיתה וקבורה, לק"מ, דאנן קיי"ל כר"מ בסוכה (כג, א) דהעושה סוכה ע"ג בהמה, כשרה, דמדאורייתא מחזא חזי', ורבנן הוא דגזרו בה, וא"כ ה"ג מן התורה "אבל" מותר בתשמיש המטה, ושפיר הוי כעין תדורו מדאורייתא, אלא דלפי"ז קשה מאי פריך שם בסוכה פשיטא ד"אבל" חייב בסוכה, הא לר"י באמת פטור מסוכה, ע"י שם (וע"י בהגהת המגי' בהפלאה שבערכין דאין הנדון דומה לראי', דתשבו כעין תדורו תליא במציאות אם הוי כעין תדורו, ולא איכפת לן אם מדאורייתא הוי כעין תדורו, דמכ"מ כיון דאסור מדרבנן לא הוי כעין תדורו). 991 רבינו גרשום סוף מסכתין, ושטמ"ק אות ד'. 992 הפלאה שבערכין, [דהא דס"ד דפטורי לאו מטעם שאין נזקקין לנשותיהן, רק משום דטרידי בעבודה]. 993 נה, ב. 994 פ"ד מהל' כלי המקדש (ה"ד), מעשה חושב, ומוזה צע"ק במ"ש בספר יד דוד בסוכה (כה, ב ד"ה אבל), ע"י שם. 995 מעשה חושב, ומה"ט אנשי בית אב של אותו יום אסורין לשתות יין גם בלילה, כדאי' בתענית (טו, ב), וע"י שם ברש"י, ובהשגת הראב"ד (פ"א מביאת מקדש ה"ו), וזה שייך גם לטירדא

ישראל. 980 כמבואר בתוי"ט פ"ב דפרה (מ"י), וע"י לעיל ברש"י ד"ה הזאתו. 981 הפלאה שבערכין. 982 פ"ג מאישות (ה"כ). 983 מעשה חושב, ואי משום דס"ל דזה פשוט, דכיון דמחזין לארץ לא"י יכולין לכופף אפי' מנוה היפה לנוה הרעה, כמו"כ גבי ירושלים, א"כ אמאי הוצרך הגמ' לפרש זה. 984 קי, ב. 985 נחמיה (יא, ב). 986 שם הי"ט. 987 מעשה חושב, והגמ' דאשמעינן זה, הוא משום דלא אשמעינן הא דגם ממקום שרובו ישראל לרובו עכו"ם כייפינן. ובאמת י"ל דהרמב"ם אכן למד מהא דכייפינן לירושלים אף מנוה היפה, דאף בב' ריעותות כייפינן. וע"י שו"ת חת"ס (יו"ד סי' רל"ג ורל"ד) אי ירושלים חשיבא יותר משאר ערי ישראל. 988 הפלאה שבערכין, ועוד דממה דסיים הגמ' מידי דהוי אהולכי דרכים וכו', משמע דהא דפטורים הוא מטעם דבעידן עבודה טרידי בעבודה, וזה אינו ענין למה שאמר בתחילה, דס"ד דלפטורו מטעם שאין נזקקין לנשותיהן. [א.ה. זה אינו מוכרח, דאפי' לכוונת הגמ' הוא רק "מידי דהוה" אבל לא מטעם ההוא, ולא רצה להוכיח מהתם רק דשייך להתחייב בלילה, אף דפטורים ביום, וא"צ שיהא חייב בסוכה בכל ימי החג], וע"ע בשער אפרים (סי' לד). 989 כה, ב. 990 שער אפרים (סי' ל"ד), וע"י הפלאה שבערכין דמה שתי' בשער אפרים שם דלמסקנת הגמ' קאמר קמ"ל דגם בעידן עבודה חייבין, דנהי דהו"א דבעידן עבודה

מה"ת, ממילא שמעינן הך דינא, ולא הוצרך לכפול¹⁰⁰⁴.

הכל חייבין בסוכה כהנים ליום וישאלים פשיטא אי הני לא מחייבי מאן מחייבי. יש לעיין לדעת הרוקח¹⁰⁰⁵ דלר' עקיבא שסובר סוכות ממש עשו להם¹⁰⁰⁶, היינו דכשצרו על ארץ האמורי של סיחון ועוג ועל כרכים שבארץ כנען, ישבו אז בסוכות, א"כ אמאי פשיטא דכהנים וליום מחייבי במצות סוכה, הא לא היו באותו הנס, לפי שאינם יוצאין למלחמה¹⁰⁰⁷. וי"ל דהגמ' רצה ליישב הברייתא כמ"ד ענני הכבוד היו, דלדידי' ודאי דגם הכהנים והלויים היו באותו הנס¹⁰⁰⁸. עוי"ל דכיון דאם לא היו ישראל נוצחים מלחמת סיחון ועוג, היו גם הכהנים והלויים בסכנה, חשיבי כהיו באותו הנס¹⁰⁰⁹. אבל קשה דאף למ"ד ענני הכבוד, לא היו כהנים ולויים באותו הנס, לפי המבואר¹⁰¹⁰ דמה שעושין בסוכה זכר לנס העננים, אינו לתחילת ביאת העננים, אלא על מה שהוחזר העננים לישראל בחודש תשרי אחר חטא העגל¹⁰¹¹, וא"כ כהנים ולויים שלא חטאו בעגל, ולא פלטן הענן, לא היו באותו הנס¹⁰¹².

הכל חייבין בציצית, כהנים ליום וישאלים. בסיפא דברייתא איתא: כהנים ליום וישאלים גרים נשים ועבדים. וקשה דציצית של עבד אינו שלו, דמה שקנה עבד קנה רבו, וטלית שאולה פטורה מה"ת¹⁰¹³. וי"ל דהך תנא ס"ל דציצית חובת מנא,

דכיון דבני עבודה ניהו פטירי בין ביום ובין בלילה, דביום פטירי מטעם דטרידי בעבודה, ובלילה משום דאין נזקקין לנשותיהן, וקמ"ל דנהי דפטירי בעידן עבודה מטעם דטרידי, בלא שעת עבודה מחייבי, דאף דאין נזקקין לנשותיהן, אין זה מניעה מצד הסוכה, דהרי גם בדירה אינו נזקק בשעת עבודה⁹⁹⁶. ויש שתירץ דלא ס"ד לפטור רק היכא דחג הסוכות גורם שלא יהא כדירת איש ואשתו, ולכן בעבודת הכהנים כיון דכל המשמרות שוים בחג, וכולן בני עבודה הם, וע"כ א"א להם לזקק לנשותיהן, ס"ד דפטירי, אבל באשתו נדה ו"אבל", דלא החג גרם שלא יהא כדירת איש ואשתו, לא ס"ד לפטורם⁹⁹⁷. והנה בהלכות סוכה השמיט הרמב"ם הא דהכל חייבין בסוכה כהנים ולויים וישאלים, ויל"ע מדוע בהלכות שופר⁹⁹⁸ נקט הרמב"ם לישנא דברייתא הכל חייבין בתקיעת שופר כהנים ליום וישאלים, ובסוכה השמיטו⁹⁹⁹. ולפי גירסת רבינו גרשום יש לתרץ, דכיון דמסקינן דקמ"ל דכהנים חייבין מטעם מידי דהוי אהולכי דרכים, א"כ כיון שכבר הביא הרמב"ם דין הולכי דרכים¹⁰⁰⁰ לא איצטרין לאשמעינן דכהנים חייבין בסוכה. ואף לגירסתנו דקמ"ל¹⁰⁰¹ דאע"ג דאין נזקקין לנשותיהן, אפ"ה חייבין מטעם דאין המניעה מצד הסוכה, לא הוצרך הרמב"ם להשמיענו דכהנים חייבים, כיון שכבר הביא הא ד"אבל" חייב בסוכה¹⁰⁰², והרמב"ם לשיטתו דס"ל¹⁰⁰³ דאבילות יום מיתה וקבורה

קפ"ה) דלשי' הרוקח מיושב למה לר"ע אין הנשים מחוייבים במצות סוכה, דלדידי' לא היו הנשים באותו הנס, דאינם יוצאים למלחמה. ועי' שמועת חיים שם דהא דבאמת מחוייבין כהנים ולויים במצות סוכה, י"ל דנס שאירע לישראל וניתנה מצוה לזכר אותו נס, חייבים בו כל ישראל אף מי שלא הי' באותו הנס, ורק לאירך גיסא מצינו דנשים חייבות אף במ"ע שהזמ"ג אם היו באותו הנס. עוי"ל דבאמת גם גרים לא היו באותה מלחמה (עי' שם שהארץ בזה) ואעפ"כ נתרבו מקרא בסוכה (כח, ב) דמחוייבים, וא"כ י"ל דילפינן כהנים ולויים מגרים ולכן מחוייבין, אמנם לב' הטעמים עדיין צ"ע דמהו הפשיטותא שכהנים ולויים מחוייבין בכלל במצות סוכה, עד שלא הוצרך התנא לרבותם. 1008 שמועת חיים, ועי' שו"ע או"ח (סי' תרכ"ה) דפסק כמ"ד ענני הכבוד, ובביאור הגר"א שם הק' למה לא פסקינן כר"ע דסוכות ממש היו, ולפי"ז מיושב דמסוגיין משמע דפסקינן כר"א. 1009 המלקט, וכעין מה שכ' התוס' לעיל ע"א (ד"ה לאתויי נשים) דנשים ועבדים וקטנים חייבין בשמיעת מגילה לפי שהכל היו בספק להשמיד להרוג ולאבד, וכמו כן י"ל במלחמת סיחון ועוג. 1010 חת"ס סוכה (יא, א). 1011 ועי' שם שכ' דלכן נשים פטורות מסוכה לפי שלא חטאו בעגל. 1012 שמועת חיים. 1013 קבא דקשייתא (סי' נ"ד), עולת שלמה מנחות (מג, א), ואף היכא דנתנו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו, ס"ל לר"א בקידושין (כג, ב) דרבו קונהו, ועי' שמועת חיים דבנגעים

דלילה, ואם דזה יש ליישב, עכ"פ גירסתינו א"ש טפי. [א.ה. כמדומי שיש כאן ט"ס בספר מעשה חושב, ומתיבת "וזה שייך" עד "א"ש טפי" שייך לעיל קודם תיבת "והנה הא"]. 996 הפלאה שבערכין, והא דמסיים מידי דהוה אהולכי דרכים וכו', היינו דאע"ג דבשעת עבודה פטירי משום דטרידי, מ"מ חייבין שלא בשעת עבודה מידי דהוה וכו'. וכן משמע מפי רש"י שכתב (בד"ה קמ"ל) דאע"ג דלא אפשר להו כעין תדורו, כי היכי דאפשר להו מחייבי, ומדלא פי' שום טעם לזה, משמע דהטעם פשוט מחמת שאין המניעה מצד הסוכה, ומ"ש בעידן עבודה פטורי, היינו מטעם דטרידי, וכנ"ל. ועי' בהגהות הב"ח ובצאן קדשים שמחקו תיבת "כיי" ברש"י, ולהנ"ל אין מקום להגהתם, וע"ע בהפלאה שבערכין מה שהוכיח מלשון רש"י והתוס', ובהגהת המגי' שם שיש להעיר על פי' זה. 997 מעשה חושב. 998 פ"ב ה"א. 999 הפלאה שבערכין. 1000 פ"ו מהל' סוכה (ה"ד). 1001 עי' לעיל ד' הפלאה שבערכין. 1002 פ"ו מסוכה (ה"ג). 1003 פ"א מאבל (ה"א). 1004 שם, וע"ע בהפלאה שבערכין לעיל (ד"ה ועיין בפי' ר"ג). אמנם דבאמת הא ליתא, דהרי הרמב"ם ס"ל דאפי' דברים שבצנעא אינו נוהג ברגל (עי' טור יו"ד סי' שצ"ט), נמצא דאבל מותר בתשמיש ברגל, וא"כ הדק"ל, ועכ"פ צ"ל דלהרמב"ם הי"ל גירסת ר"ג (ועי' בהגהות המגי' בהפלאה שבערכין). 1005 סי' רי"ט. 1006 סוכה יא, ב. 1007 שמועת חיים, ועי' שו"ת חת"ס (או"ח סימן

ולא איקרי "דאישתרי" לכ"ג¹⁰²¹. עוי"ל לפי מה שכו' הב"י¹⁰²² בגלימא, דאינו חייב בציצית, כיון דעיקר לבישתו אינו להגן ולחמם אלא מפני הכבוד, ועוד דאם היינו מחייבים בציצית היו נפסקים בכל עת בדריסת הרגלים ולא חייבה תורה כן דדרכיה דרכי נועם, עכ"ד. וטעמים הללו שייכים גם במעיל¹⁰²³. עוי"ל דלפי דעת ר"ת¹⁰²⁴ דבגד שאינו עשוי להנאתו פטור מציצית, גם המעיל פטור מציצית, דהא אסור ללבושו להנאתו במדינה, דלא הותר להנאתו רק במקדש¹⁰²⁵. עוי"ל לדעת המרדכי¹⁰²⁶ דבגד שא"א להטיל בו ציצית מפני שא"א לתקנו¹⁰²⁷, פטור מציצית, א"כ כיון דמצד דיני בגדי כהונה א"צ ציצית במעיל, לכן א"א להטיל בו ציצית, דהו"ל יתור בגדים, וע"כ פטור מציצית. עוי"ל דאי אפשר להטיל ציצית בהמעיל, משום דאסור לנקוב בו נקב משום לאו דלא יקרע¹⁰²⁸.

והני כהנים הואיל ואשתרי כלאים לגבייהו לא לחייבו, קמ"ל. מוכח דלא כשי' רש"י¹⁰²⁹ דבגדי כהונה מותרין בלבישה והעלאה, דלשיטתו ק' מאי קאמר הכא דאישתרי כלאים לגבייהו¹⁰³⁰. וי"ל דהא דאמרינן ביומא דבגדי כהונה קשין הן, קאי רק על בגדי כהן הדיוט דלא הי' בהם כלאים רק באבנט, והוא הי' קשה, ובסוגיין מיירי בבגדי כהן גדול דהיי' כלאים גם בחושן ואפוד, והם לא הי' קשין¹⁰³¹. ועוי"ל דבאמת לא ס"ל לרש"י דמותרין בלבישה והעלאה, רק דמרא דשמעתא ביומא שם הוא רב אשי, ולשיטתי' הוצרך רש"י לפרש כן, דהרי ס"ל

וכמ"ד קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, דלדידיה חייב המשאיל להטיל ציצית בהבגד אף אם השאילה לאחר, כיון דהמשאיל חשיב בעליה, ואף דאינו לובשה, חייב, דחובת מנא הוא, אמנם זהו רק אם השואל בר חיובא הוא, דאם לאו הו"ל בגד המיוחד ללבישת גברא דפטור, דאז פטור מציצית, וכיון דאמרו דעבד מחויב בציצית, א"כ בגד המיוחד לו, הואי בת חיובא, וחייב המשאילה להטיל בו ציצית¹⁰¹⁴. עוי"ל¹⁰¹⁵ דיש סוכרים¹⁰¹⁶ דבגד המיוחד לאשה פטור מציצית אף כשאישי לובשו, ולפ"ז נמצא דכיון דעבד חייב בציצית, לכן בגד המיוחד לעבד שלבשו האדון באקראי חייב בציצית, דאף דמיוחד לעבד, מ"מ כיון דהעבד עצמו הוי בר חיובא, הו"ל בגד המיוחד ללבישת בר חיובא, ובנוגע לזה תנא דעבד מחויב בציצית¹⁰¹⁷. עוי"ל דאיירי הכא בעבד המעוכב גט שיחורו, שאין עליו עוד קנין רבו, ולענין מצוות עדיין יש עליו דין עבד, ובכה"ג כשקנה בגד חייב להטיל בו ציצית, ולזה נתכוין הברייתא דעבד מחויב בציצית¹⁰¹⁸.

כהנים איצטריך ליה סד"א הואיל וכתוב לא תלבש שעטנז וכו'. הוה מצי למימר דס"ד דפטירי מציצית, הואיל והותר המעיל לכהן גדול בלי ציצית, אף דהי' של ד' כנפות¹⁰¹⁹. וא"כ יל"ע למה נקטה הגמ' דס"ד דפטירי מציצית משום דהותר כלאים בבגדי כהונה, דלכמה דעות לא היה בה כלאים¹⁰²⁰. וי"ל דכיון דהמעיל היה של הקדש, אינו חייב בציצית כלל דאינו בכלל כסותך,

אסורה אף שלא בדרך השחתה, אך במנ"ח מ' ק"א (אות א') דדקדק מלשון הרמב"ם דזה רק כפי המעיל, אבל שפת המעיל אסור רק בדרך השחתה. ועי' שמועת חיים שהסתפק אם יש נפק"מ לענין איסור זה אם קורע בשעת עשיית המעיל או לא, ומה שיעור הקריעה, ואם השיעור הוא יותר מטפח שרי להטיל בו ציצית. ועוד דיש לדון אי איכא איסור חצי שיעור בזה, ועי' שם דיל"ע אי שרי להטיל בו ציצית מחוטי לבן דהא המעיל צריך להיות כולו תכלת. 1029 יומא סט, א (ד"ה קשים). 1030 תוס' יומא (שם ד"ה קשין הן), ועי' במהרש"א ביצה (טו, א בתוס' ד"ה אלא בקשין) שהוסיף להקשות דרש"י סותר א"ע, דבביצה משמע דסובר דאסור בלבישה, וביומא כ' דמותר אף בלבישה נא.ה. עי' שם בקרני ראם (אות א') דברש"י ביומא לא כ' דמותר אף בלבישה, רק דהתוס' (שם) כ' דכן הוא שיטת רש"י. 1031 בעל המאור סוף פ"א דביצה, אמנם עי' בהפלאה שבערכין שהעיר ע"ז דזה אינו עולה יפה למה שפירש"י הכא דכלאים היינו האבנט, ואולי דמלשון "כהנים" משמע לי' דגם בהדיוט מיירי, ולזה ציינו התוס' הכא כהנים, להורות דגם בהדיוט מיירי. ועי' שם דהראב"ד דחה דבריו דמה דהיו קשה הוא משום דהיה חוטן כפול ששה, וחושן ואפוד היו כפולים יותר, עי' שם, ועי' בתוס' ד"ה כהנים דכ' דהכא איירי מהאבנט.

(פי"ג מ"א) תנן: כל הבגדים מיטמאין בנגעים, ופירשו הרמב"ם והרע"ב דכל לאתויי בגדי עבד אשה וקטן, ומשמע דיצוירי בגד השייך לעבד. 1014 עולת שלמה שם, ועי' שמועת חיים שדן בזה דו"ל דדוקא תכריכי המת מיוחד ללבישה שאינה בת חיובא ולכן פטורי, משא"כ בגד עבד ואשה, עי' שם. ועוד העיר, דלפי"ד המנ"ח מ' שפ"ו (אות ז') עכ"ח דהך ברייתא סובר דציצית חובת גברא. 1015 אף אי אמרינן דהך תנא ס"ל דציצית חובת גברא הוא. 1016 חמד משה או"ח סי' י"ח שכ"כ לדעת הרא"ש. 1017 שמועת חיים, ועי' שם פ"א סי' כ"ד. 1018 עולת שלמה שם. 1019 מנחת חינוך מ' צ"ט (אות ד'), בדעת הרמב"ם. 1020 שם. 1021 שם, ועי' שמועת חיים דאע"ג דטלית שאולה מחויב מדרבנן בציצית אחר ל' יום, מ"מ כיון דכל הטעם דחייבוהו רבנן אחר ל' יום הוא משום דנראה כשלו, א"כ במעיל דכו"ע ידעי דאינו של כה"ג רק של הקדש, פטור מציצית אף לאחר ל' יום. 1022 או"ח סי' י'. 1023 שמועת חיים, ועי' רדב"ז (פ"ט מכלי המקדש ה"ג). 1024 תוס' מנחות מ, ב (ד"ה תכלת). 1025 שם. 1026 הלכות קטנות סימן תתקמ"ד. 1027 כגון בנפסקה הציצית בשבת. 1028 שמות לט, כג. שם, ועי' מל"מ פ"ט מכלי המקדש (ה"ג) בשם בעל קרבן חגיגה דקריעת המעיל

מציצת¹⁰⁴². יש שהקשה דלפי מה דקיי"ל¹⁰⁴³ דמוכרי כסות מותרים ללבוש בגד כלאים, דלא להנאת חימום קמכווני, אלא כדי להראותו למוכרו, א"כ ה"נ בכהנים שאין כוונתם להנאתם כ"א למצות העבודה, נימא דלא נאסר כלל, וא"כ לא מיקרי דאישתרי¹⁰⁴⁴. וי"ל דסוגיין אזלא כר' יהודה שאוסר דבר שאין מתכוון¹⁰⁴⁵, ואוסר נמי למוכרי כסות ללבוש כלאים¹⁰⁴⁶. עוי"ל דהא דהותר למוכרי כסות ללבוש כלאים, הוא רק בשיש להם בגדים אחרים להגן עליהם מפני החמה ומפני הצינה, דאז לא הוי פסיק רישיה שיהנו מהכלאים, וא"כ בכהנים שאין להם כ"א הבגדי כהונה, אסור אף שאין כוונתם להנאת חימום¹⁰⁴⁷. התוס' במנחות הקשו דלשי' ר"ת דהותר כלאים בציצית אף כשלא מקיים המצוה כגון בלילה ובנשים, אמאי לא נתיר כמו כן כלאים בכהנים גם שלא בעידן עבודה¹⁰⁴⁸. וי"ל דלא דמי כלל, דמדכתיב "לא תלבש שעטנו גדילים תעשה לך", ללמדנו דבמקום גדילים תלבש שעטנו, משמע דכל לבישה שרא רחמנא. ועוד דבטלית שעשוי להנאתו חייב הכתוב כלאים, אבל בגדי כהונה לא לביש אלא בעידן עבודה¹⁰⁴⁹.

קמ"ל. נראה דר"ל דזה גופא קמ"ל במה דנקט "כהנים" דבלא עידן עבודה לא אישתרי אפי' בבגדי כהונה¹⁰⁵⁰. והנה יש לעיין איך ס"ד לפטור כהנים מציצית מטעמא דאשתרי כלאים לגביהו, הא לא

בנדה¹⁰³² דא"צ שוע טווי ונוז ביחד, ולדידי' תיקשה הא דבשבת¹⁰³³ אי' "שלשה דברים נאמרו באיסטמא, אין בה משום כלאים" וכו', ופירש"י¹⁰³⁴ שעשויין כלבד ואינם טווי. ועכ"ח צ"ל לדידי' דבגד קשה מותר אף בהעלאה, אבל סתמא דתלמודא בשמעתין אזלי אליבא דהילכתא, דבעינן בכלאים שוע טווי ונוז¹⁰³⁵.

נהי דאישתרי בעידן עבודה וכו'. הרמב"ם¹⁰³⁶ פי' בשעת עבודה, היינו שעת עבודה ממש, ולדידי' כוונת הגמ' דממה דאישתרי רק בשעת עבודה מוכח שזה רק דחוויה, ושוב לא שייך למימר דאישתרי כלאים כלל, דלשי' הרמב"ם¹⁰³⁷ גדר היתר כלאים בשעת עבודה הוא גדר דחוויה ולא הותרה¹⁰³⁸. ולהראב"ד דס"ל¹⁰³⁹ דבמקדש גם בלא עידן עבודה מותרין בבגדי כהונה, צ"ל דהא דאמרין הכא "נהי דאישתרי בעידן עבודה", היינו בשעה שראוי לעבודה ביום, ובלא עידן עבודה לא אישתרי היינו בלילה שאינו ראוי לעבודה¹⁰⁴⁰. ויש שכתב דהא דקאמר בגמ' "בעידן עבודה", הכוונה כאילו אמר במקדש דהוא מקום עבודה¹⁰⁴¹. ויש שהקשה דמלישא דברייתא "הכל חייבין בציצית כהנים" וכו' משמע קצת דחיובן בציצית שוה לגמרי, ולהראב"ד מסתבר דבמקדש פטירי מציצית, דיש לדרוש במקום דאסור כלאים דהיינו חוץ למקדש, חייב בציצית, משא"כ במקדש דהותר שם כלאים לכהנים פטירי

התוס' בחולין (קי, ב ד"ה טלית) דמפרשי עידן עבודה היינו בגדי כהונה הראויין לעבודה, נמי ניחא, דלפירושם לא מהני היתר כלאים דבגדי כהונה לפטור ציצית דשאר בגדים, ולפי"ז שוו כהנים וישראלים לגמרי בחיוב ציצית, דבבגדי כהונה לא שייך ציצית. 1043 פסחים (כו, ב). 1044 בית הלוי ח"א סימן ג' (ס"ק ד'). 1045 שבת (כט, ב). 1046 בית הלוי שם. 1047 שם, עפ"י דברי התוס' שבת כט, ב (ד"ה ובלבד). 1048 תוס' מנחות מ, ב (ד"ה תכלת). 1049 שם, ובביאר כוונתם בתירוץ הב' פי' בעולת שלמה שם דבבגדי כהונה אין איסור כלאים כלל, כיון דאינו עשוי להנאה ולכן לא איצטרך להתירו, וס"ל להתוס' כשי' הר"ן בגיד הנשה (דף לב, א מרפי הרי"ף) דבלא נתכוין מותר אף באופן דהוי פסיק רישא שיהנה, ואף דאין לכהנים בגדים אחרים, ועכ"ח שיהנו, עכ"ז לא אסור. ועי' שמועת חיים שפירש כוונת התוס' עפ"י מה שביאר בזכר יצחק (סי' ל"א) את שיטת ר"ת, דכיון דחזינן דגם הבגד בעצמו דלית בה שום מצוה, נותר בכלאים, ולא רק חוטי הציצית, עכ"ח דאף דבכ"מ עשה דוחה ל"ת רק בהמצוה גופא ולא במכשירי המצוה, מ"מ בציצית התירה תורה אף במכשירי המצוה, ולכן גם שלא במקום מצוה מותר, וע"כ מותר גם בלילה ולנשים. ולפי"ז י"ל דכוונת התוס' הוא דהלא הטלית אינו גוף המצוה רק להנאתו ועכ"ז התירו הכתוב וכנ"ל, משא"כ בכהנים אמרינן כבכל התורה כולה דלא נותר כ"א במצוה גופא ולא בשלא עידן עבודה. ועי' שמועת חיים עור ב' דרכים בביאור ד' התוס'. 1050 הפלאה שבערכין.

1032 סא, ב. 1033 נו, ב. 1034 ד"ה אין. 1035 הפלאה שבערכין, ולרב אשי עכ"ח צ"ל דהא דקתני גבי ציצית דכהנים חייבים, היינו דזה גופא קמ"ל דלא אישתרי כלאים כלל גבי כהנים דבגדי כהונה קשין הן (ועי' בהפלאה שבערכין לקמן). ולפי"ז א"ש הא דפירש"י בביצה אסתמא דתלמודין שם דאינו מותר רק לישב עליהם, ולא בהעלאה, משום דמוכח מסתמא דתלמודין בשמעתין דבהעלאה אסור, ועי' שע"מ (סוף הל' כלאים) שהוכיח שם דסתמא דתלמודא ס"ל דבגדי כהונה לא מיקרי קשין, ויש בהן משום כלאים, ולפי"ז א"ש דברי רש"י בפשיטות. 1036 פ"ח מכלי המקדש (הי"ב). עי' בזה בשאג"א הל' ציצית (סי' ז'), וביה"ל ח"א (סי' א'). 1038 ברכת כהן. ועי' בהפלאה שבערכין שכ' דמשו"ה השמיט בהלכות ציצית לשון הברייתא הכל חייבין בציצית כהנים לויס וכו', כיון דכבר פסק בה' כלאים דשלא בשעת עבודה לא אישתרי כלאים לכהנים, תו לא איצטרך לאשמעינן דכהנים חייבין בציצית. 1039 שם. 1040 שע"מ (סוף כלאים שם), ועי' שם שדחה פי' זה בשם הראב"ד בעצמו, דלילה נמי עידן עבודה הוא, שהרי אברים ופדרים קרביין כל הלילה, ועי' בהפלאה שבערכין מ"ש בזה. 1041 כסף משנה (פ"ח מהל' כלי המקדש הי"א). 1042 מעשה חושב, ובשלמא להרמב"ם ניחא דעל שעת עבודה ממש לא שייך בכהנים פטור מציצית, כיון דאז אסורין ללבוש טלית בת ד' נפות דהוי יתור בגדים, דמחלל עבודה וחייב מיתה בידי שמים (עי' ברמב"ם פ"י מהל' כלי המקדש ה"ה). ולשיטת

משום דמסקינן דקמ"ל דלא מעכבי אהדדי, כדתנן תפלה של יד אינו מעכב של ראש, וע"כ כיון שכבר הביא הרמב"ם הך דינא¹⁰⁵⁵ לא איצטריך לאשמעינן לה גם הכא¹⁰⁵⁶.

והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד וכו'.
בשו"ת הרי"ף¹⁰⁵⁷ הביא בשם מקצת הגאונים דס"ל דכהנים פטירי מתפילין של יד לגמרי, וכ' דנראין הדברים דלא ס"ל כן אלא משום נשיאות כפים. וק' דא"כ אין לפוטרים אלא בשעת נשיאות כפים, שאז הם עסוקים במצוה זו, וע"כ פטורין ממצוות אחרות, ויכולין להסיר הרצועות מעל אצבעותיהם, ולהחזיר אותם אחר הברכה¹⁰⁵⁸. והנה התוס'¹⁰⁵⁹ ל"ס להו כהגאונים דהא כ' דלא בעי למימר דס"ד דליפטירי מתפילין של יד שלא בעידן עבודה, דפשיטא לי' דחייבין. וי"ל בטעם סברת התוס' דס"ל דרק בסוכה דכתיב "תשבּו", ודרשי' כעין תדורו, שפיר ס"ד דפטירי לגמרי, משא"כ בתפילין אין שום סברא דנימא שאם פטור במקצת היום פטור לגמרי, ולכן כ' התוס' דפשוט להגמ' דחייבין שלא בעידן עבודה¹⁰⁶⁰. וי"ל דפלוגתתם תלוי במה שדנו האחרונים אי מצות תפילין להיות עליו כל היום, הוא מדאורייתא, דכן משמע קרא "והי' לאות על ירך", או דמה"ת סגי בפעם אחת ביום, וכל היום הוא רק מצוה מדרבנן, וי"ל דדעת התוס' דסגי בפעם אחת ביום, וע"כ אין סברא לומר דכשפטור במקצת היום שיפטור לגמרי, והגאונים ס"ל דמה"ת מצותה כל היום, וי"ל דלא נאמרה המצוה רק במי שיכול לקיימו כל היום, והכהנים דלא מצו לקיימם בשעת עבודה משום חציצה, פטורי לגמרי¹⁰⁶¹.

אשתרי להם כלאים אלא בבגדי כהונה, אבל בבגדי חול לא אשתרי כלאים לגבייהו¹⁰⁵¹. וי"ל דמ"מ הו"א דמכח הסמוכין ילפינן דחיוב ציצית ליכא אלא במי שאין שום היתר אצלו בכלאים, אבל כהנים כיון דאיכא היתר לגבייהו בבגדי כהונה, פטירי מציצית אפי' בבגדי חול. אך דלא משמע כן מתירוץ הגמ', דהא משני דשלא בשעת עבודה אסירי, אף שמצינו היתר כלאים לגבייהו בשעת עבודה. אמנם דע"ז י"ל דהא דהותר להכהנים בשעת עבודה לא מקרי דאשתרי כלאים, דאין זה היתר, אלא דיחוי, דל"ת דכלאים נדחה מפני עשה דעבודה, משא"כ למאי דס"ד דגם שלא בשעת עבודה מותרין דאז ליכא עשה דעבודה, על כרחך דהותרה כלאים לגבייהו. אך זה אינו, דגם שלא בשעת עבודה י"ל עשה דוחה ל"ת, דהא לבישת בגדי כהונה הוי מצות עשה בפני עצמה גם שלא בשעת עבודה, ולא רק בשעת העבודה¹⁰⁵². אמנם דע"ז י"ל דהנה לדעת הרמב"ם¹⁰⁵³ דדוקא בעידן עבודה ממש הותר כלאים לכהנים, צ"ל דבהו"א סבר הגמ' דדרשינן סמוכין דכלאים וציצית לפוטרים מציצית, כיון דאינם בכלאים דאשתרי שלא בשעת עבודה, וע"ז קמ"ל דלא אשתרי כ"א בשעת עבודה, וכיון דכל איסורא דכלאים הוא ההנאה, וקיי"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו, נמצא דבעידן עבודה לא צריכין כלל להיתר דעדל"ת או לדין הותרה, לפי שאין כאן איסור כלל, ונמצא דלמסקנא לא הותר כלל אצל הכהנים כלאים, ולכן א"א למידרש סמוכין לפוטרים¹⁰⁵⁴.

הכל חייבין בתפילין כהנים ליום וכו'.
הרמב"ם השמיט ולא הביא הלכה זו. וי"ל דהוא

ללבוש בגדי כהונה לא שייך בזה למימר מצות לאו ליהנות ניתנו, ועי' שם במנחות בתוס' שכתבו "ועוד דבטלית שעשוי להנאות חייב הכתוב כלאים, אבל בגדי כהונה לא לביש אלא בעידן עבודה" עי' שם, ומהנראה שנתכוונו למ"ש. וע"פ האמור מיושב היטב קו' התוס' שם (מה, א ד"ה הואיל, ומובא לעיל) דנימא דהותר כלאים לכהנים, הואיל ואשתרי להו בגדי כהונה, דבאמת למאי דמסקינן לא הותר כלל כלאים בבגדי כהונה. 1055 בפ"ד מהל' תפילין (ה"ד). 1056 הפלאה שבערכין. 1057 סי' ש"ח. 1058 עי' שם בשו"ת הרי"ף, ועי' במעשה חושב דעו"ק על שי' הגאונים, דאי איירי על זמן נשיאת כפים, הא סתמא דמילתא חיוב תפילין קדים לחיוב נשיאת כפים דהוא בסוף התפילה, וא"כ לא שייך לפוטרו מתפילין של יד משום עסק מצות נשיאת כפים דאח"כ, ועכ"כ צ"ל דהגאונים סמכו על פשוט לשון הגמ' דאמרי' "והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד", ולא דחי זה כדדחי לעיל בהא דסוכה, דנחי דפטירי בשעת עבודה, בלא שעת עבודה מחייבי, ומשמע דס"ל להגמ' דפטירי משל יד לגמרי. 1059 סוד"ה ציץ. 1060 מעשה חושב. 1061 שם, ועי' בישועת יעקב (או"ח סי' ל"ז) בשם הלבוש דמה"ת מצותו שיהא עליו כל היום, ועי' שם שהביא בשם האחרונים דזהו

1051 שם, נזר הקודש, עי' שם. 1052 הפלאה שבערכין, ועי' בהשגות הרמב"ן לספר המצוות (מצות עשה לג ד"ה כתב הרב). 1053 פ"י מהל' כלאים (הל"ב), ופ"ח מהל' כלי המקדש (הי"ב). 1054 מקדש יחזקאל, ועי' בשו"ת בית הלוי ח"א סי' א' דכל איסורא דכלאים הוא ההנאה, וע"ע בשו"ת חת"ס יו"ד סי' ס"ט. אמנם לדעת הראב"ד (שם) דס"ל דגם שלא בשעת עבודה מותרין הכהנים ללבוש בגדי כהונה, הדק"ל. וצ"ל דההו"א היתה דאפי' שלא בבגדי כהונה הותר להן, וע"ז קמ"ל דהותר להם דוקא בבגדי כהונה, דס"ד דפרשת כלאים לא נאמר כלל לכהנים, וקמ"ל דבבגדי חול אסורין בכלאים, ונמצא דליכא למידרש סמוכין. וע"ע בתוס' במנחות (מא, א ד"ה תכלת) שמתבאר מדבריהם שכ"ה השו"ט של הגמ'. ועי' בהפלאה שבערכין שג"כ כ"כ, והוסיף דלמאי דס"ד דגם שלא בעידן עבודה מותרין בבגדי כהונה, שפיר מוכח דאשתרי כלאים לגבייהו, דליכא למימר דכיון דלבישת בגדי כהונה הוא מ"ע בפנ"ע א"כ נימא גם בזה מצות לאו ליהנות ניתנו, דו"א, דמצות לאו ליהנות ניתנו לא אמרינן רק במצוה שהיא חוב על האדם, וכדפירש"י בר"ה (כת, א ד"ה לא) דמצות לא ניתנין להנאתן רק הם גזירת המלך בעל כרחך של ישראל, וא"כ שלא בשעת עבודה דהרשות בידן שלא

ומאי שנא דיד דכתיב ילבש על בשרו. כ' רבינו גרשום: ולבש הכהן וכו' שצריכין ליגע עד קשרי אצבעותיו. וצ"ע דביומא¹⁰⁷⁰ איתא דאורכס עד פיסת היד¹⁰⁷¹.

תנא שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין. ולא מיחשב התפילין כיתור בגדים, משום דהם של עור, ולא בגד הוא¹⁰⁷².

יש שהקשה היאך היה הכהן מניח התפילין למעלה מהציץ, הלא צריך למשמש בתפיליו בכל שעה ושעה כדי שלא יסיח דעתו מהן¹⁰⁷³, ואסור להרים ידו למעלה מן הציץ [נכמבואר בסוטה¹⁰⁷⁴] וי"ל להסוברים¹⁰⁷⁶ דדין היסח הדעת בתפילין, אינו שצריך לזכור תמיד שהן עליו, אלא דסגי בזה שנמנע משחוק וקלות ראש, א"כ אין הכהן צריך למשמש בתפיליו, דדי כמה שממשמש בהציץ, ועי"ז נמנע משחוק וקלות ראש¹⁰⁷⁷. עוי"ל דהאיסור הוא רק בהגבהת שתי ידיו, דומיא דברכת כהנים, אבל ידו אחת שרי¹⁰⁷⁸. עוי"ל דכל האיסור הוא משום כבוד קדושת השם, וא"כ כשמגביה לצורך קדושת התפילין אין בזה בזיון לקדושת השם¹⁰⁷⁹. עוי"ל דבריייתא זו ס"ל כר' יהודה דסובר¹⁰⁸⁰ דבברכת כהנים הגביה הכה"ג ידיו למעלה מהציץ ולדידי' מותר בכל אופן ולא רק בברכת כהנים¹⁰⁸¹. עוי"ל דימשמש התפילין ע"י כלי,

והנה מסוגיין מבואר דכהנים חייבין בתפילין של ראש אפי' בשעת עבודה¹⁰⁶². וק' דבזבחים¹⁰⁶³ פרכינן על מה שאמרו שם דכהנים בעבודתן אם הניחו תפילין, חוצצת, והתניא שפטורין מן התפילין, ואם הניחו אינה חוצצת, ומשני הא דראש הא דיד, הרי שמן הדין פטורים מן תפילין של ראש, ורק אם הניחו אינה חוצצת¹⁰⁶⁴. וי"ל דהא דקאמר בסוגיין דחייבין, היינו דוקא בשהי' לבוש תפילין קודם העבודה, דאז חייב בהנחתן גם בשעת העבודה, ואסור לו לחלוץ התפילין של ראש עכ"פ¹⁰⁶⁵.

ויש שהקשה, היאך אפשר להניח תפילין בשעת העבודה, הא תפילין אסורים בהיסח הדעת, ועבודה צריכה מחשבה לשמה, וא"כ ע"י המחשבה לשמה מסיח דעתו מהתפילין¹⁰⁶⁶. ולהסוברים¹⁰⁶⁷ דאיסור היסח הדעת בתפילין הוא רק כשעומד בשחוק וקלות ראש, אבל אם עומד ביראה ומתעסק בצרכיו אע"פ שאין דעתו עליהן ממש אי"ז היסח הדעת, א"ש, דאף דמתעסקין בעבודה עכ"ז כיון דעומד ביראה שפיר דמי¹⁰⁶⁸.

והני כהנים הואיל וליתנהו במצוה דיד וכו', אימא במצוה דראש נמי לא ליחייבו, קמ"ל דלא מעכבי אהרדי. מסוגיין יש להביא ראי' דמי שאין לו זרוע, ואינו יכול לקיים מצות תפילין של יד, צריך להניח של ראש בלי של יד¹⁰⁶⁹.

רק מדרבנן, ומדאורייתא סגי בפעם אחת ביום, וע"ע במעשה חושב מה שהאריך בד' הרי"ף. 1062 ע"י בתוס' ד"ה ציץ. 1063 י"ט, א. 1064 הפלאה שבערכין, וכבר העיר בשאגת ארי' (סי' ל"ז) לדעת הר"ן וסייעתו שהעוסק במצוה פטור מן המצוה אפי' אם אפשר לקיים שניהם, איך אמרו בערכין דכהנים חייבין בתפילין, ע"י שם שנדחק בזה. 1065 הפלאה שבערכין, עפי"מ"ש כן בספר טהרות הקודש (זבחים שם) לדחות מה שהביא הרשב"א ראי' דאסור להניח תפילין של ראש על המגבעות (וע"י בב"י אור"ח סי' כ"ז), מהא דהוצרך לומר טעם ששערו ה"י נראה בין ציץ למצנפת, ולא אמרינן שיניחם על המצנפת, [שהרי אם ה"י צריך לחלצם, שוב ליכא עליו חובה להניחם מאחר שעוסק כבר במצות העבודה]. וע"ע בהפלאה שבערכין דגם לדעת הר"ן דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, אף בשאפשר לקיים שניהם, צ"ל דמ"מ אינו רשאי לבטל את המצוה שכבר התחיל. 1066 שו"ת בית הלוי ח"א (סי' ג ס"ק ב). 1067 רבינו יונה מובא ברא"ש ברכות (פ"ג סי' כ"ח) ובהל' תפילין (סי' כ"א), [ופליג על הרמב"ן (תורת האדם, ע"פ השאג"א סימן ל"ט) שסובר דכל היסח הדעת אסור, וצריך לזכור תמיד דתפילין עליו]. וע"ע בשאגת ארי' (שם), ובשו"ת פרי יצחק (סי' ה'), ובשו"ת משיב דבר (ח"א סי' ו'). ובספר מנחת מרדכי [להג"ר מרדכי קרטמן] (ח"א סי' א') בענין יסוד דין היסח הדעת. 1068 מקדש יחזקאל. 1069 שאגת אריה אור"ח סי' ל"ז, ולא אמרינן דאף דתפילין לא מעכבי אהרדי, אבל הלא כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, ובשל יד הוי אינו ראוי, ע"י שם. וע"י

שמועת חיים דק' ע"ז ממנחות (מד, א), ומ"ש ליישב דהשאגת אריה ס"ל דדוקא גידם מיקרי אינו ראוי, משא"כ בשאין לו עכשיו תפילין של יד מיקרי ראוי. 1070 עב, ב. 1071 שמועת חיים, וע"י שמועת חיים יומא שם. 1072 מק"ד סי' ל"ו (ס"ק א'), וע"י שם דלפ"ז ק' למה לא לבש הכה"ג הציץ עם בגדי לבן, דהלא של זהב הוא ולא הוי בגד, ע"י שם. 1073 ע"י יומא ז, ב. 1074 לה, א. 1075 שמועת חיים, ואין לומר דסגי שימשמש ב"רצועות" תפילין של ראש, דהרי אי' ביומא (לג, ב) דכשממשמש בתפיליו פוגע תחלה בשל יד, ואי סגי ברצועות, הלא פוגע תחילה ברצועות של ראש. 1076 ע"י דבריינו לעיל בגמ' והני כהנים הואיל וליתנהו וכו'. 1077 שמועת חיים, וע"י שם שכ' דאפ"ל דגם באיסור היסח הדעת שבציץ סברי הכי, דהא ביומא ז, ב) ילפינן דין משמוש בתפילין בק"ו מציץ, ומשמע דדין אחד להם. וע"ע בשמועת חיים מדוע צריך למשמש בשל יד ושל ראש, הלא ימנע עצמו משחוק וקלות ראש ע"י משמוש א' מהן, וע"י שם שדן באריכות אי בכלל מחויב למשמש בציץ, ואי החיוב הוא מדאורייתא או מדרבנן. 1078 המלקט, עפ"י מה שתי' בשמועת חיים היאך הותר לו למשמש בציץ, וכמו"כ אפ"ל לגבי תפילין. 1079 המלקט, עפ"י מה שתי' בשמועת חיים היאך הותר למשמש בציץ, וכמו"כ אפשר לומר בתפילין, ולא דמי לברכת כהנים שלצורך ישראל הוא ולא לשם השם. 1080 סוטה לה, א. 1081 המלקט, עפ"י מה שתי' בשמועת חיים היאך הותר למשמש בציץ, ע"י שם שכן נראה מדבריו מל"מ (פ"י) מנשיאת

תקיעת שופר בר"ה הוא "לשמוע", והתקיעה הוא רק הכשר מצוה, דכתיב בה "יום תרועה", ולא "ותקעתם", משא"כ בבית המקדש דכתיב ביה "ותקעתם" החיוב הוא המעשה תקיעה, ואין צריך לשמוע התקיעות¹⁰⁸⁹, וא"כ מאי ס"ד דכיון דאיתנהו בתקיעה כולי שתא, ליפטר בר"ה, הרי אין החיובים שוים¹⁰⁹⁰. וי"ל דאיה"נ דהו"מ למידיחי הכי, רק דעדיף מיניה פריך, דהכא שופר, והכא חצוצרות¹⁰⁹¹.

ויש שהוכיח מכאן דתקיעת החצוצרות ככולא שתא מצוותה ככהנים דווקא¹⁰⁹². אך הא גופא צ"ב מנלן דכהנים דוקא היו תוקעין¹⁰⁹³. וי"ל דהא דכתיב בריש הפרשה בענין המסעות "ובני אהרן יתקעו בחצוצרות", קאי גם על מש"כ אח"כ וביום שמחתכם וכו' ותקעתם בחצוצרות¹⁰⁹⁴. עוי"ל דכתיב¹⁰⁹⁵ ויעמדו הלויים בכלי דוד, והכהנים בחצוצרות¹⁰⁹⁶. אך יש לעיין האם עיקר חיוב התקיעה הוא חיובא דכהנים, או דעיקר חיובא הוא חיובא דישראל, והכהנים הם רק שלוחי דישאל. ויש שהוכיח מכאן דעיקר חיוב מצות תקיעה בחצוצרות הוא חיובא דכהנים, דאי הוי חיובא דישאל והכהנים הם רק שלוחים, א"כ אי"ז חשוב דאיתנהו בתקיעה כולי שתא, דכל ישראל נמי איתנהו בזה¹⁰⁹⁷. כ' הרמב"ם¹⁰⁹⁸ "בימי המועד כולן ובראשי חדשים היו הכהנים תוקעין בחצוצרות והלויים אומרים שירה". ויש¹⁰⁹⁹ שסובר דדעתו שבשאר הימים אף הלויים תוקעין בחצוצרות, ולפ"ז הוי מצי למימר כהנים "ולויים" איצטרכי לי, דהא גם הלויים היו תוקעין כל השנה זולת ר"ח ומועדים¹¹⁰⁰.

באופן כזה שידי לא יהיו למעלה מציץ¹⁰⁸². עוי"ל דכהן גדול כשנמצא במקדש, מורא מקדש עליו, ואינו עלול לבוא לידי היסח הדעת, וע"כ אין צריך למשמש בהתפילין¹⁰⁸³.

יש שהעיר היאך הניחו הכהנים תפילין במקדש, הלא צריך למשמש בתפילין בכל שעה, ותפילין מטמאין את הידים, וא"כ ע"י המשמוש נאסר לעשות העבודה. וי"ל דאין טומאת ידים במקדש¹⁰⁸⁴. עוי"ל דמשכח"ל שיקח בידו מטלית וימשמש באופן שלא יגע ידיו בתפילין, או דימשמש בזרועו שהיא למעלה מפיסת יד, דאין שם טומאת ידים, וכן יש שם הפסק מחמת לבישת הכתונת. עוי"ל דבשעת עבודה ליכא חיוב על הכהן למשמש התפילין, משום דמורא מקדש עליו, ולא יסיח דעתו מהן¹⁰⁸⁵. ולפי"ז יש לתרץ מה שכו' האחרונים¹⁰⁸⁶ דאין הכהנים רשאים להניח תפילין בעידן עבודה, משום דבשעת הנחתן יתבטלו מעבודה, ורק בשהיו לבושים בתפילין קודם עבודה, דאז לא יתבטלו מהעבודה עבור התפילין, רשאים להניחם, וקשה דמ"מ הא ע"י משמוש התפילין, מתבטל מהעבודה¹⁰⁸⁷. די"ל כנ"ל דאין חיוב משמוש בתפילין בשעת עבודה, דלא יסיח דעתו מהם, דאימת מקדש עליו. עוי"ל דאף דאין לו להניח תפילין בשעת העבודה, משום ביטול עבודה, מ"מ כשהניח התפילין קודם אינו רשאי להורידן מפני העבודה, [אף שיתבטל ע"י המשמוש], דכיון שהתחיל במצוה זו, אין לפוטרו מפני מצוה אחרת¹⁰⁸⁸.

סד"א הואיל וכתוב יום תרועה יהיה לכם, מאן דליתיה אלא בתקיעה דחד יומא חייב, והני כהנים הואיל ואיתנהו וכו'. ק' דמצות

בשגת אריה סי' ל"ז. 1087 בית הלוי סימן ג'.
1088 שמועת חיים. 1089 ע"י במנ"ח מ' שפ"ד.
1090 שמועת חיים, וע"ע מקדש יחזקאל. 1091 שמועת חיים.
1092 חינוך (מ' שפ"ד). 1093 יום תרועה (ר"ה כט, א). 1094 שם, וע"י בהפלאה שבערכין שהתפלא שלא זכר שכ"כ ג"כ בחינוך הנ"ל. 1095 דה"י ב, כט.
1096 הפלאה שבערכין, וע"י לקמן (יג, ב) דילפינן מקרא בדה"י (ב, ה) ועמהם הכהנים מאה ועשרים מחצרים בחצוצרות, דאין מוסיפין יותר ממאה ועשרים כהנים (וע"י תוי"ט שם, ריש מ"ו) ומוכח דגם בשאר הימים היו הכהנים מחצרים בחצוצרות ולא הלויים. 1097 מקדש יחזקאל, וע"י שם שהקשה לפ"ז אהא דכו' הרמב"ם בספר המצוות (מ' נ"ט) "שצונו לתקוע בחצוצרות במקדש" וכו', דבשאר המצוות המוטל רק על הכהנים ל"כ שצונו, רק שצוה הכהנים, וצ"ע. 1098 פ"ג מכלי המקדש (ה"ה). 1099 חינוך מצוה שפ"ד. 1100 הפלאה שבערכין, [א.ה. ועיין בתוס' ד"ה ובני עבודה בסוף דבריהם]. וע"י שם שכו' דהדיוק של החינוך אינו מוכרח, דהא בהלכות תמידין (פ"ו ה"ו) סתם הרמב"ם והעתיק לשון

כפים ה"ט). 1082 המלקט. 1083 שמועת חיים, עפ"י ש"ש בברכת פרץ (פרשת תצוה) בנוגע להציץ, וכמו"כ י"ל בתפילין, וכע"ז כ' בביה"ל (סימן מ"ד ד"ה ישן בהם) בשם האור זרוע דבשעת תפילה או לימוד א"צ למשמש בתפילין דכו"ש דאיכא יראת ה'. וע"י שם דדין משמוש אינו אלא מדרבנן כדעת התוס' (יומא ה, ע"א ד"ה ומה) דעיקר דין היסח הדעת בתפילין אינו אלא מדרבנן, וע"כ אפ"ל דבמקדש לא חייבוהו בזה. 1084 מקדש דוד (טהרות סי' מ"ה סס"ק ד'), וע"י שמועת חיים שהעיר ע"ז דיש סוברים (ע"י מצפה איתן זבחים כ, ב) דהא דאין טומאת ידים במקדש הוא רק בנוגע שאינם מטמאין את הקדשים, אבל אסור לעבוד בידים טמאות עד שיטבלם, וא"כ הדק"ל. וי"ל דהמקדש דוד לשיטתו שכו' (קדשים ס"ו כ"ו) דרק מי שנטמא ידיו חוץ לעזרה אסור לו לעבוד העבודה, אבל אם נטמא במקדש מותר לו לעבוד, וע"כ שפיר תי' דמותר למשמש בתפילין, ואינו נפסל לעבודה. וע"ע בשמועת חיים דברמב"ם משמע דגם בנטמא ידיו בעזרה חל בהו טומאה, וא"כ הדק"ל, וע"ע שמועת חיים סי' נ"א (אות ג). 1085 שם, וע"י לעיל. 1086 ע"י

והני כהני הואיל וליתנהו במצות יובל וכו'. קשה דלא מצינו דכהנים ליתנהו במצות יובל טפי מישראל, דהרי רבנן סוברים¹¹⁰⁹ דישאל שירש אבי אמו לוי, גואל כלוי, וכן לוי שירש אבי אמו ישראל, גואל כישאל, ד"בערי הלויים" תלי רחמנא ולא בלויים¹¹¹⁰, וא"כ כהן שוה לישראל דתרוייהו גואלין לעולם בערי הלויים, ואין גואלין לעולם בערי ישראל¹¹¹¹. וי"ל דהא דיש לישראל היורש את הלוי דין לוי, הוא רק לענין דאם מכר סמוך ליובל גואל מיד, אבל לכתחילה אינו רשאי למכור סמוך ליובל כמו הכהנים, וכיון דבדין מכירה סמוך ליובל מחולקים כהנים ולויים מישראלים, שפיר אמרינן "והני כהני הואיל וליתנהו ביובל"¹¹¹².

דתנן כהנים ולויים מוכרין לעולם וגואלין לעולם. בתוס'¹¹¹³ הביאו פירש"י בראש השנה¹¹¹⁴ בשם רבינו יצחק הלוי, ד"גואלין לעולם" הכוונה למקדיש שדה אחוזה ולא גאלה ומכרה גובר, דאין היובל מפקיע מיד המקדיש אם הוא לוי כדרך שמפקיע מיד ישראל. וקשה, דישאל המקדיש שדה אחוזה אם יפדנה מיד הגובר תשאר השדה בידו גם אחר היובל, ואם לא גאלה הבעלים ומכרה הגובר לאיש אחר מתחלקת השדה לכהנים ביובל, ואם אחר שמכרה הגובר לאיש אחר חזרו הבעלים וקנאוה ממנו, איתא במשנה¹¹¹⁵ דיוצאה לכהנים ביובל. ולפ"ז כל המקדיש שדהו הרי עדיין יש באפשרותו לגואלה מהגובר ותשוב השדה אליו לצמיתות, אך אם לא גאלה ומכרה הגובר לאיש אחר תו אין לבעלים שום כח בשדה זו, וכבר פקעה עתה השדה מידם. ולפ"ז צ"ב כמה שכ' רש"י דהיובל מפקיע

בר"ה¹¹⁰¹ איתא דבר"ה ובתענית היו תוקעין במקדש בחצוצרות ושופר ביחד, ולא אמרו דגם בשעת תקיעת הקרבנות הוה הכי, וכן מבואר בסוגיין, דאל"כ הרי מצינו שופר בכהנים בכלי שתא¹¹⁰². אך יש סוברים דגם בתקיעת הקרבנות היה שופר בהדי חצוצרות¹¹⁰³.

דאיתיה במצות יובל איתיה במצות ראש השנה, דליתיה במצות יובל וכו'. ק' כיון דקרא לא מקיש להו, מה ס"ד לאקושי להו. ועו"ק דמתני נמי לא משוה להו אלא לתקיעות ולברכות, והיאך ס"ד לאקושי תקיעת שופר דר"ה לשאר מצות יובל דליתנהו בכהנים. וי"ל דכיון דילפינן ר"ה ליובל לכמה מילי מגז"ש דשביעי שביעי¹¹⁰⁴, וכדתנן שוה יובל לר"ה וכו', וכיון דתקיעת שופר של יובל עיקרו הוא לסימן של שילוח עבדים והשמטת קרקעות, כדמוכח בכמה דוכתי, ע"כ הו"א דמאן דליתא בכל דין השמטת קרקעות לא מחייב בתקיעת שופר דיובל ור"ה, קמ"ל¹¹⁰⁵. אמנם דאכתי תקשי דנימא מהך גז"ש בזמן דאיתא תקיעות דיובל, דהיינו בזמן שהיובל נוהג, איתא במצות דר"ה, ובזמן שאין היובל נוהג, ליכא מצות ר"ה. וע"ז אא"ל כדמתרין בגמ' גבי כהנים, דנהי דליתנהו בהשמטת קרקע, בהשמטת כספים מיהו איתנהו, דהא בגיטין¹¹⁰⁶ ילפינן מקרא דבזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים, ובזמן שא"א משמט קרקע, א"א משמט כספים, וא"כ בזה"ז לא יתקעו בר"ה בשופר¹¹⁰⁷. ועכ"ח צ"ל דלא ניתן הגז"ש לכהאי גוונא, והא דאמר הגמ' "נהי דליתנהו בהשמטת קרקע" וכו', לרווחא דמילתא נקטו הכי¹¹⁰⁸.

חושב. 1108 שם, ועי' ביד מלאכי (סי' ל'). 1109 לקמן לג, ב. 1110 ועי' רמב"ם פ"ג מהל' שמיטה ויובל (ה"ח). 1111 טורי אבן (ר"ה כו, ב), כפות תמרים יום תרועה ר"ה כט, א (תוד"ה דתנן), הגרי"ז. 1112 גזר הקודש, מעשה חושב, ועי' ברמב"ם (שם ה"ז) שכ' כהנים ולויים וכו' מוכרין השדות ואפי' סמוך ליובל וגואלין מיד, ובהלכה ח' כ' ישראל שירש את אבי אמו לוי ה"ז גואל כלויים, אע"פ שאינו לוי, הואיל והערים או השדות של לויים גואל לעולם שדין זה תלוי במקומות אלו, ולא בבעלים, עכ"ד, ויש לעיין מדוע לא כתב גם זה דישאל שירש אבי אמו לוי מוכר אפי' סמוך ליובל, ומשמע לכאורה דלזה לא הוי כלוי, אף דלוי מותר לכתחילה למכור סמוך ליובל. ועוד, דהא דלוי מוכר לכתחילה סמוך ליובל, והא דגואל מיד, מחד קרא נפקא, מדכתיב גאולת עולם תהיה ללויים, מ"מ בישראל שירש ללוי סובר הרמב"ם דאסור לו למכור סמוך ליובל, ורק דאם מכר גואל מיד, מדלא הזכיר הגמ' לקמן (לג, ב) דישאל היורש את לוי יש לו דין לוי אלא לענין דגואל מיד, ולא להא שיהא מותר למכור סמוך ליובל (ואפשר דהי"ל להגמ' איזו טעם לחלוקה זו). 1113 ד"ה מוכרין. 1114 כט, א. 1115 לקמן כה, א.

המשנה בתמיד (פ"ז מ"ג) כצורתה דמשמע דגם בשאר הימים לא היו תוקעין בחצוצרות כי אם הכהנים. ומ"ש הרמב"ם בהל' כלי המקדש "בימי המועד ובראשי חדשים" אפ"ל דאשמעינן דגם במוספין היו הכהנים תוקעין בחצוצרות והלויים אומרים שירה כמו בתמידין. וכן כ' זבוח תודה (תמיד פרק ז') ובמנ"ח (שם) ד"ל דכוונת הרמב"ם דרק בימי המועדות היתה תקיעת החצוצרות מן התורה, משא"כ בשאר ימות השנה היתה רק מדרבנן, והא דמבואר בסוגיין דבכל השנה הכהנים מחוייבים בתקיעת חצוצרות, היינו ביו"ט ובר"ח, ולא בר"ה לחוד, ועי' בקרי"ס (שם) שג"כ נקט כן בדעת הרמב"ם, וע"ע ברכת כהן להלן (יא, א). 1101 כו, ב. 1102 עי' מנ"ח מ' שפ"ד (אות ד'). 1103 הר"ן ר"ה (ו, א) מדפי הר"ף ד"ה בד"א). ועי' שמועת חיים דאין להקשות עליו מסוגיין ד"ל דאף אי תקעו בשופר מ"מ אין חיובו השמיעה, רק התקיעה, ולכן לא חשיב איתנהו בשופר כולי שתא. אבל המנ"ח לא ניחא לי' בזה, דמלשון הגמ' משמע דלא הוי שופר בקרבנות כלל, ובאמת י"ל דאף אם היו תוקעין בשופר לא הוי אלא מדרבנן, וע"כ אמרו בגמ' מי דמי התם חצוצרות, הכא שופר, דשופר שבקרבנות לאו דאורייתא. 1104 עי' ר"ה לג, ב. 1105 טורי אבן ר"ה (כט, א). 1106 לו, א. 1107 מעשה

רש"י ד"ה לאתויי עבדים. שאם יש לו עבד כנעני מהול למכור, ורוצה העבד שלא ימכרנו וכו'. בכתובות 1121 פירש"י שיכול להעלות ל"עבד עברי" בעכ"ח של עבד 1122, ופי' בע"ע לרבותא, דכש"כ הוא לעבד כנעני דיכול לכפותו שיעלה עמו. אבל הכא דפי' דהעבד כופה לרבו שימכרנו בא"י, דזה לא שייך בע"ע, דהא אין רבו רשאי למוכרו לאחרים, ע"כ הוצרך לפרש דאיירי בעבד כנעני 1123. ומהא דלא פירש"י הכא בע"ע דכופה את רבו להעלותו לא"י לדור שם, מוכח 1124 דס"ל לרש"י דבאמת אין כח ביד העבד לכפותו לרבו, כיון שהוא בעצמו דר בחוץ לארץ 1125. ויש שהוכיחו ממה שכתב רש"י "שאם יש לו עבד כנעני מהול למכור", דדוקא אם רוצה האדון למוכרו, יכול העבד לכופו להעלות לא"י, אבל אם אין בדעת האדון למוכרו, אין העבד יכול לכופו להעלותו לא"י 1126. אבל הרמב"ם 1127 פליג ע"ז וס"ל דבכל גווני יכול העבד לכופו האדון להעלותו לא"י.

רש"י ד"ה ובני. שאין נזקקין לנשותיהן וכו'. דגם ישראל יאסרו בנשותיהן ברגל, דמוזרהין להיות טהורין בכל רגל, להיות נכונים להכנס למקדש ולאכול שלמי שמחה בכל ימי החג 1128. וי"ל דישאל א"צ לראות פני העזרה רק ביום ראשון של יו"ט, דבשאר ימי החג יוצא מצות שמחה בכסות נקי' ויין ישן 1129.

מיד המקדיש כשהוא ישראל, הא לפי הנ"ל אין היובל מפקיע, רק מכירת הגזבר לאחר מפקיע מהבעלים, דשוב אין לו שום זכות בשדה זו, והגם דיכול הבעלים לקנות השדה ממי שקנאה מיד הגזבר, אבל דבר זה תלוי ברצונו של הקונה, וגם דדבר זה יכול לעשות אף אחר היובל ולקנותה מהכהנים, וא"כ גם יובל אינו מפקיע זאת, ועל כרחק דזה לא חשיב שלא נפקע כחו, כיון דאין בידו לכופו למכרו לו 1116. וי"ל דהנה שיטת הרמב"ם 1117 הוא דאם מכרה הגזבר לאחר והבעלים קנאוה ממנו אינה יוצאה לכהנים ביובל [וכך היתה גירסתו במתני' שם], ולפי"ז א"ש דבישראל כה"ג כשמגיע היובל יוצא לכהנים ואין המקדיש יכול לקנותה עוד, אבל לוי המקדיש מערי הלויים ומכרה גזבר לאחר, אז בהגיע היובל חוזרת השדה ללוי ואין היובל מפקיע כוחו, וא"כ שפיר ליתנהו במצוה דיובל 1118. אמנם דעדיין צ"ב מאי דחקו לר"י הלוי לאוקמא ככה"ג דמכרה גזבר לאחר, הא אפ"ל בלא מכרה הגזבר, דבישראל מתחלקת לכהנים, ובלוי נשארת ביד הגזבר, עד שיגאלו 1119. וי"ל דכוונת הגמ' הוא דכיון דלויים גואלים לעולם, ע"כ במכר הגזבר שדה שהקדישו, יכולין לגאול את השדה בעל כרחו דלוקח, כיון דהוקבע דין שדה זו לחזור להם ביובל, אבל ישראל כיון דאם לא יגאל השדה יצא לכהנים ביובל, על כן אינו יכול לכופו ללוקח למכרם להם בחזרה 1120.

ר"י הלוי במכרה הגזבר, דלמה לי' לאוקמא הגמ' כר"א דלא קי"ל כוותיה. 1120 שם. והנה בגוף דין זה דיכולין לכופו בעכ"ח נחלקו האחרונים, דהגרי"ז כתב דיכולין לכופו, והמנ"ח (מ' שנה) סובר דאין יכולין לכופו, ועי' בשמועת חיים דבלוי כו"ע מודי דיכול לכופו דכיון דעתיד לחזור אליו ביובל, מיקרי דיליה ויכול לכופו. 1121 קי', ב ד"ה לאתויי. 1122 עי' תוד"ה לאתויי. 1123 הפלאה שבערכין, [ועי' בכתובות (שם) בשטמ"ק שאכן פי' דברי רש"י שם דלרבותא נקטן]. 1124 כדברי הפני יהושע כתובות שם שכ"כ בדעת רש"י. 1125 הפלאה שבערכין, ודלא כהשטמ"ק והמהרי"ט שם שכ"כ דדעת רש"י דיכול ע"ע לכפות את רבו להעלותו, ועי' בפנ"י שם שהאריך דלרש"י ליכא לפרש כלל בעבד כנעני, ואישתמיטת' דברי רש"י הכא. [ועי' בהפלאה שבערכין לעיל ג, א (ד"ה בהך סוגיא ישתומם) מש"כ לבאר למה שינה רש"י פירושו הכא מבכתובות]. 1126 מקדש יחזקאל, וע"ע ברש"י ובמוצל מאש שכן הוא גם דעת התוס' (ד"ה לאתויי עבד) ורק אם כבר ברה העבד לא"י אין מוציאין אותו מא"י, והטעם בזה כ' במקדש יחזקאל משום דעבד כנעני הוא כשורו וחמורו, וע"כ א"א להעבד לכופו להאדון, דהעבד משועבד להאדון גם בזה. 1127 פ"ח מהל' עבדים (ה"ט). 1128 חשק שלמה, ועי' רמב"ם פט"ז מטומאת אוכלין (ה"י) שכ' כל ישראל מוזרהין להיות טהורין וכו'. 1129 שם, ומשום יום ראשון לא פטרינן לי' ממצות סוכה מטעמא דכעין תדורו, כיון דישיבת סוכה בליל ראשון לא נפיק מקרא דתשב,

1116 שמועת חיים, ועי' בעולת שלמה שביאר דברי התוס' דמיירי בגאולה אחר מהגזבר וחזרו בעלים וקנאוה ממנו, דבישראל נפיק מיניה ביובל ובלוי לא נפיק. וגם על זה יקשה כנ"ל, דמ"מ אין היובל מפקיע כוחו של ישראל בשדה, דהרי כבר נפקע כחו בשעת גאולת אחר מהגזבר, וכשחזרו בעליו לקנותה אינה בידו אלא כשדה מקנה, ולכן חוזרת ביובל ככל שדה מקנה. 1117 פ"ד (ה"כ). 1118 שמועת חיים, אלא דלפי"ז צ"ב מה דמייתי בגמ' הא דתנן כהנים ולויים גואלים לעולם, דלפי"ז אין צריך לגאול, רק דהשדה חוזרת אליו בחנם. ועיין בראב"ד (תו"כ פ' בהר פ"ו פיסקא ו', וע"ע פסקא ט') דלא נמצא מפורש דבמכר גזבר שדה שהקדיש לוי, חוזרת אליו ביובל, רק דמגמ' דבתי החצרים משמע הכי, וקרא דגאולת עולם, דמשמע דצריך כאן גאולה ולא חוזרת בלי דמים, לא קאי על האי גוונא. 1119 שמועת חיים, דהא בגמ' מייתנין מתני' דהלויים גואלים לעולם, ודין זה לא מיירי בשמכרה הגזבר לאחר, מדקתני "גואלים", ואף דלקמן (כה, ב) במתני' אי' דלדעת ר"א ככה"ג אף בישראל אינה יוצאה לכהנים ביובל, אמנם עי' שם (כו, ב) דבלישנא קמא אמרינן דלר"א אם לא מכרה גזבר לאחר עד היובל, אם רוצים הבעלים לפדותה אחר היובל דינם כאחר ותתחלק לכהנים ביובל שני. ולפי"ז יש נפק"מ בין לוי לישראל, דלוי יכול לגאול אחר היובל כבעלים, וישראל לא, אך ללישנא בתרא שם אמרי' דגם ישראל יכול לגאול כבעלים, וא"כ לר"א ליכא נפקותא בין ישראל ללוי אלא במכרה גזבר לאחר, אבל דוחק לומר דלכן אוקמה

לסימן שילוח עבדים והשמטת קרקעות¹¹³⁴. וי"ל דכיון דגמרי יובל ור"ה מהדדי בגז"ש דשביעי שביעי¹¹³⁵, משוינן יובל לר"ה אף במידי דלא שייך ביובל, ולכך אף לענין חיובא דמלכות וזכרונות משוינן להו¹¹³⁶. עוי"ל עפימ"ש התוס'¹¹³⁷ דביוהכ"פ של יובל ג"כ אמרינן "זה היום תחילת מעשיך" משום דקאי על תחילת מעשה דין שהעולם נידון בו להתקיים או לא, וזה שייך נמי ביוהכ"פ דיובל, א"כ שפיר שייך ביה נמי מלכות וזכרונות¹¹³⁸.

רש"י ד"ה מוכרין לעולם. ואמרינן בפ' בתרא (שם דף כט, ב) ממכרו יוצא בחנם. ט"ס וצ"ל לג, א¹¹³⁹.

רש"י ד"ה וגואלין לעולם. אם מכרו שדה גואלין אותה מיד וכו'. ק' דדין זה דישאל אינו יכול לגאול פחות מב' שנים, אינו תלוי ביובל כלל, וא"כ היאך מוכח מדין זה דכהנים ליתנהו במצות היובל¹¹⁴⁰.

תוס' ד"ה לאתויי. ובכתובות פרש"י שיכול להעלותו להעבד עברי בע"כ של עבד. רש"י לשיטתו דס"ל דלשון עבדים סתם בתלמוד לאו דוקא עבד כנעני¹¹⁴¹.

יש שהקשה דאחר עבודתם יותרו הכהנים בנשותיהם ויטבלו בו ביום, כדי שיוכלו לעבוד עבודתם למחר¹¹³⁰.

רש"י ד"ה כיון. בעידן עבודה, דאבנט של כלאים וכו'. צ"ע דרש"י קאי בהו"א של הגמ' וא"כ מדוע כתב "בעידן עבודה" הא זה נתחדש רק במסקנת הגמ'. וי"ל דרש"י ס"ל דגם בהו"א לא הוי ס"ד דבבגדי חול ג"כ הותר לכהנים, ולכן כתב "בעידן עבודה" כלומר דדוקא בבגדי כהונה הוא דאישתרי, ורק דהו"א דגם שלא בשעת עבודה אישתרי, וע"ז קמ"ל דדוקא בשעת עבודה ממש הותר להם¹¹³¹.

רש"י ד"ה שלא יהא דבר חוצץ. ותפילין על בשרו בעינן תחת בגדיו בקיבורת אצל הכתף וכו'. נחלקו הראשונים אי בתפילין של ראש ג"כ בעינן על בשרו, וחציצה פוסלת בה, או לא¹¹³².

רש"י ד"ה ולברכות. שהיו נמי אומרים ביום הכפורים של שנת היובל מלכות זכרונות שופרות. יש שתמה מה ענין מלכות וזכרונות ליוהכ"פ, הא בר"ה¹¹³³ מבואר דאמרינן מלכות כדי שתמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה, ובמה בשופר, וזה לא שייך ביוהכ"פ של יובל, שאין התקיעות לזכרון ולתפילה כ"א

רק מט"ו ט"ו מחג המצות. אמנם בשמועת חיים כ' דמהרמב"ם (שם) לא משמע הכי, אלא דחייב להיות בטהרה כל ימי הרגל. ועי' בהגהות רא"מ הורוויץ (סוכה כו, א) דגם ישראלים צריך להיות בטהרה כל ימי החג, רק אחר שכבר אכלו השלמי שמחה הותרו בנשותיהן, ויטבלו בו ביום כדי שיוכלו לאכול השלמים למחר. וע"ע שמועת חיים מה שהעיר ע"ז ממ"ש בספרו אהל משה (ת' מ"ה וע"ח). וע"ע בשמועת חיים שהקשה דלפי שי' הרא"ש (פ"ח דיומא ס' כ"ד) ועוד ראשונים דהחויב לטהר עצמו ברגל נוהג גם ביוהכ"פ וגם בזמן הזה, נמצא דלא תלוי כלל בהבאת קרבן, וא"כ אף אחר שהביא קרבנו יהא אסור לו להיטמא. ות"י לפי הסוברים (רש"י ביצה יז, ב ד"ה מלפני, דמשמע דס"ל הכי) דאין החיוב שצריך להיות טהור כל ימי הרגל רק סגי במה שהיה טהור מקצת מהרגל. 1130 הגהות רא"מ הורוויץ סוכה (שם), ות"י דלא ה"י ס"ד שפטורים מסוכה משום שאין נזקקים לנשותיהן, רק מפני שצריכים ללון בבית המקדש, ולא הוי כעין תדודו. וצריך למחוק כאן ברש"י ובתוס' (ד"ה ובני) תיבות "שאינן נזקקין לנשותיהן". 1131 מקדש יחזקאל, וכמ"ש לעיל בדעת הרמב"ם. 1132 עי' ב"י או"ח (סי' כ"ז), שנחלקו הרא"ש והרשב"א בזה. 1133 טז, א. 1134 טורי אבן (ר"ה כו, ב). 1135 עי' ר"ה (לג, ב). 1136 טורי אבן (שם), וזה אף בדבר שאינו אלא מד"ס. ועי' מעשה חושב דלא הול"ל הכי מדעת' דנפש"י, דמבואר כן בירושלמי (שם פ"ג ה"ה) מה ת"ל בחדש השביעי, אלא מה שאת עושה בר"ה הוי עושה בעשור לחודש, מה כאן מלכות וזכרונות ושופרות, אף כאן וכו' (והט"א יליף לה בגז"ש, ובירושלמי יליף בהיקש דבחדש השביעי), וע"ע בטו"א סוף ר"ה (ד"ה האי תנא).

1137 ר"ה כו, א (ד"ה כמאן מצלינן). 1138 שמועת חיים, ועי' ערוך לנר שם דביוהכ"פ של כל השנים הוא ג"כ גמר דין, אמנם ביוהכ"פ דיובל כיון דהוקש לר"ה אמרינן הך קרא דזה היום וגו' דשייך ליום זה כיון דבו חותמין הדין. ועי' שמועת חיים דהטורי אבן מיאן בתירוץ זה משום דאף דנימא דשייך למימר ביוהכ"פ שביובל זה היום וגו', אבל מלכות וזכרונות לא שייך בי' כלל, דהתקיעות הם סימן לשילוח עבדים ולהשמטת קרקעות. ועי' רש"י תענית (יז, א ד"ה ובשעת) דגם במלחמה היו אומרים מלכות וזכרונות, ועי' שם ברש"י, ולכאו' היו משמיטים המילים "זה היום תחלת מעשיך". ועי' שם שכ' דמה דאמרינן בתפלת יוהכ"פ "מלך על כל הארץ" מקדש ישראל וכו', אף דא"א בו מלכות, הוא משום דביובל היו אומרים מלכות, והוצרכו לחתום במלך על כל הארץ, לכך תקנו בכל יוהכ"פ חתימה זו, כדי שלא לחלק בברכות. 1139 שמועת חיים, וכן צריך להגיה בתוס' שהעתיקו דברי רש"י. 1140 שטמ"ק אות כ', שטמ"ק (השמטות) אות ט'. ובמקדש יחזקאל תי' דברש"י לקמן (ד, א ד"ה נהי) כ' "נהי דליתנהו בהשמטת קרקעות כלומר בכל דין השמטת קרקעות, דהא תנן מוכרין לעולם", עכ"ל. הרי להדיא דס"ל דלא רצו להוכיח מהא ד"גואלין לעולם", רק מדתנן "מוכרין לעולם", ולא נקט הגמ' גואלין לעולם כ"א אגב גררא דמוכרין לעולם. [ונכמ"ש התוס' (ד"ה מוכרין) עפי' דרכם, דנקט מוכרין לעולם אגב גררא דגואלים לעולם]. 1141 מעשה חושב, ועי' דברינו לעיל (ב, א ברש"י ד"ה הכל מעריכין). ועי' בר"ן בכתובות (שם) בשם הראב"ד דאף שהדין אמת דיכול להעלותו להע"ע בעכ"ח של עבד, מ"מ אין לשון עבדים סתם בתלמוד ע"ע, אלא עבד כנעני, ועי' בירוש' (סי'

לירושלים גבי עבדים. בכתובות¹¹⁴⁹ כ' התוס': ואם תאמר אמאי לא משני לאתויי עבד שברח לירושלים כדרכינן לעיל "ואין הכל מוציאין" דרישא, ויש לומר דבירושלים ליכא למימר הכי דאין אנו רוצים שיהיו עבדים בירושלים יותר מדאי, אלא מיוחסים¹¹⁵⁰.

תוס' ד"ה ובני עבודה. דמטעם הולכי דרכים ליכא למיפטרניהו אלא בשדות אבל לא בלשכת בית המקדש. ר"ל דליכא למיפטרניהו מטעם שאינם בביתם וע"כ אי אפשר להם להיות בסוכה, כמו הולכי דרכים [דאף בלילה לא היו ישנים בביתם אלא בלשכת בית המוקד כמבואר בתמיד¹¹⁵¹], דהרי יכולים לעשות סוכה בהר הבית או בעזרה לאכול ולנוח שם¹¹⁵². והתוס' לטעמייהו דס"ל בסוכה¹¹⁵³ דהעוסק במצוה אינו פטור מן המצוה בעת שינוח, כיון דאפשר לו לקיים שניהם. אבל לשיטת רש"י¹¹⁵⁴ והר"ן¹¹⁵⁵ דס"ל דשלוחי מצוה פטורין אפי' בשעת חנייתן, אכתי תקשה ליפטרניהו מטעם עוסק במצוה דפטירי אפי' בחנייתן. וי"ל דמטעם זה לא היו פטורין בלילה, דלילה לאו זמן עבודה כלל [היכא דליכא אברים ופדרים מבעוד יום], וע"כ ליכא למיפטרניהו מטעם עוסק במצוה¹¹⁵⁶.

יש שגורסין בדברי התוס' "לשכת בית המוקד", משום דלשכת בית המוקד היתה בעזרת נשים, ורשאין לבנות בה סוכה, אבל בעזרה

בא"ד. ור"י פירש שהעבד יכול לכוף להעלותו או יפטרנהו. כ' הרמב"ם¹¹⁴² "עבד שאמר לעלות לא"י כופין את רבו לעלות עמו, או ימכור אותו למי שיעלהו לשם". ולפי"ז י"ל דמ"ש התוס' "או יפטרנהו", היינו אם לא ימצא למכור אותו¹¹⁴³.

תוס' ד"ה לאתויי עבד שברח. ומרישא לא שמעי' לי' למאן דתני עבדים וכו'. הקשו דוקא למאן דתני "עבדים", דלמאן דלא תני עבדים בהדיא, אפ"ל כמ"ש התוס' להלן¹¹⁴⁴ דאגב דתנא רישא "הכל מעלין", ומרבינן אפי' מנוה היפה לנוה הרעה, תנא סיפא "אין הכל מוציאין", וא"כ ה"נ אפ"ל כאן, דאגב דתני "הכל מעלין" תנא סיפא "אין הכל מוציאין", משא"כ למאן דתני עבדים בהדיא¹¹⁴⁵.

בא"ד. ואפילו לפי רש"י דבעבדים כנענים מיירי דרוצה למוכרו שאינו מוציא מרשותו. ר"ל שאין לו רשות למוכרו, וזה אינו מוכח מרישא, דגבי מעלין יכול למוכרו למי שיעלהו [כמ"ש הרמב"ם¹¹⁴⁶] ויש שהוכיחו מלשון התוס' שכ' "שאינו מוציא מרשותו" דמשמע דרק להוציא את העבד מרשותו לרשות אחרים אינו רשאי, אבל אם רוצה רבו לעבוד עמו שם בא"י עבודת עבד, הרשות בידו¹¹⁴⁸.

תוס' ד"ה מנוה היפה. וליכא למימר לאתויי עבדים דליכא חילוק בין שאר ארץ ישראל

בפשטות י"ל דכוונת התוס' דברישא שפיר אמרי' דיכול לכוף לרבו שיעלהו, או ימכרהו, משום דרבו רצה כבר למכרו, אבל בעבד שברח כיון שלא עלה על דעת רבו כלל למכרו, אולי אי אפשר להעבד לכפותו, וכמו שכתבנו לעיל ברש"י (ד"ה לאתויי) ד' המקדש יחזקאל].¹¹⁴⁸ הפלאה שבערכין, איברא דמדברי הרמב"ם (פ"ח מהל' עבדים ה"י) מבואר דאין לו עליו שום עבדות כלל, רק כותבין לו שטר אדמיו, וכופין אותו לשחררו. ואולי מ"ש התוס' שאינו מוציא מרשותו, הכוונה מרשות עצמו של העבד, וכדפירש ר"ת בכתובות שם (תודה הכי גרסי') דמה דקאמר בגמ' שם זיל זבני' לאו מכירה ממש לאחרים קאמר, אלא לעצמו, ע"י שם, וע"י במהרי"ט ובהפלאה שם (ד"ה והנה הרמב"ם) שלא ראה דברי התוס' בשמעתין. 1149 קי, ב (ד"ה ואין). 1150 וע"י במקדש יחזקאל שכ' דזה ניחא רק לפירש"י דמיירי בעבד כנעני, אבל להר"י דמיירי בע"ע, קשה אמאי לא מרבינן עבדים, וצ"ע. [וע"י בחת"ס (יו"ד סי' רל"ג, רל"ד) בגדר מצוות ישיבה בירושלים באורן]. 1151 כז, א. 1152 הפלאה שבערכין. 1153 כה, א (ד"ה שלוחי). 1154 ד"ה פטורין. 1155 שם. 1156 הפלאה שבערכין, ואף דברש"י בסוכה (כו, א ד"ה הולכים) מבואר דהולכים לדבר מצוה פטורין בין ביום בין בלילה, אע"פ שאינם הולכים אלא ביום, משום דטרודין ודואגין במחשבת המצוה ותיקונה, שאני התם דלא גמרו עדיין המצוה שהתחילה מבעוד יום, אבל הכא הרי כבר נגמרה המצוה לגמרי בלילה, ולכן אין לפוטרים מטעם

של"ד (סעיף מ"ג) שכ' המחבר דהקורא את חבירו עבד מגדין אותו, ולא כ' עבד כנעני, ומשמע דס"ל כהראב"ד דעבד סתם היינו עבד כנעני, וע"כ לא מצי הקורא למימר דלעבד עברי נתכוין. וע"י בהפלאה שבערכין (שם) שכ' דמה שנדחק רש"י לפרש על ע"ע, והרי ע"ע אינו נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג, היינו משום דבעבד כנעני ס"ל דוקא אם ברח אין מוציאין, דהכי משמע קרא, אשר ינצל אליך וכו', ע"י שם. אמנם במעשה חשוב כ' דל"ק מהא דע"ע אינו אלא בזמן היובל, למ"ש הריטב"א ביבמות (מה, ב ד"ה חזי) דאף בזה"ז קנוי ע"ע קנין הגוף להצריכו גט או לקנות בכסף, ולא סגי במחילה, ורק לענין לצאת בשש וסימנים או להתירו בשפחה, אינו נוהג רק כשהיובל נוהג, עכ"ד. וא"כ י"ל כן גם בשי' רש"י, וע"כ שפיר יכול להעלות לע"ע בעכ"ח כיון שקנוי לו קנין הגוף. ומסוגיין יש להביא ראי' לשי' רש"י, מדאמרי' דלמאן דתני עבדים בהדיא אתי הכל לאתויי מנוה היפה לנוה הרעה, ואם נפרש דמיירי בעבד כנעני, יותר הו"ל למימר דהכל לאתויי עבד עברי (דגם הראב"ד מודה לדינו של רש"י כנ"ל, רק דס"ל דסתם עבד בתלמוד לאו היינו ע"ע), ולפרש"י ניחא דלמאי דמפרש בע"ע, ולמ"ש בהפלאה שבערכין דס"ל לרש"י דבעכ"ח דוקא אם ברח אין מוציאין, א"כ למאן דתני עבדים עכ"ח צ"ל דהכל לאתויי מנוה היפה וכו'. 1142 פ"ה מהל' עבדים (ה"ט). 1143 הפלאה שבערכין. 1144 ד"ה מנוה היפה. 1145 מקדש יחזקאל. 1146 פ"ח מהל' עבדים ה"ט, ומובא לעיל. 1147 הפלאה שבערכין, א.ה.

אולם דלפ"ז קשה הא דקאמר "כהנים איצטריך ליה", הא גם כהנים לא חסרו רק יום אחד כמו כל ישראל, דהם נחלקים לכ"ד משמרות, ובכל יום בית אב מיוחד. אך ז"א דמ"ע מה"ת להיות כל המשמרות שוים ברגלים¹¹⁶³, ולפי"ז שפיר נקט דוקא כהנים, דלויים נשאר ברגל במשמרותיהן ודינן שוין לישראל¹¹⁶⁴. יש שהעיר דמה שכ' התוס' דה"ה דמצי למינקט לויים יתכן רק לגירסת השטמ"ק¹¹⁶⁵ דהא דס"ד דפטורים מסוכה הוא מפני הטיירא, וזה שייך גם בלויים, אבל לגירסתו דהא דס"ד דפטורים הוא משום שאין נזקקין לנשותיהן, זה שייך רק בכהנים דכשיזקק לאשתו לא יוכל לעבוד כל היום, אף כשיטבול, דצריך הערב שמש, אבל בלויים לא שייך זה, דהא היו שומרים במקומות שמותר לטבול יום ליכנס לשם, וא"כ לא ס"ד לפטור לויים מסוכה¹¹⁶⁶.

תוס' ד"ה הני כהנים. הקשה הרב ר"י מאורלייני"ש נשים לא לחייבו בכלאים הואיל וליתנהו בגדילים תעשה לך וכו'. יש שהקשה דהו"ל להתוס' להקשות דלמ"ד דלילה לאו זמן ציצית, נימא נמי לאו זמן כלאים, ולא שייך בזה התי' של התוס', דהשוה הכתוב אשה לאיש¹¹⁶⁷. וי"ל דהתוס' לשיטתם¹¹⁶⁸, דכסות יום חייב כלילה בציצית, וכסות לילה דפטור כלילה, פטור אף ביום¹¹⁶⁹.

בא"ד. ויש לומר השוה הכתוב אשה לאיש. ר"ל דזה הוי הקישא דילפינן ל' מדכתיב "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם"¹¹⁷⁰, והיקש עדיף מסמוכין [כמ"ש התוס' ביבמות¹¹⁷¹] וצ"ע¹¹⁷².

ישן וזה נייעור, וחוזרים חלילה, וא"כ בזמן שיש לו לישן מצי לילך לסוכה ולהיות עם אשתו, וכשיגיע זמן משמרתו יטבול ויחזור למקומו. 1167 נהור שרגא יבמות (ד, א). 1168 ע"י תוס' קידושין לד, א (ד"ה ותפילין), ומנחות מ, ב (ד"ה משום כסות), וכ"ה שיטת הרא"ש ה' ציצית (סימן א'). 1169 שמועת חיים, אמנם להרמב"ם (פ"ג ציצית ה"ז) דס"ל דכסות יום פטור כלילה, וסובר דמצות ציצית תליא בזמן, לא מיושב בזה. אך לכאורה יש להקשות להתוס', דא"כ כסות לילה דאינה חייבת בציצית, לא יהא בה איסור כלאים, וכן בגד שאין לו ד' כנפות, דאינו בגדילים תעשה לך, לא יהא נוהג בכלאים. 1170 תמורה (ב, ב). 1171 ד, א (ד"ה דכתיב). 1172 יקר הערך, וכ"כ בהפלאה שבערכין, והוסף דלפי"ז למאי דס"ד הכא דכהנים אישתרי כלאים לגביהו, נמצא דהלאו דכלאים אינו שוה בכל, וגם אשה אינה חייבת בכלאים, דלא השוה הכתוב אשה לאיש רק בלאו השוה בכל כדאמרינן בתמורה. ועפי"ז יתיישבו דברי התוס' ביבמות (שם) שנדחקו ליישב הא דנשים חייבות בכלאים, דשמא איכא שום ריבוי לענין כלאים, הא כבר כתבו שם דהיקשא עדיף מסמוכין, ולפי"ז א"ש דכוונתם ליישב בזה דהיאך ס"ד הכא דאישתרי כלאים לכהנים, הא לפי"ז יקשה אמאי חייבות נשים בכלאים,

עצמה אסור לבנות סוכה משום לאו ד"לא תטע לך אשרה"¹¹⁵⁷.

בא"ד. וה"ה דמצי למינקט נמי לויים השומרים. דבריהם נסמכים לפירש"י שהביאו, דלמ"ש התוס' דיכולים לעשות סוכה בביהמ"ק¹¹⁵⁸, א"כ בשלמא לגירסת ר"ג דכהנים פטירי משום דטרידי בעבודה ועסוקי במצוה, שפיר נקט דוקא כהנים דטרידי, וא"א להו לקיים שניהם, אבל לויים דעבודתם הוא רק לשמור, הרי יכולים לעשות שם סוכה, ולקיים שניהם, נדאפי' להסוכרים¹¹⁵⁹ דהעוסק במצוה פטור גם היכא דאפשר לו לקיים שניהם, היינו דוקא העוסק במצוה, אבל לא המקיים מצוה, דאל"כ אדם הלוכש ציצית יפטור מתפילין, וא"כ לגירסת ר"ג שפיר חייבין הלויים בסוכה, ולפי"ז מדוקדק בגירסתו לישנא דטרידי בעבודה, דאתי לאפוקי לויים. אבל לרש"י דטעמא דפטירי הוא משום דאין נזקקין לנשותיהן, א"כ גם לויים פטורי, דג"כ אין נזקקין לנשותיהן, ולכן כ' דה"ה דהוי מצי למינקט לויים¹¹⁶⁰.

יש שכתב דהא דנקטו התוס' לויים "השומרים", ולא נקטו לויים השוערים והמשוררים, הוא משום דלזה ה' משפחות מיוחדות¹¹⁶¹, ולא שייך לפטור כל הלויים משום הני משפחות¹¹⁶².

יש שכ' בדקדוק נקטו "כהנים" ולא לויים, דלכאור' הא דבעינן שבעת ימים תשבו כעין תדורו, לאו דוקא שבעת ימים, דהא כל ישראל חייבין בראיית פנים בעזרה ברגל, וביום שנוקק לאשתו היאך אפשר לבא בעזרה, ועכ"ח דלאו דוקא ז' ימים, דמקיים כעין תדורו אף אם חסר יום אחד.

טירדת המצוה שיתחילו לעשות למחר, דהגע בעצמך, אם יחשוב אדם לעשות מצוה יהי פטור מן המצוה גם טרם שהתחיל המצוה, וזו לא שמענו. ומשו"ה נקט טעמא דאין נזקקין לנשותיהן, דמטעם זה שפיר ה' הו"א דפטירי בין ביום ובין כלילה, כיון דלא שייך בהו כלל תשבו כעין תדורו. 1157 ע"י שטמ"ק (אות י"א), ובמוצל מאש ובהפלאה שבערכין שגרסו כן, וע"ע מקדש יחזקאל. 1158 ע"י בדברינו לעיל. 1159 רש"י והר"ן, הובא לעיל. 1160 הפלאה שבערכין, וע"י ארצות החיים סימן כ"ו (ס"ק ב). 1161 ע"י לקמן יא, ב (תוד"ה משוער). 1162 הפלאה שבערכין. 1163 סוכה (נו, א), ורמב"ם פ"ד מכלי מקדש (ה"ד). 1164 תשובה מאהבה (ח"א סי' י"ג), וע"ע הפלאה שבערכין. 1165 אות ד'. 1166 הפלאה שבערכין, ויע"י בתוס' יבמות ז, ב (ד"ה ר"י). מעשה חושב, וע"י ברמב"ם (פ"ח מהל' בית הבחירה ה"ח) דהלויים שומרים על ה' שערי הר הבית ועל ארבע פנותיו מתוכו, ועל ד' פנות העזרה מבחוץ וכו', ע"י שם, ובמקומות אלו מותר לטבול יום ליכנס, ואפי' בעזרת נשים מבואר ברמב"ם (שם פ"ז הי"ז) דרק מדי"ס אין טבול יום נכנס לשם, וא"כ לא ס"ד כלל לפטור לויים מסוכה, דהא לא היו שומרים כולם כל הלילה, אלא זה

שייך למילף אידך מיניה, דכיון דלא שייך האי סברא וכללא באידך קרא, א"כ כל חדא תיקו אדוכתי' נוכ"ש היכא דאיצטריך ההיקש או הגז"ש בלא"ה, לא שייך למימר ככה"ג אין היקש וגז"ש למחצה לסתור הסברא או הכלל. וא"כ בכלאים דלא כתיב בפירוש בקרא חיוב נשים בכלאים ולא ידעינן לה כ"א מכללא דחייבין בכל מצוות ל"ת, ע"כ כיון דבציצית לא שייך האי כללא, ואדרבה איכא כללא להיפך דמ"ע שהזמן גרמא פטורין, לא מקשינן להו אהדדי לענין זה, משא"כ בחמץ דאי לאו דמרכינן להו לחייבין בחמץ, הו"א דאתי הקישא דחמץ למצה לפטורי, כיון דבמצה מצינו מפורש פטורי מגז"ש דסוכה¹¹⁸⁰.

בא"ד. וא"ת ונימא כיון דאיתנהו בלבישת שעטנו איתנהו בגדילים, וי"ל דאדרבה הוקשה כל התורה לתפילין. הריטב"א¹¹⁸¹ הקשה קושיית התוס' ביתר ביאור, וז"ל: וקשיא לן אמאי נשים פטורות מציצית אפילו לרבי שמעון דהא דרשינן¹¹⁸² סמוכים דציצית וכלאים להתיר כלאים בציצית, ואם כן נימא כל שישנו בכל תלבש שעטנו ישנו בגדילים תעשה לך וכל שאינו בכל תלבש שעטנו אינו בגדילים תעשה לך, והני נשי הואיל ואיתנהו בכל תלבש שעטנו דהא מצות לא תעשה היא, איתנהו נמי בגדילים תעשה לך, דהא דכוותה דרשינן גבי מצה דאע"ג דהוי מצות עשה שהזמן גרמא נשים חייבות בה, דאמרינן כל שישנו בכל תאכל עליו חמץ ישנו בקום אכול מצה כדאיתא בפסחים¹¹⁸³. וי"ל דנשים נתמעטו מציצית מדכתיב "דבר אל בני ישראל", בני ישראל ולא בנות ישראל¹¹⁸⁴. באופן אחר תירץ, וז"ל: ואיכא למימר דבשלמא גבי מצה כיון דליכא למידרש מילתא אחריתי בההיא סמיכותא דרשינן הכי, אבל בסמוכין דציצית וכלאים כיון דאיכא למידרש ביה למפטר כלאים בציצית, תו לא דרשינן ביה אידך דרשה, דאתי לסתור הכלל שבידינו דכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות¹¹⁸⁵. אבל יש לתמוה ע"ז מהא דבסוגיין

דבקדושין¹¹⁷³ אי דאשה אינה בלאו ד"לא תקיפו פאת ראשכם" מחמת ההיקש דפאת הראש לזקן דאינה באשה. ואמאי לא נימא דיש להקיש לחומרא מהא דהשוה הכתוב אשה לאיש, דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. וצ"ל דשאני התם דאפשר לקיים שניהם, דהא דהשוה הכתוב וכו' הוא לשאר עונשין לבד מפאת הראש, וכדי לקיים ההיקש דפאת הראש לזקן לא אמרי' באידך הקישא דאין היקש למחצה. וא"כ ק' דה"נ נימא בהיקש וסמוכין, אף דהיקש עדיף מסמוכין, דהכא שאני דאפשר לקיים שניהם¹¹⁷⁴. עו"ק, דאטו עדיף הא דהשוה הכתוב אשה לאיש מהא דפרשת ציצית סתמא דמילתא גם לכהנים נאמרה, ומ"מ להס"ד דכלאים אישתרי לכהנים, הו"א דאינם בציצית מחמת הסמוכין, וה"נ אף דסתמא נאמרו הלאוין גם לנשים, נימא דאתי סמוכין ומפיק הא דכלאים משאר לאוין¹¹⁷⁵.

בא"ד. הואיל ואינה בקום אכול מצה, אינה בכל תאכל חמץ. ר"ל דאע"ג דשם הוי ג"כ הקישא דהרי בחד קרא כתיב, ומ"מ מהיקשא דאשה לאיש מוכח דמקשינן איפכא, לחומרא מצה לחמץ, וא"כ ק' ל"ל קרא לאסור חמץ בנשים, ולזה תירצו דסמך אהא דילפינן ט"ו ט"ו מחג הסוכות, וע"כ הו"א להקיש לקולא חמץ למצה¹¹⁷⁶. ואין ליישב קושייתם דהא דס"ד למימר דהואיל ואינם בקום אכול מצה אינם בכל תאכל חמץ הוא משום דאורחי' דקרא דסיפא מפרש לרישא, ולכן תלוי באכילת מצה דכתיבא בסוף, וכדכתבו הכי התוס' בפסחים¹¹⁷⁷ ובשבועות¹¹⁷⁸, דשם לא הקשו רק מצד הסברא דיש לדרוש איפכא דלחומרא מקשינן, אבל הכא דקושייתם מכת הקישא דאשה לאיש, לזה לא מהני כלל הסברא דרישא מפרש לסיפא¹¹⁷⁹.

בא"ד. סמך עלה אהא דילפי' ט"ו ט"ו מחג הסוכות דכתיב האזרח להוציא הנשים. כוונתם דלא שייך למילף בהקישא או בגז"ש אלא היכא שמפורש בא' מהם בפירוש, משא"כ היכא דלא ידעינן לחד מינייהו אלא מסברא או מכללא, לא

שם בסיום דבריו דלא סברי התוס' כהאי כללא בכל דוכתי, ולכן לא תירצו בפסחים שם כדתירצו הכא. 1181 קידושין (לג, ב), שבועות (כ, ב). 1182 יבמות ד, א. 1183 מג, ב. 1184 ריטב"א שבועות (שם), ועי' שמועת חיים דמהא דבמנחות (מג, א) מחייב ת"ק דר"ש נשים בציצית, דלא הו"ל מ"ע שהזמן ג, ל"ק דהריטב"א לשיטתו שכ' בקידושין (לו, א) דבמ"ע שלא הזמן לא דרשינן בני ישראל ולא בנות ישראל, אלא ממעטינן נכרים, וא"כ ת"ק דר"ש דסו' דציצית מ"ע שלא הזמן ג, לא ממעטינן מבני ישראל, ורק למ"ד דהוי מ"ע שהזמן ג ממעטינן נשים מבני ישראל. 1185 ריטב"א קדושין (שם). תומת ישרים (בהגהות הרי"ף) בשם הרמב"ן

וזה שהביאו ראי' דנשים חייבות בכלאים, הוא להורות דאין שום הו"א לפטור נשים מכלאים, ועי' דו"ח להגרעק"א ביצה (יד, ב), ועי' תוס' חולין קי, ב. 1173 לה, ב. 1174 מעשה חושב, וכן הקשה במלא הרועים (ח"ש ערך גז"ש אות י'), רק שלא הביא ראי' זו. 1175 מעשה חושב, ועי' פנ"י פסחים (מג, ב בתוד"ה סד"א). ואף דבציצית כתיב דבר אל בני ישראל, סתמא דמילתא גם כהנים נכללים בזה, ככל התורה כולה דכהנים בכלל בני ישראל. 1176 הפלאה שבערכין, ועי' זבחים מח, א (תוד"ה לכו"ע). 1177 מג, ב (ד"ה ד"א). 1178 כ, ב (ד"ה כל). 1179 הפלאה שבערכין. 1180 פנ"י פסחים מג, ב (תוד"ה סד"א), ועי'

חובה נפקא לי' מקרא דבערב, וא"כ עכ"ח אייתר לן
הך הקישא לרבווי נשים במצה¹¹⁹⁵. עוי"ל דכוונת
הריטב"א הוא דבהקישא דכלאים וציצית אין לדרוש
לחייב נשים בציצית מב' טעמים, חדא דכיון דדריש
סמוכין "לקולא" להתיר כלאים בציצית תו לא
דרשינן להו לחומרא לחייב נשים בציצית, נגד הכלל
דפטירי במ"ע שהזמ"ג. ועוד דלא מסתבר לן למימר
דנשים דפטורות בכל התורה ממ"ע שהזמ"ג,
יתחייבו בציצית שהזמ"ג, ועי"ז יצא לן דבכה"ג
שהציצית יהא של כלאים יעברו בלאו דכלאים,
דכיון דלא קפדה תורה במ"ע שהזמ"ג בנשים, לא
מסתבר דאפי' במקום ל"ת יצתה תורה מן הכלל כדי
לחייבם בציצית, וב' טעמים הללו אינם בהאי
הקישא דלא תאכל עליו חמץ וכו'¹¹⁹⁶. עוי"ל דהא
גבי מצה עכ"ח דרשינן סמוכין גם לנשים, דאל"כ
למה צריך ריבוי ד"כל" גבי חמץ דלא נדרוש להיפוך
דכל שאינו במצה אינו בחמץ¹¹⁹⁷. עוי"ל דבאמת הך
הקישא דחמץ למצה אתיא להא דילפינן
בפסחים¹¹⁹⁸, והא דילפינן לחייב נשים במצה הוא
רק מסמוכין, מדסמך מצה לחמץ¹¹⁹⁹. אמנם מהא
דאמרינן בסוגיין [ובמנחות¹²⁰⁰] כהנים איצטריך לי'
סד"א וכו' והני כהנים הואיל ואישתרי כלאים
לגבייהו, לא ליחייבו, קמ"ל וכו'. קשה להריטב"א
דהיאך רצה לפטור כהנים מציצית מהך הקישא
דכלאים וציצית, הא צריך הסמוכים להתיר כלאים
בציצית¹²⁰¹. וי"ל דביבמות¹²⁰² בעי למילף דעדל"ת

מקשה הגמ' דנפטור כהנים מציצית מסמוכין, ולא
משני דכיון דדרשינן מיניה להתיר כלאים בציצית
א"א לדרוש לפטור כהנים מציצית¹¹⁸⁶. וי"ל דלפי
מה דס"ד דכהנים אישתרי כלאים לגבייהו, הו"ל
כלאים לאו שאינו שוה בכל, וא"כ שוב א"צ קרא
דעשה דגדילים דוחה ל"ת דכלאים, דהא דעשה
דוחה ל"ת שאינה שוה בכל חזינן מהא דדחי עשה
דמצורע לאו דהקפת ראש וזקן¹¹⁸⁷, וא"כ מיותר
סמוכין דשעטנו וגדילים לפטור כהנים מציצית¹¹⁸⁸.
ויש שהקשו על הריטב"א שכתב, דלגבי מצה ליכא
למידרש מילתא אחרייתא מהסמוכין, שהרי גבי מצה
נמי דרשינן לה לדרשא אחרית¹¹⁸⁹, וא"כ לא מיותר
למידרש מינה דכל שישנו וכו'¹¹⁹⁰. ויש לדחוק דס"ל
להריטב"א דעיקר הקישא לר"ש נמי לא אתי אלא
לרבווי נשים, דלמעוטי טבל לא צריך קרא, משום
דהו"ל מצוה הבאה בעבירה¹¹⁹¹, ולמעוטי חמץ מו'
שעות ולמעלה נמי לא צריך הקישא, דכיון דר"ש
מצריך להו קראי כדאמרי' התם, מהיכי תיתי שיהי'
בכל תאכל חמץ ביי"ד¹¹⁹². עוי"ל דס"ל להריטב"א
דלא קיי"ל כהוא דר"ש דדריש הקישא למעוטי
מצה של טבל, משום דר"ש ס"ל דאין איסור חל על
איסור אפי' באיסור כולל ואיסור מוסיף ולא קיי"ל
כוותי, ולדידן אין יוצאין יד"ח במצה של טבל
משום דהו"ל מצוה הבאה בעבירה [וכמ"ש רש"י¹¹⁹³
והר"ן¹¹⁹⁴], והוא דדריש למעוטי חמץ מו' שעות
ולמעלה לא קיי"ל כוותי, אלא כר"י, ולר"י לקובעו

הקישא [א.ה. כצ"ל] לא אתא אלא לרבווי נשים, וע"ע שם
בשעה"מ שהוכיח כן מסוגיא דקידושין (לד, ב).
1193 פסחים לה, ב (ד"ה דמאי). 1194 שם.
1195 המלקט, עפי"מ"ש בשעה"מ שם ליישב דברי הרא"ם (שם),
ועי' שם מה שהקשה ע"ז מסוגיא דפסחים (צא, ב [ובשעה"מ
ט"ס]). 1196 מעשה חשב [הגהות על שעה"מ שם את
קסב], רק דקיצר הריטב"א בלשונו, ו"מילתא אחרייתא" דנקט
הריטב"א היינו כוונתו למידרש באופן אחר היפך הדרשא שדרש
עכשיו, כמו בציצית דהדרשא הוא לקולא למיפטר כלאים
בציצית, תו לא דרשינן נמי לחיוב, לחייב נשים בציצית, ובוה
רמז לטעם הראשון, ולישנא "למיפטר" דנקט הריטב"א, כוונתו
ג"כ לרמוז בזה לטעם הראשון, דכיון דכבר דרשו מסמוכין
לקולא ("למיפטר" כלאים בציצית) לא שייך למידרשי' נמי
לחיוב, וגם טעם השני אפשר להעמיס בדברי הריטב"א, ודו"ק.
1197 ארצות החיים שם, [א.ה. עי' בהפלאה שבערכין שכ'
דישוב זה לא נהיר כאשר יראה הרואה]. 1198 שם כח,
ב ודף לה, א. 1199 הפלאה שבערכין, וזה שדקדק
הריטב"א וכתב דליכא למידרש מילתא אחרייתא, גבי ההוא
סמיכותא, וזה דלא כמ"ש התוס' ורבינו גרשום הגי' [דלדידהו
ודאי דקיימינן הכא בהקישא דחמץ ומצה, ולא בסמיכותא],
וע"ע בהפלאה שבערכין שסיים ולא מצאתי כעת גילוי לסברא
זו, וצ"ע. 1200 מג, א. 1201 ארצות החיים שם, מקנה
קידושין (לג, ב), וע"ע הפלאה שבערכין. 1202 ה, א.

במלחמות (פ"ה דשבת), ועי' שם שדקדק ממ"ש הרמב"ם (פ"י
מהל' כלאים ה"ד) מפי השמועה למדו שלא נסמכה כלאים
לציצית אלא להתיר כלאים בציצית, ומשמע דכן הי' קבלה
בידם, ועי' בספר ארצות החיים (סי' י"ז ס"ק ב') שדקדוק זה
אינו מוכרח. 1186 ר"ן שם, המקנה שם (ד"ה בגמ' איהו),
הפלאה שבערכין בשם ארצות החיים. 1187 עי' יבמות
ה, א. 1188 המקנה שם. 1189 לדברים הבאים לירי
חימוץ, ושאינו יוצא בטבל אליבא דר"ש, ולר"י לקובעו חובה,
ולר"ש דבשעה שישנו בקום אכול מצה וכו', עי' פסחים כח, ב,
ולה, א. 1190 שער המלך פ"ו מהל' חמץ ומצה (הל' א).
ארצות החיים שם, עי' שם שהקשה ממה דיליף (שם לה, א)
דנשים חייבות במצה מסמוכין, אע"ג דצריך סמוכין לדברים
שיש בו משום חימוץ וכו'. וע"ע בתומת ישרים שם שכ' ואע"ג
דמהקישא דלא תאכל עליו ילפינן דין חמשת המינים (פסחים
לה, א) מיהו אפשר דעיקר הקישא לא בא רק לחייב נשים, דדין
ה' מינים אף בלא הקישא ידעינן לי' דלחם עוני כתיב, ולא
מיקרי לחם אלא חמשת המינים, עכ"ל, ועי' בשעה"מ שם שתמה
אמאי ל"ק לי' משאר הדרשות דילפינן מהקישא דחמץ ומצה,
וע"ע שם מה שתמה על הרא"ם בתוספתא על הסמ"ג (רסט, א
ד"ה שהרי). 1191 כדהקשו התוס' בסוכה ל, א (ד"ה
משום). 1192 וכדהקשו התוס' בפסחים כח, ב (ד"ה א"כ).
שער המלך שם, אלא דר"ש לפי האמת דכתיב הקישא לרבווי
נשים אסמכיהו אהיקש משום דאין היקש למחצה, מיהו עיקר

"לקולא" להתיר כלאים בציצית, ועוד דעי"ז יצא לן דבכה"ג שהציצית יהא של כלאים יעברו בלאו דכלאים, ולא מסתבר דאפי' במקום ל"ת יצתה תורה מן הכלל דפטירי במ"ע שהזמ"ג כדי לחייבם בציצית. ולפי"ז ל"ק מסוגיין, דהרי גם בפטורא דכהנים מציצית לקולא מקשינן, וגם לטעם השני ל"ק דהרי בכהנים לא עקרינן ללאו כדי לחייבם בעשה שבכל התורה פטורים בה ¹²⁰⁹.

בא"ד. וי"ל דאדרבה הוקשה כל התורה לתפילין והיקש עדיף מסמוכין, אבל בפרק אלו עוברין היקשא נמי הוא דכתיב בחד קרא ¹²¹⁰. הנה בברכות ¹²¹¹ אמרינן דנשים חייבות בקידוש ד"ת משום דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, וקשה דהא מ"ע שהזמן גרמא דנשים פטורות ידעינן מהיקשא דתפילין, והיקשא עדיף מסמוכין, וא"כ למה לא מקשינן להו גם בזה ¹²¹². ול"ק, דזכור ושמור לאו סמוכין הם, דזכור נאמר בדברות הראשונות, ושמור נאמר בדברות אחרונות במשנה תורה ¹²¹³.

בא"ד. וא"ת דהכי נמי לשם מצה הוקשה. ר"ל דשם בהקישא דתפילין גם מצה הוקשו, וא"כ ליפטרו נשים ממצה. ותירצו, דאיכא למימר הואיל ואיתרבי לאכילת חמץ איתרבי נמי לאכילת מצה מהקישא דמצה לחמץ, דכיון דאיתרבי לאכילת חמץ, א"כ ליכא לאקושי לקולא חמץ למצה, ועכ"ח דמקשינן לחומרא מצה לחמץ, והך הקישא דמצה לחמץ עדיף מהקישא דתפילין, דלחומרא ולקולא לחומרא מקשינן, ואוקמינן הקישא דתפילין לשאר מ"ע שהזמ"ג ¹²¹⁴.

תוס' ד"ה ציץ. דליפטרו מתפילין של יד שלא בעיין עבודה דפשיטא ליה דחייבין. הא דפשיטא

מראשו וזקנו דכתיב גבי מצורע, דדוחה לאו דהקפת הראש וזקן, ודחי, מה ללאו דהקפה שכן אינו שוה בכל, וא"כ י"ל דלפי הס"ד דכהנים אישתרי כלאים לגבייהו, וא"כ הוי כלאים לאו שאינו שוה בכל, וא"כ א"צ קרא דעשה דגדילים דוחה לאו דכלאים, דכבר נשמע מראשו וזקנו וא"כ הוי סמוכין מייתרא, ושפיר הוי ס"ד לפטור כהנים מציצית מטעם כל שישנו כמו גבי מצה, כיון דמייתרא גם הכא ¹²⁰³. עוי"ל דאם נטעה לומר דכהנים אכן פטורים מציצית משום דכל שישנו וכו', נמצא דציצית הוי עשה שאינו שוה בכל, וא"כ בודאי דלא דחי לאו דכלאים, דעשה שאינה שוה בכל לא דחי לאו השוה בכל ¹²⁰⁴, ולא נדרוש סמוכין להתיר כלאים בציצית, וא"כ שפיר מיותר ההקישא לפטור כהנים מציצית ¹²⁰⁵. עוי"ל עפימ"ש התוס' ביבמות ¹²⁰⁶ וז"ל: וא"ת ולמה לן קרא למילף מכלאים בציצית [דעדל"ת], נילף משריפת קדשים מדאיצטריך התם לומר קרא דלא דחי משום דיכול להמתין, מכלל דבעלמא דחי, ואר"י דהתם איצטריך קרא שלא תאמר דדחי משום דאפילו אוכל נפש שרי, ולמ"ד נדרים ונדבות אין קריבין ביו"ט לא איצטריך הכא קרא אלא אליבא דמ"ד קריבין. וא"כ תי' הריטב"א א"ש רק למ"ד קריבין, דלמ"ד אין קריבין עדיין קשה קושיית התוס' דליכא למימר דאיצטריך קרא דסמוכין להתיר כלאים בציצית, דהא ילפינן משריפת קדשים ביו"ט, וא"כ י"ל דסוגיין אזלי כמ"ד דאין קריבין, ושפיר אמרינן דס"ד הואיל ואישתרי וכו', דהרי ההיקש מייתרא ¹²⁰⁷. עוי"ל עפי"מ"ש האחרונים ¹²⁰⁸ דכוונת הריטב"א הוא דבהקישא דכלאים וציצית אין לדרוש לחייב נשים בציצית כיון דכבר דריש הסמוכין

שלח פ' קטו) אי' הכל חייבין בציצית גרים ונשים, ר"ש פוטר הנשים וכו' מפני שהוא מ"ע שהזמ"ג. ועי' בריטב"א קידושין (לו, א) לענין סמיכה דכתיב בני ישראל, ועי' בברכי יוסף (סי' י"ד ס"ק ב'). 1208 מעשה חושב בהגהותיו לשער המלך, מובא לעיל. 1209 המלקט. 1210 גירסת הגליון בשטמ"ק. 1211 כ, ב. 1212 ארצות החיים (סי' י"ז ס"ק ב'). 1213 הפלאה שבערכין, רק דכיון דנאמרו בשינוי לשון בדברות האחרונות מדברות הראשונות, מוכח דכל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ולזה נתכוונו חז"ל דזכור ושמור בדיבור אחד נאמרו (ועי' היטב ברמב"ן (שמות כ, ז) שביאר הענין) ועי' ב"ק (נד, ב תוד"ה ולבהמתך), ומנחות מג, א (תוד"ה ור"ש). 1214 שם, [ועי' ברבינו גרושום (סוף מסכתין) שרמו לזה, עי' שם] אבל כלאים בציצית דבתרי קראי כתיבי, לא הוי רק סמוכין, ומשו"ה הקישא דתפילין עדיף מסמוכין, ואפי' למ"ש התוס' ביבמות (ד, א ד"ה דכתיב) דשמא איכא שום ריבוי לענין כלאים, אין לומר דאיתרבי נמי לציצית מסמוכין, כיון דהיקשא עדיף מסמוכין (ולא כמ"ש בארצות החיים (סי' י"ז ס"ק ב') דדברי התוס' בשמעתין

1203 המקנה קידושין (שם), ועי' שם דאין לומר דאתא קרא לכלאים בציצית, ואם אינו ענין לשאינו שוה בכל, תנהו ענין לשוה בכל, עי' שם באריכות. 1204 שם. 1205 ארצות החיים שם, ואין להקשות דלפי טעם זה גם כלאים הוי לאו שאינה שוה בכל, דאין נוהג בכהנים ז"א, דהא בשאר מלבושים אסורים גם הם בכלאים, דלא ס"ד רק דכיון דמותרים בכלאים בבגדי כהונה, לא שייך גבייהו עשה דציצית, וא"כ הוי כלאים שוה בכל, וציצית אינה שוה בכל, [ועי' שם מ"ש דמה דציצית אינו נוהג בנשים לא משוה לה למ"ע שאינה שוה בכל]. 1206 ה, ב (ד"ה כולה). 1207 הפלאה שבערכין, ועי' שם בהגהת המגי' שצ"ע מבכורות (יז, א) דילפינן מסמיכות כלאים לציצית לפסול צמר נדמה לתכלת. ועוד דא"א לומר דדברי הריטב"א תליא בפלוגתא, דלפי"ז להמ"ד דאין קריבין, נשאר קו' התוס', וצ"ל הדין דנשים פטורות ממצה. ועי' בהפלאה שבערכין דמביא מ"ש המקנה בקידושין שם דבריייתא דהכל חייבין בציצית אתי' לאתויי נשים, ואגב שיטפ"י לא דק, דהכל חייבין בציצית אתיא לאתויי קטן היודע להתעטף, כמבואר בשמעתין, אמנם בספרי (פ'

משתי שנים קודם היובל, ולהג'ל דמוכרין לעולם פי' דמוכרין גם בשנת היובל, נמצא דאליבא דשמואל יש ב' חילוקים בין ישראל לכהן ולוי. ולרב דגם בישראל המוכר בשנת היובל מכירה ויוצאה, ואין חילוק בזה בין כהן לישראל, נמצא דליכא נפק"מ בין כהן לישראל במכירה, אלא במכירת פחות משתי שנים קודם היובל, דישראל אינו יכול למכור, וגם איכא איסור בזה¹²²⁴ וכהן ולוי מצי¹²²⁵.

בא"ד. ויש קצת לישב הגירסא דבבתי ערי חומה דישראל אינו גואלה אלא בתוך שנה תמימה, ולוים וכהנים גואלים לעולם, וס"ד שבתי ערי חומה שלהם נוהגין כבתי החצרים וליפקי ביובל. מוכח מדבריהם דס"ל דרק ס"ד כן, אבל באמת בהא דתנן וגואלים לעולם נכלל גם דהיכא דלא גואלים, נשאר מכור לעולם. ולפ"ז תצא לן הבנה מחודשת בהלכה זו שבתי ערי חומה אינם יוצאים ביובל, דלכאו' היינו אומרים שב' הדינים שמצינו בבתי ערי חומה, א', שאינם נגאלים לעולם, ב', שאינם יוצאים ביובל, יסוד אחד להם, דבתי ערי חומה נמכרים "לצמיתות" ולכך אינם נגאלים, וגם אינם יוצאים ביובל. אמנם מכאן מוכח שאינו כן, דהרי אף בלויים שאין בהם ההלכה של "צמיתות" [וכדחזינון מהא דגואלים לעולם], עכ"ז אין הבתי ערי חומה חוזרים ביובל, ועכ"ח שבתי ערי חומה הופקעו מפרשת יובל¹²²⁶. ברם דגירסא זו של תוס' צ"ע, דהא בהדיא כתיב¹²²⁷ "וערי הלויים בתי ערי אחוזתם גאולת עולם תהי' ללוים, ואשר יגאל מן הלויים ויצא ממכר בית ועיר אחוזתו ביובל, כי בתי הלויים היא אחוזתם בתוך בני ישראל". הרי דכתיב בהדיא בקרא שבתי ערי חומה של הלויים חוזרים ביובל. ועכ"ח דתיבות "ס"ד" ט"ס, ואדרבה תוס' נתנו טעם להא דהלויים גואלים לעולם, משום דבתי ערי חומה דידהו דמיא כבתי חצרים¹²²⁸. אלא דאכתי יקשה טובא, דא"כ מאי מיתני הגמ' מהתם דאין

לי' לתלמודא דכהנים חייבים בתפילין שלא בשעת עבודה טפי מסוכה וציצית, הוא משום דילפינן בסוכה¹²¹⁵ דאבל פטור מתפילין מדאמר לי' רחמנא ליחזקאל "פארך חבוש עליך"¹²¹⁶ מכלל דלכו"ע אסור, והרי יחזקאל הי' כהן, וש"מ דכהנים חייבין בתפילין בעלמא¹²¹⁷.

תוס' ד"ה של יד. ואע"ג דאמר בעלמא ולטוטפות בין עיניך כל זמן שבין עיניך יהיו שנים, היינו בשעה שמניח שניהם צריך להקדים של יד. ק' דמהווא קרא לא ילפינן¹²¹⁸ רק דכשחולץ התפילין, חולץ קודם של ראש ואח"כ של יד, והא דבשעת הנחתן מניח של יד קודם לשל ראש ילפינן מדכתיב "וקשרתם לאות על ידיך", והדר "והיו לטוטפות בין עיניך". וי"ל דסברי תוס' דלבתר דילפינן מקרא ד"ולטוטפות בין עיניך" דכל זמן שבין עיניך יהיו שנים, שמעינן נמי דבשעת הנחתן ג"כ מניח קודם השל יד, כדי שבזמן שיהיו התפילין בראש יהיו שנים¹²¹⁹.

תוס' ד"ה מוכרין. ולא נראה וכו'. לקמן¹²²⁰ דחה רש"י בעצמו פי' זה מטעם שכתבו תוס'¹²²¹. בא"ד. ולא נראה דהא מפרש שמואל טעמא לקמן וכו', והווא טעמא שייך גבי כהן כמו גבי ישראל, ועוד יש להקשות אליבא דרב וכו'. יש ליישב שיטת רש"י מקושייתם הראשונה, דבלא"ה לכאורה קשה דבשלמא הא דגואלין לעולם מפורש במתני' דילפינן לי' מדכתיב גאולת עולם תהיה ללוים, אבל מגלי' להגמ' הא דמוכרין לעולם גם בשנת היובל, ועכ"ח צ"ל עפ"י"מ דאמרי' בב"מ¹²²² גאולה זו מכירה, וא"כ נכלל בקרא זו גם זה דמוכרין אף בשנת היובל עצמה, [אף דישראל לא מצו למכור], מק"ו דמה מכורה כבר יצאה וכו'. ואין להקשות על הכתוב למה לא נימא בכהנים ולויים הק"ו, דאתי גזירת הכתוב ומפיק מק"ו כדמצינו בכמה דוכתי¹²²³. ולייבב קושייתם הב' י"ל דבלשון "מוכרין" נכלל ג"ז דמצו למכור בפחות

היובל וכו', אבל אלו מוכרין אפי' סמוך ליובל, ועי' בתוי"ט (שם) דכן לשון הרמב"ם (פ"ד הכ"א) וכו', וכ' הכ"מ כלומר אבל לא בשנת היובל, עי' שם. 1226 ברכת כהן, וכן מוכח גם מהא דאמרי' לקמן (לא, ב) דאין בתי ערי חומה יוצאים ביובל אפי' כשפגע בתוך שנה ראשונה, ואף שאז אפשר לגואלם, ועכ"ח שאין הדינים תלויים זב"ז. וכן מוכח מדברי רש"י לקמן (לג, א ד"ה מאי קאמר) שכתב שהמקור שבתי חצרים יוצאים ביובל, הוא מדאיתקשו לשדה אחוזה, ומשמע דלא סגי בהא דאיתקשו לבתי ערי חומה, אף דכבר ידעינן שאינם נחלטים בשנה שני', הרי דהא דבתי ערי חומה אינם יוצאים ביובל אי"ז מחמת שנחלטו בשנה שני', אלא שהופקעו מפרשת יובל. 1227 ויקרא כה, לג. 1228 שם, ועי' בהפלאה שבערכין שג"כ הגי' כן, אך מסברת

סותרין למ"ש ביבמות, עי' שם). 1215 כה, ב. 1216 יחזקאל (כד, יז). 1217 הפלאה שבערכין, ועי' שם בהגהת הרב דלוקניק דיש להעיר דילמא מה דאמר הקב"ה ליחזקאל פארך חבוש עליך, היינו תפילין של ראש. 1218 מנחות (לו, א). 1219 שמועת חיים, ועי' שם שכ' מדוע הביאו תוס' דוקא דרשה זו, ולא דרשה המפורש בגמ'. 1220 לג, ב (ד"ה מוכרין לעולם). 1221 הפלאה שבערכין. 1222 מז, א. 1223 מעשה חושב, ועי' בגדרים (עו, ב) דאמרי' שאני הכא דאמר קרא אישה יקימנו ואישה יפרנו, הרי דאתי גז"כ ומפיק מק"ו. 1224 עי' כפות תמרים ביום תרועה ר"ה (כט, א בתוד"ה דתנן). 1225 מעשה חושב, ועי' ברע"ב סוף מסכתין (פ"ט מ"ח) דמפרש מתני' מוכרין לעולם, ולא כישאל שא"י למכור פחות משתי שנים קודם

דאדרבה משום זה דגואלין לעולם יפה כח היובל אצלם טפי מאצל ישראל¹²³¹.
בא"ד. ומוכרין דנקט אגב גואלין. הריטב"א¹²³² כ' ד"מוכרין" דקתני לאו דוקא דאפי' ישראל נמי, אלא ה"ק מוכרין על דעת לגאול לעולם¹²³³.

היובל נוהג בלויים, והלא חזינן שנוהג בהם¹²²⁹. ע"כ נראה דהתוס' גרסו כרש"י בר"ה, "מקדישין וגואלין", ופירשו ג"כ כוותי' שעיקר ראיית הגמ' הוא ממקדישין¹²³⁰.
יש שהקשו דמהו סברת התוס' במ"ש "וס"ד שבת ערי חומה שלהם וכו' וליפקו ביובל".

ד, א

העבודה נדחית בהאי שעתא, ולא מקריבין אלא לאחר קריאת המגילה, דהא לכתחילה ודאי מהדרין אדוכן ושיר, וא"כ מוכח דכהנים בעבודתן נמי מבטלין, ואין מקריבין עד לאחר קריאת המגילה¹²⁴⁰. עוי"ל דקרא ד"משפחה ומשפחה" לא שייך לענין ישראל במעמדן, אלא לענין כהנים ולוים, וכדאמר בגמ'¹²⁴¹ להביא משפחות כהונה ולוי' שמבטלין וכו', וישראל במעמדן ילפינן בקו'¹²⁴². והנה תי' הא' לא א"ש רק להסוברים דלאו לענין דחי' גמורה איירי, אמנם להסוברים דלענין דחי' גמורה איירי צ"ל עפימ"ש האחרונים¹²⁴³ דלשמואל דאמר התם כהנים ולוים וישראלים מעכבין את הקרבן, ס"ל נמי דמעכבין אפי' בדיעבד, והכא דהוא ג"כ מימרא דשמואל, א"כ אף כי מוקמי קרא דמשפחה ומשפחה ללוים בדוכנן וישראל במעמדן, מ"מ מוכח דגם מה שמעכב הקרבן אפי' בדיעבד, דהיינו המעמד, נמי נדחית מפני מקרא מגילה, וממילא ה"ה לכהנים בעבודתן¹²⁴⁴.

גמ'. נהי דליתנהו בהשמטת קרקע וכו', בהשמטת כספים בשילוח עבדים מיהא איתנהו. ק' אמאי לא קאמר דאיתנהו נמי במצות תקיעת שופר של יובל, דהא הוי חיוב על כל יחיד ויחיד¹²³⁴.
הכל חייבים במקרא מגילה, כהנים לויים וכו'. הרמב"ם לא הביא לשון הברייתא, משום דגבי מגילה¹²³⁵ כתב: "כהנים בעבודתן מבטלין עבודתם לשמוע מקרא מגילה", לכן תו לא איצטרין לאשמעינן ליה הכא¹²³⁶. והנה יש שהקשה דכיון דדין זה ילפינן מקרא ד"משפחה ומשפחה"¹²³⁷, א"כ נימא דאתי רק להא דישאל במעמדן ולוים בדוכנן, דאינו אלא מכשירי קרבן, אבל העבודה עצמה דדחיא שבת מנלן דמבטלין¹²³⁸. וי"ל [להסוברים] דלאו לענין דחי' גמורה איירי, משום דבאמת אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה, ולא איירי הכא רק לענין להקדים [כמבואר בתוס' שם¹²³⁹], וכיון דלוים בדוכנן מבטלין, עכ"ח דגם

לפדותו, ואפי' הבעלים כאחר דמי, וגבי כהנים ולוים, שדה זו שלהם הוא אחר היובל, מצד דין יציאת יובל, ואין לאחר זכות בה, רק שהם חייבים ליתן דמים מדין צדדי שלא יצא הקדש בלא פדיון, כמבואר שם). 1231 רש"י, עולת שלמה, ועי' רש"י בר"ה (כט, א ד"ה קמ"ל) שכ' דלא כשי' התוס'. 1232 ר"ה כט, א. 1233 עי' הפלאה שבערכין, ועי' בקרבן ראשית (שם). 1234 הגרי"ז, ועי' רמב"ם (פ"י מהל' שמיטה ויובל הי"א) דתקיעת שופר של יובל הוי חיוב על כל יחיד ויחיד. ועי' מקדש יחזקאל דלפימ"ש בטורי אבן (שם) דלהו"א דכהנים פטורים מתקיעת שופר של ר"ה, הוא הדין דפטורים מתקיעת שופר של יובל, ניחא הא דלא נקט הגמ' דאיתנהו במצות תקיעה של יובל, דבאמת להו"א ליתנהו במצות תקיעה של יובל. 1235 פ"א ממגילה (ה"א). 1236 הפלאה שבערכין. 1237 עי' מגילה (ג, א). 1238 פני יהושע מגילה (ג, א), ועי' בעירובין (קג, א) דמבואר דלוים בדוכנן לא הוי רק מכשירי הקרבן, ומה"ט איכא למיד' לענין כנור שנפסק דלא דחי שבת אפי' בשבות בעלמא, ועי' במעשה חושב. 1239 ד"ה מבטלין. יעוי' להלן בדברינו. 1240 פני יהושע (שם). 1241 שם. 1242 שם. 1243 עי' גבורת ארי תענית כז, א (ד"ה כהנים). 1244 מעשה חושב, ועי' שם בגבורת ארי (ד"ה מר סבר) שהביא מ"ש התוס' לקמן (יא, א ד"ה השיר מעכב הקרבן)

עצמו, ופלא שלא הזכיר דמקרא מוכח דא"א לגרוס כן. וכ"כ בברכת הזבח, צאן קדשים, הגהות חק נתן, ועי' מקדש יחזקאל שלפ"ז ביאור ד' התוס' הוא דמה ששנינו בגמ' דכהנים ליתנהו במצות יובל, היינו מדרתן לקמן וגואלין לעולם, דישאל המוכר בית בבתי ערי חומה יכול לגאולה רק בתוך שנה הראשונה, ואח"כ אינו יכול לגאולה, ועוד דאינה חוזרת לבעלים ביובל אם לא גאלה תוך שנה, משא"כ הכהנים והלוים גואלים לעולם, והיינו שיכולים לגאול בית שמכרו בבתי ערי חומה גם אחרי שנה, ועוד שביובל חוזרת לבעלים (ועי' להלן שזה תמוה דא"כ אדרבא כהנים איתנהו ביובל יותר מישראלים). 1229 ברכת כהן, וזה קשה גם לגירסת הספרים דאף דלדידהו אין היובל נוהג בלויים, מ"מ אי"ז מחמת היותם כהנים ולוים, אלא מחמת היותם בתי ערי חומה, וזה נוהג גם בישראל. 1230 שם, ובזה אפ"ל ב' פירושים: א', דאיירי בהקדיש שדה אחוזה וגאלה אחר, שאין יוצאת לכהנים ביובל, ולא כמו בישראל (אולם זה אינו מוסכם לכו"ע דיעוין ר"ש וראב"ד בפירושם לתו"כ (פרשת בהר פ"ד ה"ו) דס"ל דחוזרת ללוי המקדיש בלא דמים, וא"כ שוב אהני יובל). ב', דאיירי בלא בא אחר וגאלה, דבכה"ג קיי"ל (לקמן כה, ב) דאינו חוזר לכהנים וללוים בחנם, ובישראל חוזר בחנם (ואף לר"א דס"ל לקמן דגם בישראל נשאר ביד הקדש, י"ל דחולקים הם בגריהם, דלגבי ישראל אחר היובל יכול כל אדם

אותה בשביל הקריאה, על כן קרי ליה "מבטלין" 1252. עוי"ל דבאמת לא בטלו קרבנות ציבור, והא דקאמר "מבטלין" היינו שלא קרבו קרבנות יחיד 1253. וא"ת ויעשו עבודתן מיד ואח"כ יקראו המגילה לבדם בלי הציבור. וי"ל דטוב לקרות עם הציבור משום דהוי טפי פרסומי ניסא 1254.

יש שהקשה להסוברים דשני בויכי לבונה שהקטירו עם אברי התמיד לא היו קרבין קודם ה' שעות, א"כ לא הוצרכו לבטל העבודה, דעבודת השחיטה והזריקה והעלאת האברים לכבש והליכתם לקרוא שמע ה' קודם נץ החמה, ולא העלו האברים מכבש למזבח עד שעה חמישית 1255. וי"ל דמשכח"ל בגוונא דלא קראו הציבור עד ה' שעות 1256. עוי"ל

העבודה, היאך יפול לשון ביטול ע"ז, ובשמועת חיים (ד"ה ונראה עוד) ביאר עפ"י מ"ש הרמב"ן (מלחמות ברכות ב, א) דאע"ג דבכל המצוות שזמנן ביום, תקנו חז"ל שימתין עד הנץ החמה, מ"מ בקרבן תמיד דכתיב בו "בבקר", הקדמתו מצוה, ולכן שחטוהו בהאיר המזרח ולא המתינו עד הנץ, עכ"ל. ואפשר דלזה מיקרי ביטול, כיון דביטול עיקר מצוה דהקדמה, ואפשר דלכן לא פירשו התוס' דהביטול ה' ע"י שלא הקריבו שאר קרבנות בזמנן דאז לא שייך לשון ביטול, וזה שהקשו אח"כ (כדלהלן): וא"ת ויעשו עבודתן "מיד" ואח"כ יקראו המגילה לבדם בלי הציבור, וע"י שמועת חיים שדייקו להקשות "מיד" כיון דזמן העבודה מתחילה משהאיר היום הדוא עלות השחר או קצת מאוחר, וקריאת המגילה הוא מהנץ החמה. 1253 המלקט, עפ"י שמועת חיים לקמן, ע"י שם. 1254 תוס' שם, וע"י שמועת חיים דאף דזמן העבודה מתחלת קודם זמן קריאת המגילה, מ"מ אם היו מתחילים העבודה בתחילת זמנה לא היו מספיקים לגמרה עד שיגיע זמן קריאת המגילה, ויצטרכו לקרותה לבדם בלי הציבור. וע"י פמ"ג (או"ח סי' תרפ"ז א"א ס"ק ב') ד"ג כהנים זכו בתמיד והי' להם מנין אחר גמר עבודתם, ועכ"ז דחו העבודה כדי לקרותה ברוב עם. וע"י שמועת חיים דאותן י"ג כהנים שפיר הי' יכולין לקרותה ברוב עם דהלא גמר עבודתן היה קודם הנץ החמה, דאחר גמר עבודתן באו ללשכת הגזית לקרות את שמע כדאי' בתמיד (לא, ב), וזה היה קודם הנץ כמבואר ביומא (לו, ב) ואותם שזכו בפייס השלישי ורביעי שלא הי' ביניהם עשרה, גם להם היה מנין בקריאתם שהרי היו שם אנשי מעמד שעמדו גם בשעת הקטרה, והיו מצטרפין עם הכהנים להתפלל במנין, ועל כרחק דדחו העבודה רק כדי שיהא הקריאה ברוב עם. 1255 שמועת חיים, עפ"י מ"ש במקדש דוד (סי' ט' ס"ק ג') דכן איתא בתוספתא (מנחות יא, יג) דשני בויכי לבונה מקטירין אותם עם אברי התמיד, ובפסחים (נח, א) מבואר דבויכי לא היו קרבין קודם ה' שעות, וביאר בזה דלכן מי שקרא קר"ש עם אנשי המעמד לא יצא מפני שהם מאחרין עד כלות עבודת התמיד. וע"י רמב"ן (מלחמות ריש ברכות), ובפירושו הרא"ש (רפ"ה דתמיד), וריטב"א (יומא לו, ב) דמשמע דלא המתינו בגמר הקטרת התמיד עד ה' שעות, וע"י שמועת חיים שהארין בזה, ודחה הרואי' של המק"ד, ע"י שם. 1256 שמועת חיים, אך זה דלא כמ"ש הט"ז (סי' תרפ"ז

יש סוברים דאפי' אם ע"י שישמעו מקרא מגילה יעבור זמן הקרבן, עכ"ז מבטלין העבודה כדי לשמוע מקרא מגילה 1245. ויש אומרים דדוקא בשלא יבואו עי"ז לבטל הקרבן, אבל אם יעבור עי"ז זמן הקרבן אין מבטלין כדי לשמוע קריאת המגילה 1246.

ויש שכ' דבזה פליגי השו"ע והרמ"א 1247 דהמחבר ס"ל 1248 דאף בשלא יהא אפשר לו לקיים המ"ע דאורייתא, יקרא המגילה ויתבטל המ"ע, והרמ"א ס"ל 1249 דאם אי אפשר לעשות שתייה, אין שום מצוה דאורייתא נדחית מפני מקרא מגילה 1250.

התוס' במגילה 1251 הקשו אמאי מבטלין, והלא אחר הקריאה יש הרבה שהות להעבודה. ותירצו דכיון דמשהאיר היום הוי זמן עבודה, והם מניחין

דהא דאמרי' התם השיר מעכב הקרבן היינו דמעכב לניסוך היין אף דעיקר הניסוך אין מעכבת הקרבן. ולפי"ז מיושב מה שתמה ביקר הערך אהא דהביא הגמ' מימרא דשמואל, והלא שם במגילה מתניא הכי בברייתא, דלפי"ז מחוורא יותר להביא מימרא דשמואל. 1245 פסקי התוס' אות י"ט. וכ"כ בנור הקודש, ובמרומי שדה (מגילה ג, א ד"ה כהנים) בדעת הרמב"ם (פ"א מהל' מגילה ה"א). 1246 ר"ן מגילה ג, א ד"ה כהנים, כיון דהקרבן דאורייתא ומגילה דרבנן, וע"י ב"י (סי' תרפ"ז) דנראה מהתוס' (מגילה ג, א ד"ה מבטלין) דסברי כהר"ן, ובפשטות כוונתו מדהקשו התוס' (הובא להלן) אמאי מבטלין הלא יש שהות ביום לקריאת המגילה אחר הקרבת הקרבן, ולמה לא תירצו דמיירי באין שהות לקיים שניהם, אלא עכ"ז דבכה"ג לא מבטלין, וע"י בט"ז (שם ס"ק ב) דאינו מוכרח, דאולי משמע להו להתוס' דמיירי הגמ' בכל גוונא ואף בשיש שהות ביום. וע"י במעגלי צדק (עמוד לא) שכ' דכוונת הב"י להוכיח מקושי' הב' של התוס' שהקשו דיעשו עבודתם ואח"כ יקראו המגילה, דהיינו דיש להזדרז יותר לעבודה מלקריאת המגילה, וכל יסוד של זירוז למצוה הוא מחשש שמא יהא עיכוב בעשיית המצוה, ולא יוכל לקיימה, ואי נימא דבא"א לקיים שניהם מגילה עדיף, יקדים קריאת המגילה לעבודה, שאם לא יוכל לקיים שניהם עכ"פ יקיים קריאת המגילה, אלא עכ"ז דס"ל להתוס' דרק בשיוכל לקיים שניהם מבטלין העבודה לקריאת המגילה, עכ"ל. וע"י שמועת חיים מה שהעיר ע"ז דאינו מוכרח דאפ"ל דקו' התוס' היתה רק לענין להקדים עבודה אבל לא בשא"א לקיים שניהם, דיש כמה טעמים להקדים העבודה, א', דהם תדיר. ב', דעבודה דאורייתא ומגילה דברי קבלה, [וע"י רע"א (או"ח סי' ז' ס"א)]. ג', דזמן הקרבת הקרבנות קודם לזמן קריאת המגילה, דזמן שחיטת התמיד הוא משהאיר המזרח דהוא עלות השחר או קצת אח"כ, וקריאת המגילה הוא משתנץ החמה. ד', דזמן התמיד הוא עד חצות או עד ד' שעות, וזמן קריאת המגילה כל היום, וע"כ הקשו התוס' שיקדימו העבודה. 1247 או"ח (סי' תרפ"ז סעיף ב'). 1248 כשיטת הרמב"ם. 1249 כשיטת התוס'. 1250 מקדש יחזקאל. [א.ה. מפשטות לשון הרמ"א משמע דלא בא אלא לפרש שי' המחבר, ושגם המחבר ס"ל הכין]. 1251 ג, א (ד"ה מבטלין). 1252 שם, וע"י בטורי אבן שם שהק' דכיון דלבסוף עושים

הרמב"ם שכתב¹²⁶² "ולא תיקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא הלל" – וכדברי רב נחמן – ע"כ לא הביא הא דישאל מבטלין מעמדן למגילה, כיון דלשיטתו לא היה כלל מעמד בפורים¹²⁶³. עוי"ל דהרמב"ם לשיטתו שכתב דמשום דימים אלו שיש בהם הלל בלי מוסף הם מדברי סופרים ע"כ עשו להם חיזוק ודחו המעמד מתחילת היום¹²⁶⁴, וא"כ אף למ"ד דלא תקנו הלל בפורים, עכ"ז מחמת חשיבות היום לא תקנו בו מעמד, וי"ל דלכן השמיט הא דישאל במעמד¹²⁶⁵. אמנם קשה דמדברי הרמב"ם עצמו מוכרח דבפורים ה' מעמד שכ' ¹²⁶⁶ "שמונת ימי חנוכה לא היו אנשי מעמד עושין מעמדות בשחרית", ומדלא כ' כלשון המשנה "כל יום שיש בו הלל לא היה בו מעמד", משמע דנקט דדוקא בחנוכה לא היה מעמד¹²⁶⁷. עו"ק דהרמב"ם השמיט גם הא דלויים בדוכן מבטלין עבודתם ובאין לשמוע מקרא מגילה¹²⁶⁸. וי"ל, דכיון דמבטלין ת"ת, וק"ו שאר מצות של תורה, כדי

דביטול העבודה היתה בזה שלא קרבו קרבנות היחיד¹²⁵⁷.

כהנים בעבודתם, ולוים בדוכן, וישאל במעמדן, מבטלין עבודתם ובאין לשמוע מקרא מגילה. הרמב"ם¹²⁵⁸ הביא דין זה, והשמיט הא דישאל מבטלין מעמדן, וי"ל דהוא משום דבגמ' לקמן¹²⁵⁹ שאלו, מדוע לא אמרין הלל בפורים, ומשני רב נחמן "קריאתה זו היא הלילא", ורבה אמר דכתיב "הללו עבדי ה'" ואכתי עבדי אחשוורוש אנן. ומבואר דלרבה לא תיקנו כלל הלל בפורים, ולרב נחמן יש חיוב הלל ויוצאים ידי חובתו בקריאת המגילה. ובמאירי¹²⁶⁰ כתב דלדעת רב נחמן מי שאין לו מגילה חייב לקרוא הלל בפורים. ובמשנה בתענית¹²⁶¹ תנן, כל יום שיש בו הלל לא היה בו מעמד שחרית, וא"כ הא דאמרו דישאל מבטלין מעמדן למקרא מגילה, הוא רק לרבה דליכא חיוב הלל בפורים, אבל לרב נחמן דאיכא חיוב הלל, א"כ בפורים ליכא כלל מעמד, ולכן

המעמד שהי' בעזרה שהוא דאורייתא מעולם לא נתבטל. ¹²⁶⁴ עי' פיה"מ תענית (שם). ¹²⁶⁵ שמועת חיים, ועי' שם דכן משמע מד' הרמב"ם בהל' כלי המקדש (פ"ו ה"ח). וכן דקדק בליקוטי הלכות, ולכן ביטלו בימים אלו מכל ערי ישראל את המעמד. וכ"ה ש"י התוס' ר"ד בתענית (כח, א), אבל לשיטת רש"י דטעם ביטול המעמד הוא משום טירדה, זה שייך רק בירושלים. אמנם ד"ו לא יתכן כלל, דא"כ איך יתפרשו דברי הגמ' דישאל מבטלין מעמדן לקריאת המגילה, הלא לפ"ז לא הי' מעמד בפורים גם למ"ד דלא תיקנו הלל בפורים. ¹²⁶⁶ פ"ו מכלי המקדש (ה"ח). ¹²⁶⁷ שמועת חיים, ומוכח מזה דס"ל דפורים לא היו בכלל יום שאומרים בו הלל. ואפשר עוד לדייק כן ממש"כ (פ"ג מחנוכה ה"ו) "לא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה הוא ההלל", ומשמע שכונתו שלא תקנו כלל הלל בפורים, ואף מי שלא קרא את המגילה, אינו מחויב בהלל, ודלא כהמאירי הנ"ל. ועי' בערך דל (לקמן י, ב) דלכן כ' הרמב"ם "לא תקנו", להשמיענו דאף בלא קרא המגילה אינו קורא ההלל, עי' שם. והא דחנוכה הוא הוצרכו לחזק ולבטל המעמד, ובפורים לא, אפ"ל דחנוכה הוא מד"ס, משא"כ פורים הוא מדברי קבלה, וא"צ לחיזוק. ועי' בתוי"ט (פ"ד תענית מ"ד) שכ' דהרמב"ם לא הי' מעמד לא בחנוכה ולא בפורים, משום דהוצרכו לחזק את ההלל שהיא מדברי סופרים, והק' דהלא ההלל תיקון נביאים הוא, ומיישב דדרכו של הרמב"ם בכ"מ דכל מה שאינו מפורש בתורה קרי ליה מד"ס, וכן לענין מגילה אף שהיא תקנת נביאים קרי ליה מד"ס וכו', עכת"ד. ועי' שמועת חיים שדן בזה, וכ' דאפשר דנביאים לא תקנו את ההלל אלא כשנגאלים מצותן, ומה שאומרים אותו בימים קבועים זהו רק מד"ס, וע"כ הוצרכו לחזקו ולא את המגילה, עי' שם ובמה שהאריך לדחות הבנת התוי"ט בד' הרמב"ם דהחיזוק הוא על ההלל שאומרים בחנוכה, ולא על חנוכה גופא, שהוא יו"ט מד"ס. ¹²⁶⁸ שמועת חיים, ועי' לא שייך תי' הנ"ל דפשוט דדוכן הי' גם בפורים.

סק"ב, והובא לעיל) דמשמע דכל היום דחי. ועי' שם שהביא דברי התו"י יומא (כו, ב) שכ' דהא דאמרו דבזיכין בשעה חמש, פירושו שלא יתעכבו יותר, אבל יכול להקדימן אף לכתחילה, עכ"ד. ולפ"ז אפ"ל דהביטול הי' מה דקודם הנץ שחטו התמיד והעלו האיברים לכבש, וכשהגיע הנץ קרא המגילה, ולא העלו האיברים מהכבש למזבח כדי להקטיר האיברין עם הבזיכין. אבל מלשון התוס' במגילה שם משמע דלא שחטו כלל התמיד קודם קריאת המגילה, ואפ"ל בטעמא דמילתא דאם היו מתחילין בהעבודה לא היו מפסיקין באמצע (והוא עפ"י מ"ש הריטב"א במגילה שם). ¹²⁵⁷ שמועת חיים, ועיין מ"ש לעיל דמ"ש התוס' במגילה, דאיחור זמן מיקרי ביטול, היינו דוקא בקרבן התמיד, דהקדמתן מצוה הוא, וזה לא שייך בשאר בקרבנות, ולכן לא פי' התוס' כן. ¹²⁵⁸ פ"א ממגילה (ה"א). ¹²⁵⁹ י, ב. ¹²⁶⁰ שם. ¹²⁶¹ כו, א. ¹²⁶² בפ"ג מהלכות חנוכה (ה"ו). ¹²⁶³ גור אריה יהודה (סימן כב), ועי' בהגהות חשק שלמה במגילה (ג, א) שכתב דבפורים לא היה מעמד משום הלל, ועי' שמועת חיים דיש לדון בכל זה מדברי רש"י שפי' (שם ד"ה כל) דכיון דאומרים ההלל אין פנאי לעשות מעמד, וא"כ בפורים דקורין המגילה בודאי פנאי לעשות מעמד, וא"כ לכו"ע אין לתקן מעמד בפורים, אלא עכ"ח משום דהלל עיקר מצותו בשחרית (עי' שם אריכות בזה), ומגילה כל היום זמנה, א"כ י"ל דגם לרב נחמן, דקריאתה זו היא הילולא, עכ"ז יכולין לתקן מעמד, דיש פנאי כיון דזמנה כל היום. ועי' שם עוד דלפי מש"כ במלאכת שלמה (פ"ד תענית מ"ב) נמצא דבפורים לא נתבטל המעמד. ועי' בשמועת חיים (סי' נ"ו אות ד') שהק' על תי' זה דא"כ קשה על רב נחמן מהברייתא דמיייתי הכא דמבטלין מעמדן לשמוע קריאת המגילה, ועוד דהי"ל להרמב"ם להביא דביטול המעמד בפורים בזמן המנחה למי שלא שמע המגילה שחרית, ועוד דביום שאומרים בו הלל לא ביטלו אלא המעמד דתפילה, שהיו ישראל מתפללים על קרבנם שיתקבל בריצון, ומעמד הזה היה בכל ערי ישראל, אבל

יש שכ' דמסוגיין מבואר דיש חיוב ברכת המזון אחר אכילת קדשים, אע"ג דאכילת קדשים היו נבלעים באיברים¹²⁷⁵. יש¹²⁷⁶ שגרס כאן "דקאכלי קדשים, ואכלת ושבעת וברכת כתיב, והני כהנים לכפרה אכלי". ויש שלא גריס לה, וי"ל דפליגי אי איכא מצוה באכילת הבעלים או לא¹²⁷⁷. ויש שכתב דמהכא מוכח דעיקר ההו"א שאכילת הכהנים לא תצטרף אינו מצד המצוה שבאכילתם, אלא דכיון דאכילת הכהנים היא בשביל הכפרה¹²⁷⁸, א"כ חסר בקביעות סעודה, ולכן הו"א דאין מצטרפין, ולזה קמ"ל דמצטרפין, ולהכי נקט רק אכילת הכהנים ולא אכילת הבעלים¹²⁷⁹. יש שכ' דמכאן קצת ראי' להתוס' ביומא הסוברים¹²⁸⁰ דאף דשייכה אסור בעזרה, מ"מ כשאוכלים קדשים מותרים לישב, דזימון ליכא אלא כשיושבים¹²⁸¹. אך לכאורה יש לדחות דגם להסוברים דאף באכילת קדשים אסור לישב בעזרה, מ"מ הכא חשיב אכילתם בעמידה קביעות, דהלא זהו הקביעות במקדש, כיון דבישיבה אסור, דרך היכא דמותר לישב ולהסב, ואוכלים בעמידה, אז הוי אכילה בלא קביעות. אבל לפי"ז ק' דהו"ל להגמ' למימר דסד"א דכשאוכלים שירי

לשמוע קריאת המגילה, נכלל בזה גם ביטול העבודה של לויים בדוכנם וישראל במעמדן, וע"כ לא הוצרך הרמב"ם להזכירו. והא הזכירו "כהנים בעבודתם", הוא משום דס"ד דכיון דעבודתם חמירא מת"ת¹²⁶⁹, ע"כ לא יבטלו, קמ"ל דגם עבודה נידחית¹²⁷⁰.

הכל חייבין בזימון. הא דלא נקט הכא "כהנים איצטריך ליה", י"ל דהוא משום דפשיטא דרך כהנים איצטריך ליה, דהא רק אצל כהנים כתיב כפרה באכילתם¹²⁷¹.

לא צריכא דקאכלי קדשים סד"א וכו'. נחלקו הראשונים אם דוקא קדשי קדשים הוא לכפרה, אבל קדשים קלים דאינו לכפרה לא ס"ד דליפטור¹²⁷², או דלמא אף דקדשים קלים אינם לכפרה, עכ"ז ס"ד דלא לחייב בהו בזימון, כיון דהם חובה¹²⁷³.

והא כפרה היא, קמ"ל ואכלת ושבעת אמר רחמנא, והא איתנהו. לכאורה לפי"ז החידוש הוא דהכהנים מחויבים "בברכת המזון" אחר אכילת קדשים, אמנם בגמ' מבואר דקאי אהא דתניא הכל חייבין "בזימון"¹²⁷⁴.

1275 שמועת חיים, עפי"מ"ש ברוח חיים (אבות פ"ג מ"ג), דאכילת קדשים הי' נבלעים באיברים. ועי' בחזו"א אר"ח (סי' כ"ח סק"ד) שדן היאך ברכו ברה"מ"ז על אכילת המן, לפי"מ"ש המג"א בשם הכלבו דאין מברכין על הרחת הבושם, משום דכבר כלתה הנאתו, ודמי לנתעכל המזון, עי' שם. 1276 כשטמ"ק (אות א'). 1277 עי' מקדש יחזקאל שכן מתבאר מד' ההפלאה שבערכין כאן (ובקונטרס בענין אכילת קדשים בסופו) דהשטמ"ק (אות א') דגרס גם כאן והני כהנים וכו', הוא משום דס"ל דרק על חלק הכהנים יש מצוה באכילתם, וע"כ רק ככהנים שייך ההו"א דכיון דכתיב ואכלו אותם וכו'. והגירסא שלפנינו, דל"ג להו, סבר דגם בחלק הבעלים יש מצוה באכילתם (וכמש"כ רש"י בפסחים נט, א ד"ה בשאר), וע"כ גם באכילת הבעלים א"ש דהו"א דכיון דכפרה הוא לא יתחייבו בזימון. ועי' ברכת כהן. ועי' ברמב"ם בסה"מ (עשה פ"ט) דאכילת קדשים קלים לכהנים ולבעלים, נגדרת אחר מצות קדשים העיקרית, ויעויין רש"י בחולין (יב, א ד"ה פסח) ופסחים (נט, א ד"ה בשאר), וברמב"ן שם בסה"מ (במ"ע שהשמיטו הרמב"ם מצוה א') שס"ל שזוהי מצוה גמורה, ועי' חינוך פרשת תצוה, ואין הכרע מהי שיטתו בזה (ועי' ברכת כהן עה"ת פ' תצוה). 1278 ועי' יומא (סח, ב) שמה"ט נחשבת לצורך עבודה, ויכולים לעשותה בבגדי כהונה. 1279 ברכת כהן, ובוזה יתיישבו היטב גם דבוי הרמב"ם שכ' (פ"ה מהל' ברכות ה"ו) ואפי' כהנים שאכלו "קדשי הקדשים בעזרה" חייבים בזימון, דלכאור"ק הלא ש"י הרמב"ם הוא (בסה"מ שם) דגם באכילת קדשים קלים איכא מצוה, ולפי"ז א"ש דאף דאיכא מצוה בקדשים קלים, מ"מ כפרה ליכא. ועי' בנזר הקודש, מקדש יחזקאל, שהקשו מאי הסברא דכיון דכפרה היא לא לחייב בזימון. 1280 כה, א (ד"ה אין). 1281 עי' ברכות (מב, א).

1269 כדאי' במגילה (ג, א). 1270 שם, ולפי"ז מיושב גם למה השמיט "ולויים בדוכנן". והא דבגמ' הזכירו ולויים בדוכנן וישראל במעמדן, י"ל דהוא משום דבגמ' לא אמרו שדוחה ת"ת וכל מצות התורה, שנוכל ללמוד מזה ק"ו ללויים בדוכנן וישראל במעמדן, ע"כ הוצרך הגמ' לפרשו בהדיא. ועי' במגילה (ג, ב) דאמר רבא: פשיטא לי עבודה ומקרא מגילה, מקרא מגילה עדיף, ת"ת ומקרא מגילה, מגילה עדיף, ומדלא הזכיר גם לויים בדוכנן וישראל במעמדן, מוכח כנ"ל דק"ו הוא מת"ת, ורק עבודה דחמירא מת"ת, הוצטרך להזכירו במיוחד, ואפשר דלכך השמיטו הרמב"ם. 1271 הפלאה שבערכין, משא"כ בכל הני שהזכיר לעיל שפיר הו"א דגם לויים איצטרכו וכמ"ש התוס' (ג, ב ד"ה ובני עבודה). 1272 בשמועת חיים הוכיח כן מדכתב הרמב"ם פ"ה מהל' ברכות (ה"ו), הכל חייבין בזימון וכו' אפי' כהנים שאכלו קדשי קדשים בעזרה וכו', משמע דלא הי' הו"א לפוטרום רק בקדשי קדשים, דסובר דקרא דואכלו אותם אשר כפר בהם, לא קאי על קדשים קלים, ולא משכח"ל רק בשירי מנחות, דלחמי תורה קדשים קלים נינהו. 1273 רבינו גרשום, אמנם בשמועת חיים דקדק דלפי"ז צ"ע למה נקט בגמ' ל"צ דקאכלי קדשים, הלא גם בחולין שייך אכילת חובה, כגון מצה, וצ"ל דכיון דתני בברייתא כהנים, משמע דאיכא חידוש מיוחד בכהנים, וע"כ נקטו קדשים דייקא, והא דלא אמרו ל"צ דקאכלי תרומה, י"ל משום דאין אכילתה מצוה חיובית כקדשים, רק מצוה קיומית. ועי' שמועת חיים מ"ש עור ליישב עפי"ד הראב"יה (סימן קכ"ד, ובהגר"י פערלא ח"א דף ע"ו טור ב') דכיון דבקדשים יש עשה ול"ת, נקטוהו בגמ' לרבותא דגם אינהו חייבים בברכה, וכו"ש אכילת מצה ותרומה דאינה אלא עשה. 1274 מקדש יחזקאל, וכן מבואר ברש"י (ד"ה והן) ורבינו גרשום דהחידוש הוא לענין ברכת הזימון.

יש שהקשה דאמרינן לעיל¹²⁹¹ דנשים מזמנות לעצמן ועבדים מזמנים לעצמם, ופירש"י¹²⁹² דאין הנשים מצטרפות עם אנשים לפי שאין אומרות ברית, ועבדים לא מצטרפים לפי שא"א נחלתנו. וא"כ ה"נ כהנים שלא נטלו חלק בארץ לא יצטרפו בהדי ישראל לזימון. וי"ל דסוגיין אתיא כר' יוסי דס"ל¹²⁹³ דכהנים מתוודין לפי שנטלו ערי מגרש, וה"נ יכולים לומר שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה¹²⁹⁴.

נחי דזר בהדי כהן וכו' כהן בהדי זר מצי אכיל. בשו"ע¹²⁹⁵ מבואר דבהיו כהנים זור אוכלים כאחד, והכהנים נוהרים מפת עכו"ם, והזר אוכל פת עכו"ם, אין מצטרפין. ויש¹²⁹⁶ שהקשה ממש"כ הרמ"א ביו"ד¹²⁹⁷: י"א דמי שנוהר מפת של עובד כוכבים ואוכל עם אחרים שאינן נוהרין, מותר לאכול עמהם משום איבה וקטטה, הואיל ואם לא יאכל עמהם פת שהוא עיקר הסעודה, התירו לו משום איבה. וא"כ ה"נ מדוע אין מצטרפין, והא רשאי לאכול פת עמהם משום איבה. ותי' דהתם דוקא כשאוכלים בחבורה א' שייך איבה אבל הכא כל אחד אוכל מכורו. וק' דהא מצוה להדר אחר זימון¹²⁹⁸, וא"כ אף דבכה"ג שכל א' אוכל מכורו לא שייך איבה, מ"מ הכא דעיי"ז נמנעין מלברך בזימון שייך איבה טובא, וכמבואר בש"ך¹²⁹⁹ דאם ע"י שאינו אוכל מונע מצוה, שייך איבה, אף כשכל

מנחות פטורי מזימון, משום דאכלי בעמידה, וקמ"ל דבמקדש חשיב עמידה כקביעות, ומדלא משני הכי מוכח דכשאוכלים קדשים מותרין לישב¹²⁸². אך אינו מוכרח, דאפ"ל דלא רצה הגמ' למימר דהברייתא קמ"ל דעמידה הוה קביעות לזימון, דלא שייך לברייתא זו, דאיירי מאלו המחויבים בזימון ולא מהצירוף לזימון¹²⁸³.

יש שהוכיח מהא דאמרה הגמ' "ואכלת ושבעת אמר רחמנא" דברכת הזימון דאורייתא הוא, ומצינו פלוגתא דרבוותא בזה, די"ס דברכת הזימון דרבנן¹²⁸⁴. יש שהקשה מדוע מייתי הגמ' הקרא של "ואכלו אותם אשר כופר בהם", הא קרא זו באכילת בשר איירי, והכא איירי בקביעות סעודה לברכת המזון, דשייך רק בפת. וי"ל דאיירי באכילת שיירי המנחות. ולפי זה מתורץ גם מה שנקט הרמב"ם¹²⁸⁵ קדשי קדשים, דכל המנחות קדשי קדשים הם¹²⁸⁶. עוי"ל להסוברים¹²⁸⁷ דאכילת בשר מצטרפת לכדי שביעה לברכת המזון, די"ל דאיירי הכא בכה"ג¹²⁸⁸.

הכל מצטרפין לזימון כהנים ליום וישראלים.
דוקא הכהן מזמן ומוציא הישראל, כיון דהכהן מצי אכיל בהדי ישראל אבל הישראל לא מצי אכיל בהדי כהן, וכדפסקין¹²⁸⁹ בשנים שאוכלים בשר ואחד אוכל חלב, האוכל חלב מברך ומוציא השני, לפי שיכול לאכול עם חבירו ולא להיפך¹²⁹⁰.

גילוי שגם אכילת המנחות נכללת במצות אכילת קדשים הנלמדת מקרא דואכלו אותם. 1287 ע"י באפיקי ים ח"ב (סי' א') שהביא מהרדב"ז שס"ל כן, והובא במ"ב או"ח (סי' קפ"ד). 1288 ברכת כהן. 1289 ע"י מג"א באו"ח סי' קצ"ו (סי' א'). 1290 שמועת חיים סימן נ"ח, ועי' שם דאין זה ראי' ברורה, דברמב"ן (ב"ב פא, א) דן אם כהנים מחוייבים בברהמ"ז מדאורייתא, די"ל דכיון דכתיב וברכת את י"א על הארץ הטובה וגו', וכהנים אין להן נחלה, ע"כ אפשר דאינם מחוייבים לברך, ולכאו' למה לא הביא רא"י מסוגיין דכהן מוציא הישראל המחוייב מדאורייתא, דמוכח מזה דגם הכהן מחוייב מדאורייתא, ומדלא הביא רא"י זו עכ"ה דס"ל דהישראל מוציא את הכהן, ודלא כהמג"א, ועי' בבאור מהר"ם בנעט על המרדכי (פ"ג דברכות אות כ"א) שכתב דהא דמוציא הכהן את הישראל מיירי באכל הישראל שיעורא דרבנן, ע"י שם, ובמ"ש בענין וקדשתו דלא שייך הכא. 1291 ג, א. 1292 ד"ה מזמנות. 1293 מעשר שני (פ"ה מי"ד). 1294 שמועת חיים, ומש"כ התוס' (ברכות כ, ב ד"ה נשים) דלדעת רש"י גם בכהנים הו"ל לספוקי אי חייבים בברהמ"ז מדאורייתא או מדרבנן הוא רק לשיטת ר"מ דס"ל דכהנים אינן מתוודין. אך דלפיי"ז צ"ב למה לא אמרו בגמ' דקמ"ל דכהנים מצטרפים בהדי ישראל, ולאפוקי מדעת ר"מ דס"ל דכהנים ולוים לא נטלו חלק בארץ. 1295 או"ח סי' קצ"ו (סעיף ג). 1296 מג"א שם ס"ק א'. 1297 סי' קי"ב (סט"ו). 1298 כמבואר באו"ח סי' קצ"ג (סעיף א'). 1299 יו"ד שם (ס"ק כ"א).

1282 מעשה חשוב, זולת דנימא דלהסוברים דאף בקדשים אסור לישב, הא דחשיב זה כקביעות הוא סברא פשיטא כ"כ דא"צ להתנא להשמיענו זה. ועי' במשל"מ (פ"י ממעה"ק ה"ג). אמנם מהתוס' דזבחים (טז, א ד"ה מה) משמע דקדשים נמי אסורים לאכול בישיבה, ע"י שם ובשטמ"ק (אות כ). ועי' בתוס' יומא (שם ד"ה אין ישיבה בעזרה, בתירוצם השני) דכיון דאכילה צורך עבודה הוא, דכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים, לכן מותר לאכול בעזרה בישיבה, ודלא כמ"ש שם התוס' בתי' הא' דהוצרכו לאכול בעמידה, ועי' שם בתוס' דכיון דבעינן באכילת קדשים למשחה לגדולה, בעינן שתהא בישיבה. 1283 שמועת חיים, והא דלא קאמר הכי באידך ברייתא דמייתי בתר הכי דקתני הכל מצטרפין לזימון, משום דמשמע להו דאשמעינן דכהנים מצטרפין בהדי לויים וישראלים. 1284 מקדש יחזקאל, ועי' בפנ"י ברכות (מה, ב ר"ה בגמ' ת"ר מנין) דפליגי תנאי בזה. 1285 ברכות פ"ה (ה"ו). 1286 ברכת כהן, אמנם בזה עדיין לא נתיישב, דהא מצות אכילת שיירי המנחות מקרא אחרתא נפקא (עי' ברמב"ם פ"י ממעה"ק ה"ב, ועי' בסה"מ (עשה פ"ח) שיליף לה מקרא דהנותרת מן המנחה וגו' או מקרא דכל זכר בבני אהרן). והי' אפ"ל דאיירי באכילת לחמי תודה ואיל נזיר בחלק הנאכל לכהנים, דזה שפיר נלמד מקרא דואכלו אותם, אמנם ז"א, דהרי הכא איירי דוקא באכילת ק"ק שיש בהם כפרה (עי' מה שכו' לעיל דברי הברכת כהן) ולחמים אלו קדשים קלים הם, ואין בהם כפרה, וי"ל דבאמת איירי באכילת המנחות, ואע"ג דהוא נלמדת מקרא דהנותרת, צ"ל דאי"ז מצוה נפרדת אלא

לשקול, כיון דילפינן דין זה מדכתיב "לכל העובר על הפקודים" ושבת לוי לא נפקד¹³⁰⁴. אבל י"ס דרק ככהנים פליגי אי שוקלים או לא, אבל הלויים לכו"ע חייבים לשקול¹³⁰⁵.

אלא שהכהנים וכו' היאך הם נאכלין וכו'.
יש שהוכיח מכאן כמ"ש התוס' במעילה¹³⁰⁶ דמטבע חשיב ולא בטיל מדאורייתא, דאלת"ה נמצא דכדין אוכלים עומר ושתי הלחם, דהא בטלי ברוב¹³⁰⁷. אמנם יש שתמה על הוכחה זו, דהא עבור השקלים יקנו תבואה, וקמח בקמח הרי בטיל ברוב, וא"כ אכתי תיקשה דשפיר נאכל עומר ושתי הלחם דבטלי ברוב¹³⁰⁸. עוד יש להעיר דמדברי רש"י¹³⁰⁹ שכ' "ולדין ל"ל הך דרשא דהאי כליל וכו' זיל בתר רובא", מוכח דלא כהתוס' במעילה שם [דהרי כ' בהדיא דיש ביטול למטבע]¹³¹⁰. אמנם לפי ד' המל"מ, נמצא דהכהנים שגו וטעו ולא ידעו דין ביטול ברוב או בס', וזה רחוק מן הדעת, וגם דמלשון רש"י שכ' "ולדין ל"ל הך דרשא", משמע דעיקר דרשא דכהנים ל"ל לדין. ונראה דכוונת

אחד אוכל מככרו, ולא אוכלים בחבורה. וי"ל דאף דבאחד נגד אחד דליכא איבה מהני טעם דמניעת המצוה לאיבה, מ"מ בשניהם נגד אחד, גם במניעת מצוה ליכא איבה דאין ראוי שהרכיב יגררו אחר היחיד, ובדוקא נקט בשו"ע "כהנים" וזו, דבכהן עם שני זרים, אף שכל אחד אוכל מככרו, יאכל הכהן פת עכו"ם כדי שלא למנוע ממצות זימון משום איבה¹³⁰⁰.

הכל מעריכין כהנים ליום וכו'. הא דלא קאמר הכא כהנים איצטרכו לי, י"ל משום דלתירוץ רבה ואביי גם לויים איצטרכו לי, דלבן בוכרי הרי גם לויים פטורי משקלים, וגם בפדיון הבן ליתנהו¹³⁰¹. יש שכתב דהא דהמתין לפרש ברייתא דהכל מעריכין כהנים ליום וישראלים, עד שכבר פירש כל הכל וכו' כהנים ליום וכו' שבש"ס, [ולעיל¹³⁰² הקדים לפרש תחילה הכל מעריכין], הוא משום דרצה לפרש אח"כ הכל דנערכין¹³⁰³.

העיד בן בוכרי ביבנה כל כהן ששוקל אינו חוטא. לכאורה גם הלויים אינם חייבים לכתחילה

מצוה. ומ"ש שם המל"מ דבכלל אין מכאן ראייה דמטבע חשיב ולא בטיל אפי' מדרבנן, די"ל דאף דמדרבנן יש למטבע ביטול, שאני הכא דמעיקרא לא רצו לבטל ולערב מעותיהם עם מעות הישראל כדי שיהא בטלות ברוב משום דדמי למבטל איסור בידים, צ"ע דמאי איסורא איכא קודם שאוכל. ועוד, דלפי"ז גם הכהנים ס"ל דמטבע בטל ברוב, ורק דהוכיחו מטעם דאין מבטלין איסור לכתחילה, וא"כ מה זה שכ' רש"י דרק לדין זיל בתר רובא, ואף דאם הי' מפורש שישקלו הכהנים לא הי' קשה מזה, דהו"א דגז"ח הוא בזה להתיר לבטל (עי' בחולין צח, א בסוגיא דזרוע בשילה ובתוס' ור"ן שם), אבל כיון שאינו מפורש, ותלי בהא דכל העובר על הפקודים, אם הכוונה מי שנמנה או מי שעבר בים (עי' ירושלמי פ"א ה"ו), הא דאין מבטלין איסור מכריע לפרש העובר על הפקודים מי שנמנה. ועי' שם שכ' דרק במנחת כהן גרידא נאמר "כליל תהיה", אבל בדאית לי' שותפות, לא נאמר כלל כליל תהיה. ועי' בפלתי סי' ק' (ד"ה והנה) שכ' ליישב קושיית המל"מ דהוכחת הכהנים דפטורים משקלים היה ממה שתקנו חז"ל דמטבע לא בטיל, דאל"כ היאך תקנו שלא יבטל, ולא חששו שעי"ז יהי איסור ומבוכה בקרבנות. אמנם לפי מה שהקשה בהפלאה שבערכין דהא הקמח בטלין, לא הועיל בזה כלום, דאכתי תקשה דקמח בקמח בטיל. ויש לעיין במ"ש הפמ"ג בשער התערובות בשיטת הר"ן לענין היתר בהיתר. 1309 ד"ה שלנו. 1310 מל"מ שם, ועי' הפלאה שבערכין דאף אי נימא דאין כוונת רש"י דהמטבעות בטלין, רק דהקמח של הכהנים בטלין בהקמח של הציבור, מ"מ אכתי תיקשה לר"י דס"ל דמין במינו לא בטיל, היאך נאכל עומר ושתי הלחם, ואפי' אי נימא דקמח בקמח הוי יבש ביבש, וביבש ס"ל גם לר"י דבטיל (כדהעלו התוס' בכמה דוכתי), עדיין קשה משמן המנחות דהיה בה חלק הכהנים דזה הוי לח בלח, ועכ"ה צ"ל לדידי' דמטבע בטיל, ומטבע הוי יבש ביבש, דבטיל אפי' לר"י.

1300 מעשה חושב. 1301 הפלאה שבערכין, והא דנקט לרבה ואביי "והני כהני", ה"ה ליום, וחדא מינייהו נקט. 1302 ב, א. 1303 שם. 1304 ירושלמי שקלים (פ"א ה"ג) מובא ברש"י (ד"ה אינו חוטא). 1305 רמב"ן (שמות ל, יב ד"ה וכן נראה), ובפשטות הטעם משום דס"ל דטעמא דבן בוכרי לאו מקרא דכל העובר וגו' כדיליף לה בירושלמי, וכן מטעמא דדרשו הכהנים לעצמן, ובלויים לא שייך טעם זה. ועי' בפ"י הגר"א פערלא (מ"ע י"ד) דהרמב"ן ס"ל דהבבלי חולק על הירושלמי בזה, דבמנחות (כא, ב) אמרינן דלבן בוכרי הוצרך להתנות שיהנו הכהנים ממלח הלשכה, ומדלא אמרו דהוצרך להתנות גם על הלויים, עכ"ה דאף לבן בוכרי חייבים לשקול. ועי' שמועת חיים דאין מזה ראיה דגם נשים לא הזכירו אף שג"כ אינם שוקלות, וכן פחותים מבני כ', ועכ"ה דלא חש להזכיר כולהו. 1306 כא, ב ד"ה פירוטה. 1307 מל"מ פ"ז מהל' מעילה (ה"ו) בשם מהר"י אלפאנדרי, עי' שם באריכות. 1308 הפלאה שבערכין, ובזה לא יועיל מ"ש המל"מ דאין ממשנה זו ראיה רק דאין לה ביטול, אבל ליכא ראיה אם זה מה"ת, דהרי לפי"ז הרי איכא בודאי ששים נגד חלק הכהנים, וא"כ אף איסור דרבנן ליכא. ועי' במעשה חושב שהקשה על מה שכ' המל"מ דליכא ראייה אם זה מה"ת, דלכאור' הראי' נכונה, מדרצו הכהנים להוכיח מן התורה דאינם שוקלים דאי שוקלים אינם נאכלים, ואי מטבע בטל ברוב מן התורה, אין הוכחה שלהם הוכחה מה"ת. ואם כוונת המל"מ דאפ"ל דהוכחת הכהנים אינו מן התורה אלא ממה שידעו ממנה קדמונים מעולם לאכול העומר וכו' אף לאחר שהחמירו שלא לבטל מטבע, וש"מ דקים להו להקדמונים דכהנים אינם שוקלים, הנה מלבד שזה דוחק, ובפשטות משמע דראיתם מה"ת, יש לדחות די"ל דשוקלים, ואעפ"כ לא העמידו דבריהם בזה לבטל מצות אכילת הכהנים שהוא מצוה מה"ת, ואף שכח ביד חכמים לעקור ד"ת בשב ואל תעשה (כדאי' ביבמות צ, א), מ"מ אין זה כלל לכל מקום, דכמ"פ לא גזרו במקום

יש שמוכיה ממה דאמרה הגמ' "וכל מנחת כהן וכו' ולחם הפנים", דלחם הפנים איקרי מנחה¹³¹⁷.
ולבן בוכרי נמי וכו' כי מייתי נמי חוטא הוא.
 יש לדרק למה פריך דוקא לבן בוכרי, הא לכו"ע קשה, דהא תנן בשקלים¹³¹⁸ דנשים וקטנים פטורים, ואם רצו לשקול מקבלין מידם. ותיקשה נמי כי מייתי חוטאים הם¹³¹⁹. וי"ל דלריב"ז לק"מ, דהא נשים וקטנים איתרבי מ"כל העובר" וגו' דאם רצו שוקלין, וכיון דרחמנא אמר דאם רצו יכולין לשקול, נמצא דאינו חולין בעזרה. אבל לבן בוכרי דס"ל דפי' "הפקודים" הוא כל דעבר על פקודיאי, והכהנים שלא נפקדו אינם שוקלין לכתחילה, א"כ קשה דהו"ל חולין בעזרה. ואיה"נ דלדידיה קשה נמי מנשים וקטנים דלא אשכחן לדידיה דנשים מותרין לשקול, דכל העובר פירושו העובר על הפקודים, אלא משום דאיירי בן בוכרי בכהן לכן מקשה מינה, אבל לריב"ז לא קשה מידי¹³²⁰. עוי"ל דבאמת גם

רש"י דרק במנחת כהן גרידא נאמר "כליל תהיה", אבל בדאית לי' שותפות, לא נאמר כלל כליל תהיה¹³¹¹.
אלא שהכהנים דורשין מקרא זה לעצמן. ר"ל דמכח מקרא זה ד"וכל מנחת כהן" וגו' הכריחו דפירושו של הקרא ד"כל העובר על הפקודים", הוא כמ"ד בירושלמי¹³¹² דמפרש "כל דעבר על פיקודיאי", ולא כהמ"ד שם שפי' "כל דעבר בימא יתן", ולכן הכהנים שלא נפקדו אינם חייבין ליתן השקלים¹³¹³. והנה יש לעיין מה הרויחו ממה שלא שקלו, הא בין אם ישקלו ובין אם לא ישקלו, כיון דהם מנחת ציבור, גם הכהנים שותפים בה¹³¹⁴. יש שכ' דמהא דדרשו הכהנים הקרא לעצמן, דאם ישקלו לא יוכלו לאכול את העומר ושתה"ל ולחה"פ, ואם לא ישקלו מצי אכלי, אף דמתכפרים בו¹³¹⁵, דמוכח דדין מנחת כהן כליל תהיה, לא תלי במתכפר, אלא במי שממונו בא הקרבן¹³¹⁶.

אין הכהנים שוקלים, מ"מ אף הם מתכפרים בקרבנות הציבור, עפי"מ"ש בעמודי אור (סי' ז') דאף דאין נשים שוקלות, עכ"ז מתכפרת בקרבנות הציבור, והביא ראי' לדבריו מהא דאמרין בזבחים (ד, א) דלא שייך שינוי בעלים בקרבן ציבור לפי שכולם בעליו, ולכא"ו הא גם בק"צ שייך שינוי בעלים וכגון ששחטו לשם אשה, אלא עכ"ז דגם הנשים מתכפרים, אף שאינם שוקלים, וכמו"כ יש להוכיח דכהנים מתכפרים בקרבנות ציבור, דאל"ה משכח"ל בשחטו לשם כהן. ועי' שמועת חיים שהביא מ"ש העמודי אור להוכיח דנשים מתכפרות בק"צ, מדשקיל וטרי במנחות (כא, ב) אם הותר לכהנים ליהנות ממלח של תרומת השלפה, לדעת בן בוכרי דאינם שוקלים, ולא שקיל וטרי כן לגבי נשים, אלא עכ"ז דלנשים פשיטא דנהנות מהמלח, כיון דמתכפרות בק"צ, עכ"ד. וכ' דצ"ע בזה דהלא גם הכהנים מתכפרים בק"צ, וכמו שהוכיח הוא בעצמו מזבחים (ד, א) דאמר' דאין שינוי בעלים בק"צ, אלא עכ"ז דאף דמתכפרים עכ"ז אין יכולין ליטול ממון הלשכה, לפי שלא השתתפו בו, וכמו"כ בנשים י"ל כן, דיש לדרן לאוסרם במלח הלשכה, רק דלא חש הגמ' להזכיר גם הנשים. 1315 כדכ' השמועת חיים שם. 1316 שם, ולפ"ז מה שכ' רש"י (ד"ה שלנו) "ולדידן לית לן הך דרשא דהאי כליל תהיה במנחת כהן גרידתא כתיב, אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא", היינו בתר רובא דהוי ממונת ישראל, דלענין כפרה, אף הם מתכפרים בקרבן ציבור. ולא חיישינן שקנו הקרבן ממטבע ששקלו הכהנים, דתלינן שבא מממונם של ישראל. ובספר יושר הורי (עמוד קמט) הביא דבאר הישר פירש דהוא מדין דהמטבע בטל ברוב, ועי' שם שהאחרונים דנו אי שייך ביטול במטבע. 1317 רש"ש מנחות (נט, א). 1318 פ"א מ"ג. 1319 קרבן אשם, הפלאה שבערכין, ועי' שם ברע"ב שפי' באמת דמיירי שמסרו לציבור [כדמתרין בסוגיין גבי כהנים]. 1320 קרבן אשם, ועי' בהפלאה שבערכין שהקשה דהא "כל העובר" באנשים קאי, דכתיב ונתן איש כופר נפשו, ומזה ממעטינן אשה. ועי' שם ברע"ב (שם) שכ' ונתנו "איש" כופר נפשו כתיב, ולא אשה. ובשעה"מ (שקלים פ"א ה"ז) הוכיח דהרמב"ם ס"ל דנשים וקטנים לא

1311 הפלאה שבערכין, וכן כתב הרע"ב להדיא בשקלים (פ"א מ"ד), ומ"ש רש"י זיל בתר רוב, האמת נקט, וה"ה היא דליכא רוב. ולפי"ז הדק"ל דאף למה שדרשו הכהנים הקרא לעצמן, מ"מ שפיר נאכל, דבטיל ברוב הקמח, דבזה לא טעו הכהנים, וצ"ל כמ"ש בפלתי (שם). וכ"כ במעשה חושב דלריב"ז הא דנאכל העומר אינו מטעם ביטול ברוב, רק דלא דריש וכל מנחת כהן אלא במנחה שהכהן מביא בפני עצמו, דרק מנחת יחיד קריבה כליל, ולא מנחת ציבור, נרק דלא משכח"ל מנחת השותפין, דאין נשים מתנדבים מנחה, ואי הוי משכח"ל מנחת השותפין לא היתה נשרפת, רק היו השירים נאכלים]. והכהנים סברי דכיון דמקצת המנחה הוי דכהנים, ע"כ אסור באכילה, וריב"ז סובר דלא נאסר רק במנחת כהן גרידא, וא"כ נמצא דלא מצינו מי שיחלוק על מה דמוכח מדרשת הכהנים דמטבע לא בטיל, ושפיר מוכח מכאן דמטבע חשיב ולא בטיל. ועי' ברש"י במנחות (מו, ב ד"ה שלנו) שכ' וריב"ז לא דריש וכל מנחת כהן אלא במנחה שהכהן מביא בפני עצמו, ולא הזכיר משום רובא, ומשמע דאינו מטעם ביטול ברוב, דאפי' אי יתרמי דשקלי ישראל, אינם מרובין משקלי הכהנים, כגון שהרבה מישראל לא נתנו שקליהם, נמי מותר לאכול מנחת העומר. ועי' בדורש לציון (דרוש ט') דהא דאמר' בירושלמי על מתני' זו דמנחת יחיד קריבה כליל, ואין מנחת ציבור קריבה כליל, היינו למעוטי ג"כ מנחת השותפין (רק דלא משכח"ל כה"ג, ואי נמי הוי משכח"ל היתה נאכלת), וע"ע במעשה חושב מש"כ ליישב קו' הדורש לציון מנחת סוטה דאשת כהן. ואולי גם מ"ש רש"י הכא זיל בתר רובא, לאו דוקא הוא, אלא משום דמסתמא הישראלים רובא הם, והעיקר משום דאינו מנחת כהן גרידא. וראה בדברינו ברש"י (ד"ה שלנו). 1312 פ"א (ה"ג). 1313 הפלאה שבערכין, פלתי שם. 1314 הגרי"ז, ואף דע"י נתינת כסף ג"כ מיחשיב כשותף בהקרבן כדאי' בסוטה (כג, א) גבי מנחת אשת כהן, דאף שבכפרת המנחה אין לבעל שום שייכות, מ"מ כיון דהממון שלו, מצד הממון לבד קרינן בזה וכל מנחת כהן וכו', מ"מ כאן כיון דהוא קרבן ציבור, אף בלי נתינת כסף מיחשיב כשותף בהקרבן. ועי' בשמועת חיים (סימן נ"ט) שכ' דאף אם

סוברים דאי"ז הקנאה להציבור, אלא הקדש לצורך הציבור¹³³⁰.

סד"א הואיל וכתוב וכל ערכך יהי בשקל הקדש, כל דאיתיה בשקלים איתי בערכין, והני כהנים הואיל וליתנהו בשקלים ליתנהו בערכין, קמ"ל. ופירש"י¹³³¹ הא דבאמת לא מקשינן להו להדדי, הוא משום דלא גמירי הקישא הלו. או י"ל דכיון שאיש כתוב בפרשה, גמרינן גם לכהנים, דאיזו איש שיהיה מעריך¹³³².

יש שהוכיח מכאן דלא כשיטת הרע"ב¹³³³ דס"ל דקטן פחות מבן עשרים ליתנהו בשקלים, דלדידי' היאך הו"א דכל דליתא בשקלים ליתא בערכין, הרי פחות מבן עשרים יוכיח דליתא בשקלים ואיתא בערכין, דאיש כי יפליא כתיב בפרשת ערכין¹³³⁴. אך י"ל דהו"א דקטנים שאני דכיון דכשיגדלו אתי לכלל חיוב שקלים, שפיר קרינן בהו איתנהו בשקלים, משא"כ כהנים דלעולם ליתנהו בשקלים¹³³⁵. אך קשה, דהלא נשים ליתנהו בשקלים, דממעטינן להו מ"איש", ואיתנהו בערכין, דבהדיא כתיב אשה בפרשת ערכין. וי"ל דהא דס"ד דכהנים ליתנהו בערכין, היינו דוקא אם העריך את עצמו או אחר דפטור מלשלם את הערך הקצוב, כמו שפטור

בנשים וקטנים הו"ל חולין בעזרה, ואיה"נ דאסורים לשקול בעצמם בהשפרות, והא דלא פריך הגמ' גם בהו, הוא משום דבהדיא קתני בהו דבעינן דימסרו לציבור, דהא קתני "מקבלין מהם" ולא קתני אם רצו שוקלין, אבל לבן בוכרי דקתני סתמא "כל כהן ששוקל" פריך שפיר¹³²¹.

כי מייתי נמי חוטא הוא, דקא מעייל חולין לעזרה. ק' דבלי הך טעמא דחולין בעזרה חוטא הוא, דהא על ידי השתתפותם, לא יהיו התמידין משל ציבור, וצריך שיהא משל ישראל ולא משל כהנים¹³²². ואולי י"ל דלישנא ד"חוטא" מתפרש יותר על חטא שחוטא בעצמו, כהבאת חולין בעזרה, ולא על גרם שלא יבואו תמידין משל צבור¹³²³.

יש שהקשה דהא מרא דהך שמעתא הוא ר' יהודה, ואיהו ס"ל בפסחים¹³²⁴ דחולין בעזרה לאו דאורייתא¹³²⁵. וי"ל דלשיטת רש"י שם¹³²⁶ דבאיסור אכילה ושחיטה גם לר"י הוא דאורייתא, אתי שפיר. וגם לשיטת התוס'¹³²⁷ י"ל דמ"מ מדרבנן אסור להכניס חולין בעזרה, וא"כ חוטא הוא¹³²⁸. דמייתי להו ומסר לצבור. יש סוברים דמסירה לצבור, הוא הקנאה להציבור¹³²⁹. ויש

1323 שם. 1324 כב, א. 1325 הפלאה שבערכין. 1326 ד"ה חולין. 1327 שם ד"ה חולין. 1328 שם, ועי' לעיל בדברינו דברי המשנה למלך והפלתו, ונמצא דבלא"ה סוגיין מיירי לענין קרבן ציבור נקרב משל יחיד האיסור והחשש הוא שלא יהי קרבן ציבור נקרב משל יחיד כמ"ש הרע"ב בשקלים (פ"א מ"ד). ועי' בהפלאה שבערכין שהאריך בפלוגתת רש"י והתוס', ועי' בשעה"מ (פ"א מהל' חמץ ומצה ה"א) דשי' הרמב"ם הוא כרש"י. 1329 שעה"מ (פ"א מהל' שקלים ה"א), קצוה"ח (סי' רל"ה ס"ק ד'), אבני מילואים (סי' כ"ח ס"ק ל"ה הובא בתוס' רעק"א שקלים פ"א מ"ד). 1330 עולת שלמה, חזו"א מנחות (סי' מ"ב ס"ק כ"ד), ועי' מקדש יחזקאל. 1331 ד"ה דמסר להו. 1332 עי' שמועת חיים שהביא מ"ש בפיה"מ להרמב"ם (ריש מכילתין) דלכן לא מקשינן ערכין לפדין הבן, וכדמקיש אביי, ולא יהיו הכהנים מעריכין, משום דאיש כתיב בפרשה, שכולל גם כהנים, ויש להסתפק אי להרמב"ם ילפינן הכי גם לרבא דרצה להקיש ערכין לשקלים, יעו"ש. ועי' שטמ"ק (אות ח) שהק' על רבא דמקשה על אביי, אלא מעתה נקיש דכל דליתי בערכין ליתי באיל האשם, תימה והלא אתא מתניתין ומפקא מהך דרשא, ועכ"ח דלא ס"ל כהרמב"ם דצריך קרא לרבות כהנים לערכין, דאל"ה שפיר הקשה רבא לאביי דבאיל האשם ליכא קרא לרבות כל דליתנהו בערכין, וכ"מ בשטמ"ק בהשמטות (אות ו). 1333 שקלים (פ"א מ"ג). 1334 שער המלך (פ"א מהל' שקלים ה"ז). ואפשר דעל סוגיא זו סמכו הרמב"ם (שם, ובהל' ה' ובפיה"מ) והרמב"ן (שמות פרק ל פסוק יב) דס"ל דמבן י"ג חייב במחצית השקל, עי' שם באורך. ועי' בתוי"ט (שקלים שם משנה ד' ד"ה כל כהן שאינו שוקל). 1335 שם.

בעינן שימסרו לציבור, מדלא הזכיר בהם דימסרו לציבור, ולכא"ו מהך סוגיא ראי' לדבריו נדמדלא הקשה הגמ' בנשים דהו"ל חולין בעזרה מוכח דמותו להם לשקול בעצמם בהשפרות). 1321 הפלאה שבערכין, ונראה דאפי' למ"ד (יומא לה, ב) דחיישו שמא לא ימסרו יפה, מ"מ הכא דעבד מעשה למסור לציבור, בודאי לא חיישינן לדברים שבלב לכו"ע, ועוד דכיון דמסרו לציבור, הרי הציבור יכולין ליתן טרם שיתנו בשופרות למגיהי ספרים ולדיינין שהיו נוטלין שכון מתרומת הלשכה, וא"כ בודאי לא הי' כוונתם כלל בעת שמסרו לציבור שיקרבו משלהן. ולהכי לא התנה הרמב"ם גבי נשים וקטנים דימסרו לציבור, משום דממילא משתמע מדנקט מקבלין מהם (מיהו י"ע בזה דהא הרמב"ם נקט גם בכהנים הלשון מקבלין מהם, והרי הרמב"ם פסק שם בהל' שקלים (פ"א ה"ז) כריב"ז דכהנים מחוייבים לשקול). ועי' בהפלאה שבערכין שהוסיף דהא דהביא הגמ' הך פירכא הכא, הוא כדי שלא נטעה לפרש דבאמת גם לב"ב כהנים חייבים, והא דאמר כל כהן ששוקל אינו חוטא, היינו לאפוקי מדרשת הכהנים, דלדרשתם הרי הוא עובר אקרא דכל מנחת כהן וגו', ונפרש דריב"ז אמר לא כן, כלומר, דלישנא דב"ב אינו מדוקדק. לזה הביא הך פירכא הכא, דמזה מבואר דב"ב וריב"ז פליגי בעיקר הדין. 1322 מעשה חושב, ועי' בב"מ (ק"ח, א) גבי שומרי ספיחין של שעורין לצורך מנחת העומר או של חטין לצורך שתי הלחם, דחיישי רבנן כשמוחלים שכון דשמא לא ימסרו יפה יפה, ואין באין משל ציבור, ועי' שם (ע"ב) ברש"י (ד"ה לדברינו) דנמצאו לו ד' זוזי שאין לציבור חלק בהן וכו', ואין תמידין באין משל ציבור, עי' שם, והנה שם לא שייך חשש דחולין בעזרה, כיון דכבר היו קודש בלישכה, אך י"ע אמאי לא אמר הכא דהטעם הוא משום דהתמידין לא יהיו משל ציבור החייבין וכו'.

חודש, שזה ה' שקלים, דא"כ מהו דמיונו של רבא לאיל האשם, הלא קרא דפדיון הבן איירי בערכין ממש, משא"כ גבי איל האשם הכוונה הוא לדבר אחר לגמרי¹³⁴⁴. ויש שהקשה דמהו קושיית רבא, הלא במתני' מפי' מהך דרשא, דבהא דתני כהנים בערכין, קמ"ל דלא מקשינן ערכין לפדיון הבן¹³⁴⁵. וי"ל דרבא פריך דלא אישתמיט תנא דליתני הכל חיבינן באשם וכו' טומטום ואנדרוגינוס, כדתני הכל מעריכין כהנים וכו'¹³⁴⁶. אמנם יש שהקשה ע"ז דהיאך יתחיבו טומטום ואנדרוגינוס באיל אשם, הלא אסור להם לסמוך על הקרבן, דשמא הוא אשה, ולהביא בלי סמיכה אי אפשר דשמא הוא איש, וי"ל דמשו"ה לא אישתמיט תנא דתני להו, משום דבאמת פטורים הם מהבאתו¹³⁴⁷. וי"ל דעכ"ז הו"ל לתנא למיתני לי', כיון דאי לא דרשינן היקשא דמאן דליתא בערכין ליתא באיל אשם נמצא דהיכא דנקרע הטומטום ונמצא זכר, מצי לסמוך, ואם נמצא נקיבה מצי מיתני ללא סמיכה, אבל אי הוה דרשינן הכי, פטור מקרבן, כיון דבשעת החטא עדיין לא נקרע ולא הוי בערכין, וא"כ הו"ל להתנא להשמיענו דלא דרשינן הכי. עוי"ל דהו"ל להתנא להשמיענו חיוב טומטום ואנדרוגינוס באיל האשם, אף אם באמת לא יוכלו להביא הקרבן משום דאינם בסמיכה, כיון דנפק"מ לענין חומש דאשם גזילות, דאי פטירי מקרבן פטירי מחומש, ואי חיבי בקרבן חיבי נמי בחומש¹³⁴⁸. ולפ"ז אתי שפיר למה מיתני בגמ' דייקא

משקלים, ולהו"א זו הייתי פוטר גם הנשים אם העריכה את עצמה או אחר, דהא בקרא לא כתיב רק דנערכת¹³³⁶.

והני כהנים הואיל וליתנהו בפדיון הבן ליתנהו בערכין. להסוכרים¹³³⁷ דהאב מפריש ה' סלעים לפדיון בנו חלל וזוכה בהם לעצמו, דגם כהן מחויב במצות פדה"ב, רק דקדושת כהונה של הבן מפקיע מחיוב פדיון, אבל כשהבן חלל לא נפקע החיוב ומחויב האב בפדיונו, צריך לפרש דאיירי הכא בפדיון עצמו. וא"כ ס"ד רק שלא יהיו נערכין, אבל לא שלא יהיו מעריכין, דגם בפדיון הבן הלא כהן פודה את בנו החלל¹³³⁸. ולהסוכרים¹³³⁹ דגם בחלל אין האב מחויב, יכולין לפרש דמיירי גם מבנו¹³⁴⁰.

יש שכתב דפלוגתא אביי ורבא כאן, תלי בהא דפליגי בבכורות¹³⁴¹ דלריש לקיש הא דהמפריש פדיון בנו ואבד חיוב באחריותו ילפינן לה ערך ערך מערכין, וכיון דילפינן פדיון הבן מערכין, שפיר ס"ד לאביי דנילף גם ערכין מפדיון הבן, דכל דליתא בפדיון הבן ליתא בערכין, ורבא ס"ל כרב דימי אמר רבי יוחנן דילף לה ריקם ריקם מעולת ראיה¹³⁴².

א"ל רבא אלא מעתה גבי איל האשם דכתיב ואת אשמו וכו'. מכאן צ"ע טובא על המפרשים¹³⁴³ שמפריש קרא דופדיו מכן חודש תפדה "בערכין" חמשת שקלים, דפירושו שיתן את "ערכו" של בן

ס"ז ס"ק ג'). 1340 שמועת חיים. 1341 נא, ב. 1342 הפלאה שבערכין, ולא קשיא לי' לאביי הא דהקשה רבא אלא מעתה גבי איל האשם וכו', דהתם אין הכרח למידרש הכי, אבל לרב דימי אמר רבי יוחנן, דילף ריקם ריקם מעולת ראיה, גם הכא אין הכרח לפטור כהנים, דלא מקיש כלל ערכין לפדיון הבן, ורבא ס"ל בכל מקום כרבי יוחנן לבר מתלת (עי' תוס' סנהדרין יז, ב ד"ה מ"ט), ע"כ שפיר פריך הכא לאביי. ולפ"ז מובן הא דהביא הרמב"ם בפיה"מ (ב, א במתני') שינויא דאביי, דהוא נגד סוגיין דהרי רבא דחי לשינויא דאביי, ולפ"ז נכון. ובזה מדויק ג"כ הא דכ' הרמב"ם (שם) "הודענו שאין הדבר כן לפי שאיש כתיב בפרשה, איזה איש שיהי", ומפירש"י בשמעתין משמע דקמ"ל דהכי לא דרשינן, ולפ"ז א"ש דהרי לאביי לשיטתו שפיר יש מקום למעט כהנים מערכין, אם לא דמוכח מקרא דלא דרשינן. 1343 עי' העמק דבר במדבר (יח, טז), וכ"פ עוד מפרשים. 1344 ברכת כהן, וצ"ע. 1345 שטמ"ק (אות ח'), ועי' בדברינו לעיל במ"ש בפיה"מ להרמב"ם למה באמת לא מקשינן. 1346 שם. 1347 שמועת חיים, עי' תוס' יומא (עד, א ד"ה איצטריך) דמטעם זה לא מיתני טומטום קרבן (חוץ מספק מצורע דמיתני ללא סמיכה משום תקוני גברא). ואף דאם עברו והקריבו ללא סמיכה, אין הסמיכה מעכבת, מ"מ אין לו לתנא להזכירו משום זה, כיון דנפק"מ רק בדיעבד. 1348 שם, ויענין ב"ק (סה, ב) דנחלקו תנאי

1336 הפלאה שבערכין, והא דבאמת אשה שהעריכה מחויבת לשלם, מרבין לקמן (ד, א) מקרא דנפשות. ולפי האמת גם ככהנים איכא ריבוי בקרא לחיבם בערכין (כמ"ש בפיה"מ להרמב"ם), רק דכיון דלא כתיב בהדיא ה' הו"א למיפטרנהו, ולפום הו"א זו הייתי פוטר גם נשים מלתת הערך, כמו כהנים, אבל לא ה' שום הו"א להוציא את הכהנים שלא יהיו נערכים, דאשה יוכיח [ועוד, דהוא נגד הסברא דמטעם דפטירי משקלים, לא יהיו נערכים]. ובזה מדוקדקים דברי רש"י (ד"ה דמחר) שכ' איצטריך מתני' למתני דכהן שהעריך עצמו או את אחר נותן את הערך כישראל וכו', ולא כתב כהן שנערך, והיינו כנ"ל דלא ס"ד שלא יהא נערך, דנשים יוכיח, וכן מבואר בפיה"מ להרמב"ם, עי' שם, ובזה עולין דברי השעה"מ כהוגן. 1337 עי' רש"י ורא"ש בכורות (מו, ב). 1338 שמועת חיים, ואף דאוקימתא קמא דרבא, דבעי לאוקמא לבן בוכרי, קאי על שלא יהיו מערכים, מ"מ אוקימתא דאביי קאי על נערכים. אמנם אין זה מוכרח, דאפ"ל דס"ד דמאן דליתיה בפדה"ב באיזה צד שהוא, ליתיה בערכין, אף דאיתיה בפדיון בנו. וכעין שאמרו בגמ' דנקיש איל האשם לערכין, ונימא דטומטום ואנדרוגינוס שאינם נערכין, ליתנייהו באיל אשם, ופי' שם בהפלאה שבערכין, דאף דטומטום ואנדרוגינוס מעריכין, מ"מ ילפינן דמאן דליתיה בכולה עניינא דערכין ליתיה באיל אשם. 1339 תוס' שם (ד"ה הבן חיוב) דפליגי על רש"י והרא"ש, וכ"כ במהרי"ט אלגזי בכורות (פ"ח אות

אלא אמר רבא ואיתימא רב אשי איצטריך סד"א הואיל וכתוב והעמידו לפני הכהן ולא כהן לפני כהן, קמ"ל. הך שינויא אתי' רק למ"ד דבעינן קרא כדכתיב, שהרי הא דס"ד למעט כהן מדכתיב והעמידו וכו' ולא כהן לפני כהן, הוא רק אם לא ישיג ידו, דאז בעינן והעמיד והעריך, אבל אם אינו מך לא בעינן כלל העמדה לפני כהן, וא"כ למ"ד דלא בעינן קרא כדכתיב א"א למעט כהן מקרא זו, שהרי באינו מך גם כהן שפיר שייך בפרשת ערכין¹³⁵⁹.

יש שביאר הא דהביא הרמב"ם¹³⁶⁰ רק שינויא דאביי ולא שינויא דרבא, משום דלמ"ד דגמרינן באיל באיל מאשם שפחה חרופה¹³⁶¹ ליתא לפירכת רבא, דא"א לפטור טומטום ואנדרוגינוס מאיל האשם, דגמרינן לחייבם מאשם דשפחה חרופה, דהא שם לא כתיב "בערכך" למעוטי טומטום ואנדרוגינוס. ורבא שאכן פריך כן לאביי ס"ל כמ"ד¹³⁶² דיליף ליה מ"זאת תורת האשם" תורה אחת לכל האשמות, וטומטום ואנדרוגינוס ליתנהו גם באשם שפחה חרופה¹³⁶³.

יש שהקשה דלעיל¹³⁶⁴ אמרה הגמ' דהכל מטמאין בנגעים לאתווי קטן, ולכאור' הא הומ"ל לאתווי כהנים דסד"א הואיל דכתיב¹³⁶⁵ "נגע צרעת כי תהי' באדם והובא אל הכהן", ולא כהן לפני כהן, או דהו"ל למיתני בשום דוכתי בהדיא דכהנים מטמאין בנגעים¹³⁶⁶. והנה למ"ש רבינו גרשום דס"ד

קרא דאשם גזילות, ולא מייתי קרא דאשם תלוי ואשם מעילות, אף דגם בהו כתיב "בערכך", דבאשם תלוי ליכא חומש, ובאשם מעילות אף דאיכא חומש, יש מן הראשונים שסובר¹³⁴⁹ דחייב בחומש דמעילה אף היכא דליכא אשם¹³⁵⁰.

ויש שהוכיח מסוגיין כשיטת הראשונים דס"ל דגם הנערך צריך העמדה בדין, דמדאמרי' "טומטום ואנדרוגינוס דליתנהו בערכין" וכו', משמע דאע"ג דטומטום ואנדרוגינוס מעריכין, מ"מ כיון דאינן נעריכין, וליתנהו בכל דין ערכין, ס"ד דליתנהו באיל האשם¹³⁵¹. ולפי"ז דהכא בנערכין מיירי, ועל זה מייתי רבא קרא ד"והעמידו לפני הכהן", מוכח דגם קרא זו איירי בנערכין, וכשיטת הראשונים דגם הנערך צריך העמדה בדין¹³⁵². אמנם התוס' בסוגיין¹³⁵³ ס"ל דפשטי' דקרא משמע דאנודר קאי ולא אנערך, וצ"ע איך יפרשו דברי הגמ'¹³⁵⁴. והנה הרמב"ם לשיטתו כ' ¹³⁵⁵ "עשיר שהעריך והעני או שהעריך כשהוא עני והעשיר, ה"ז חייב בערך עשיר", והיינו דתלוי בנדר ולא בהערכה, משום דס"ל דקרא איירי משומת הנערך, ולא בשומת הנודר, ע"כ תלוי הכל בשעת הנדר. והתוס' לשיטתם כ' ¹³⁵⁶ דהא דתנן לקמן¹³⁵⁷ "הי' עני והעשיר נותן ערך עשיר", הוא דוקא בשהעריכו הכהן בעודו עשיר, אבל אם נדר כשהוא עשיר ולא הוערך, והעני, נותן ערך עני, דלהתוס' מיירי קרא בהעמדת הנודר לפני הכהן, ולכן ס"ל דשומת הכהן את הנודר הוא הקובעת¹³⁵⁸.

קרא כדכתיב. ולמה שהעלה בארצות החיים (מובא בהפלאה שבערכין) דס"ל להרמב"ם דבעינן קרא כדכתיב, צ"ל דהא דהביא הרמב"ם בפיה"מ (ב, א) רק שינויא דאביי, הוא משום דרצה לפרש מתני' גם למ"ד דלא בעינן קרא כדכתיב (ועי' בשו"ת שיבת ציון סי' צ"ח). ¹³⁶⁰ בפיה"מ ב, א. ¹³⁶¹ זבחים מח, א. ¹³⁶² שם. ¹³⁶³ בית שאול (להג"מ יוסף שאול נאטנזאהן בהגהותיו למשניות). ועי' בהפלאה שבערכין בביאור דבריו, ושלפי דבריו עדיפא הול"ל דמבואר להדיא במנחות (ג, ב) דרבא אית ליה תורת, עי' שם. אמנם דיל"ע בכ"ז, חדא, דהרי כתבו התוס' במנחות (שם ד"ה לר"ש) דרבא אית ליה תורת רק לר"ש, ואף אי נימא דרבא בעצמו ס"ל כר"ש, הא מסקינן התם דלרבא מחזורתא מתני' דלא כר"ש, ומוכח דגם לרבא סתם מתני' דלא כר"ש, וא"כ מאי פריך רבא לאביי דמפרש סתם מתני', הא רבא לשיטתו ס"ל דסתם מתני' דלא כר"ש, ושפיר משני אביי. ועוד, דאמרינן הכא ואמר רבא ואיתימא רב אשי, ולכאור' הא רב אשי דמשני במנחות (שם) דלא כרבא, עכ"ח ל"ל תורת, וא"כ אמאי נאיד משינויא דאביי הכא, ובר מן דין הרי כתבו התוס' בובחים (שם ד"ה בערכך) דהך גז"ש לא משמע להקיש אלא לענין כסף שקלים, עי' שם. ועי' לעיל מש"כ לבאר הא דהביא הרמב"ם רק שינויא דאביי. ¹³⁶⁴ ג, א. ¹³⁶⁵ יג, ט. ¹³⁶⁶ מעשה חושב, ואין לומר דסמך תנא אהא דתנא דכהנים מעריכין, דמזה מוכח דלא דרשינן הכי, דא"כ מאי מקשה רבא

אי איכא אשם גזילות בדליכא חומש, ובשטמ"ק ב"ק (קה, א ד"ה על כפירת) הביא בשם הרא"ש דה"ה דפליגי איפכא אי איכא חומש בדליכא אשם. ¹³⁴⁹ עי' בראב"ד תו"כ פ' ויקרא (פרק כ' פסקא ח'). אמנם רש"י מעילה ב, ב (ד"ה מעילה) חולק ע"ז. ¹³⁵⁰ שמועת חיים, אמנם עי' ברבינו גרשום דגרס בגמ' כאן קרא דאשם מעילות, ולפי גירסתו נסתור כ"ז. ¹³⁵¹ כ"כ בהפלאה שבערכין, וכה"ג פירש"י לעיל (ד"ה נהי דליתנהו) גבי ליתנהו בהשמטת קרקע. ¹³⁵² ברכת כהן, ועי' ברש"י עה"ת (ויקרא כז, ח, ד"ה והעמידו) שפי' דקרא זו מיירי מהנערך. וכ"כ ברדב"ז בתשו' (ב' אלפים קפ"ו), וכן מוכחת גם שיטת הרמב"ם (פ"א הכ"א, וכ"ג) שכתב שהוציא מקרא זו שהנערך צריך העמדה בדין, ועי' שם בצ"פ שמעמידין אותו לפני הכהן מפני שקביעת שנותיו של הנערך תלוי בכהן, ועי' בספר הכתב והקבלה על פסוק זה. ¹³⁵³ ד"ה ולא. ¹³⁵⁴ רש"ש עי' שם באורך, ועי' ברכת כהן, וברדב"ז שם. ¹³⁵⁵ פ"ג ה"ח. ¹³⁵⁶ ח, ב (ד"ה בעידנא). ¹³⁵⁷ יז, ב. ¹³⁵⁸ ברכת כהן. ¹³⁵⁹ הפלאה שבערכין, ואתי שפיר דהרי רבי יוחנן ס"ל בכ"מ הלכה כסתם משנה, ובסנהדרין (מה, ב) מבואר דסתם מתני' ס"ל בעינן קרא כדכתיב, וא"כ רבא דס"ל בכ"מ כר' יוחנן, עכ"ח דס"ל דבעינן קרא כדכתיב, וכן רב אשי ס"ל בעינן קרא כדכתיב כמבואר בסוטה (כו, א תוד"ה דכתיב), ולשיטתם שפיר משני דהו"א ולא כהן לפני כהן, משום דבעינן

מאה בהמות כאחת¹³⁷⁴. וי"ל דמיירי כשאמר "ערך פלוני ופלונני", ולא אמר "ערכי פלוני ופלונני", בלשון רבים, ולכן ס"א דערך אראשון לחודיה קאי, קמ"ל¹³⁷⁵. והנה לפי"ז נמצא דהוי מאה ערכין נפרדים, ומה דבעינן קרא הוא לרבות דאפשר להעריך מאה ערכין, אפי' באמר בלשון יחיד, וצ"ע הא לא גרע מידות ערכין דהוי ערכין, ולמה צריך קרא לזה¹³⁷⁶. עוי"ל דהחידוש הוא דאע"ג דמערין ק' אנשים ומחויב לשלם ערך לכל אחד ואחד, מ"מ חשיב כערך אחד, ונדון בתורת ערך אחד. והנפק"מ הוא בדין השג יד, דאם הוי ערכים נפרדים, עבדינן ליה הערכה והשג יד על כל אחד ואחד בפנ"ע, וכיון דאין השג יד פחות מסלע, יצטרך ליתן ק' סלעים, אבל השתא דאמרינן דהוי ערך אחד, אם אין לו אלא סלע אחד, נותן סלע ונפטר מנדרו¹³⁷⁷. וכן משמע מלשון הרמב"ם¹³⁷⁸ שכ' "האומר ערך אלו עלי, נותן ערך כולן כל אחד ואחד לפי שניו, ואם הי' עני נותן ע"י כולם ערך אחד עני, ואם הי' עשיר נותן ע"י כולן ערך עשיר", ומתבאר מדבריו דמפרש דהא דמריבין מ"נפשות" אחד שהעריך מאה, איירי באמר "ערך אלו עלי", דהוי חלות ערך אחד על מאה אנשים¹³⁷⁹. ויל"ע בזה דהרי מהא דחזינן דעשיר נותן ערך עשיר לכל או"א, מוכח דהוי כאילו חל ערך על כאו"א, וא"כ מנ"ל דאם הוא עני נותן רק ערך אחד

הכי מדכתיב בריש פרשת ערכין דבר אל בני "ישראל", ניהא, דבריש פרשת נגעים לא כתיב בני ישראל, אלא "אדם" כי יהי בעור בשרו, וע"כ לא ס"ד שלא ינהוג ככהנים¹³⁶⁷.

יש שדייק מכאן דבעינן להעמידו לפני כהן, ולא סגי בגזבר¹³⁶⁸.

והעמיד והעריך, כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה, וכל שאינו בהעמדה אינו בהערכה. אף דבעשיר שאינו נידון בהשג יד לית בי' העמדה והערכה, עכ"ז אינו מעריך את הגוסס, דכיון דבפרשת ערכין איכא דינא דהשג יד, אמרינן דכל שאינו ראוי לפרשת השג יד, אינו בפרשת ערכין¹³⁶⁹.

התוס' בסוטה¹³⁷⁰ הקשו מהא דממעטינן התם אפי' חגרת מדכתיב "והעמיד", וכאן לא ממעט אלא גוסס¹³⁷¹. וי"ל דמדרכי רחמנא בן חודש לערכין ש"מ דאהעמדה לא קפיד רחמנא¹³⁷². ובטעם הדבר דחיגר מריבין מ"בן חודש", וגוסס ממעטינן, י"ל דהוא משום דגוסס אסור לזו אתו, ולא מתקיים בי' והעמידו אפי' ע"י אחר, משא"כ חיגר הוי כבן חודש דיכול להעמידו ע"י אחר¹³⁷³.

אין לי אלא אחד שהעריך אחד, אחד שהעריך מאה מנין, ת"ל נפשות. תימה מה לי אם העריך מאה, ומה לי אם העריך אחד, ומ"ש ממקדיש

מקדיש מאה בהמות בלשון "הרי זו הקדש וזו וזו וכו", דהוי מעשה הקדש על כל הבהמות]. 1375 שם, [א.ה. ולפי"ז עיקר החידוש הוא רק במשמעות הלשון ולא בעצם הדין, משא"כ לשיטת התוס' קס"ד דלא הוי ערך כלל]. 1376 מקדש יחזקאל, וכן קשה לפי התוס'. וע"ע שם (ב, א ד"ה עוד) שנסתפק אם איכא ידות בערכין, ואולי מזה יש להוכיח דדעת התוס' והרא"ש דליכא ידות בערכין. וע"ע שם לדעת התוס' יש ליישב דכיון דהו"א דלא יחול הערכין כלל, משום דהוי תרתי דסתרי, א"כ לא הוי נמי יד, והוי רק מילי בעלמא, אכן לדעת הרא"ש דעל הראשון עכ"פ חל, עדיין צ"ע דא"כ הוי ממש יד. 1377 הגרי"ז, וע"י שם שהוכיח כן מהתוספתא (פ"ב ה"ז). וע"י בזה להלן בדברינו בתוס' (ד"ה אחד). 1378 פ"א הי"ח. 1379 כ"מ בדעת הרמב"ם הכ"ז (שם), וכ"כ במעשה רוקח, ובשפת אמת, ובחזו"א [אבל בלח"מ תמה ע"ז, ע"י שם]. וע"ע במקדש יחזקאל דלפי"ז נמצא דאחד שהעריך מאה, אי"ז מאה חלותים של ערכין, אלא הוי חלות אחד של ערכין על מאה (וכ"כ בשפ"א ובחזון איש סי' כ"ט ס"ק י'), וכ' במקדש יחזקאל דאולי זהו ג"כ ביאור דברי רש"י שכתב דאי הוי כתיב נפש הו"א דרק אחד יכול להעריך אחד, אבל אחד אינו יכול לעשות חלות של ערך אחד על מאה, וזה קמ"ל קרא דנפשות. והנה מ"ש הרמב"ם (שם) דאם הי' עני נותן ע"י כולן ערך עני, כ' באו"ש דמקורו מהתוספתא (פ"ב ה"ז) האומר ערכן של עשרה עלי, אם הי' עני נותן ע"י כולן ערך עני, עשיר נותן ע"י כולן ערך עשיר. וע"י בכ"מ דלא כתב מקורו, וע"י מצפה שמואל (שם), וע"ע

לאביי מואת אשמו וכו'. 1367 שם. 1368 שמועת חיים פ"ב סי' ה' (ד"ה ועיין במשך חכמה). 1369 שמועת חיים סי' ס"ד (ד"ה ולדברי) [וכן בנוגע למת למסקנא דילפינן מת מוהעמיד והעריך]. וע"י בדברינו להלן בע"ב בגמ' ת"ל והעמיד והעריך אי הכי מת נמי תיפוק ליה וכו'. 1370 כז, א. 1371 תוס' שם (ד"ה רב אשי), בשם ר"י. 1372 שם. 1373 הפלאה שבערכין, וע"י פנים יפות (בחקותי) שלא זכר דברי התוס' אלו, וע"ע להלן מה שצויין בתוס' ד"ה ולא אוציא. 1374 הרא"ש (מובא בשטמ"ק בהשמטות אות י"ג). וע"י במקדש יחזקאל שהקשה על מה שפירש"י (ד"ה ד"א נפשות) דאי הוי כתיב "נפש" בלשון יחיד הייתי אומר דדוקא אחד יכול להעריך אחד, אבל אחד אינו יכול להעריך מאה, כיון דפרשת ערכין נאמרה בלשון יחיד, קמ"ל קרא ד"נפשות", בלשון רבים דאחד יכול להעריך מאה, ולכאו' אינו מובן דהרי אחד שהעריך מאה, הוא מאה ערכין נפרדים על כל אחד ואחד, וא"כ אפי' אי הוה כתיב נפש בלשון יחיד, למה לא יוכל להעריך מאה אנשים. וע"י במעשה חושב שכ' לבאר דהאי תנא סבר דבעינן קרא כדכתיב, ומשו"ה הו"א דרק אחד יכול להעריך אחד ע"י שם, וצ"ע. ובתוס' (ד"ה אחד) פירשו, דאי הוי כתיב "נפש" בלשון יחיד, הייתי אומר דבאופן שאמר "ערך פלוני ופלונני ופלונני עלי", דלא הוי ערך כלל, כיון דהזכיר ערך בלשון יחיד, קמ"ל. וע"י מקדש יחזקאל שביאר דבריהם דכיון דסתרי דבריו, שהזכיר הערך בלשון יחיד, והעריך רבים, דהוי תרתי דסתרי, סד"א דלא חל הערך כלל, ע"י קמ"ל קרא דלשון ערך מתפרש על כל אחד ואחד ונהוי

רש"י ד"ה חוטא. זה בגימטריא י"ב שבטים, דהיינו נמי שבט לוי. יש שהקשה דילמא קאי על אפרים ומנשה דנחשבו לשני שבטים¹³⁸⁷. אבל באמת לא קשה מידי, דבהדיא מבואר בהוריות¹³⁸⁸ דרק לענין נחלה נחשבו לשני שבטים ולא לשאר דברים¹³⁸⁹. אולם דיש להקשות דילמא "זה יתנו" פירושו כפשוטו כזה יתנו, דהיינו חצי שקל¹³⁹⁰. וי"ל עפימ"ש המהרש"א¹³⁹¹ דבכל מקום שהתחילה התורה בלשון "זה" ולא הזכיר בסמוך לעיל מיני מאותו ענין, עכ"ח דלדרשא אתי, ורק כשהזכיר הענין קודם, שפיר יפול אחריו מלת "זה", כלומר בזה האופן תעשה אותה. וכאן דלא הזכיר בסמוך הענין של מחצית השקל, עכ"ח דלדרשא אתי¹³⁹². ובה מיושב קושיית התוס' במנחות¹³⁹³ על הא דתני דבי רבי ישמעאל ג' דברים היו קשין לו למשה, עד שהראה לו הקב"ה באצבעו וכו'. דקשה למה לא חשיב מחצית השקל דכתיב זה יתנו ואמרינן בשקלים¹³⁹⁴ ובמדרש¹³⁹⁵ כמין מטבע של אש הראה למשה, אבל לפ"ז א"ש, דדבי ר"י ס"ל כר"י בן זכאי ד"זה" אתי לדרשא די"ב שבטים¹³⁹⁶.

ויוצא ידי ערכו, ומ"ש עני מעשיר לענין זה. וצ"ל דכיון דהוי חלות ערך אחד על מאה, משו"ה אם הוא עני, יוצא ידי ערכו ע"י נתינת סלע אחד דזה ילפינן מגוזה"כ דנפשות, דיכול לעשות ערך אחד על מאה בנ"א¹³⁸⁰.

רש"י ד"ה נהי. אכילת קדשים משום כפרה וכו' שהכהנים אוכלין וכו'. לפימ"ש רש"י בחולין¹³⁸¹ דגם אכילת שלמים ילפינן מאשר כופר¹³⁸², א"ש הא דלא קאמר הכא "כהנים" איצטרכו לי, משום דגם אכילת ישראל אם אכל שלמים איצטרכו לי¹³⁸³.

רש"י ד"ה ששוקל. שקלים באחד באדר. יש לדקדק למה הוצרך להשמיענו כאן אימתי שקלו, ומה השמיענו בזה¹³⁸⁴. וי"ל עפ"י מה דנתבאר¹³⁸⁵, דאף דלא נתחייבו הכהנים במצות מחצית השקל, מ"מ אם חסר מעות מהלשכה, ולא היו השקלים מספיקים לכל קרבנות הציבור, מחויבים גם הכהנים לשקול, דגם עליהו רמי חיובא שיקרב קרבני ציבור במועד, וי"ל דלכן דקדק רש"י דפטירי רק משקלים הנגבים באחד באדר¹³⁸⁶.

והתוס' והר"ן (שם), והרמב"ן בספר המצות (מ"ע פ"ט) כ' להדיא שאכילת קדשים לבעלים הוא מ"ע בחלק הראוי להן, כמו חטאת ואשם לכהנים, וע"י שם דמפיק לי מקרא. אמנם הרמב"ם בספר המצות (שם), והחינוך (פ' תצוה) כ' דבשלמים ליכא כפרה, לא בחלק הבעלים, וגם לא בחלק הכהנים, וע"י רש"י ברכות (מה, ב ד"ה כ"י) שכי' דילפינן שלמים מן והבשר תאכל, וצ"ע ג, וע"י זבחים (מד, ב) סד"א ואכלו אותם וכו', וצ"ע. וע"י בצל"ח בביצה (יט, ב) שנעלם ממנו כ"ז, שנסתפק שם אם יש מ"ע באכילת קדשים קלים בחלק הכהנים, והניח בספק, ע"י שם. וע"ע מה שצויין לעיל בביאור הא דלא קאמר הכי כהנים איצטרכו לי. 1384 שמועת חיים, וכן יש לדקדק ברש"י במנחות (כא, ב ד"ה כל כהן) שכי' שמביא שקלו ללשכה באדר. 1385 ע"י בקה"י זבחים (סימן ד'). 1386 שמועת חיים, וע"י רש"י בכורות (מט, ב ד"ה חוץ) שכי' שקלים הבאים בלשכה באדר אין מביאין שם אלא מטבע של חצי שקלים. והיינו דכשגובים בזמן אחר לצורך קרבנות, מביאין כל מטבע שירצו ואף שוה כסף. 1387 אור יקרות (שמות ל, יג), וע"י בהפלאה שבערכין דמה שהביא פי' זה בשם יפ"ת, אישתמיטתי פי' רש"י ותוס' בשמעתין שפירשו כן. 1388 ו, ב. 1389 הפלאה שבערכין. 1390 אור יקרות שם. 1391 מנחות כט, א בח"א. 1392 הפלאה שבערכין. 1393 שם ד"ה שלשה. 1394 פ"א הי"ד (דף מו טור ב). 1395 במדבר רבה פרשה י"ב (ד"ה ג' ויהי ביום). 1396 הפלאה שבערכין, וע"י במדרש הובא בילקוט (ר"פ כי תשא) ד"א זה יתנו כמה שבטים יתנו, זה שבעה חמשה, הרי י"ב שבטים, ולפנ"ז הביא המדרש דברי ר"מ דכמין מטבע של אש הראהו. ויתכן דר"מ דס"ל כמין מטבע של אש הראהו, לשיטתו אזיל, למה דמבואר בירושלמי שקלים (שם) דמאן דאית לי כל דעבר על פקודיא, ס"ל כבן

בחזו"א (סי' כ"ט ס"ק י') שכ"כ. 1380 מקדש יחזקאל, וביאור החילוק י"ל, דבעשיר כיון דהוי חלות ערך אחד על מאה, נותן ערך כאו"א, דקיום דין ערכו הוא שיתן ערך של כאו"א, אולם עני כיון דנידון בהשג יד, אי"ז קיום דין הערכין שהעריך, רק דאמרה תורה, דכיון דאין לו, נידון בהשג יד ויוצא יד"ח, וכיון דהוי חלות ערך אחד על מאה, נידון בהשג יד אחד על כל המאה שהעריך. וע"ע בקרית ספר, דאפשר דכוונתו למ"ש, ומה שצויין בעין משפט (אות י') לד' הרמב"ם שם הי"ט אינו מובן, דשם איירי הרמב"ם באחד שהעריך עצמו כמ"פ בזא"ז או בב"א, ואי"ז ענין לאחד שהעריך מאה בנ"א נפרדים. וכ"כ בכ"מ דמקור דבריו בהי"ט הוא מהגמ' לקמן (ד, ב) ע"י שם, וע"ע בקרית ספר, שכי' מי שהעריך עצמו כמ"פ זו אחר זו, או בבת אחת נותן כמנין שנדר דכמו שאמר ערך פלוני ופלוני עלי, אפילו הם מאה חייב כדילפינן מנפשות, ה"ג העריך א"ע או אחר כמ"פ חייב על כולן, עכ"ל, ומבואר מדבריו דמדן אחד שהעריך מאה נלמד העריך עצמו כמ"פ, והקשה במקדש יחזקאל דלכאו" אינו דומה דבאמר ערך פלוני ופלוני הוי ערך נפרד על כאו"א ושפיר חל, אבל מנלן דיכול להעריך עצמו או אחר כמ"פ דהוי כעין קדושה על קדושה, וצ"ע. 1381 יב, א (ד"ה פסח). 1382 וכ"כ גם בפסחים נט, א (ד"ה בשאר). 1383 הפלאה שבערכין, אמנם מדברי רש"י לא משמע הכי [שהרי כתב שהכהנים אוכלין וכו']. ובאמת דברי רש"י צ"ע דמאי כפרה שייך באכילת שלמים, ודוחק לומר דרש"י בחולין קאי רק על איל נזיר דשייך בי כפרה על שציער עצמו מייין (ע"י נדרים י, א). ועוד דהרי בפסחים (שם) כ' רש"י להדיא דילפינן כל שלמים מקרא דאשר כופר בהם, ומאי כפרה שייך בשאר שלמים, ועוד דהא כתיב בקרא וכל זו לא יאכל, הרי דקרא איירי בקדשי קדשים. וכשיטת רש"י סוברים גם הרא"ש (נדרים ד, ב ד"ה קא שריא)

סירכא בעלמא נקטינהו, ולא משום דאיצטרכו כולהו, דודאי דכיון דהבן והבת חייבין פשיטא דגם טומטום ואנדרוגינוס חייבין, בין שיהי' בן או בת¹⁴⁰².

רש"י ד"ה ערך אבריו. אבל אם אמר דמי ידי עלי, נותן דמי ידו. צ"ע למה כתב הכא דין זה. וי"ל דלהסוכרים¹⁴⁰³ דדין דמי אדם, לא הוי סתם הקדש לבדק הבית, אלא הוא ג"כ מדין פרשת ערכין, י"ל דזה גופא קמ"ל דהגם דדין דמי אדם הוא גם מדין פרשת ערכין, מ"מ באומר דמי ידי עלי, נותן דמי ידו¹⁴⁰⁴.

רש"י ד"ה דבר אחר נפשות. למה נאמר שאם אמר נפש וכו', דמשמע שהאיש מעריך נפש כל שהוא. משמע דמ"נפשו" דרשינן שהאיש יכול להעריך אשה, וק' דהרי מפורש בפרשה זכר ונקיבה¹⁴⁰⁵.

תוס' ד"ה והך דאכילת. ומיהו נראה וכו' דשאני תרומה שאין לה היתר לזר אפי' בשאלה מה שאין כן במודר הנאה וכו'. כתב הרא"ש: מיהו נראה דבתר השתא אזלינן ולא מזמני¹⁴⁰⁶.

להנ"ל א"ש דאין ענין הירושלמי לכאן, דהירושלמי לא דימה אלא קרבן ציבור, אבל קרבן השותפין שיש לכל אחד התייחסות פרטי להקרבן, אין לדמותם, ובטעם הדבר צ"ל דוהי' הלמ"ס מיוחדת שאינה מתה, ואי"ז ענין להא דחלק הכהן מעכב באכילה. וראה בדברינו לעיל בגמ' אלא שהכהנים. 1399 מקדש יחזקאל, ואף אם רוב הציבור הם כהנים ג"כ הוי נאכלין עומר ושתי הלחם, כיון דהוי קרבנות ציבור. ובאמת שכ"ה בירושלמי שקלים (פ"א מ"ג). 1400 שם, ע"י רש"י (במדבר טז, טו ד"ה אל תפן) שכי' והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי הציבור, אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון, תניחנו האש ולא תאכלנו, עכ"ל, הרי דדעת רש"י דגם אחרי המסירה לצבור לא פקע שם הבעלים, וע"ע בקובץ שיעורים (ב"ב ס"י תצ) מה שהעיר ע"ז, וצ"ע. 1401 טו, א. 1402 הפלאה שבערכין, עפ"י מה שכי' כן בחידושי הר"ן שם, וע"י רמב"ם פ"ה ממרים (ה"א), וחינוך פ' קדושים מצוה ר"ס. 1403 ע"י לעיל (ב, א) במתני' נודרין בשם הגר"ז. 1404 מקדש יחזקאל, וכן יש להעמיס כן בדברי התוס' (ד"ה ערך) שכתבו ועוד י"ל דסד"א הואיל ואיתנהו אברים בדמים, איתנהו נמי בערכין. 1405 רש"י, וע"י בהתורה והמצוה (אות ג"ח) שכ' דעל איש שהעריך א"צ קרא דבהדיא כתיב והיה ערכך הזכר ולנקבה, ולא הייתי טועה רק באשה שהעריכה איש, דהגם דידעינן דערכין נוהג גם באשה, מ"מ ממ"ש על פי אשר תשיג יד הנודר הייתי אומר דוקא אם העריכה אשה, ע"י שם. וע"י במעשה חשוב שכ' דרביו צע"ק דמזכר ונקבה לא נדע דאיש מעריך אשה, דכמו דחזינן דאע"ג דידעינן שאשה מערכת מקרא ד"יד הנודר", עכ"ז הוי"א דרק אשה דוגמתה, ה"נ באיש הוי"א דדוקא איש דוגמתה, וא"כ אין מזכר ונקבה ראי' דאיש מעריך אשה, ואנו צריכין לדברי רש"י דמנפש הוי דרש"י דאיש מעריך אשה. 1406 שטמ"ק (אות י"ז).

רש"י ד"ה שלנו. ולדידן לית לן הך דרשא, דהאי כליל תהיה במנחת כהן גרידתא כתיב, אבל במנחת ציבור זיל בתר רובא. יש שכ' דאי"צ לפרש דהוא מדין ביטול ברוב¹³⁹⁷, רק דעיקר הטעם הוא משום דאית לה למנחה שם "מנחת ציבור", דהואיל ורוב הציבור אינם כהנים אין עליה שם מנחת כהן, ומותרת באכילה¹³⁹⁸. ויש שהוסיף לפרש, דהא דמיקרי מנחת ציבור, הוא משום דהמחצית השקל היו נותנין ללשכה, ומשם היו תורמין הלשכה וקונין קרבנות צבור, וע"י נתינת המחצית השקל להלשכה פקע מיניהו שם הבעלים, ונהיה של ציבור, ואי"ז קרבן שותפים, רק קרבן הציבור¹³⁹⁹. וצ"ל דרש"י אזיל לטעמי' דס"ל דגם אחר שנותנים ללשכה, הוי עלייהו שם הבעלים, ולא פקע שמם וקניינם¹⁴⁰⁰.

רש"י ד"ה ה"נ דליתנהו. והא ישראל נינהו וכו'. יש לתמוה דבסנהדרין¹⁴⁰¹ דרשינן "איש" מה ת"ל איש איש, לרבות בת טומטום ואנדרוגינוס, אלמא דאע"ג דישאל נינהו, מ"מ צריך לרביניהו מקרא. וי"ל דהא דדרשינן בת טומטום ואנדרוגינוס

בוכרי, ובילקוט (שם) מבואר דר' נחמי' ס"ל כל דעבר על פקודיא, וא"כ לדידי' ליתא לדרשא דזה יתנו היינו י"ב שבטים, ורבי נחמי' הוא ר"מ (ע"י עירובין יג, ב), וא"כ לשיטתו עכ"ח דזה אתי לדרשא דהראהו כמין מטבע של אש (ואף דדעת הרמב"ם דר"ג הוא ר"מ, מ"מ הדבר מפליא מאד, וע"י סדר הדורות אות נ' שהאריך בזה, והנכון כמ"ש הנוב"י מ"ת יו"ד סי' קנ"ח), וע"ע בהפלאה שבערכין שתמה על קו' התוס' במנחות שם. 1397 כמ"ש המל"מ פ"ז מהל' מעילה (ה"ו). וע"י בדברינו בגמ'. 1398 ברכת כהן, ואע"ג דמנחת כהן הבאה בשותפות עם ישראל אינה נאכלת, כמבואר בסוטה (יז, א) דמנחת כהנת סוטה אינה נאכלת, הואיל ואית לבעלה שותפות בגווה, וכן מבואר בירושלמי (פ"א ה"ג), יש לחלק דמנחת השותפין מתייחס לכאור"א בפרטיות, משא"כ במנחת ציבור, כל ישראל שותפין בה, אך אין לה התייחסות פרטית לכאור"א, ולכן שפיר אפ"ל שדינה נקבע לפי רוב ישראל (וע"ע ברכת כהן עה"ת שקלים). ובהו יש לבאר דברי הירושלמי (שם) דמייתי התם סיעתא לר' יוחנן דס"ל דמנחת ציבור נאכלת, ולא חיישינן לחלק הכהנים, מהא דמצינו שחטאת יחיד ברתה, וחטאת ציבור אינה מתה, הרי דקרבן ציבור שאני, וע"י ברדב"ז דהרא"י הוא מהא דאין דין חטאת שמתו בעלי' בקרבן ציבור, וכדהוכיחו בתמורה (טו, ב) מהא דמקריבין לחטאת הציבור מהשקלים, ואע"פ שאפשר שמתו חלק מהבעלים, והנה גם שם פירש"י (ד"ה דלמא) דאין חוששין לזה משום דאזלינן בתר רובא, ולהנ"ל א"ש דיסוד אחד לכולהו, שהקרבן אינו מתייחס לכאור"א בפרטות, רק לכל ישראל, ולכן לא חיישינן להמיעוט, וע"י בספר כוכב מיעקב (סי' מ"ח) שהק' על הגמ' בסוטה הנ"ל, דהא קי"ל בהוריות (ו, ב) דחטאת השותפין שמת חד מבעלי' אינה מתה, והלא בירושלמי השווה ענין זה לענין קרבן שכהן שותף בו, ושם הלא קי"ל שאינה נאכלת, ומדוע א"כ אינה מתה, ומה בין זל"ז (וע"י בקה"י ח"ב סי' נא), אמנם

עכו"ם אסור בהנאה¹⁴¹⁶. מיהו יש לדחות דרצו התוס' לתרץ אף לרבי יהודה דס"ל לקמן¹⁴¹⁷ דעכו"ם אינו נערך¹⁴¹⁸.

יש שכ' ליישב הא דמוכח הכא דס"ל להתוס' דאף מת עכו"ם אסור בהנאה, ובכ"ק¹⁴¹⁹ כ' דמותו בהנאה, די"ל דשם כ' התוס' דילפינן הא דמת אסור בהנאה מעגלה ערופה, ולכן שפיר כתבו דמת עכו"ם מותר בהנאה, ובשמעתין אזלי אליבא דמ"ד דילפינן מע"ז, ולדידי' גם מת עכו"ם אסור בהנאה¹⁴²⁰.

תוס' ד"ה ולא אוציא. וא"ת וכו' שחט בה שנים או רוב שנים. יש ליישב קושייתם עפ"י מה דאיתא בסוטה¹⁴²¹ דחירת גידמת אינה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה. והק' התוס'¹⁴²² וז"ל: תימה לר"י מאי שנא הכא דממעט מוהעמיד חירת, וגבי ערכין דכתיב והעמיד והעריך לא ממעט אלא גוסס. ותירץ מדרבי רחמנא בן חודש לערכין ש"מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא, ע"כ. וצ"ע דמאי שנא גוסס מכן חודש. וי"ל דרק העמדה ממש לא קפיד רחמנא, אבל קצת העמדה בעינן, והיינו עמידה ע"י סמיכה, אבל ז"א רק בערכין דרבי רחמנא בן חודש, אבל בסוטה דליכא ריבוי, בעינן עמידה גמורה. וא"כ מיושב קו' התוס' דעמידה ע"י סיוע לא שייך אלא בבהמה לאחר שחיטתה דמצי להעמידה ולאחוז בה שלא תפול, אבל גוסס דאסור להזיזו ממקומו¹⁴²³ חשיב אינו בהעמדה והערכה¹⁴²⁴. יש שכ' דאף דמבואר מדבריהם דדין כל שאינו בהעמדה וכו' פירושו שבעינן שיוכל לעמוד על רגליו, מ"מ לא מסתבר למימר דאיכא דין לעיכובא

תוס' ד"ה כל כהן. וה"נ מצי למימר כל לוי שאינו שוקל, אלא משום וכו'. כתבו זאת אליב"י דרבי"ז, ונלא הקשו לכן בוכרי דנקט ג"כ "כל כהן", ולכן בוכרי לא יספיק תי' התוס', דהרי דוחק לומר דכן בוכרי לא נקט לוי משום בר פלוגתיה¹⁴⁰⁷, משום דאזלי לשיטתם שכ' ביומא¹⁴⁰⁸ דאפי' לרבנן דר"י¹⁴⁰⁹ דס"ל דחיישינן שמא לא ימסור יפה, מ"מ הכא דכל ריוח הקרבנות הבאים מן השקלים שלהם הוא, אמרינן דמסרי יפה. ולפי"ז בלויים דלא שייך בהו האי טעמא, חיישינן שמא לא ימסרו יפה, ולכן נקט דוקא כל כהן ששוקל וכו', אבל לוי באמת חוטא הוא¹⁴¹⁰.

תוס' ד"ה ערך כולו. דס"ד לרבווי משום דאדם יודע דאין ערך לאברים, וגמר ואמר וכו'. ר"ל דאף דלא מצינו בתורה ערך קצוב לאברים, וא"כ לכא' לא צריך קרא למיעוטא, לזה כ' דס"ד משום דאדם יודע וכו'¹⁴¹¹. והנה תי' זה אתי' רק אליבא דר"מ דס"ל לקמן¹⁴¹² אין אדם מוציא דבריו לבטלה, ולדידי' באמת באומר ערך אבר עלי, נותן דמי אותו אבר¹⁴¹³, אבל לרבנן דאדם מוציא דבריו לבטלה, ליתא לתירוץ זה, ולכן כתבו התוס' תי' אחר¹⁴¹⁴. יש שהקשה, מה שייך ילפותא ע"ז, דממ"נ אי איירי בגמר לשם כל האברים יתחייב באמת ליתן ערך כולו, ואם לא גמר לשם כל האברים למ"ל קרא דפטור¹⁴¹⁵.

תוס' ד"ה נפשות ולא המת. דאסור בהנאה מן התורה וכו'. מדלא תירצו התוס' דאיצטריך קרא לגוי הנערך דיש לו דמים, מוכח דס"ל דאף מת

1419 שם. 1420 הפלאה שבערכין, עפ"י ש"ש בשו"ת חסד לאברהם (יור"ד סימן ק"ט) דהך דינא דמת עכו"ם אי אסור בהנאה תלי' בפלוגתא דאביי ורבא בסנהדרין (מו, א) דלאביי דס"ל הזמנה מילתא היא, וילפינן איסור הנאה במת מעגלה ערופה דכתיב בה כפרה כקדשים, זה לא שייך אלא במת ישראל ולא בעכו"ם, אבל לרבא דס"ל הזמנה לאו מילתא היא, ויליף מת מע"ז אין לחלק בין עכו"ם לישראל. אמנם יש לשדות נרגא בזה, דהרי עכ"ח דברי התוס' אזלי אליבא דרב דס"ל לקמן (ז, ב) דשער מת אסור בהנאה, דלרנב"י דמותו בהנאה, שפיר הוי בר דמים, ועי' מנחות (מב, ב) דרב ס"ל הזמנה מילתא היא, ולמ"ד הזמנא מילתא היא יליף איסור הנאה במת מעגלה ערופה כמבואר בסנהדרין (מו, ב), וא"כ ליכא למימר דברי התוס' אזלי אליבא דמאן דיליף מת מע"ז, אולם הא ליתא דהא מבואר לקמן (עי' לח"מ פ"ד אבל הכ"א) דגם רבא ס"ל כרב דשער המת אסור, והרי רבא ס"ל בסנהדרין שם דילפינן מת מע"ז (ועי' חסד לאברהם שם סי' ק"י, ואין דבריו נכונים). וע"ע בדברינו להלן כ, א במתני' דמי עלי ומת, בהגה, בשם טל תורה בענין מת נכרי אי מותר בהנאה. 1421 כז, א. 1422 שם (ד"ה רב אשי). 1423 כמבואר ביו"ד סי' של"ט (ס"א). 1424 מעשה חושב, ועי' בחו"מ (סי' י"ז סעיף א') דמבואר דעמידה ע"י סיוע מיקרי עמידה

1407 כדכ' התוי"ט שקלים (פ"א מ"ד). 1408 לה, ב (ד"ה ניהוש), בתי הב'. 1409 ב"מ ק"ח, א. 1410 הפלאה שבערכין, ועי' מ"מ פ"ז מהל' שקלים (ה"ו) שתמה על דברי התוס' דמה יענו בהא דנשים וקטנים דאם רצו לשקול מקבלין מידם, ולפי מ"ש בהפלאה שבערכין (לעיל ד"ה ולכן בוכרי) דדוקא קתני "מקבלין מידם" ולא ששוקלים בעצמם, לק"מ, ועי' תוס' מנחות (כא, ב ד"ה כל כהן). 1411 הפלאה שבערכין. 1412 ה, א. 1413 עי' לקמן (כ, א). 1414 הפלאה שבערכין. וכ"כ במעשה חושב, דלהא דערך סתם, סגי אי הוי כתיב בערך (כדאיתא בסמוך בע"ב), ועוד דהא לר"מ באמר ערך אברים נותן דמיהם (כדאיתא לקמן כ, א), ואי נוקי הא דהכא כר"מ, נצטרך לפרש ד"ולא ערך אברים" היינו שאינו נותן לפי ערך רק לפי דמים, וזה צ"ע, ועוד דסתם ספרא הוא ר"י. 1415 שמועת חיים פ"א (סי' א' אות ו'), ועי' שם שהקשה עוד מלקמן (כ, א), יעו"ש תירוץ. 1416 משנה למלך פ"ד מהל' אבל (הכ"א). 1417 ה, ב. 1418 משנה למלך שם, ואפשר דס"ל להתוס' דקיי"ל כר"י, ורצו ליישב הברייתא אליבא דהלכתא (ועי' בהפלאה שבערכין דזה תליא בשני התירוצים לעיל בתורה"ה ערך כולו, דלתי' הא' עכ"ח אתי' הך ברייתא כר"מ, ועי' בדברינו לעיל (תוד"ה ערך), ד' הפלאה שבערכין שם).

שיעמוד על רגליו בשעה שמעריכו הכהן, רק דבעינן שיהא ראוי לעמידה¹⁴²⁵, ואף דבפדיון בהמה בעי קיום העמידה בפועל בשעת עריכה ופדיון, וגבי ערכין הרי לא בעינן בפועל דין העמדה והערכה, ולא ממעטינן גוסס אלא מפני שאינו "ראוי" להעמדה והערכה, עכ"ז מדמי התוס' דין פדיון בהמה, לדין ערכין¹⁴²⁶. אולם מדברי הרמב"ם לא משמע כן, שכ' ¹⁴²⁷ "האומר ערכי עלי ומת קודם שיעמוד בדין אין היורשין חייבין ליתן, שנאמר והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן, עמד בדין ומת יתנו היורשין". הרי דתלה הכל בהעמדה בדין ולא הזכיר כלל עמידה על רגליו¹⁴²⁸, ולענין העמדה והערכה בפדיון בהמה כ' ¹⁴²⁹ "והסתל והיין והשמן והעופות שנפסלו אין להן פדיון שנאמר והעמיד את הבהמה וגו', כל שישנו בכלל העמדה והערכה יש לה פדיון" ואם נימא כהתוס' דהעמדה היינו להעמידו על רגליו, צ"ב אמאי עוף אינו בהעמדה, וכי א"א להעמיד עוף על רגליו. אלא ודאי כוונתו כפי המתבאר מדבריו¹⁴³⁰ דעיקר דין העמדה היינו בבית דין, ואף העמדה זו בבית דין אין צריך להיות עמידה בפועל על רגליו, כמ"ש התוס', אלא עיקרה עמידה בדין, וזה גם הטעם בעופות וכל הני המנויים בה"ט דאינם בהעמדה משום שאינם בהמה ולכן אינם בפדיון, דלפדיון בעינן העמדה, והעמדה נאמרה בבהמה בלבד¹⁴³¹. ובראב"ד¹⁴³² השיג על מש"כ הרמב"ם דהאומר "ערכי עלי" ומת קודם העמדה בדין לא יתנו היורשים משום שנאמר "והעמידו לפני הכהן והעריך". והשיג הראב"ד דהאי קרא נאמר רק לענין גוסס ויוצא ליהרג שאינם ראויים בשעת הנדר, אבל אם בריא אמר "ערכי עלי" ומת, כיון שבשעת נדר היה ראוי להעמדה והערכה, סגי בזה. ויש להוכיח מהא דלא השיג הראב"ד על עצם הפירוש דהעמדה, דגם הראב"ד סובר כהרמב"ם דהעמדה היינו העמדה בדין, ורק פליגי בזה דהרמב"ם סובר דבעינן העמדה בדין ממש, והראב"ד סובר דסגי במה שהיה ראוי בשעת הנדר. ולתרווייהו צ"ע אמאי גוסס ויוצא ליהרג אינם ראויים להעמדה בדין. וי"ל דהראב"ד סובר

דבעינן דבשעה שהעריך עצמו – שהוא זמן חלות הנדר – שיהיה במצב שמסוגל לבוא לבי"ד ולהתיצב בפניהם לדין, וא"צ העמדה בדין ממש, ומשו"ה גוסס ויוצא ליהרג כיון דאין ביכולתם לבוא לבי"ד, דהגוסס לא יכול להגיע לבי"ד משום שימות בדרך, וכן יוצא ליהרג, לכן לא חל החיוב ואין ערכין ערך, ופטורים, משא"כ בריא שהעריך עצמו הרי בשעה שנדר היה מסוגל לבוא לבי"ד ושפיר חל הנדר. והרמב"ם סובר דלא סגי במאי דראוי בשעת הנדר לבוא לבי"ד, אלא בעינן גם דכפועל יעמוד בדין, ולכן כשמת קודם שעמד בדין פטורים היורשים כיון דלא עמד בדין בפועל. אמנם הרמב"ם מודה להראב"ד דאם בשעת הערך לא היה ראוי להגיע לבי"ד להיערך, פטור, ולכן אם כשהעריך היה גוסס ואח"כ הבריא לא אמרינן דכיון דהשתא ראוי לבוא לבי"ד חייב, כיון דבשעה שנדר לא היה ראוי לבוא לבי"ד לא חל הנדר. אבל כ"ז הוא באדם הנערך, דבזה לא חל החיוב אם בשעת הנדר אינו ראוי לבוא אח"כ לעמוד בדין בבי"ד, אבל בבהמה דין העמדה אינו שייך כלל לשעת ההקדש, וכל הנדון הוא דבעינן דבשעת הפדיון תהא ראויה לעמוד מטעם דבעינן "בהמה", אבל א"צ העמדה בפועל, וגם א"צ שתהיה ראויה לבוא ולעמוד בפועל, דבעינן רק דבשעת הפדיון תהיה ראויה לעמוד בדין כדי שתהא בכלל "בהמה". ולפ"ז מיושב קושיית התוס', דודאי שאני אדם גוסס מבהמה מפרכסת, דהרי באדם גוסס בעינן דבשעת הנדר יהא ראוי לבוא בפועל ולעמוד בדין, ומשו"ה אע"פ שחשיב כחי, מ"מ כיון דאינו ראוי לבוא לבי"ד לאחר זמן, אינו בר העמדה, משא"כ בהמה דאין הנדון בעיקר חלות הנדר, רק אם שם "בהמה" עליה, דכל ששם בהמה עליה ראויה להתקיים בה דין העמדה, לכן אף דמפרכסת, מ"מ עדיין שם בהמה עליה וראויה לעמוד בדין, ע"כ חשיבא בר העמדה והערכה¹⁴³³.

יש להסתפק בהי' גוסס בשעת הנדר והבריא קודם העמדה והערכה, אם דינו כגוסס או כבריא. ולכאור' להתוס' יפטר ולרמב"ם יתחייב¹⁴³⁴. והנה

(פ"א הכ"א) עי' שם. 1426 הגרי"ז. 1427 פ"א הכ"א. 1428 וכן משמע בהכ"ג. 1429 פ"ה ה"ט. 1430 פ"ה הי"ב. 1431 הגרי"ז, ברכת כהן, ועי' ברמב"ם בפ"א (הי"ג), ועי' בצ"פ שג"כ כ' דמה"ט פוטר הרמב"ם במת קודם העמדה בדין. ועי' בקובץ ענינים (מבעל המקדש דוד) עמ"ס חולין (סי' א' ס"ק יב) שכ' כן בדעת התוס' ב"ק (עו, א), ועי' שמועת חיים שהעיר מגמ' יומא (ג, א) דבעור ובשר ופרש. 1432 בהשגותיו שם פ"א (הכ"א). 1433 הגרי"ז. 1434 ברכת כהן, וצ"ע בזה. ועי' בחולין (קלה, א) בתוס' (ד"ה והא) שכ' דאפי' היתה הבהמה בת העמדה והערכה בשעת

(ועי' שם בתומים). ואין להקשות ע"ז מדאמרינן בסמוך (ע"ב) דמת נמי תיפ"ל מוהעמיד והעריך, והרי במת מצי להעמידו ולהחזיקו, דהא ודאי ליתא, דפשיטא דלא מיקרי עמידה ע"י סיוע רק בדבר שיי"ב רוח חיים, דע"ז נחשב העמידה גם עליו, אבל מת לא חשיב עומד ע"י שמחזיקים בו. 1425 ברכת כהן, וכן מבואר להדיא בתוס' בסוטה (שם) שכ' דמדבריי רחמנא בן חודש לערכין ש"מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא וכו', הרי דס"ל דלא בעינן עמידה בפועל. ולפי"ז פשוט שהדבר תלוי האם הי' בר ערכין בשעת הנדר או לא, ולא איכפת לן איך היה מצבו בשעת העמדה, וכ"כ הראב"ד

הגוסס אין בו כח "לעמוד", אף אם דינו כחי לכל דבר¹⁴⁴⁴.

בא"ד. וגוסס הוא נודר ומעריך כדתנן במס' שמחות וכו'. בתוי"ט¹⁴⁴⁵ כתב שלא מצא כן במס' שמחות, ונראה דבמס' שמחות הי' הגירסא בר"ת "נו"מ", וסברי התוס' שהוא ר"ת נודר ומעריך¹⁴⁴⁶. והנה כוונת קושיית התוס' הוא, דהא עיקר קרא בנודר כתיב, וגוסס ה"ה נודר, וא"כ מנ"ל לאוקמי קרא דכתיב גבי נודר לערכין שלא יהיה נערך, וגבי נודר אמרינן דגוסס נודר¹⁴⁴⁷.

יש שכ' דהא דהביאו התוס' ראי' ממס' שמחות, ולא הביאו ממתני' דלקמן¹⁴⁴⁸ דתנן "ר"י אומר נודר ומעריך", הוא משום דאיכא למימר דר"י רק איוצא ליהרג קאי, כמו ר"ח בן עקביא¹⁴⁴⁹.

תוס' ד"ה אחד שהעריך מאה. כגון שאמר ערך פלוני ופלונני ופלונני עלי הזכיר ערך בלשון יחיד, דס"ד לא הוי ערך, קמ"ל. והרא"ש כ' דסד"א ערך אראשון לחודי' קאי, קמ"ל¹⁴⁵⁰. והנה לקמן¹⁴⁵¹ תניא: לפי שנאמר זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף, אין לי אלא שהקדיש כענין הזה, מניין לרבות לתך וכו', ת"ל שדה מ"מ. ולכאור' אין סברא שלא ינהוג דין זה רק בבית כור שלם, ועכ"ה צ"ל דהאי תנא סבר דבעינן קרא כדכתיב, ולכן ס"ד הכי אף דלא מסתבר כן, ולכאור' הי"נ אפ"ל דכיון דכתיב "נפש", ס"ד דבעינן קרא כדכתיב, אחד שהעריך אחד, אף דלא מסתבר למימר הכי. וא"כ ק' למה חתרו התוס' והרא"ש לתת טעם לההוא"א של התנא¹⁴⁵². והנה מלשון התוס' משמע דלמסקנא קמ"ל דהוה כמעריך מאה ערכין נפרדים, אמנם

הראב"ד¹⁴³⁵ כ' דלדין דקיי"ל דמלוה על פה גובה מן היורשין, א"כ אפי' כשמת קודם העמדה בדין ג"כ נתחייבו נכסיו, דהא לקמן¹⁴³⁶ אמרינן אהא דתנן האומר ערכי עלי ומת יתנו היורשים "ש"מ מלוה ע"פ גובה מן היורשין". ולהרמב"ם צ"ל דלמסקנת הגמ' דאמרי' הב"ע כשעמד בדין, נתחדש בזה דאיכא דין העמדה בדין, וקודם לכן לא חל חיוב כלל, וא"כ אף דקיי"ל דמלוה ע"פ גובה מן היורשים, מ"מ כל שמת הנערך קודם העמדה בדין, פטור¹⁴³⁷. ויש להקשות על שיטת הרמב"ם, מהא דאמרי' בתו"כ¹⁴³⁸ "יכול אפי' אמר ערך פלוני עלי ומת יהיה פטור, ת"ל יעריכנו הכהן מ"מ, אפי' מת". ופי' הר"ש דאתי לרבוויי כה"ג שמת "הנערך" אחרי הנדר, דחייב ליתן¹⁴³⁹. וי"ל דלשי' הרמב"ם צ"ל בכוונת התו"כ דמיירי באופן שמת "המעריך", דכיון דהנערך חי ויכול לעמוד בדין, מחוייבים היורשים לשלם¹⁴⁴⁰. עוי"ל דלדעת הרמב"ם צריך לדחוק שכוונת הספרא הוא באופן שמת "הנערך" אחר העמדה בדין, והשמיענו בזה דלא דמי לנדר דמים, דבדמים כה"ג צריך עוה"פ לקצוב את דמיו¹⁴⁴¹.

יש שהקשה על מה שכ' התוס' "דבהמה אית בה חיותא טפי ויכולה לעמוד", דמשמע דבאדם ל"א מפרכסת הרי הוא כחי, וקשה דביומא¹⁴⁴² איתא: אמר אביו של תינוק עדיין בני מפרפר ולא נטמאה הסכין, ומשמע דמפרכס הוי כחי. וי"ל דלענין טומאה שאני דודאי שאינו מטמא עד שתצא נפשו¹⁴⁴³. ויש שנתקשו בקושייתו, דהא התוס' לא כתבו דמפרכס אדם אינו כחי, רק דאדם

ומנחיל וכו' [ונראה דהרא"ש סבר דנו"מ היינו נוהל ומנחיל]. ועי' בתוס' קידושין (עח, ב ד"ה לא צריכי) שכ' דבמסכת שמחות תנן הגוסס ה"ה כחי, נדרו נדר והקדשו הקדש, ונראה שהלשון הוא קצת שלא בדקדוק, ובקרבן נתנאל (שם אות ג) רצה להגיה דברי התוס' עפ"י דברי הרא"ש, ואישתמיטתי דברי התוס' בשמעתין, ויש לתמוה על התוי"ט שלא זכר ד' הרא"ש. 1447 קרבן אהרן (פרשת בחקותי), ורש"י כיוון ליישב זה במ"ש (ד"ה והעמיד) "גבי עני שהעריך כתיב", ר"ל דאע"ג דהכתוב קראו נודר, מ"מ לא מיירי רק בערכין. אמנם בהפלאה שבערכין כ' דזה משגה הוא, דעכ"ה קרא בערכין מיירי, דנדר אינו נידון כלל בהשג יד (ועי' לקמן יו, א רש"י ד"ה ומשני), כלומר האי דקרי למעריך הכא נודר, לישנא דקרא נקט, עי' שם), וא"כ אא"ל דעיקר קרא בנודר כתיב, רק דכוונת התוס' הוא, דקשיא להו, דעיקר קרא בנודר כתיב, היינו במעריך, ולא בנערך [ונקטו לישנא דקרא], וא"כ כיון דגוסס אינו מעריך, מנ"ל דאינו נערך. 1448 ו, ב. 1449 הפלאה שבערכין. 1450 שיטמ"ק (השמטות) אות י"ג בשמו, ועי' במעשה חושב שכ' דהסברא קלישא [ועי' לעיל בגמ' אין לי אלא אחד, מה שצויין שם ובהערות]. 1451 כה, א. 1452 מעשה חושב, והשתא דכתיב נפשות

הערכה, כל שלא היתה ראויה לכך בשעת הפדיון, לא פדינן לה, ונראה שזהו רק לשיטתם שהחסרון הוא בעצם הבהמה, אמנם הרמב"ם סגי בהיתה ראויה לכך בשעת הערכה, ואף שלא היתה ראויה בשעת פדיון. אמנם בגליון הש"ס ציין דהתוס' במעילה (טו, א ד"ה ואפילו) הפכו לשיטתייהו וכתבו דאם העמידה והעריכה ומתה, יש לה פדיון, ותפסו בזה כשיטת הרמב"ם, והנה לענין ערכין יש להסתפק כנ"ל, וצ"ע בזה. 1435 פ"א (הכ"א). 1436 כ, א. 1437 ברכת כהן. 1438 בחקותי פ"ח ה"ו. 1439 אור שמח (פ"א הי"ג), וע"ע ברכת כהן. 1440 אור שמח (שם), וע"ע ברכת כהן. 1441 ברכת כהן, וכן נצטרך לפרש גם בדברי התוספתא (פ"ג ה"ד) דאמרי' התם האומר ערכו של פלוני עלי, ומת הנערך, המעריך חייב, ועי' שם בחסדי דוד שפי' כן. וע"ע בברכת כהן דיש להסתפק לענין נדר במת הנודר קודם העמדה בדין האם כבר נשתעברו נכסיו או דנימא דרק ע"י העמדה בדין חל החיוב, ועי' שם במרכבת המשנה שנקט כצד השני. 1442 כה, א. 1443 דובב מישרים ח"א סי' ל"ח. 1444 שמועת חיים. 1445 מ"ג (ד"ה ולא נערך). 1446 הפלאה שבערכין, ועי' ברא"ש בקידושין (פ"ד סי' ט"ז) שכ' דבמס' שמחות תנן הגוסס הרי הוא כחי לכל דבריו נוהל

רק סלע אחד. ועו"ק דלפיי"ד שהן עשרה התחייביות נפרדות הלא זוהי בעיא דלא איפשיטא לקמן¹⁴⁵⁶ בהיו בידיו חמש סלעים ואמר "שני ערכי עלי" בב"א מהו, האם נותן שנים ומחצה לכ"א או שנותן את כל החמש עבור האחד, והשאר מוטל עליו חוב, וא"כ ה"נ יתן את כל העשרה עבור אחד מהם¹⁴⁵⁷.

בתוספתא¹⁴⁵³ לא משמע הכי דאי' שם "האומר ערכם של עשרה עלי, נותן ע"י כולם ערך עני". פי' דאע"ג דקיי"ל דאין בהשג יד פחות מסלע, מ"מ בהעריך עשרה כאחד, סגי בנתינת סלע אחד, ואע"ג דנתחייב בערך כולם¹⁴⁵⁴. ויש¹⁴⁵⁵ שכו' דבעני צריך ליתן סלע עבור כל אחד ואחד. וק' דזה דלא כהתוספתא דנותן

ד, ב

זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס, יכול לא יהו בערך איש וכו'. ק' דל"ל קרא שאינו נערך כערך זכר, וכי ס"ד לתפוס המרובה, והלא מסברא ידענן שאינו חייב אלא בערך הפחות, והיינו כנקיבה¹⁴⁶⁴. וי"ל דאיצטריך להיכא שנקרע ונמצא זכר, דס"ד דנערכנו בערך זכר, קמ"ל קרא דלא, כיון דבשעת ערך טומטום היה¹⁴⁶⁵.

האומר ערך סתום עלי נותן כפחות שבערכין. יש לתמוה במ"ש אחד מן האחרונים¹⁴⁶⁶ שאם העריך זכר סתם נותן שיעור הגדול וכן בנקיבה. דכאן מבואר דנותן כפחות שבערכין¹⁴⁶⁷.

תפשתה מרובה לא תפשתה. האחרונים דנו באדם שנדר ליתן נרות למנורה התלויה בכיהכ"נ לפני העמוד, וכונתו היתה ליתן כפי אשר מורה משמעות לשונו, מה דינו. ויש שכו' דאין לחייבו יותר מב' נרות, דתפשת מרובה לא תפשת¹⁴⁶⁸. ויש

גמ'. אין לי אלא איש שהעריך וכו' אשה שהעריכה וכו' מנין ת"ל נפשות. יל"ע בדברי הרמב"ן בקידושין¹⁴⁵⁸ שכ' דהא דלא ממעטינן נשים מנדרים אף דבפרשת ערכין כתיב "בני ישראל", הוא משום דכיון דכתיב "איש איש" לרבות נכרים שנודרין ונודבין כישראל, כ"ש דלא ממעטינן נשים. וקשה, דהלא בסוגיין בהדיא מרבינן נשים לערכין, והיאך יתמעטו מבני ישראל¹⁴⁵⁹. ועוד צ"ב מה דת"י דכיון דמרבינן נכרים לנדרים ונדבות לא ממעטינן נשים, דא"כ לר"מ דס"ל¹⁴⁶⁰ דעכו"ם אינו מעריך, מנלן דנשים מעריכות¹⁴⁶¹. וי"ל דהרמב"ן לשיטתו¹⁴⁶² דעיקר קרא ד"נדר בערכך" מיירי בנדרים, וא"כ אף דנתרבו הנשים לענין ערכין, עכ"ז שייך לומר שלענין נדרים נתמעטו מבני ישראל, וע"ז שפיר ת"י דכיון דנתרבו עכו"ם, כ"ש נשים¹⁴⁶³.

ברמב"ן הנדמ"ח שציינו על בני ישראל, "ויקרא (כב, ב)", והוא הפסוק דכתיב בערכין. 1460 ה, ב. 1461 שמועת חיים. 1462 ע"י ברמב"ן ריש חולין, וע"י בדברינו לעיל (ב, א) בגמ' דלאתויי פחות מכן חודש. 1463 שם, ולפי"ז מדוייק למה נקט הרמב"ן דמדכתיב בני ישראל נמעט דנשים לא יהו "נודרות", דאע"ג דלענין ערכין אכן נתרבו הנשים, אבל עיקר קרא בנדרים כתיב, ולענין נדרים נתמעטו. וכן ל"ק לר"מ דעכו"ם אינו מעריך, דגם לר"מ עכו"ם נודר. 1464 שפת אמת, עולת שלמה, וע"י שם דבבכורות (מב, א) משני רב חסדא: סמי מכאן טומטום, ופירש"י דכיון דספק הוא, אזלינן לחומרא, ועיין שמועת חיים דנעלם מהשפ"א רש"י זו. 1465 שפת אמת. 1466 פנים יפות פ' בחקותי. 1467 הפלאה שבערכין, וע"י בדברינו בזה בגדרי ערכין. 1468 רעק"א (בתשובה הנדפסת בחידושי אחר המערכות), וכדאיתא במתני' במנחות (קו, ב) הרי עלי עצים לא יפחות מב' גזרים, ואף דגזרים אין קצבה למרובה, ומסתבר לתפוס המועט, משא"כ במנורה יש קצבה עד שתתמלא המנורה נרות, עכ"ז בנדרים ל"א האי כללא דביש קצבה תופסין המרובה כדמשמע ברא"ש בתשובה (כלל ו' סימן י"ט), במחייב עצמו לזון חבירו דנפטר ע"י שזנו כ"א שעה אחת, והביא רא"י ממנחות שם, אף דבגזרים אין קצבה, ובמזונות יש קצבה לזונו כל ימי חייו, ועכ"ה דבלשון בנ"א בנדר אין תופסין המרובה אף כשיש לו קצבה ולעולם כוונתו למועט, וע"ע שם דו"א, דהרא"ש לא הביא ראיתו מהא דהאומר הרי

אין לטעות להיפך דניבעי דוקא רבים, ולא כשהעריך לאחד, דכיון דכל הפרשה כתיב בלשון יחיד, והיה ערכך הזכר וגו', ואם מבין ששים שנה ומעלה, אם זכר וגו', מוכח דמהני נמי ביחיד שהעריך לאחד. 1453 פ"ב ה"ז. 1454 ברכת כהן, וע"י ברמב"ם (פ"א הי"ח) שכ' ואם הי' עני נותן ע"י כולם ערך "אחד" עני, ומבואר מדבריו דאין כאן עשרה התחייביות, אלא התחייבות אחת על עשרה ערכין. וע"ע בחסדי דוד בשם ס' חזון נחום, בצ"פ, ובחזו"א (כט, י) שעמדו בזה. וע"י בדברינו לעיל בגמ'. 1455 לח"מ פ"א הי"ח. 1456 ה, א. 1457 ברכת כהן, וע"י שם שתי' דקושיא חדא מתרצתא בחברתה, דבאמת גם הלח"מ מודה שאי"ז כמקבל עשרה ערכין נפרדים, רק הוי קבלה אחת של עשרה ערכין, ומ"מ ס"ל דכיון דהם עשרה ערכים, יש כאן עשרה התחייביות נפרדות, ולכך צריך ליתן את כל כספו לערך אחד, אבל בעני המשלם בהשג יד, דהוי רק התחייבות אחת, שפיר מצינן לחלק ביניהם, וצריך ליתן סלע לכאו"א, ולא אמרינן שיתן כל העשרה עבור האחד. ולפי"ז נתיישבה גם הקושיא מהתוספתא, דזוהי גופה כוונת התוספתא, שבכה"ג צריך ליתן סלע לכאו"א, ולא אמרי' שיתן כל העשרה עבור האחד, ובה יתפרש גם המשך דברי התוספתא שם "עשיר נותן ע"י כולם ערך עשיר" דתמוה מאי קמ"ל, אמנם להג"ל חידוש גדול יש בזה, שבאין לו כסף עבור כולם, מחלק את הכסף ביניהם, ואי"צ ליתן כל כספו עבור האחד (וע"ע בחסדי דוד שם), וע"ע חזו"א. 1458 לו, א. 1459 שמועת חיים, וע"י

לומר שאינו נידון בהשג יד וכו', מ"ט כמפרש דמי. כ' אחד מן האחרונים דהאומר ערך פלוני עלי ששים סלעים, אין בדיבורו כלום, ולא מיקרי מפרש¹⁴⁷⁵. ובגדרו של מפרש נחלקו האחרונים דיש סוכרים דמפרש הוי נדר של דמים וע"כ אינו נידון בהשג יד, דבנדר דמים לא נתחדש דין השג יד¹⁴⁷⁶. ויש סוכרים שגם מפרש הוא מדין ערכין, ורק מגזירת הכתוב לית ביה דין הישג יד¹⁴⁷⁷. והנה להסוכרים דגם מפרש הוא דין ערכין, אם אמר "ערך עכו"ם זה עלי חמשים סלעים" לדעת ר"י דעכו"ם אינו נערך, אין בדבריו כלום. וכן אם אמר "ערך מת זה עלי חמשים סלעים", כיון דקיי"ל אין ערך למת, אין בדבריו כלום¹⁴⁷⁸. הרמב"ם¹⁴⁷⁹ כ': וכן האומר דמי עלי או דמי פלוני עלי, אינו נדון בהשג יד, שחייבי דמים הרי

שהוכיחו מכאן דלא כהתוס' ביומא¹⁴⁶⁹ שכ' דהיכא שיש לו קצבה אמרינן תפשת מרובה תפשת, דהא הכא יש לו קצבה חמשים¹⁴⁷⁰. וי"ל דהכא דמי להענקה¹⁴⁷¹ שכ' התוס' דאף דיש לו קצבה אמרינן תפשת מרובה לא תפשת משום דמספיקא לא מפיקין ממונא מן האדון, וכמו"כ הכא אף דיש לו קצבה, מ"מ כיון דהו"ל הוצאת ממון אמרינן תפשת מרובה לא תפשת¹⁴⁷².

ואלא קרא למה לי. פי' דבשלמא כדס"ד דהוי שקל, י"ל דקרא אתי לומר שיביא ג', אבל השתא דאמרת דדין ערך קצוב אינו אלא ג' שקלים, א"כ אף בלא קרא היינו אומרים שיביא¹⁴⁷³. אמנם דצ"ב הא בעינן לקרא ליסוד דין זה דבערך סתם יש חלות דין ערכין, דהא לא התפיס את ערכו על שום אדם, ומהיכי תיתי שבכה"ג חל דין ערכין כלל¹⁴⁷⁴.

פחות מסלע, ולא יתר על חמשים סלע, אלמא דלא שייך בערכין יותר מחמשים, ואף במפרש יותר, אין בדבריו כלום. ועי' בשמועת חיים דלפמ"ש בחזו"א (סי' כ"ט ס"ק י"א) דדין זה דמפרש אינו נידון בהשג יד, הוא דין נדר, ולא דין ערכין, אין ראי' ממתני' הנ"ל דהא מיירי רק בדין ערך, ומפרש הוא מדין נדר, וצ"ל בדעת הערוך השלחן דסו' דגם מפרש יש לו דין ערכין. ועי' בערוה"ש שהביא ראי' לדבריו מדנקט הרמב"ם שם המפרש את הערך וכו' חמשים סלעים, דנקט דוקא חמשים סלעים, לאשמעינן דבמפרש ששים סלעים אין בדבריו כלום. 1476 חזו"א סי' כ"ט ס"ק י"ג, אולם בדעת הרמב"ם שכתב דדמים הוי כמפרש, מתבאר דס"ל דמפרש ל"ה דמים (כ"כ במקדש יחזקאל). ועי' ברמב"ם שם שכ' המפרש את הערך ואמר ערכי עלי חמשים סלעים או ערך פלוני עלי שלשים סלעים אינו נידון בהשג יד. וכ' הרדב"ז והכ"מ דמקורו מסוגיין, וס"ל דבכה"ג הו"ל מפרש. 1477 עי' בכתבי הגרי"ז שהכריח כן בדעת הרמב"ם (פ"ג ה"ח-ט), ועי' שמועת חיים מה שדן בדעת הערוך השלחן (סי' ל"ו סעיף י"ז). ועי' להלן בדבריו ד"ה איכא דאמרי. 1478 שמועת חיים, ועי' שם דבמת אפשר דתלי מאיזה קרא ילפינן דאין ערך למת, דלעיל (ד, א) בעי למימר דילפינן ליה מנפשות ולא המת, ודחי בגמ' (ד, ב) דתיפוק ליה מוהעמיד והעריך כל שישנו בהעמדה ישנו בהערכה, ומת אינו בהעמדה ולכך אינו בהערכה, וא"כ אי הוה ילפינן ליה מנפשות, איח"נ דאין בדבריו כלום, כיון דמת מופקע מערכין, אבל למסקנא דילפינן ליה מוהעמיד והעריך, א"כ בכה"ג צריך לשלם, דכיון דמפרש אינו נידון בהשג יד לא בעינן שיהא ראוי לידון בהשג יד, וא"כ אף דמת אינו בר העמדה, מ"מ כאן דפירש בהדיא ערך מת זה עלי חמשים סלעים, צריך לשלם נ' סלעים, אבל לפי"ז צ"ע מאי דקאמר בגמ' דתיפוק ליה מוהעמיד והעריך, דהלא שפיר יש נפק"מ אי ילפינן ליה מנפשות. אך דבאמת אפשר דאף בכה"ג דאינו נידון בהשג יד, בעינן שיהא בר העמדה והערכה, דהילפותא הוא דמי שאינו בר העמדה והערכה מופקע מפרשת ערכין, ואף באופן שלא יהיה נידון ונערך ע"י הכהן, וא"כ אף אי ילפינן ליה מוהעמיד והעריך, עכ"ז במפרש במת כיון דמת אינו בר העמדה והערכה, אין בדבריו כלום. 1479 פ"ג ה"ח וט'.

עלי עשרונות יביא שתים, דשם יש קצבה למרובה, דלא ביא יותר מששים, ועכ"ז תפסינן המועט. ובשמועת חיים כ' ד"ל דבלשון בנ"א ל"א האי כללא, אלא אף בשיש למרובה קצבה תפסינן המועט, והא דכתבו התוס' ביומא עב, א (ד"ה נעבוד), מיירי בלשון הכתוב. 1469 עב, א (ד"ה נעבוד). 1470 יקר הערך, שמועת חיים, ואין לתרץ עפימ"ש התוס' שם דבממונא תופשין המועט אף בשיש למרובה קצבה, דלא מפיקין ממונא מספיקא, דבערכין הלא יש גם איסור בל יחל, ולכן יש להחמיר בספיקו, וכמבואר בתשובות רעק"א (בתשובותיו הנדפסת בחידושו אחר המערכות) בשם המהררי"ט (חו"מ סי' קכ"ד), וכן איתא בהדיא בירושלמי (פ"ב דנויר סוף ה"א), וכ"מ ברש"י בכורות (מב, א ד"ה סמי מכאן טומטום) שכ' דבערכין אזלינן לחומרא, וכן משמע ברמב"ם פ"ה מערכין הי"ט, עי' שם בפירוש הרדב"ז, וכ"מ בפיה"מ במתני' לקמן (כ, א) דאף באמר ערך חצי כבדי עלי, נותן ערך שלם, ובשמועת חיים פ"ב (סי' ו' אות ג'), ועי' שטמ"ק ב"ב (קמח, ב) דאסיק בגמ' בתיקו, וכ' דכיון דאיכא איסור בל יחל אזלינן לחומרא, ובליקוטי הלכות שם כ' דמספק אזלינן לחומרא. 1471 עי' קידושין (ז, א). 1472 מעשה חושב, אך במנחות (קד, ב) תנן פרשתי ואיני יודע כמה פרשתי מביא ששים עשרון, ובתשובות באר יצחק (חיו"ד סי' א' ענף א') כ' הא דלא אוקי אחזקת פטור [דכיון שקודם שקיבל הנדר הוי פטור, ע"כ עכשיו לא יתחייב אלא הפחות], הוא משום דאיתרע חזקתי, דהא קיבל עליו ליתן שמן בודאי, רק שהספק הוא כמה, ובזה ל"ש אוקי אחזקה, עי' שם, וה"נ בנד"ד דקיבל עליו ערך עכ"פ, רק שא"י כמה, ל"ש אוקי אחזקת פטור, [אבל זה ודאי דכשפירש הערך וא"י כמה, נותן חמשים וכהא דמנחות, דהא ערכין הוא נדרי הקדש (עי' רמב"ם ריש הלכות ערכין)], והא דבהענקה איתרע החזקת פטור ואעפ"כ אין מוציאין מספק, הוא משום דשם אינו רק ענין ממון משא"כ הקדש הוא ממון ואיסור, דבזה צריך חזקה גמורה. ועי' בגדרים (יח, ב) סתם נדרים להחמיר וכו', וכשנימא דתפשת מרובה לא תפשת בגדר ודאי, ניחא (ועי' במלא הרועים ערך מעייל אינש נפשי' לספיקא). 1473 קרבן אהרן (בחקותי), ועי' בהפלאה שבערכין. 1474 מקדש יחזקאל. 1475 ערוך השולחן סי' ל"ו (סעיף י"ד), דתנן לקמן (ז, ב) אין בערכין

יש שכתב דטעמא דאיכא דאמרי הוא, דלדידהו
אשמעינן חידוש דאע"ג דהוא כמפרש, עכ"ז נידון
בהשג יד, אבל אם נאמר שאינו נידון, פשיטא, שהרי
הוא מפרש¹⁴⁹¹. [אמנם יש שכ' דז"א דהא בלישנא
קמא פריך "מאי טעמא", ולא יכא דאמרי פריך
"פשיטא"¹⁴⁹²]. עוד כתב, דלהאיכא דאמרי יתיישב
אמרו "לרבות", שמרבינן ל' להיות נידון בהשג יד
כשאר הערכין, אבל אם נאמר שאינו נידון, הוא
מיעוט משאר הערכין¹⁴⁹³.

יש שהקשה, להסבירם דגדר חיוב תשלומי
ערכין הוא שחל חלות קדושה על הנערך וחיבו
הכתוב לפדותו, דזה שייך דוקא במעריך אדם
מסויים, ולא בערך סתם¹⁴⁹⁴. וי"ל דאע"ג דדין
ערכין הוא חלות קדושה על הנערך, מ"מ כשגילתה
התורה דין ערך סתום, איתרבי עוד דין בערכין
דאינו מדין קדושת הגוף רק התחייבות ממון¹⁴⁹⁵.
אבל לפ"ז קשה מאי פריך הגמ' "פשיטא", הלא
נתחדש כאן גדר חדש בערכין דאינו קדוה"ג רק
התחייבות ממון¹⁴⁹⁶.

**תלמוד לומר והעמיד והעריך, אי הכי, מת
נמי תיפוק ל' מוהעמיד והעריך. יש לעיין**
להסבירם דבכה"ג שאינו נידון בהשג יד לית בי'
העמדה והערכה, אי בעינן שיהא עכ"פ בר העמדה
והערכה, או דאמרינן דכיון שלא יהי' נידון בהשג
יד ולא יצטרך להערכת הכהן, א"צ שיהא בר
העמדה והערכה¹⁴⁹⁷.

פירושו נדרן, והרי הן כמי שאמר מנה עלי הקדש,
שהוא חייב ליתן מנה גמור. והראב"ד השיג עליו
וכ': לא מן השם הוא זה, אלא לפי שהערכים כמין
קנס הם, כשלשים של עבד, חסה התורה עליו
שידון בהשג יד, אבל בדמים אין קנס, וגזירת
הכתוב הוא, ואם מך הוא¹⁴⁸⁰. ואפ"ל דפליגי במה
שדנו האחרונים¹⁴⁸¹ מהו עניין שומת הערכין,
דהרמב"ם ס"ל שקבעה התורה שזהו הערך האמיתי
של החפץ, והראב"ד ס"ל שזהו גוה"כ שכשקיבל
ע"ע ערך פלוני, מחויב ליתן כך וכך¹⁴⁸². ויש
להעיר בלשונו של הרמב"ם¹⁴⁸³ שכ' "המפרש את
הערך ואמר ערכי עלי חמשים סלעים או ערך פלוני
עלי שלשים סלעים", הא לשון פלוני הוא לשון
זכר, ואין ערכו של זכר שלושים שקלים, דזהו
ערכה של נקיבה¹⁴⁸⁴.

**איכא דאמרי נידון בהשג יד, פשיטא, מהו
דתימא כמפרש דמי, קמשמע לך. מפשטות לישנא
דגמ' משמע דהני תרי לישנא פליגי אי ערך סתם הוי
כנדר בעלמא לבדה"ב, ולכן לא שייך בי' דין השג
יד, או דהוי מדין ערכין ולכן נידון בהשג יד, [וכן
מתבאר מד' התוס' ¹⁴⁸⁵] ¹⁴⁸⁶. אולם מד' רש"י¹⁴⁸⁷
מבואר דגם לל"ק הוי בדין ערכין, אלא דאיכא דין
בערכין דמפרש אינו נידון בהשג יד, והני תרי לישנא
פליגי אי ערך סתם הוי כמפרש או לא¹⁴⁸⁸. וכן
מבואר מד' הרמב"ם¹⁴⁸⁹ דבערכין גופא איכא דין
דאם מפרש אינו נידון בהשג יד¹⁴⁹⁰.**

מהערך של התורה, ע"י שם, אמנם בברכת כהן מיאן בזה, רק
דצריך לדחוק שכוונת הרמב"ם היא על נקיבה, או שצריך
להגי' "פלונית" (כמ"ש בלקוטי הלכות). [א.ה. במהדורת שבתי
פרנקל הגי' פלונית]. 1485 ד"ה לומר. 1486 הגרי"ז.
ועי' לעיל בדברינו (ד"ה לומר שאינו נידון בהשג יד), דכך
סובר החזו"א. 1487 ד"ה כמפרש. 1488 הגרי"ז,
שהרי כ' דלא דמי לערכי עלי או ערך פלוני עלי, דהתם לא
מוכחא מילתא דאין הכל יודעין את שנותיו, אבל הכא וכו',
ולמה לא חילק בפשיטות דהתם עכ"פ ערכין הוא, ולכן נידון
בהשג יד, משא"כ הכא הוי נדר, אלא עכ"פ דס"ל דאף מפרש
הו"ל ערכין, ולא נדר. 1489 פ"ג (ה"ח וה"ט).
1490 הגרי"ז, וע"ע שם בהל' י' דפסק כלישנא בתרא דנידון
בהשג יד, משום דלא הוי כמפרש, ולכן נידון בהשג יד כשאר
המערכין. 1491 קרבן אהרן (שם). 1492 הפלאה
שבערכין. 1493 קרבן אהרן (שם), ועי' בהפלאה שבערכין
שכ' ע"ז וזה ניתן להאמר אם כי הדקדוק חלוש וקלוש.
1494 שמועת חיים (פ"א סי' א' אות י"ז), ועי' שם דקשה רק
להאיכא דאמרי ולא להלישנא קמא, עפ"י חזו"א (סי' כ"ט ס"ק
י"א וי"ד), עי' שם באורך. 1495 שם, ועי' שם מ"ש לפ"ז
בנוגע להעריך בשבת ערך סתום, ולענין חזרה בערך סתום,
ודין ערך סתום בבנינונית, ואם מהני בזה להעריך במחשבה.
1496 שם. 1497 שמועת חיים סי' ס"ד (ד"ה ולדברי וד"ה
ונראה).

1480 ועי' ברב"ז שם שהקשה דאם נימא דהערכים הם קנס,
א"כ אם אמר "ערכי עלי" ואין שם עדים, והודה מעצמו, האם
נימא דפטור מהתשלומין, כדקיי"ל מודה בקנס פטור, ועוד
דאם זה כשלשים של עבד ה' דין כל הערכים שוין, בין קטן
בין גדול, בין בחור בין זקן, דומיא דשלשים של עבד. ועי'
בכסף משנה שכ' דאין דברי הראב"ד מוכרחין, וטעם הרמב"ם
נכון, ועי' מה שכ' במקדש יחזקאל לפרש כוונת הראב"ד,
ושאין מדבריו סתירה לדברי הגרי"ז דדין דמי אדם הוא דין
מיוחד בפרשת ערכין. 1481 עי' לעיל בגדרי ערכין.
1482 ברכת כהן, ולכן לא ניח"ל להרמב"ם בטעמו של
הראב"ד, דלדידי' אי"ז גזיה"כ גרידא, וע"כ הוצטרך להטעם
דהוי כמפרש, משא"כ הראב"ד ס"ל דשומת הערכין הם
גזיה"כ, וא"כ שפיר י"ל דאין השג יד בדמים מגזיה"כ. [ועי'
חזו"א ריש מס' ערכין שפי' דהתיבה "ערך" אינה פי' שיווי
בדמים, אלא פי' ערך כבוד הדבר ומציאותו, וקצבה התורה
שערך בן ה' כו"כ, ובן כ' הוא כו"כ, וע"ע בצ"פ שהביא
מהירושלמי בנוזר (פ"ב ה"א) שאין לשון ערכין לשון דמים].
ואפשר לו' עוד דאולי בזה לשיטתייהו, דהרמב"ם ס"ל (עי'
לעיל) דהעמדת הנערך בדין מחילה את חלות חיוב ערכין,
והיינו לשיטתו שזוהי שומת שווי של הנערך, משא"כ הראב"ד
לשיטתו שזוהי גוה"כ גרידא, ס"ל דאין בהעמדה בדין אלא
שומת שנותיו גרידא. 1483 שם. 1484 ליקוטי הלכות,
ועי' שם שרצה לחדש שהמפרש את הערך יכול גם לפחות

לגמרי דאז מתגנה העבד ושוה הרבה פחות, וה"נ אין שמין באבר שהנשמה תלויה בו אי לאו דכתיב "נפשות" 1507. אמנם דלכא' עדיין תקשה הלא רבא לשיטתו ס"ל לקמן 1508 דשמין בערכין אומד של נזקין 1509. וי"ל דהא דאמר רבא לקמן דאמדינן בערכין אומד של נזקין, היינו בטר דגילה לנו קרא ד"נפשות" דגזירת הכתוב הוא דאמדינן אומד של נזקין, מדנותן דמי כולו שהוא אומד של נזקין, אבל אי לא ה"י כתיב "נפשות", או "והי ערכך", פשיטא דגם לרבא היינו אומדינן כאילו ה"י ידו מוכתבת לרבו ראשון, כדס"ל לאביי, דכן מסתבר, וכקושיית אביי שם 1510. אמנם דיש להסתפק לפי"ז אם לאחר שנתחדש הגזזה"כ דבאומר דמי ראשי עלי נותן דמי כולו, האם נתחדש בזה ג"כ דבכה"ג השומא הוא כשומת נזקין, דהיינו שיווי הגוף כשינטל הראש, שאז אינו שוה כלום, ולכך נותן דמי כולו, או דהשומא הוא כבכל הערכין, כמה שוה הראש היכא ששאר הגוף שייך לאדם אחר, וחידוש הפסוק הוא שאע"פ שלבעל הגוף יש את אותה השומא, מ"מ נחשב שיווי הראש כשיווי כל הגוף ונותן דמי כולו. והנה מהרמב"ם יש להוכיח כצד הראשון, דהא ס"ל 1511 דאם מתחילת בריאתו נולד בלי כבד, אפשר לחיות בלעדה, ורק כשהיה וניטל, הוי טריפה. ותמהו עליו דהא תנן לקמן 1512 האומר "ערך כבדי עלי" נותן דמי כולו, דחשיב דבר שהנשמה תלויה בו, הרי דא"א לחיות בלעדה. אמנם אי נימא כדרך הא' ל"ק, דהא שיימינן כמה שוה לו הכבד שלא יטלוהו ממנו, וכיון דאם ינטל ממנו עכשיו, יטרף, חשיב דבר שהנשמה תלויה בו 1513.

ראש עבד זה הקדש וכו'. גבי קדשי מזבח כתב הרמב"ם 1514 "וכן האומר ראש עבד זה או לב

הנך לא צריכי קרא מ"ט כי שקול הוא. רש"י 1498 פי' דילפינן כל הנך תלתי דיני מקרא דנפש. אך רבנו גרשום כ' דא"צ קרא, דידעינן להו בלי קרא 1499.

לרבות טומטום ואנדרוגינוס לדמים, דמים למה לי קרא, לא יהא אלא דמי דיקלא, אילו אמר דמי דיקלא מי לא יהיב. יש שהעיר, איך שייך לדמות דמי אדם לדמי דיקלא, דהרי אדם בעצמותו אינו שוה כלום, שהרי אינו ראוי להימכר בע"כ, ורק דחידשה התורה שיכול להינדר, ושיימינן אותו כעבד הנמכר בשוק 1500. וצריך לומר דכיון דסו"ס אין לו שומא אחרת אלא כעבד הנמכר בשוק, עכ"ח לזה נתכוין 1501. והנה כבר נתבאר דדעת הרמב"ם דכמו דבערכין עד שלא בא המעות ליד גזבר חייב באחריותן [כדאי' בחולין 1502], כמו"כ בחיוב דמים אינו חייב באחריותן עד שבא המעות ליד גזבר, כיון דגם חיוב דמים הוי חלות חיוב מחודשת כמו בערכין. אמנם לפי"ז יוקשה בהא דמקשה הגמ' "ל"ל קרא לא יהא אלא דמי דיקלא", הא שפיר איצטריך קרא לזה דחייב באחריותו, דאם לא יתחייב רק מדין דמי דיקלא לא יתחייב באחריותו כמו בדמי דיקלא. [וכן נפק"מ לענין גוסס 1503] 1504.

אמר רבא לומר שנידון בכבודו. ק' מדוע צריך קרא לזה, ומ"ש מנוקין דאם קיטע ידו אומדינן כמה הוא יפה בידו וכמה הוא יפה בלא יד, וה"נ יש לנו לשום כמה הוא שוה באבר שהנשמה תלויה בו, וכמה הוא שוה בלא אבר זה, דאינו שוה כלום אם ה"י נוטל את האבר 1505. וי"ל דאמרינן לקמן 1506 דאין שמין בערכין אומד של נזקין אלא שמין אותו כאילו היתה ידו מוכתבת לרבו ראשון, ולא כמו שנטלה

דנותן דמי כולו, וכמו שפירש"י. 1510 הפלאה שבערכין. 1511 עי' או"ש הל' נזיר, ופ"ח מהל' שחיטה. 1512 כ, א. 1513 ברכת כהן, אבל לדרך הב' קשה דכיון דהשומא הוא כבכל הערכין כמה שוה הכבד כששאר הגוף שייך לאדם אחר, א"כ כיון דאפשר לחיות בלי הכבד, למה ישלם דמי כולו, הלא אין הנשמה תלויה בו. והנה זה פשוט דדוקא גבי ערכין אמדינן באומדנא זו, אבל במכר או הקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, דהדין הוא דזוכים הקונה וההקדש בחציו, היינו משום דהשומא היא כמה שוה עתה האבר כשהוא מחובר לגוף, וא"כ במכר הכבד לא יזכה בחציו, דהא אפשר לחיות בלעדה, ולפי"ז מדוקדק הא דגבי מקדיש לבדק הבית נקט הרמב"ם (הי"ח) אבר שהנשמה תלויה בו כגון ראש "או כבד", ואילו לגבי הקדש מזבח דליכא דין נידון בכבודו כ' כגון ראש עבד "או לבו" ולא הזכיר כבד (כדלקמי' ואזיל בגמ'), והיינו משום דלשיטתו אין הכבד אבר שהנשמה תלויה בו, ורק בערכין נידון הכבד בכבודו. 1514 פ"ה (הי"ז).

1498 ד"ה שקול. 1499 דכי היכא דילפינן דאחד מעריך אחר מאיש כי יפליא ה"נ במשמע אחד שהעריך מאה, דמה לי העריך אחד ומ"ל העריך מאה, וכי היכא דאיש מעריך איש, אף אשה מעריכה, כיון דהשווה הכתוב אשה לאיש. 1500 הגרי"ז, [והיינו כפי מה דמבאר הגרי"ז כמ"פ דדין דמי אדם הוא דין מיוחד, ולא הוה כנודר דמי דיקלא, עי' מה שצויין לעיל ב, א במתנין], וע"ע חו"א סי' כ"ט ס"ק ה'. 1501 הגרי"ז [א.ה. אמנם צ"ע דלפי"ז הגמ' הוא רק אליבא דר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה]. 1502 קלט, ב. 1503 כמבואר לעיל. 1504 הגרי"ז. 1505 תוס' ב"מ (קיד, א ד"ה מה ערכין נידון). 1506 יט, א. 1507 תוס' שם. 1508 יט, ב. 1509 הפלאה שבערכין, ואין לומר דלרבא לשיטתו בב"ק (פה, ב) דס"ל חרשו נותן לו דמי כולו, איצטריך קרא לומר דדוקא באבר שהנשמה תלויה בו הוא דנותן דמי כולו, אבל אם הקדיש אזניו חוש שמיעתו, אינו נותן דמי כולו, דזה דוחק, ועוד דבסוגיין מבואר דעיקר קרא אתא לאשמעינן דאם הקדיש אבר שהנשמה תלויה בו,

בחולין¹⁵²² אמרי' גבי הקדיש פרה לבדה"ב חוץ מגיזתה דלא פשטה הקדושה על הגיזה, ואין מעילה בגיזה. וק' דהלא עכ"פ מדין נידון בכבודו היה מן הדין שתתקדש. ולפי"ז א"ש דאולי באמת לא נתפשטה הקדושה על כל הבהמה שיתחייב עלי' במעילה, דאין כאן רק דין שחל על הבהמה שצריכים לפדותה בדמי כולה¹⁵²³.

כ' רבינו גרשום: כלומר הואיל וראשו הקדש והגוף שלו, ואינו יכול לחלוק הראש מן הגוף, [מפני ש]שניהן¹⁵²⁴ שותפין בו, ואינן יכולין למוכרו ולחלוק דמיו, מפני חלק ההקדש, שהרי יש בו מעילה, עכ"ל. וצ"ע שהרי דין מעילה הוא רק באם משתמש בו, ולא היכא דמוכרו¹⁵²⁵, וא"כ מדוע אין יכולים למוכרו ולפדות ולפדות בדמים חלק ההקדש¹⁵²⁶. וי"ל דודאי פדיון בעלמא שיפדה חצי ההקדש מהני, רק דשאני הכא מבכל שותפות דעלמא, דהתם אף דיש לכל אחד זכות בכולו, מ"מ אחר שיחלוקו, אין אחד שייך לחבירו, אבל בהקדש דליכא דין חלוקה, נמצא דאף לאחר שיחלוקו ישארו שותפין ולא יתבררו לעולם שאלו הדמים הם של הקדש, והשאר חולין, דשוב הדר דין שותפות על הדמים¹⁵²⁷.

והנה שיטת רש"י היא דבין בהקדש, בין במכירה אם הקדיש או מכר ראש עבד או ראש חמור, אמרי' דלפלגי' אקדשי', לפלגי' זבני', ומשו"ה מיבעי לי' לרש"י¹⁵²⁸ אמאי נקט גבי הקדש שותפין, וגבי מכירה משמנין¹⁵²⁹. ובאמת לולי דברי רש"י, הי' אפשר לפרש ההפרש בין הקדש לחולין גם לשיטתו, דהא עכ"ח מיירי דלא נתן המעות, רק דמכר לו בלי שיפריש לו הסכום, דאל"כ נימא הדמים מודיעים, וא"כ שפיר נקט במכירה "משמנין", כדי שיתברר כמה שוה העבד או החמור, וכיון דבלי הראש לא שוה הגוף כלום, לכן שקול הראש ככל הגוף, ומכר לו חציו ומחויב המוכר למכור חציו והלוקח לשלם חציו, אולם גבי הקדש אינו מוכרח לעשות שומא, דהרי אם ירצה יכול להשאר בשותפות עם הקדש,

חמור זה וכו', אינו חייב אלא בדמי ראשו. וגבי קדשי בדק הבית כתב¹⁵¹⁵: "דמי ראש חמור זה או כבדו הקדש" וכו'. ויש לדקדק למה בקדשי מזבח כתב "ראש" או "לב", ובכדה"ב שינה וכתב "ראש" או "כבד". וי"ל דבקדשי מזבח דאינו נידון בכבודו, ואינו נותן דמי כולו, נקט "ראש ולב" לרבותא, דאף דבלי אחד מהן מת הבהמה מיד, וא"א לחיות בלעדס אף רגע אחד, עכ"ז אינו נידון בכבודו. ולגבי קדשי בדק הבית, דבזה קיי"ל דנידון בכבודו ונותן דמי כולם, נקט הכבד לרבותא, דאף בה נידון בכבודו, כיון דנעשה עי"ז טריפה¹⁵¹⁶.

כ' רבינו גרשום: שאם אמר נמי "דמי אבר אחד עלי", נידון לפי חשיבות האבר, אם הוא אבר שהנשמה תלויה בו נידון לפי דמי כולו, ואם לאו לא אמר כלום. וי"ל ע"כ במ"ש "ואם לאו" וכו', דאין לפרש ד"ואם לאו" היינו אם הוא אבר שאין הנשמה תלויה בו, דהא בהדיא תנן לקמך¹⁵¹⁷ דמי ידי עלי נותן דמי ידו [וכן פסק הרמב"ם¹⁵¹⁸]. וכן א"ל "ואם לאו" פי' שאם פירש בהדיא שאינו רוצה לידור דמי כולו, רק דמי ראשו, דאז אין לחייבו בדמי כולו, דא"כ ק' למה כתב חידוש זה דוקא בדמים, הלא גם בערכין הדין כן¹⁵¹⁹.

והתניא ראש עבד זה הקדש, הוא והקדש שותפין בו. יש לתמוה מה ענין זה לענין נידון בכבודו, הא התם זהו דין בהתחייבות, דאמרינן שנתחייב בדמי כולו, אך כאן הלא הקדיש רק חלק מגופו, וכדי שתחול הקדושה על כולו בעינן למימר דפשטה בכולה, וזה לא נאמר בבדק הבית. וי"ל דכיון דכל עיקר "קדושת" בדק הבית היא להיפדות ולהינתן דמיה להקדש, ע"כ כשמקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, ילפינן מדין נידון בכבודו, שערכו כערך כל הבהמה, וחלה חובה על כל הבהמה להיפדות בדמי כולה¹⁵²⁰. ולפי"ז יש ליישב מה שהקשהאחד מן האחרונים¹⁵²¹ אהא דמבואר בסוגיין דקדשי בדק הבית נידונים בכבודו, והא

קדוש, וכן דקדק הגרי"ז. 1521 שעה"מ פ"ה (הי"ז). 1522 קלה, א. 1523 ברכת כהן, ויש שרצו ליישב קו' השעה"מ דאם שייך בפירוש שאני, אך צ"ע דהא מנ"ל. וע"ע בשעה"מ שכ' דאין דין פשטה במקדיש באיסור, ובהא ביאר גם מדוע במקדיש בע"מ למזבח מסקינן בסוגיין דליכא בי' דין פשטה, ולא דין נידון בכבודו, ועי' מש"כ ע"ד בורע אברהם, גבי מקדיש או מוכר אבר שהנשמה תלויה בו (י-ב, יא-כט). 1524 הוספת המלקט. 1525 מעשה חושב, דעכ"ח כשימכור הגזבר חלק ההקדש חל הקדושה על הדמים ותו לא ימעול המשתמש בהחמור, דאל"כ שותפותו עם ההקדש למאי מהני. 1526 שם, הגרי"ז, שמועת חיים, מקדש יחזקאל, וכתב דאולי יש כאן ט"ס, וצ"ע. 1527 הגרי"ז. 1528 ד"ה משמנין. 1529 ע"י הפלאה

1515 שם (הי"ח). 1516 שמועת חיים, והא דנקט כבד יותר משאר מיני טריפה, י"ל משום דכן אי' במשנה לקמן (כ, א), ועי' שם מש"כ בטעם הדבר דנקטה המשנה זה טפי משאר איברים. ועי' חכם צבי (תשובה עד-עח) דא"א לחיות בלי לב אף רגע אחד. 1517 יט, ב. 1518 פ"ג (ה"ד). 1519 מעשה חושב. 1520 ברכת כהן, ולפי"ז מדוקדק מה שנתן הרמב"ם (פ"ב הי"ח) טעם להא דהמקדיש דבר שהנשמה תלויה בו לבדה"ב חייב בדמי כולה, משום שכל הקדש בדק הבית קדושת דמים הוא, ולכאו' מה נתינת טעם הוא זה, ולפי"ז מובן היטב דכיון דכל עיקר קדושת בדק הבית קדושת דמים הוא, דהיינו להיפדות ולהינתן דמי' להקדש, ע"כ חלה חובה להיפדות בדמי כולה. ועי' בצ"פ שג"כ פי' כן, אלא שנשאר בצ"ע מלשון הרמב"ם (פ"ו הי"ז) דמשמע ממנו דכולו

פרה", דלשי' התוס' קשה, דהרי גם בראש עבד וחמור לא מכר אלא הראש, ולפי הנ"ל נכון, דגבי עבד וחמור שיימינן הראש לפי ערך המלאכה שהוא ראוי ולפי שוי' יטול, אבל בראש פרה נוטל רק כפי שוי' של ראש פרה שחיטה, דיותר רגיל ושכיח למכור רישא דתורא בבי טבחא, ולא שיימינן ראש פרה לפי ערך המלאכה.¹⁵³⁷

יש שהסתפק לשי' התוס', אם מכר לו אבר שאין ראוי למלאכה כגון לב עבד או לב חמור, אי אמרי' דאף דלא שכיח שימכרו אותם לאכילת כלבים, מ"מ כיון דאין להם שומא אחרת, דהא אינם ראויים למלאכה, ע"כ שיימינן ל' לפי"מ שראוי להאכילן לכלבים, או דילמא כיון דלא שכיח, עכ"ח דעתו כמה שמכר אבר שהנשמה תלוי' בו להקנות חצי עבד או חצי חמור.¹⁵³⁸ והנה בפשטות שיטת הרמב"ם¹⁵³⁹ הוא כדעת התוס', דס"ל דהא דאמרו "הוא והקדש שותפין בו", אין פירושו שהוא והקדש חולקין כסתם שותפין מחצה ומחצה, אלא פי' שיש להקדש שותפות בו במקצת ואינו חייב אלא בדמי ראשו. אבל קשה דלפי"ז למה איצטריך ל' למימר לגבי הקדש "ולא עוד אלא אפי' ראש פרה הקדש אין להקדש אלא ראשה", הא להרמב"ם בכל אופן אין לו אלא ראשה.¹⁵⁴⁰ ונראה דשיטת הרמב"ם בהקדש הוא כשיטת התוס' במכירה, דבאבר שהוא

לכן נקט "שותפין" ולא משמנין¹⁵³⁰. ויש שכתב בטעמא דנקט בהקדש "שותפין" ובמכור "משמנין" ביניהם, משום דמשמנין פירושו שישומו מלאכתו ושיעור שיעבוד לזה יעבוד לזה, ושתיהן משתמשין בו, אבל בהקדש אין ההדיוט יכול להשתמש בו, ואית להו רק שותפות בעלמא, ומוכרין אותו וחולקין דמיו, או אומר אחד גוד או איגוד¹⁵³¹. אמנם זה דווקא באופן דלהקדש יש ראש העבד ולהדיוט שאר הגוף דבכה"ג לא שייך דין ברירה, דהרי הראש לעולם של הקדש הוא, ולכן אסור להדיוט להשתמש בו, ואין לו תקנה אלא למכור, אבל בשותפות רגילה, מותר להדיוט להשתמש בו ביומו.¹⁵³²

והנה שיטת הקונטרס שהביאו התוס'¹⁵³³ הוא, דבהקדש נקט שותפות לומר שהוא והקדש חולקין, אבל גבי מכירה ישומו אותו אבר לאיזה מלאכה ראוי, ולפי שוי' יטול¹⁵³⁴. והא דלהתוס' שיימינן לפי ערך המלאכה שהוא ראוי, ולא שיימינן עצם האבר כמה הוא שוה למכור לאכילת כלבים [לשיטת התוס' בב"ק¹⁵³⁵ דעבד ועכו"ם מת מותרין בהנאה], י"ל כיון דאין דרכן של ראש עבד או ראש חמור למוכרן לאכילת כלבים, אמרי' דאין דעת המוכר לזה, רק לפי ערך המלאכה שהאבר ראוי¹⁵³⁶. ולפי"ז א"ש הא דקתני "ראש פרה מכור לך לא מכר אלא ראשה של

אקדשי, ובמכירה דבעין רעה מוכר, אמרינן דלא מכרו רק לפי ערך המלאכה של אותו אבר, אבל אם הי' שיימינן במכירה לאכילת כלבים, הי' הדין נותן דבמקדש דבעין יפה מקדש, ישומו אותו אבר לפי ערך המלאכה, וא"כ מנ"ל לו' דלפליג' אקדשי, אלא עכ"ח דבמכירה שיימינן לפי ערך המלאכה של אותו האבר, וכמ"ש התוס'.¹⁵³⁷ שם, ומשו"ה אף דקיי"ל בהקדש דמקדש בעין יפה מקדש, מ"מ אמרינן דעתו הי' לראשו של פרה לחוד, ואין להקדש רק כפי שוי' של ראש פרה שחווטה, ולפי"ז קאי רב פפא גם אמכירה, ודלא כמ"ש בערכי עלי דלשי' התוס' לא קאי ר"פ רק על הקדש. ויש לתמוה על מה שכ' הב"ח (ח"מ סי' ר"כ) שא"א לפרש כמ"ש התוס', דא"כ למה אמרי' דבאמר ראש פרה מכור לך לא מכר אלא ראשה של פרה, דמהיכי תיתי שימכור בפרה יותר מבעבד וחמור, הא אף בדידהו דלא מודבן רישא בבי טבחא, לא מכר אלא הראש, ולמ"ש ל"ק ול"מ.¹⁵³⁸ הפלאה שבערכין, ועי' בסמ"ע (ח"מ סי' מ"ב ס"ק ו') ולקמן בשי' הרמב"ם. 1539 פ"ה דערכין (הי"ז), ופכ"ז מהל' מכירה (ה"ח). 1540 הפלאה שבערכין, ועי' בב"ח (ח"מ סי' ר"כ) שכ' דאיצטריך למימר גבי הקדש ולא עוד אלא אפי' ראש פרה הקדש וכו', דס"ד דכיון דחזי להקרבה, תפשוט קדושה בכלול', קמ"ל דלא. ועי' בהפלאה שבערכין דלפי"ד צ"ל דטעמא דרב פפא קאי רק אמכירה, ולא אהקדש, וזה דוחק, ועוד דבסוגיין מסקינן דהכא בבעל מום איירי, דומיא דחמור, ומבואר דבעל מום שוה לחמור דל"א בהו פשטה, וא"כ הדק"ל מאי עדיפא דראש פרה מראש חמור, דהא להרמב"ם גם בחמור אין להקדש אלא ראשה.

שבערכין. 1530 הפלאה שבערכין, וכמ"ש הראב"ד (פ"ה מהל' מכירה הי"ז) דבהקדש המה סתם שני שותפין מחצה ומחצה, ושמינן את דמיו, ונותן מחצה למזבח, או אם יעשה מלאכה חצי שכרן למזבח, עי' שם, הרי מבואר דשותפין גמורין הם כשותפין דעלמא, ולא שייך כלל משמנין לגבי הקדש, משא"כ במכירה. ועי' בשטמ"ק ב"ב (קז, ב) אהא דאמרינן שם האומר חצי שדה אני מוכר לך, משמנין ביניהם ונוטל החצי, שפי' שם כע"ז. ועי' בשיטמ"ק ב"מ (פז, א) בשם הראב"ד על הא דאמרינן שם משמנין ביניהם. ועי' בהפלאה שבערכין שנואה דכדרך הזו ס"ל להראב"ד, דעי' בלח"מ (פ"ה הי"ז) שתמה על הראב"ד דבהל' מכירה (פכ"ז הי"ח) לא השיג על הרמב"ם כמו שהשיגו כאן בהל' ערכין, עי' שם, ועכ"ח צ"ל דהראב"ד ס"ל כרש"י דבין במכירה בין בהקדש לפלגי' אקדשי, לפלגי' זבני, ומשו"ה לא השיג עליו רק בהקדש, אבל במכירה מודה להרמב"ם. ועי' בכ"מ (שם) שהק' על הראב"ד למה נקט גבי הקדש שותפין, וגבי מכירה משמנין [ואין לומר דהראב"ד ס"ל כשי' הקונטרס שהביאו התוס', וכמ"ש באמת הב"ח (ח"מ סי' ר"כ), דפכ"ז מהל' מכירה מוכח להדיא דהראב"ד ס"ל כשי' הרמב"ם, דגבי מכירה מכר לו חציון, ואפ"ל דהראב"ד ס"ל כפי' הזו שפירשונו לשיטת רש"י, ועי' היטב בלשון הראב"ד. 1531 שטמ"ק אות י"ב. 1532 שמועת חיים, ועי' גדרים (מה, ב) ובר"ן שם. 1533 ד"ה הוא והקדש. 1534 עי' תוד"ה הוא והקדש, ועי' הפלאה שבערכין. 1535 י, א (ד"ה שהשור). 1536 הפלאה שבערכין, ולפי"ז לא נחתין רק חד דרגא במכירה מהקדש, דבהקדש דמקדש בעין יפה, אמרינן דלפליג'

כגון שאמר "ראש חמור זה" או "ראש עבד זה לדמי עולה" דאינו נידון בכבודו¹⁵⁴⁶ אמרינן בעין רעה הוא מקדיש¹⁵⁴⁷. עוי"ל עפימ"ש אחד מן האחרונים¹⁵⁴⁸ דהא דבהקדיש בע"מ למזבח דהוא קדושת דמים, לא הקדיש אלא אותו האבר ולא אמרינן פשטה, ובהקדש בדק הבית, דהוא ג"כ קדושת דמים, אם הקדיש אבר שהנשמה תלויה בו אמרינן דהקדיש כולו. דטעמא משום דקיי"ל דהמקדיש בעל מום למזבח עובר בל"ת¹⁵⁴⁹, וא"כ הו"ל קדושה גרועה, דע"י עבירה הוא בא, ודי להקדש מה דחל הקדושה הגרועה על מה שהקדיש, ולא אמרינן פשטה קדושה אף על מה שלא הקדיש, ולכן גם הכא לא אמרינן דבעין יפה הקדיש¹⁵⁵⁰. עוי"ל דדוקא בקדשי בדק הבית גילה לן קרא דנפשות גזיה"כ דנידון בכבודו, אבל לא בקדשי מזבח, וע"כ אף בהקדיש בעל מום דהוי קדושת דמים, אין נידון בכבודו¹⁵⁵¹.

ראוי למלאכה, שיימינן לפי ערך המלאכה, כיון דלא שכיח למכור ראש עבד וחמור להאכילן לכלבים, אבל גבי פרה אין להקדש אלא ראשה, היינו כפי שו"י של ראש פרה שחוטתה בבי טבחה¹⁵⁴¹. והנה הא דחילק הרמב"ם במכירה¹⁵⁴² בין אבר שהנשמה תלויה בו, דהדין דה"ז מכר חציו, ובין אבר שאין הנשמה תלויה בו דמשמנין ביניהם, אפשר שדקדק כן ממה דקתני בברייתא, "ראש עבד מכור לך ראש חמור מכור לך" וכו', אלמא דכי היכא דלגבי הקדש מפלגינן בין אבר שהנשמה תלויה בו ובין אבר שאין הנשמה תלויה בו, ה"נ גבי מכירה¹⁵⁴³.

ויש שהקשה, לשיטת הרמב"ם למה אמרי' בהקדש דלא הקדיש אלא אותו אבר, הלא אמרי' בב"ב¹⁵⁴⁴ דמקדיש בעין יפה מקדיש טפי ממוכר¹⁵⁴⁵. וי"ל דדוקא בקדשי בדק הבית אמרינן דבעין יפה מקדיש, אבל בקדשי מזבח במידי דלא חזי להקרבה

הרמב"ם בחיבורו לא דקדק בכך, עכ"ל, ולהנ"ל מדויק לשון (הרמב"ם). ולענין מכירה ס"ל להרמב"ם דאם מכר לו הראש מכר לו החצי, והא דקתני משמנין ביניהם, פי' הב"ח דהיינו דמשמנין כמה שוה הראש בלי הגוף, והגוף בלי הראש, וכיון דלא שוה כלום, שקול הוא הראש כמו שאר כל הגוף, והא דנקט במכר יד עבד ויד חמור לשון משמנין ביניהם, היינו משום דשיימינן היד לגבי שאר כל הגוף, ולשון הוא והקדש שותפין בו פירושו דלא משגחינן אלא באותו אבר שהקדיש בלבד נוע"י לעיל מש"כ בהפלאה שבערכין לפרש לשון משמנין ביניהם לשיטת רש"י, ויכול להתפרש כן גם לשון הרמב"ם בפשיטות טפין¹⁵⁴². פכ"ז מהל' מכירה (ה"ח). 1543 ב"ח (שם), וע"ע בהפלאה שבערכין שכי' דהוא נכון. 1544 עב, א. 1545 ב"ח (שם), וע"ע בהפלאה שבערכין. 1546 דכי כתיב נפשות לגבי ערכין כתיב, דקדשי ב"ה נינהו. 1547 ב"ח (שם), ובהפלאה שבערכין כ' דזה הלכתא בלא טעמא, ועוד דמבואר להדיא במנחות (קח, ב) דאף בקדשי מזבח מקדיש בעין יפה הוא מקדיש. 1548 שעה"מ פ"ה מהל' ערכין (ה"ז). 1549 ואפי' מקדיש לדמי עולה. 1550 הפלאה שבערכין, אמנם דזה לא יגהה מזור להא דנקט הרמב"ם שם בה"ז במקדיש ראש עבד או לב חמור למזבח דאינו חייב אלא בדמי ראשו, דבזה הלא אינו עובר בל"ת (עי' היטב תמורה ז, א), וע"ע בשעה"מ שם שכ' דלפי"ז בהקדיש תמימים לבדק הבית דעובר בל"ת, לא פשטה קדושה בכולה, ולא משמע כן מסתימת הש"ס והפוסקים. 1551 הפלאה שבערכין, דנפשות גבי ערכין כתיב, וכל ערכין קדשי ב"ה נינהו, ולא מצינו ערכין למזבח, וכן פירש"י (ד"ה אלא ל"ק) גבי הא דאמרינן דטומטום ואנדרוגינוס נידון בכבודו, היינו שנדר דמיו בקדשי בדק הבית, והן הן כוונת הרמב"ם במ"ש שם (ה"ח) שכל הקדש בדק הבית קדושת דמים הוא, כלומר דלא מצינו כלל בהקדש בדק הבית קדושת הגוף, דאף אם הקדיש דבר שראוי לחזק הברק כגון אבן או קורה, לא הוי רק קדושת דמים, ובזה דוקא מצינו דגילתה לנו התורה דנידון בכבודו, משא"כ בקדשי מזבח אף דהקדיש בע"מ לדמיו, מ"מ עיקר הקדשו למזבח הוא, דהוי קדושת הגוף, ובזה אינו נידון בכבודו.

1541 הפלאה שבערכין, ולפי"ז טעמא דר"פ קאי גם אהקדש, ועי' שם שהאריך לבאר ולברר שיטת הרמב"ם דבפ"ה (הט"ז) בבעלת מום, נקט תרי גווני, אבר שהיא ראוי למלאכה והיינו רגל, ואבר שאינו ראוי למלאכה והיינו לבה, דבשניהם לא נתקדש אלא דמי אותו האבר, והיינו כפי שויה של אבר שחוטתה, ומשו"ה לא כתב דרואין כמה ישוה אותו אבר אילו הי' נמכר, דממילא מוכן כיון דאין שמין רק לפי ערך שו"י של אבר שחוטתה, ולכן נקט שהקדיש לבה, ולא נקט שהקדיש ראש פרה כדקתני בברייתא, להורות דגבי פרה ראשה ולבה שוין, וחד דינא אית להו, כיון דאין שמין בזה לפי ערך המלאכה, מה לי ראשה מה לי לבה. ובהלכה י"ז דקדק וכי רואין כמה ישוה אותו האבר אילו הי' נמכר ויביא בדמיו קרבן, ונקט גם הכא תרי גווני, אבר שהוא ראוי למלאכה כגון ראש העבד, ואבר שאינו ראוי למלאכה כגון לב חמור, ודקדק וכי הכא "ורואין כמה ישוה אותו האבר אילו היה נמכר" היינו כל חד לפי ענינו, דראש עבד דדרכו למלאכה רואין כמה ישוה אותו אבר אילו היה נמכר למלאכה (ומ"ש ורואין כמה ישוה וכי' כוונתו לכלול בזה גם מה שנמכר למלאכה מכח קושיית הראב"ד וכי מה ישוה אדם כאשר יכאב ראשו, עי' שם בכ"מ), ובלב חמור שאינו ראוי למלאכה, בזה שמין אילו הי' נמכר לאכילת כלבים, והא דנקט ראש העבד, ה"ה ראש חמור, כיון שהוא אבר ראוי למלאכה, שמין לפי ערך המלאכה, ושינה הרמב"ם מלשון הברייתא ונקט לב חמור, לאשמעינן רבותא דכיון דאין רגילות למכור לב חמור לאכילת כלבים, הו"א דודאי הי' כוונתו במה שהקדיש אבר שהנשמה תלויה בו להקדיש חציו (וכמ"ש לעיל בשיטת התוס'), לזה אשמעינן דגם בזה רואין כמה ישוה אותו האבר לחוד למכור למה שהוא ראוי, אף למילתא דלא שכיחי, כיון דאיכא שומא אחרת, ובה"ח דמיירי בקדשי בדק הבית דחייב בדמי כולו, נקט הרמב"ם ראש חמור, לאשמעינן דאף שהוא אבר שראוי למלאכה, מ"מ לא שיימינן לפי ערך המלאכה, וחייב בדמי כולו. וכן בפכ"ז מהל' מכירה (ה"ח) נקט ג"כ ראש חמור לאשמעינן דאף באבר כזה הראוי למלאכה, מ"מ מכר לו חציו, עי' שם (ובתו"ט פ"ה דערכין (מ"ג ד"ה זה הכלל) כ' ולא אדע למה שינה מלשון המשנה דלעיל ערך ראשי וכו' גם

נשאר אבר שהנשמה תלוי בו. אמנם לדעת הרמב"ם א"ש, דלדידי' כשמכר אבר שהנשמה תלויה בו אמדינן דעתו שנתכוין למכור חצי, וע"כ אם מתחילה מכר ב' איברים כאחד, זהו אומדנא שכוונתו למכור חצי, אך כשמכר בב' פעמים אמרינן שמתחילה נתכוין למכור חצי, ולבסוף נתכוין למכור את החצי מהחצי הנותר, ולכך חולקים כחלוקה זו¹⁵⁶¹.

והא חמור ופרה ליתנהו בערכין וכו'. לא נקט "פרה" רק להכריח דעכ"ח מיירי בקדושת דמים, דבקדושת הגוף הלא אמרינן פשטה קדושה בכלה, אבל באמת מפרה לא מקשה מידי, דשאני פרה דמזבן רישא דתורא כי טבחא¹⁵⁶².

הא בקדשי מזבח, הא בקדשי בדק הבית. מבואר דקדושת דמים חמירי טפי מקדשי מזבח. וק' דבחולין¹⁵⁶³ אמרינן דאפי' אמר חוץ מגיזה וכיחשה, אמרי' דפשטה קדושה בכלה, וכו' רש"י שם¹⁵⁶⁴ דאידיד דקדושת הגוף חמירי פשטה בכל המחובר בה, אבל קדושת דמים, כגון קדשי בדק הבית, מאי דלא אקדיש לא אקדיש. ולכאור' דהא הכא מבואר דאדרבה קדשי ב"ה חמירי טפי מקדשי מזבח¹⁵⁶⁵. וי"ל דבסוגיין מתבאר רק דקדושת דמים לבדק הבית חמירי מקדושת דמים למזבח בנוגע הדין של נידון בכבודו, דבקדושת ב"ה אמרינן נידון בכבודו, אבל ודאי דקדושת הגוף למזבח חמירי טפי מקדושת דמים לבדק הבית, דבקדושת הגוף אמרינן דפשטה קדושה בכלה, ובקדושת דמים לא אמרינן פשטה, דדין פשטה ודין נידון בכבודו, הם תרי ענינים נפרדים¹⁵⁶⁶. וזה ביאור דברי

והנה הרמב"ם¹⁵⁵² כתב: "האומר ראש עבד זה וכו' ורואין כמה ישוה אותו אבר אילו הי' נמכר" וכו'. והשיג עליו הראב"ד וכי מה ישוה ראש אדם כאשר יוסר ראשו, ואפי' לכלבים אינו ראוי וכו', אלא שמין את דמיו ונותן מחצה למזבח, או אם יעשה מלאכה חצי שכרו למזבח¹⁵⁵³. וק' דבגמ' אמרינן דבמכר ראש פרה, לא מכר אלא ראשה, ואין דינו כהקדיש ומכר ראש עבד דנעשים ההקדש והקונה שותפין בכל, וא"כ לדעת התוס' במכר, ולדעת הרמב"ם בהקדיש, דגם בעבד שמין כמה שוה הראש, א"כ מאי נפק"מ בין זה לבין ראש פרה, והלא גם בראש פרה שמין את שווי הראש¹⁵⁵⁴. ויש לחלק דבפרה השומא היא כמה שוויו העצמי של הראש בתורת "בשר", וזהו פחות הרבה מהשומא בעבד דשיימין כמה שוה הראש כשהוא חי והנשמה תלויה בו¹⁵⁵⁵.

והנה הרמב"ם¹⁵⁵⁶ כ': "האומר לחבירו ראש עבד זה וכו' הי' מכר חציו", ולא נקט לישנא דמשמנין. ואילו גבי הקדש¹⁵⁵⁷ כ': האומר ראש עבד זה וכו' רואין כמה ישוה אותו אבר אילו הי' נמכר וכו', ומשמע דס"ל דגבי מכר אמרינן דמעיקרא מכר רק חציו, אבל בהקדש ל"א כן, וחייב בחציו משום ששמין את שווי, [ואולי היתה לו גירסא הפוכה בגמ']¹⁵⁵⁸. ויש להוכיח כדעת הרמב"ם מהא דאי' בירושלמי¹⁵⁵⁹ המוכר רגל של פרה מכר לו חציה¹⁵⁶⁰, חזר ומכר לו את רגלה השני' נעשים שותפין גם בחצי הנותר, דלזה רביע, ולזה ג' רבעים. ולדעת התוס' ק' מה בין אופן זה לאם הי' מוכר ב' רגלים כאחד דפשיטא שלא מכר אלא חציו, דהרי גם לבעל הגוף

דברווייהו אין להקדש אלא חציה. 1562 הפלאה שבערכין, ואפשר שלזה נתכוונו התוס' (ד"ה והא פרה), ואין צורך להגות צ"ק. 1563 קלה, א. 1564 ד"ה אפי'. 1565 שעה"מ פ"ה מהל' ערכין (ה"ז), ע"י שם באריכות. 1566 הפלאה שבערכין, דהרי לר"מ ור"י אמרי' פשטה אף באבר שאין הנשמה תלוי בו, כגון באומר רגלה של זו עולה, ואף לר' יוסי ור"ש אי לא דמיעטה קרא דל"א פשטה ברגלה של זו עולה, הוי אמרינן מסברא דפשטה קדושה בכלה, מטעם דקדושת הגוף חמירי (תדע דבאבר שהנשמה תלוי בו לכו"ע פשטה קדושה בכלה, אפי' לר"י ור"ש, ואף דליכא קרא לדידהו, דאינהו דרשי לקרא דיהי' קודש דתמכר לצרכי עולות, ודבר שהנשמה תלויה בה נפקי להו מסברא). ובאמת דכן מורה לישנא דפשטה קדושה בכלה, היינו דיש כח בקדושת הגוף להמשיך הקדושה אף על מה שלא נדר, ואילו גבי הקדש בדק הבית דהוי קדושת דמים, אי לאו קרא דנפשות הייתי אומר מצד הסברא דאין נידון בכבודו, ורק דגוה"כ הוא מקרא דנפשות, וע"ז אין נופל לשון דפשטה קדושה בכלה, דלאו מטעם דיש כח בקדושת דמים להמשיך הקדושה אף על מה שלא נדר, רק דמגוה"כ אמרינן נידון בכבודו. וע"י בלב ארי' שם בחולין שכ' דלהני תנאי דס"ל בקדשי מזבח דאף

1552 פ"ה (ה"ז). 1553 ע"י ברמב"ם וראב"ד שם, וע"י בכס"מ מ"ש ליישב קו' הראב"ד, וע"י בשטמ"ק (אות כ"ב) שמתחילה ר"ל כהרמב"ם וכו' דשיימין את ראשו למלאכות הנעשות בראש כמשורר ומזמר, ולבסוף דחה דאין מלאכה שא"צ לראש, וע"כ יחלוקו, והיינו כהראב"ד. וע"י בברכת כהן שכ' דצ"ע דהרמב"ם כ' דה"ה בכל אבר שהנשמה תלויה בו, כגון הלב וכדו', ושם אי"ז שייך. 1554 חסדי דוד (תוספתא פ"א), וע"ע ברכת כהן. 1555 ברכת כהן, אלא דלשון הרמב"ם (שם הט"ז) צ"ע שכ' היתה בהמה בעלת מום שאינה ראויה ליקרב, והקדיש אבר מאברי' לדמיו וכו', כיצד כגון שאמר דמי רגל פרה זו או דמי לבה הקדש למזבח, הוא והקדש "שותפין" בה, עכ"ל, ומשמע שנעשה שותף בכל הפרה לשווי הראש שכל הפרה משועבדת לראשה. 1556 פכ"ז מהל' מכירה (ה"ח). 1557 פ"ה מערכין (ה"ז). 1558 ברכת כהן. 1559 ב"ק פ"ח (ה"א). 1560 פ"י האו"ש דהיינו מארכובה ולמעלה דנטרפת בכך. 1561 ברכת כהן, אמנם גבי הקדש דלכאו' ליכא סברא זו, ואתינן רק מכח הדין שכשיש להקדש אבר שהנשמה תלויה בו, יש ממילא זכות בחציה, שפיר אין חילוק בין הקדיש בב"א ב' איברים שהנשמה תלויה בהם, לבין הקדיש וחזר והקדיש,

כמבואר בתוס' תמורה¹⁵⁷¹ גבי מתפס עולה לבדה"ב, דאין להקדש בגוף הבהמה, אלא שהגזברין יעכבו אותה לשוחטה עד שישימו אותה¹⁵⁷², וא"כ י"ל דבאופן זה איירי הגמ' שמקדיש דמי ראש חמור בלי חלות הקדש על החמור, וא"כ שוב הוי התחייבות בעלמא ליתן דמי ראש החמור, ושפיר שייך בה נידון בכבודו, דהוי כאילו חייב עצמו בדמי כולו¹⁵⁷³. אמנם דהא גופא צ"ע, אמאי נימא דנתכוין להתחייב את עצמו בדמים, דהתינת במתפס עולתו, דא"א באופן אחר, אמרינן דהוא מקדיש אף דלא חל ההקדש, אבל הכא דשייך שיחול ההקדש רק על הראש, אמאי לא נימא דאיה"נ הוא לא הקדיש רק הראש, ומנ"ל לחדש דכונתו להתחייב בדמי כולו¹⁵⁷⁴. ועוד צ"ע על זה מהא דפריך הגמ' לקמן נימא מיגו דנחתא, והיינו מדין פשטה קדושה ככולה, וק' דכיון דמיירי בכה"ג דלא חיילי דינים על החפץ, היאך שייך לומר בזה פשטה¹⁵⁷⁵. ועו"ק ממ"ש הרמב"ם¹⁵⁷⁶ "המחרים חצי עבדו ושפחתו, הוא והכהנים שותפים בו¹⁵⁷⁷, אבל אם הקדיש או חחרים לשמים חצי עבדו כולו קדוש". והיינו מדינא דנידון בכבודו, ולכאו' מיירי בשהקדיש את העבד הקדש גמור, דהא לא נקט דמי עבד זה, ואפ"ה כתב דינא דנידון בכבודו¹⁵⁷⁸.

מי לא תניא האומר וכו'. צ"ע דמהיכי תיתי לומר דכולה עולה. וי"ל דבא לאפוקי מר' יוסי ור"ש דאמרי דכולה עולה מדין פשטה. ועו"ק דס"ד דנימא כמ"ד¹⁵⁷⁹ גבי חציה שפחה וחציה בת חורין שנתקדשה לאחד ונשתחררה ונתקדשה לאחר, דגמרו קידושי ראשון, וס"ד דה"נ י"ל דגמרה קדושה על כל הבהמה¹⁵⁸⁰.

הרמב"ם¹⁵⁶⁷, דבהקדש שהוא רק לדמיו, וכגון שהקדיש להביא בדמי הראש קרבן, אמרינן דלא כיוון להקדיש אלא כמה שישוה למכור, כיון ד"נפשות" גבי קדשי ב"ה כתיב, ובקדושת דמים למזבח לא גילה לנו קרא דנדון בכבודו, אבל במכר לחבירו ראש עבד, דמכר לו בגוף העבד עצם ראשו, ולא רק לדמי, אמרינן דודאי דמכר לו החצי, כיון דשאר כל הגוף אין שוה בלא הראש כלום, ובמכר לו יד ורגל משמנין ביניהן¹⁵⁶⁸.

יש שכ' דמסתמא דגמ' משמע דאף כשהקדיש הדמים לבדה"ב, ולא התחייב את עצמו להביא דמי אותו חפץ, הדין הוא דנידון בכבודו. וכן פסק הרמב"ם¹⁵⁶⁹ "במה דברים אמורים בקדשי מזבח, אבל בקדשי בדה"ב האומר דמי ראש חמור זה הקדש, הואיל והוא דבר שהנשמה תלויה בו הרי זה חייב בדמי כולו". וצ"ע דלכאורה דין זה דנידון בכבודו שייך רק היכא שאמר "עלי" דאז מחייב את עצמו בדמיו, אבל כשאינו אומר "עלי", רק סתמא "דמי חמור זה לבדה"ב", נמצא דאף דהקדיש דמי החפץ לבדה"ב מ"מ לא התחייב את עצמו להביא דמי אותו חפץ, ובכה"ג ליכא הדין של נידון בכבודו, דהא דין נידון בכבודו הוא דכיון דהקדיש אבר שהנשמה תלויה בו, אמרינן דכיון דאותו אבר שוה ככל הגוף, נתחייב בדמי כולו, אבל בהקדיש רק "דמי" אותו אבר, לא איכפת לן מה דשוויו של אבר זה ה"ה ככל הבהמה, דהא לא הקדיש כאן האבר, רק דמי האבר. ואין לומר דמדין פשטה הוא, דהא בקדושת דמים ליכא דין פשטה¹⁵⁷⁰. וי"ל דהנה שייך התחייבות להקדש ומקדיש בלי שחל על החפצא כלום, ושייך מקדיש בלי חלות הקדש,

עצמו בדמי החפץ, ועי' בשעורי הגרמ"ד דהגרי"ז לא הקשה כן רק על הרמב"ם, אמנם באמת קשה כן גם על הגמ', וכנ"ל. 1571 לב, א (ד"ה והאמר). 1572 וכן מבואר מהתוס' בגיטין לח, ב (ד"ה גופי), לענין מקדיש עבדו. 1573 הגרי"ז, וזה כוונת הרמב"ם שכ' "שכל הקדש בדה"ב קדושת דמים הוא", והיינו דמיירי בשלא הקדיש החפץ עצמו, דבכה"ג הוי התחייבות להביא דמיו, אף באמר הרי זו. 1574 שיעורי הגרמ"ד, וע"ע שם דאם לא נימא כן, רק דהוי כמקדיש סתם, והרמב"ם נקט דאמר דמי ראש חמור זה, א"כ אם יברח החמור או העבד, וכי נימא דיפטור כיון דאין החמור כאן, ולהנ"ל ודאי דלא יפטור, כיון דמ"מ חייב עצמו בדמיו. 1575 הגרי"ז. 1576 פ"ו הי"ז. 1577 דבחרמי כהנים ליכא דינא דנידון בכבודו. 1578 שם. 1579 גיטין (מג, ב). 1580 שם, ועי' בחידושי הגרי"ז בתמורה (יא, ב) דדין דגמרי אינו דין פשטה, דפשטה לא שייך אלא בתחילת הקדש, משא"כ גמרי הוא אחר שכבר נעשה הקדש, ועכשיו לא מצי להתקיים הקדושה שאינה גמורה, אז נעשה מקדושה שאינה גמורה קדושה גמורה, וכגון בשפחה חרופה דעכשיו

אם הקדיש אבר שאין הנשמה תלויה בו, אפ"ה פשטה קדושה ככולה, שפיר י"ל דאף בקדשי בדק הבית כן, ויש לתמוה על דבריו, דהא בערכך נפשות כתיב דדוקא באבר שהנשמה תלויה בו נידון בכבודו, כמבואר בשמעתין, ועי' בלח"מ פט"ו ה' מעה"ק (ה"ב), ושעה"מ פ"ה מערכין (הט"ז), ואבני מלואים ס"י ל"א (ס"ק י"ח). 1567 בהלכות מכירה שם. 1568 הפלאה שבערכין, ולכן הראב"ד דס"ל דגם גבי הקדש לדמי מזבח דהקדיש לחציו, הוסיף בהל' ערכין (פ"ה הי"ז) דאם יעשה מלאכה, חצי שכרו למזבח, והיינו דס"ל להראב"ד דהקדיש גוף העבד, וע"כ אין חילוק בין הקדש למכר, ובוה תלוי מחלוקת הרמב"ם והראב"ד, דהרמב"ם ס"ל דלא הקדיש אלא לדמיו, משו"ה ס"ל דלא הקדיש אלא אותו אבר כפי מה שישוה, ולהראב"ד דהקדיש גוף העבד אמרי' דהקדיש לחציו כמו גבי מכירה. 1569 פ"ה (הי"ח). 1570 הגרי"ז, ועי' שם דצ"ע במה דתחילת הרמב"ם "האומר דמי ראש חמור זה או כבודו הקדש", דמשמע דאיירי בכה"ג שלא נתחייב בדמי החמור, רק דהקדיש "דמי" ראש החמור, ומסיק "הרי זה חייב בדמי כולו", דזה לא אמרינן רק היכא דהוי התחייבות על

יש שהעיר דאף דבחולין¹⁵⁸¹ ילפינן דמעשר בהמה אינו נוהג באיברים, עכ"ז ילפינן כאן מקרא דחל קדשים על אברים¹⁵⁸².

רש"י ד"ה כמפרש דמי. דכיון דאמר ערך סתם עלי, ויודע הוא שזהו פחות שבערכין ג' שקלים, כמאן דאמר הרי עלי ג' שקלים דמי וכו'. יש להסתפק מהו כוונת המעריך באומר ערך סתם עלי, אי כוונתו ל"סכום" המועט של ערכין, והיינו ג' שקלים, או שכוונתו ל"אדם" בעל הערך המועט ביותר והיינו נקיבה בת חודש שערכה ג' שקלים. והנפק"מ בזה, דלצד הא' אפ"ל דפליגי ב' האיכא דאמרי אי מה שנותן פחות שבערכין הוא משום שכוונתו להדיא לסכום זה, וע"כ דינו כמפרש, או דכוונתו בסתמא, ורק משום תפשת מועט תפשת, מחייבין לו רק בג' שקלים, וכיון שכן אין דינו כמפרש, ונידון בהשג יד, ולצד הב' אפ"ל דפליגי בזה גופא, האם האומר "ערך פלוני בן ג' עלי" דינו כמפרש או לא¹⁵⁸³.

רש"י ד"ה שקול הוא. דנפש משמע אשה, ומשמע נפשות וכו'. ק' דבמנחות¹⁵⁸⁴ א"י: הכל באין בשותפות, לא סילק הכתוב אלא מנחה שנאמר נפש. הרי דממעט מנפש הרבה, אף דלא ממעט נשים¹⁵⁸⁵.

תוס' ד"ה קרי. מיתורא בערכך וכו'. יש לתמוה על רש"י פרשת בחקותי¹⁵⁸⁶ ש"כ: "ערכך כמו ערך, וכפל הכפ"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא". ותימה

דבסוגיין וכן בתו"כ שנו בהדיא שהוא כ"ף הכנוי¹⁵⁸⁷. וי"ל דבגמ' לא למדוהו מן הכף של ערך, דא"כ תיקשי כל אותן ערך שא"א למידרש הכי [כגון גבי שדה אחוזה ומקדיש בית ובהמה, דבכולן כתיב ערך, ולא שייך למידרש הכי], רק ילפינן להו מדהוצרך לכתוב "נפשות" לרבות אבר שהנשמה תלוי, ש"מ דסתם ערך, ערך כל גופו משמע, ולא ערך איבריו, דאל"כ "נפשות" למה לי¹⁵⁸⁸. ועו"ל דלרש"י הוקשה בפסוק של "והיה ערך", דכ"ף זו למאי איצטריך, דהתינח ערך קמא אתא לדראש, אלא ערך בתרא למה לי בכ"ף הכנוי¹⁵⁸⁹.

בא"ד. מיתורא בערכך וכו', ואילו ערך לגופיה¹⁵⁹⁰ איצטריך. פי' דלא ניחא להו כדפרש"י משום דמשמע ד"ערך" איצטריך לערך סתם, ו"ערכך" [לשון נוכח] אתי למידרש ולא ערך איברים. והתוס' ס"ל דערך לגופי איצטריך, וערך סתם ולא ערך איברים תרוייהו מיתורא דבערך, דבי"ת וכו"ף יתירי להני תרי דרשות¹⁵⁹¹.

תוס' ד"ה לומר. וקשה דהא כי אמר ערך פלוני עלי יודע הוא שאינו בן חודש וחייב ה' סלעים, ונידון בהשג יד, שבסלע אחד או בשנים. ובדעת רש"י י"ל דלא דמי, דבאומר "ערך פלוני עלי" אף שיודע שאינו פחות מכן חודש, מ"מ לא מיקרי "מפרש", שהרי אינו יודע את שנותיו ואת דמיו, משא"כ בערך סתם שיודע שקאי על המועט שבערכין, ויודע שלא יתחייב יותר מג' שקלים, חשיב שפיר "מפרש"¹⁵⁹².

1587 רא"ם (שם) [ועי' שם בשפתי חכמים (אות ס)], וע"ע משנה למלך (פ"ב ה"ד), ובהפלאה שבערכין. 1588 קיצור המזרחי בשם הגור אריה, ועי' במשנה למלך שם ש"כ שאין תירוצו נכון משום דאף בדמים דפשיטא לך שנותן דמי איברים, לא היינו יודעים שנדון בכבודו אלא משום דאיתקיש דמים לערכין, כדכתיב נדר בערכך נפשות, וכדאיתא בב"מ (קיד, א), ואי לאו קרא הו"א דבערכין ג"כ נתן ערך איבריו, אבל אינו נדון בכבודו, ועוד דבסוגיין הקשו אהך דרשה דבערכך ערך כולו הוא נתון ואינו נתון ערך איבריו, והא אפיקתי לערך סתם, ומשמע דדרשה זו ממלת בערכך נפיק. 1589 משנה למלך (שם), ויש לתמוה על הרא"ם דעכ"ח צ"ל כן, מדלא תמה רש"י בערך קמא על כפל הכפ"ן מאיזה לשון הוא, וצ"ע. ועי' בשפתי חכמים (שם). 1590 עי' חק נתן שכצ"ל. 1591 חק נתן, ועי' במעשה חושב די"ל דרש"י ותוס' לשיטתייהו אזלי, עי' בסנהדרין (ג, ב) ברש"י (ד"ה דורשין) ובתוס' (ד"ה אין דורשין) ובמלא הרועים (ערך דורשין תחילות), דמבואר דמה שצריך לגופא לסיפור הענין, להתוס' אינו מרבה על שום דרשא, ולרש"י מרבין, עי' שם, וה"נ דערך קמא בא לסיפור הענין, ע"כ להתוס' אין לדורשו לערך סתם, לולי יתור דהב', ולרש"י גם בלא הב' דרשין לערך סתם, ורש"י ותוס' לשיטתם אזלי. 1592 ברכת כהן.

לא מצי להיות קדושי אשה, או הדין דנעשה מקדושין שאינן גמורין, קדושין גמורין, וה"ה הכא ס"ד דנימא דכיון דאי אפשר שיחול ההקדש רק על האבר, וא"כ יתבטל ההקדש לגמרי, נימא גמרי ויחול ההקדש על כולו, ומשני ת"ל ממנו קודש ולא כולה וכו', דשפיר שייך הקדש איברים לחוד. 1581 סט, ב. 1582 שמועת חיים, אמנם דצ"ע בהא דבתמורה (ו, א) פליגי אמוראי אי קדושת קרבן חלה על עוברין, ומסקינן שם (יא, א) דלא נחלקו אלא בתם במעי בעלת מום, וצ"ע מדוע לא נילף קדשים ממעשר בהמה דלא חל על עוברין. 1583 ברכת כהן, ועי' ברמב"ם (פ"ג ה"ח) ש"כ שהמפרש היינו שמפרש ואומר ערכי עלי חמשים סלעים, או ערך פלוני עלי שלושים סלעים, ואז אינו נידון בהשג יד, ומשמע מדבריו דכדי שיחשב מפרש לא סגי שיאמר ערך פלוני בן כ' עלי, רק דצריך לפרש גם את סכום הסלעים, ולצד השני א"ש היטב דאיהו לשיטתו שפסק שערך סתם לאו כמפרש דמי, והא בהא תליא (וכ"כ בצ"פ, עי' שם). 1584 קד, ב. 1585 מעשה חושב, אך דבזבחים (ה, ב) הביאו התוס' (ד"ה נפש) התו"כ דדריש נפש ולא ציבור, קרבנו ולא שותפין, ורישא דקרא מייתי, עי' שם, ומשמע דנפש שייך גם על רבים, ולא ממעט מנפש רק ציבור, והכא לא שייך כ"כ לחלק בין ציבור לשאר רבים. 1586 כז, ג (ד"ה ערכך).

ועומד לחרישה, נאבל בשור לחרישה ועומד לטביחה זה נוטל מעותיו, וזה נוטל מעותיו, דכיון דהשביח בבשר ושחטוהו ומתחלק לאבריו, אין מתחלקין בשוה, וא"כ ה"נ הכא הו"ל לחלוק בשוה, דהא לא איירי הכא בהשביח¹⁵⁹⁴. וי"ל דהתם דלא הקפידו זל"ז אמרי' הכי, אבל הכא מוכר בעין רעה מוכר¹⁵⁹⁵.

תוס' ד"ה הוא והקדש שותפין. פי' בקונטרס וכו' כלומר שישומו אותו אבר שמכר לאיזה מלאכה הוא ראוי ולפי שויה יטול. ק' דמ"ש מהא דאי בכתובות¹⁵⁹³ גבי שנים שהטילו לכיס מעות לקנות סחורה לשכר, זה מנה וזה מאתים, חולקין בשוה השכר, ואמר רבה עלה דמסתברא כן דוקא בשור לחרישה

ה, א

כלום, ומעות כל שהן יפלו לנדבה¹⁶⁰³, וקאמר רבא דקנסינן ללוקח על שקנה עולה דאחרים, וא"כ צ"ל דמה שפי' רש"י דאין קדושה חלה על מעות האבר, היינו דס"ל דאף דקנסינן לי' להפיל המעות לנדבת ציבור, מ"מ קודם שמפילם, איכא דין חולין על המעות. ור"ג ס"ל דכיון שדין המעות לילך לנדבת ציבור, נחית קדושה מדרבנן מיד כשמכר וקיבל דמיו, ושפיר כתב חוץ מדמי אותו אבר שבה שהקדיש שדמיו יהא קדוש¹⁶⁰⁴.

אבל דבר שהנשמה תלויה בו קדשה כולה. הרמב"ם¹⁶⁰⁵ כתב: האומר לכה או ראשה של זו עולה הואיל ודבר שהנשמה תלויה בו הוא כולה עולה. וק' דהא בתמורה¹⁶⁰⁶ פליגי אמוראי בהא, דרב חסדא אמר מודה רבי יהודה בדבר שעושה אותה טריפה, ורבא אמר בדבר שעושה אותה נבילה, ורב ששת אמר בדבר שהיא מתה. ופריך מאי איכא בין רב חסדא לרבא, ומשני איכא בינייהו טריפה חיה, רב חסדא סבר לה כמאן דאמר טריפה אינה חיה, ורבא סבר לה כמ"ד טריפה חיה. ומאי איכא בין רבא לרב ששת, איכא בינייהו דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר ניטלה ירך וחלל שלה נבילה. רבא סבר לה כרבי אלעזר, ורב ששת לא סבר לה כר' אלעזר. וק' דאי ס"ל להרמב"ם דטריפה אינה חיה, הו"ל למיפסק בדבר שעושה אותה טריפה, ואפי' אי ס"ל דחי', ג"כ הו"ל לפסוק בדבר שעושה אותה [נבילה], דמאן דפליג על הא ל"ל דר"א, והרמב"ם¹⁶⁰⁷ פסק כר"א¹⁶⁰⁸.

גמ'. יכול תצא לחולין ת"ל יהיה בהוייתה תהא, הא כיצד וכו'. הא דקאמר "יכול תצא לחולין", אע"ג דכבר למדנו מקרא ד"ממנו קדש" דרגלה מתקדשת, צ"ל דהיינו ע"י פדיון¹⁵⁹⁶. ורבינו גרשום פירש דמה דקאמר "יכול תצא לחולין" קאי על שאר הבהמה. וצ"ע דהא באמת הכי הוא דהבהמה כולה חולין מלבד הרגל, וא"כ מה זה דקאמר "יכול" תצא לחולין, וכי נימא דילפינן מ"יהיה" דכל הבהמה מתקדשת. וי"ל דכוונתו, דאיה"נ דשאר הבהמה חולין, אולם כיון דקיי"ל¹⁵⁹⁷ דכל דבר הראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם, ה"נ חל על הבהמה כולה דין זה, דאינו יוצא מידי מזבח לעולם אגב רגלה דקדושה בקדוה"ג, ואסור למכור הבהמה לחולין, וזהו דקאמר "יכול תצא לחולין", פי', יכול דמותו למכור שאר בהמה לחולין, מלבד רגלה, ולא ינהוג בבהמה זו הדין דאינו יוצא מידי מזבח, ת"ל "יהיה" דחל על הבהמה כולה הדין דאינה נמכרת לחולין¹⁵⁹⁸.

חוץ מדמי אותו אבר שבה. רש"י¹⁵⁹⁹ פי' דדמי אותו אבר אינו קדוש, דאינו רשאי למוכרה, ואף אם מכרה אינה מכורה וכו'. אמנם ר"ג כ': חוץ מדמי אותו אבר שבה שהקדיש, שדמיו יהא קדוש. ויש לתמוה על פירושו, דכיון דאינו מכור מפני דנחתא לי' קדושת הגוף [כדפירש"י, וכדמשמע מקושיית הגמ' בתמורה¹⁶⁰⁰ והא קמיייתי בהמה מחוסרת אבר], א"כ איך דמיו קדוש¹⁶⁰¹. וי"ל דמבואר בפסחים¹⁶⁰² דמוכר עולתו לא עשה ולא

חולין נמי קאי חוץ מדמי אותו אבר, דלפירש"י דחוץ מדמי אותו אבר קאי על המכירה דהיינו קבלת הדמים, הו"ל למינקט תימכר לצרכי עולה חוץ מדמי אותו אבר, ואח"כ לנקוט ודמי חולין. 1605 פט"ו ממעה"ק (ה"ב). 1606 יא, ב. 1607 פ"ב מהל' שאר אבות הטומאה (ה"א), ובהלכות שחיטה פ"ג (ה"ט). 1608 לח"מ פט"ו ממעה"ק (ה"ב). ועי' במעשה חושב שכ' דבמה שהסתפק בלח"מ אי סובר דטריפה חיה, צ"ע דברמב"ם פ"ד מהל' מאכלות אסורות (ה"ט) נראה דסובר דטריפה אינה חיה, ואם הרמב"ם יסבור כהמחבר (יו"ד סי' מ' סעיף ה') ניטל הלב וכו' טריפה, הרי במ"ש דהאומר לכה של זו עולה וכו', מבאר דעתו בזה כר"ה דבדבר שעושה

1593 צג, א ובעמוד ב' שם. 1594 שטמ"ק (אות ז') בשם הר"י, וע"ע מעשה חושב. 1595 שטמ"ק (שם). 1596 רש"י חולין סט, א (ד"ה יכול). 1597 רמב"ם פ"ה (ה"ה). 1598 הגר"ז, ובהו מובן המשך הברייתא "הא כיצד תמכר לצרכי עולות", דצ"ע דהא פשיטא דרגלה קדוש, ולרבינו גרשום א"ש דמפרש השתא דזהו גופא דיגא דילפינן הכא דמשום דרגלה קדוש אמרינן דתמכר לצרכי עולות ודמיה חולין. 1599 ד"ה חוץ. 1600 יא, ב. 1601 מעשה חושב. 1602 פט, ב. 1603 לקיץ המזבח לעולות. 1604 שם, והכריחו לר"ג לפרש הכי, מהא דנקיט הגמ' חוץ מדמי אותו אבר לבתר דנקיט דמיה חולין, דמשמע דעל דמי